

TORO VOLEKA
VEI
JIOVA

E kaya na Aisea 40:11 me baleta na Kalou o Jiova: “Ena qarava na nona qelenisipi me vaka na ivakatawa. Ena kumuni ira vata na lami e ligana, ena keveti ira e lomaserena.” Ni o raica na luvenisipi ena lomaserei kena ivakatawa, o diva me va qori nomudrau veivolekati kei na Tamamu vakalomalagi? Ia na cava mo cakava mo toro voleka kina vei Jiova?

TORO VOLEKA
VEI
JIOVA

Photo Credits: ■ Tabana e 49: Courtesy of Anglo-Australian Observatory, photograph by David Malin ■ Tabana e 174: U.S. Fish & Wildlife Service, Washington, D.C./Wyman Meinzer ■ Tabana e 243: © J. Heidecker/VIREO

E sega ni volitaki na ivola qo, ia e dua na tiki ni cakacaka ni vuli iVolatabu ena vuravura raraba e tokoni ena cau.

Ke oni via cau, moni rai ena donate.jw.org.

Na tikinivolatabu kece e lavetaki mai na
iVolatabu-Vakadewa ni Vuravura Vou, vakavo ga ke vakatakilai toka.

*Toro Voleka Vei Jiova
Draw Close to Jehovah*

iTabataba ni Tiseba 2022

Fijian (cl-FN)

© 2002, 2014, 2022

WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA

Vakarautaka

Watchtower Bible and Tract Society of
New York, Inc., Wallkill, New York, U.S.A.

Made in Japan

Vei Kemuni na Dauwiliwili:

Vakacava, o vakila ni o volekata na Kalou? Levu era vakabauta ni sega ni rawa. So era kaya ni sa rui yawa, so tale era kaya ni sega ni ganiti ira mera toro voleka vua nira sega ni savasava. Ia e uqeti keda na iVolatabu: “Toro voleka vua na Kalou ena qai toro voleka mai vei kemuni o koya.” (Jemesa 4:8) E vaka-deitaka vei ira na qaravi koya: “O yau o Jiova na nomu Kalou, au taura tiko na ligamu imatau, o koya e tukuna vei iko, ‘Kua ni rere. Au na vukei iko.’”—Aisea 41:13.

Eda na veivolekati vakacava kei na Kalou? Na veitokani kece e yavutaki ena veikilai vinaka, itovo, kei na veika e kilai kina. Eda na vulica ena iVolatabu eso na itovo ni Kalou kei na ka e dau cakava. Nida vakasamataka na itovo yadua i Jiova, nona ucui koya vinaka o Jisu Karisito, kei na sala meda vakatotomuri rau kina, sa na qai rawa nida toro voleka vua na Kalou. Eda na raica ni o Jiova e Turaga Cecere Duadua ni lomalagi kei na vuravura qai Tamada vinaka duadua. E Kalou kaukaua, lewadodonu, vuku, dauloloma, qai sega vakadua ni biuti ira na luvena yalodina.

Me vukei iko mada ga na ivola qo mo toro voleka vua na Kalou o Jiova, me qaqaco vinaka nomudrau veiwekani, mo rawa ni vakacaucautaki koya me tawamudu.

Vakarautaka na iVakadinadina i Jiova

Lewenivola

Wase

1	“Raica! Qo na Noda Kalou”	7
2	O Rawa ni “Toro Voleka Vua na Kalou”?	16
3	“E Savasava, e Savasava, e Savasava o Jiova”	26

IWASEWASE 1 “iGu Vakatubuqoroqoro”

4	“O Jiova, e Levu Sara Nona Kaukau”	37
5	Kaukau me Bulibuli—“Na Dauveibuli ni Lomalagi kei Vuravura”	47
6	Kaukau me Veivakarusai—“O Jiova na Dauvala Qaqa”	57
7	Kaukau me Veitaqomaki—“Na Kalou e Noda iVakaruru”	67
8	Kaukau i Jiova me “Vakavoutaka na ka Kece”	77
9	“E Kaukau ni Kalou o Karisito”	87
10	“Vakatotomuria na Kalou” ni o Vakayagataka Nomu Kaukau	97

IWASEWASE 2 “[E] Taleitaka na Lewadodonu o Jiova”

11	“[E] Dodonu na Nona Sala Kece”	108
12	“E Segā ni Dodonu na Lewa ni Kalou?”	118
13	“E Uasivi na Lawa i Jiova”	128
14	E Vakarautaka o Jiova na “Kedra iVoli e le Levu”	138
15	O Jisu e ‘Vakataudeitaka e Vuravura na Lewadodonu’	148

Wase

- 16 “Mo Lewadodonu” ni o Lako Vata kei na Kalou 158

IWASEWASE 3 “E Lomavuku”

- 17 ‘Sa Titobu Dina na Vuku ni Kalou!’ 169
18 Vuku ena ‘Vosa ni Kalou’ 179
19 “Na Vuku ni Kalou . . . ena ka Vuni Tabu” 189
20 “E Lomavuku”—Ia e Yalomalumalumu 199
21 E Vakaraitaka o Jisu na “Vuku ni Kalou” 209
22 Sa Laurai Tiko ena Nomu Bula na “Vuku Mai Cake”? 219

IWASEWASE 4 “Kalou ga na Loloma”

- 23 E “Liu Sara ga na Nona Lomani Keda na Kalou” 231
24 Sega ni Dua na ka e Rawa ni “Tawasei Keda Mai na Loloma ni Kalou” 240
25 “Na Loloma Levu ni Noda Kalou” 250
26 Na Kalou e ‘tu Vakarau me Veivosoti’ 260
27 “E Levu Dina na Nona Yalovinaka!” 270
28 “O Kemuni Duadua ga Oni Yalodina” 280
29 “Moni Kila . . . na Loloma i Karisito” 290
30 “Moni Veilomani Tiko Ga” 300

-
- 31 “Toro Voleka Vua na Kalou ena Qai Toro Voleka Mai Vei Kemuni o Koya” 310

“Raica! Qo na Noda Kalou”

KAYA mada ke o rawa ni veitalanoa kei na Kalou. Sa na bau vakatubuqoroqoro dina me vosa vei iko na Turaga Cecere Duadua ni lomalagi kei na vuravura! O na rairai tu suka ena imatai ni gauna, ia ni oti ga qori o sa vosa vua. E vaka-rorogo ni o vosa, e sauma mai, e solia mada ga vei iko na galala mo taro. Cava o na taroga vua?

² Qori sara ga na ka e yaco vua e dua na turaga ena gauna sa oti. Na yacana o Mosese. De dua o na sega ni vakabauta na taro a taroga vua na Kalou. A sega ni taroga na ka me baleti koya, na ka ena yacovi koya, se na vuna eda rarawa kina. A taroga na yaca ni Kalou. De dua ena mawi vei iko ni sa kila rawa tu o Mosese na yaca ni Kalou. Kena ibalebale, e dua na ka bibi e via kila tiko o koya. Qo e dua dina na taro bibi e taroga o Mosese. Na kena isau ena yaga vei keda kece. Ena rawa ni vukei iko mo toro voleka vua na Kalou. Ena sala cava? Meda raica sara mada na veivosaki vakairogorogo oya.

³ Sa yabaki 80 o Mosese. Rauta ni 40 na yabaki nona sega ni raici ira tu na Isireli era kainona, era tu vakabobula mai Ijipita. Dua na siga ni vakaraica tiko na sipi nei vugona, e qai raica e dua na ka vakatubuqoroqoro. E caudre tiko e dua na kau vakavotona, ia e sega ni yavu rawa. E kama tiko ga, qai caudre tiko me vaka na biken i ena yasa ni dua na delana. Mani toso yani o Mosese me raica vinaka. E kidacala ni rogoca e dua na domo mai na loma ni bukawaqa! E vaka-yagataka na Kalou e dua na agilos i me matataki koya me

1, 2. (a) Na cava o na via taroga vua na Kalou? (b) Cava e taroga o Mosese vua na Kalou?

3, 4. Na cava a yaco ni bera ni veivosaki kei na Kalou o Mosese, cava erau veitalanoataka?

vosa vei Mosese. Qori sara ga na gauna e lesi Mosese kina na Kalou me biuta na vanua e tu kina, me lesu i Ijipita me lai sereki ira na Isireli era bobula tu.—Lako Yani 3:1-12.

⁴ Ena gauna oya, a rawa sara ga ni taroga o Mosese vua na Kalou na ka e via kila tu. Ia raica mada na taro e qai taroga: “Vakacava keu yaco yani vei ira na Isireli, au qai kaya vei ira, ‘Na nodra Kalou na tukamuni e talai au tiko mai vei kemuni,’ ia ra qai taroga, ‘O cei na yacana?’ Na cava meu tukuna vei ira?”—Lako Yani 3:13.

⁵ Na imatai ni ka eda vulica ena taro i Mosese, ni Kalou e tiko na yacana. Meda kua ni vakawalena qori ni levu ni kua era vakabauta ni sega ni bibi na yaca ni Kalou. Sa kau laivi na yaca ni Kalou ena levu na vakadewa ni iVola-tabu qai sosomitaki ena “Turaga” kei na “Kalou.” Qo e dua na ka torosobu duadua e cakava o lotu, e cala levu tale ga. Vakasamataka mada, cava na imatai ni ka o na via kila ni o sotava e dua? O na taroga na yacana. E va sara ga qori ke da via kila na Kalou. E tiko na yacana, e sega ni yawa, e rawa nida kilai koya. E sega ni laurai, ia e bula dina tiko, na yacana o Jiova.

⁶ Kena ikuri, ni vakatakila o Jiova na yacana, qori e dusia ni sa vakarau yaco e dua na ka vakatubuqoroqoro. E sureti keda meda kilai koya. E vinakata meda cakava e dua na vakatulewa vinaka duadua oya meda toro voleka vua. E sega ni tukuna wale ga vei keda o Jiova na yacana. E tukuna tale ga se Kalou vakacava o koya.

iBalebale ni Yaca ni Kalou

⁷ O Jiova e digia ga na yacana, eda vulica kina e levu

5, 6. (a) Na cava eda vulica ena nona taro o Mosese? (b) Na ka torosobu cava sa caka ena yaca ni Kalou? (c) Cava e dusia ni vakatakila vei keda na Kalou na yacana?

7. (a) Na cava na ibalebale dina ni yaca ni Kalou? (b) Cava a via kila dina o Mosese ni taroga na yaca ni Kalou?

na ka me baleti koya. Na yaca “Jiova” e kena ibalebale, “O Koya e Vakavuna me Yaco.” Sega ni dua e tautauvata kei koya ni vakavuna na ka kece. E dau raica tale ga me vaka-yacori nona inaki kece. Sa bau veivakurabuitaki dina. Vakacava qori ga na ka eda kila me baleta na yaca ni Kalou? E macala ga ni o Mosese e via kila e levu tale na ka me baleti Jiova. Sa kila rawa tiko o Mosese ni o Jiova e Dauveibuli, e kila tale ga na yacana. Levu ena gauna ya era sa kila tu na yaca i Jiova. Sa vica vata na senitiuri nodra vakayagataka tiko. Ni taroga gona o Mosese na yaca ni Kalou, a via kilai koya e vakatokai ena yaca oya. Vaka ga e kaya tiko: ‘Na cava meu tukuna me baleti kemuni vei ira na Isireli mera vakabauti kemuni kina, mera vakadinata ni oni na vakabulai ira dina?’

⁸ Mani sauma o Jiova ni vakatakila e dua na ka vakasakiti me baleta nona itovo, e sema tiko ena ibalebale ni yacana. E kaya vei Mosese: “Au na Cakava na ka ga au Vinakata.” (Lako Yani 3:14) Levu na vakadewa ni iVolatabu era vakadewataka va qo na tikinivolatabu qori: “Au bula ga vakataki au.” Ia e kilai ena kena vakadewa donu ni sega ni tukuna tiko o Jiova e dua na ka me baleta nona bula vakataki koya. A vakavulica tiko ga vei Mosese, vei keda tale ga ni o Jiova e rawa ni ‘cakava ga na ka e vinakata,’ me vakayacora kina nona vosa ni yalayala. E matata tale ga na nona vakadewa o J. B. Rotherham me baleta na tikinivolatabu qori: “Au na cakava na ka ga au vinakata.” E kaya e dua e kila vinaka na iVolatabu vakaIperiu me baleta na tikinivolatabu qori: “Se mani ituvaki cava e yaco, na Kalou ga na kena iwali.”

⁹ Cava e kena ibalebale qori vei ira na Isireli? Se mani leqa cava ga e tu e matadra, se dredre vakacava na ituvaki, o Jiova ena cakava ga na ka e vinakata me sereki ira mai

8, 9. (a) E sauma vakacava o Jiova na taro nei Mosese, cava e cala kina e levu na kena vakadewa? (b) Cava na ibalebale ni nona tukuna “Au na Cakava na ka ga au Vinakata”?

nodra tu vakabobula, qai kauti ira ina Vanua Yalataki. Nira sa mai kila na ibalebale ni yaca i Jiova, qori e dua na vuna mera nuitaki koya kina. Meda va tale ga qori nikua. (Same 9:10) Na vuna?

¹⁰ Kena ivakaraitaki: E levu na ka e rawa ni cakava na itubutubu me qaravi kina na luvedra. Ena loma ni dua na siga, ena rawa ni cakava na itavi ni nasi, vakasaqa, qaseni-vuli, veivakadodonutaki, vakatulewa, kei na levu tale. Levu na itubutubu era nanuma ni sa levu nodra itavi. Era kila ni o ira na luvedra era nuitaki ira mera vakaotia na mosi, na veiba, vakavinakataka na iyaya ni vakatatalo, mera sauma nodra taro kece. Eso na itubutubu era yalomalalumumu ra qai dau rarawataka ni vakaiyalayala ga na ka era rawa ni cakava. E mositi ira ni so na gauna era sega ni cakava rawa nodra itavi.

¹¹ O Jiova tale ga e dua na itubutubu dauloloma. Ia e sega ni vakataki ira noda itubutubu nikua, ni rawa ni cakava na ka ga e vinakata vei ira na luvena e vuravura. Nida rogoca gona na yaca i Jiova, eda kila ni o koya ga e Tamada vinaka duadua. (Jemesa 1:17) E qai kila o Mosese kei ira na vo ni Isireli yalodina na ibalebale dina ni yaca i Jiova. Era qoroqoro ni sa yaco o Jiova me dua na Turaganivalu qaqa, Daubulilawa uasivi, Idinia maqosa ni lewa na veika e tu wavokiti ira me vaka na wai kei na cagi, Turaganilewa, Daunipeleni, e vakarautaka na kakana kei na wai, taqomaka na isulu kei na ivava me kua ni madra, kei na levu tale.

¹² E tukuna vei keda na Kalou na yacana, na veika vakasakiti me baleti koya, e vakaraitaka tale ga ni dina na veika e tukuna me baleti koya. E vinakata sara ga meda kilai koya. Cava eda na cakava? O Mosese a via kila na Kalou. Qori e veisautaka sara ga nona bula, a vakavuna me toro voleka

10, 11. Eda kila vakacava ena yaca i Jiova ni rawa ni cakava na ka kece, e Tamada vinaka duadua tale ga? Vakatauvatana.

12. E duidui vakacava nodrau rai o Fero kei Mosese me baleti Jiova?

vua na Tamana vakalomalagi. (Tiko Voli Mai na Lekutu 12: 6-8; Iperiu 11:27) Ka ni rarawa ni levu era bula vata kei Mosese era sega ni via kila na Kalou se mera toro voleka vua. Ni cavuta na yaca i Jiova o Mosese vei Fero, e qai kaya na iliuliu ni Ijipita dokadoka qo: “O cei o Jiova?” (Lako Yani 5:2) A sega ni via kilai Jiova o Fero. E kaya ga ena veivakalialiai ni o koya na Kalou ni Isireli e sega ni dua na kena yaga, e sega na betena. Sa takalevu tale ga nikua na rai va qori. Era sega tu ni kila e levu nikua ni o Jiova e Turaga Cecere Duadua ena lomalagi kei vuravura.

O Jiova na Turaga Cecere Duadua

¹³ E dau yalorawarawa o Jiova me cakava na ka ga e vinakata, oya na vuna e levu kina na kena icavuti ena iVolatabu. E bibi sara na yacana ni vakatauvatani kei na kena icavuti, ia eda kila vinaka kina e levu tale na ka me baleta na ibalebale ni yacana. Kena ivakaraitaki, e vakatokai me “Turaga Cecere Duadua, Jiova.” (2 Samuela 7:22) E basika vakalevu ena iVolatabu na icavuti qori, qai vakamatatataka vei keda na itutu cecere i Jiova. O koya duadua ga e tu vua na dodonu me Lewa na lomalagi kei na vuravura. Dikeva mada na vuna.

¹⁴ O Jiova duadua ga na Dauveibuli. E kaya na Vakatakila 4:11: “E ganiti kemuni Jiova, na neimami Kalou, me nomuni na lagilagi, na vakarokoroko, kei na kaukaua, ni oni bulia na ka kece, ena nomuni lewa era bula, era buli kina.” O Jiova duadua ga e ganita me cavuti vua na veivosa qori. E bulia na ka kece e tu e lomalagi kei na vuravura! Eda vakadeitaka ni ganiti Jiova ga me nona na vakarokoroko, na kaukaua, kei na lagilagi ni Turaga Cecere Duadua qai Dauveibuli.

13, 14. (a) Na cava e levu kina na icavuti i Jiova ena iVolatabu, cava eso na icavuti qori? (Raica na kato ena tabana e 14.) (b) Cava e ganiti Jiova duadua ga kina me vakatokai “Turaga Cecere Duadua”?

¹⁵ E dua tale na icavuti kei Jiova oya na “Tui ni veitabagauna.” (1 Timoci 1:17; Vakatakila 15:3) Cava na kena ibalebale? Ena dredre meda taura rawa ni vakaiyalayala ga na ka eda kila ni vakatauvatani kei Jiova. E kaya na Same 90:2: “Mai na gauna tawamudu ina gauna tawamudu oni Kalou tu ga.” Kena ibalebale, o Jiova e sega na nona itekitekivu, ena bula tu ga. Sa rauta me vakatokai me “o Koya e Dede sara na nona bula,” ni a bula tu ga mai liu ni bera ni buli na veika tale eso e lomalagi kei na vuravura! (Taniela 7:9, 13, 22) Macala ga ni o Jiova e tu vua na dodonu me lewa na ka kece ena lomalagi kei na vuravura!

¹⁶ Ia eso era vakalewa na dodonu qori i Jiova me vakataki Fero. Dua na vuna eda va kina qori nida sega ni uasivi da qai kauaitaka ga na ka eda raica e matada. Eda sega ni raici koya na Turaga Cecere Duadua, ni kabula vakayalo, e tawairairai. (Joni 4:24) Kena ikuri, ke dua na tamata e vakalewe, vakadra, me duri ena mata i Jiova ena mate. A kaya sara ga vei Mosese o Jiova: “O sega ni raica rawa na mataqu, ni sega ni dua na tamata e rawa ni raici au qai bula.”—Lako Yani 33:20; Joni 1:18.

¹⁷ Meda kua ni kurabuitaka qori. O Mosese a raica e dua na tiki lailai ni lagilagi ni Kalou, ni a rairai vua na agilosu. Cava e qai yaco? Dua na gauna balavu na kena “ramase” tu na matana. Era rere mada ga na Isireli mera raica na matana. (Lako Yani 33:21-23; 34:5-7, 29, 30) Qori e vakadeitaka ni sega ni dua na tamata e rawa ni raici koya na Turaga Cecere Duadua kei na nona lagilagi! E vakaraitaka qori ni bula dina tiko o koya! E levu na ka eda sega ni raica, ia eda kila nira bula tiko me vaka na cagi, biau livaliva, kei na ka eda vakasamataka. Kena ikuri o Jiova e sega ni veiveisau, e sega ni veisautaki koya na toso ni gauna, ke mani bili-

15. Na cava e vakatokai kina o Jiova me “Tui ni veitabagauna”?

16, 17. (a) Na cava eda sega ni raici Jiova rawa kina, cava meda kua ni kurabuitaka kina? (b) Eda kila vakacava ni bula dina tiko o Jiova?

oni vakabilioni sara na yabaki na dede ni nona bula! Vakasamataka mada ni ka eda tara se raica ena vuca, ia o Jiova e sega vakadua ni veisau se mani vakacava na toso ni gauna. Qori e dusia ni bula dina tiko qai kaukaua sara mai na ka eda tara se raica. (Maciu 6:19) Vakacava eda na raici koya me vaka e dua ga na igu kaukaua qai sega ni kauaitaki keda? Meda dikeva mada.

Na Kalou e Levu Nona iTovo Vinaka

¹⁸ Eda sega ni raica rawa na Kalou, ia e tukuni ena so na tikinivolatabu na ka me baleta na itikotiko vakalomalagi. Kena ivakaraitaki, na imatai ni wase ni ivola i Isikeli. A raivotutaka o Isikeli na isoqosoqo vakalomalagi i Jiova, qai kaya ni vaka tu e dua na qiqi vakaitamera. E qoroya o Isikeli na kedratou irairai na va na kabula vakayalo ratou tu ena yasa i Jiova. (Isikeli 1:4-10) O ratou na “kabula” qo ratou veivolekati sara kei Jiova, na kedratou irairai tale ga e tukuna vei keda e dua na ka bibi me baleta na Kalou eratou qarava. Na kabula yadua e va na matana—vaka na bulumakau, laione, ikeli, kei na tamata. Qori e dusia sara ga na va na itovo qoroi e kilai kina o Jiova.—Vakatakila 4: 6-8, 10.

¹⁹ Ena iVolatabu, na bulumakau e dau dusia na kaukaua baleta ni manumanu kaukaua dina. Ena dua tale na yasana, na laione e dusia na lewadodonu, baleta na lewadodonu e dau vinakati kina na yaloqaqa, na itovo era kilai kina na laione. E kilai na ikeli ni dau raiyawa, e rawa ni raica tu yani vakayawa na veika lalai me vica vata na maile. Na mata ni ikeli gona e dusia na vuku ni Kalou se na nona

18. Na cava e raivotutaka o Isikeli, cava e dusia na va na matadratou na “kabula” eratou volekati Jiova?

19. Na cava e dusia na (a) mata ni bulumakau? (b) mata ni laione? (c) mata ni ikeli? (d) irairai ni tamata?

iCavuti kei Jiova

Kaukaua Duadua. E sega ni vakaiyalayala nona kaukaua, sega ni dua e saqata rawa.—Vakatakila 15:3.

Tamada. iVurevure ni bula kece, wili kina na bula tawamudu, lomani ira nona tamata me vaka e dua na tama.—Vosa Vaka-ibalebale 27:11; Joni 5:21.

Dauniveivakavulici Levu. Qasenivuli vuku duadua, e dodonu meda qara ivakasala vua kei na veidusimaki.—Aisea 2:3; 48:17.

Uluvalu. Sega ni dau veiveisau, ivakaruru tudei.—Vakarua 32:4.

iVakatawa. Tuberi ira nona tamata, taqomaki ira, vakani ira tale ga vakayalo.—Same 23:1.

raiya. Vakacava na irairai ni tamata? A buli na tamata me ucuya na Kalou, eda duatani duadua gona o keda ni rawa meda vakatotomuria na Kalou ena nona itovo cecere duadua—na loloma. (Vakatekivu 1:26) E rawa nida kaya ni idivi ni Kalou na kaukaua, lewadodonu, vuku, kei na loloma, baleta ni dau vakavotui vakalevu ena iVolatabu.

²⁰ Vakacava e dodonu meda leqataka ni sa veisau na Kalou ni sa oti qo e vica na udolu na yabaki na kena vakamacalataki ena iVolatabu? Sega. E sega ni dau veiveisau nona itovo. E kaya o koya: “O yau o Jiova, au sega ni veisau.” (Malakai 3:6) E sega ni dau veiveisau na itovo ni Kalou, ia e vakaraitaka na Tamada dauloloma ni dau tu vakarau me vukei keda. Ena gauna va qori, e dau votu mai kina na itovo vakasakiti e kilai kina. Vei ira kece na itovo ni Kalou, e uasivi duadua na loloma. E laurai qori ena ka kece e cakava. Ni vakaraitaka nona kaukaua, lewadodonu kei na vuku, e yavutaki ena loloma. E dua na ka talei e tukuna na

20. E dodonu meda leqataka ni sa veisau na itovo ni Kalou, cava e va kina qori nomu rai?

iVolatabu me baleta na Kalou kei na nona loloma, e kaya: “Ni Kalou ga na loloma.” (1 Joni 4:8) Dikeva ni sega ni tukuna eke ni dauloloma na Kalou se tiko vua na loloma, ia o koya ga na loloma! E yavutaki sara ga kina na ka kece e cakava.

“Raica! Qo na Noda Kalou”

²¹ O sa bau raica e dua na gonelailai e dusi tamana qai kaya vei ira nona itokani ena marau, “Ya o noqu ta”? O ira na dau qaravi Jiova e levu sara na vuna mera sakitaka kina nodra Kalou. E yalataka na iVolatabu ni dua na gauna era sa na qai kaya na tamata yalodina: “Raica! Qo na noda Kalou.” (Aisea 25:8, 9) Na levu ga ni nomu kila na itovo se veika e kilai kina o Jiova, na nomu vakila tale ga ni o koya e Tamamu vinaka duadua.

²² Na Tama qo e sega ni yalodredre, cudrucudru, se yawaki keda me vaka era vakavulica na iliuliu ni lotu nikua kei ira na tamata vuku. Ke va qori, sa na dredre tu ga meda volekati koya. Na iVolatabu tale ga e sega ni tukuna ni va qori na Tamada vakalomalagi, ia e tukuna ga ni “Kalou mamarau.” (1 Timoci 1:11) E kauaitaka o Jiova na ka eda dau cakava. Nira beca nona tamata na nona ivakaro mera vinaka kina, e “rarawa . . . na lomana.” (Vakatekivu 6:6; Same 78:41) Ia nida cakava na ka e dodonu me salavata kei na nona Vosa, e ‘marau na lomana.’—Vosa Vakaibalebale 27:11.

²³ E vinakata na Tamada vakalomalagi meda volekati koya. E uqeti keda nona Vosa meda “vakayayamo . . . qai kunei koya sara, ni sega ni yawa o koya vei keda yadua.” (Cakacaka 17:27) Ena rawa vakacava meda volekata na Turaga Cecere Duadua ni lomalagi kei na vuravura?

21. Na cava eda na vakila nida kila vinaka na itovo i Jiova?

22, 23. Na cava e tukuna na iVolatabu me baleta na Tamada vakalomalagi, eda kila vakacava ni vinakata meda volekati koya?

O Rawa ni “Toro Voleka Vua na Kalou”?

VAKACAVA ke tukuna o koya na Dauveibuli ni lomalagi kei na vuravura me baleti iko, “Qo na noqu itokani”! Levu era nanuma ni na dredre qori. Era kaya ni sega ni rawa ni veitokani na tamata kei na Kalou! Ia e vakadeitaka na iVolatabu ni rawa nida veivolekati kei na Kalou.

² E dau veivolekati kei na Kalou o Eparama. O Jiova e vakatokai koya me “noqu itokani.” (Aisea 41:8) Io, e okati Eparama sara ga o Jiova me nona itokani. Na vuna? Ni “vakabauti Jiova.” (Jemesa 2:23) Nikua tale ga, o Jiova e vakaliuliu me veitokani voleka kei ira na vinakata mera qaravi koya, me “lomani ira” tale ga. (Vakarua 10:15) E uqeti keda nona Vosa: “Toro voleka vua na Kalou ena qai toro voleka mai vei kemuni o koya.” (Jemesa 4:8) Na cava na kena ibalebale?

³ E sureti keda o Jiova meda toro voleka vua. E tu vakarau qai vinakata me noda itokani. E yalataka ke da vakaliuliu meda toro yani vua, ena volekati keda mai. Qo na ka eda na marautaka, eda na “veitokani voleka kei Jiova.” (Same 25:14) Na “veitokani voleka” e dusia na itokani dredre eda rawa ni wasea vua na ka vuni.

⁴ E tiko e dua nomu itokani voleka o dau talaucaka vua na lomamu? Na itokani qori e kauaitaki iko dina. O nui-

1, 2. (a) Na cava era nanuma e levu, ia cava e vakadeitaka na iVolatabu? (b) Cava e vakatokai Eparama kina o Jiova, na vuna?

3. Na cava e sureti keda kina o Jiova, cava e yalataka tale ga?

4. Na cava o na kaya me baleta e dua na itokani voleka? E itokani voleka vakacava o Jiova vei ira na volekati koya?

taki koya ni dau dina tu ga vei iko. Ni o marau, e marau tale ga. Ni o rarawa, e lomani iko, e tu vakarau me rogoci iko. Ni sega ni dua e kauaitaki iko, o koya ga e tu e ya-samu. Ni o toro voleka tale ga vua na Kalou, e sa nomu iTokani e dua e mareqeti iko dina, e dau kauaitaki iko, e kilai iko vinaka. (Same 103:14; 1 Pita 5:7) O talauca vua na lomamu ni o kila ni dau yalodina o koya vei ira era yalodina vua. (Same 18:25) Io, ena vukuna ga, eda rawa kina ni nona itokani.

Vakarautaka o Jiova na Sala

⁵ Nida tamata ivalavala ca, eda na sega tu ga ni rawa nida volekata na Kalou. (Same 5:4) E vola na yapositolo o Paula: "Ia e vakaraitaka na Kalou na nona lomani keda ni mai mate na Karisito ena vukuda nida se ivalavala ca tu." (Roma 5:8) Io, o Jiova e vakayagataki Jisu "me solia . . . na nona bula me kedra ivoli e le levu." (Maciu 20:28) Na noda vakabauta na isoro ni veivoli qori, eda volekata kina na Kalou. Me vaka ni "liu sara ga na nona lomani keda" na Kalou, qori sara ga na yavu eda rawa ni veitokani voleka kina.—1 Joni 4:19.

⁶ Dua tale na ka e cakava o Jiova: E vakavulici keda meda kilai koya. Na nodrau veidredreti e rua na itokani voleka, e vakatau ena nodrau veikilai vinaka, veikilai yalo, kei na itovo. Kaya mada ke sega ni tukuni koya vei keda o Jiova, eda na sega ni volekati koya. Io, o Jiova e sega sara ga ni dau vunitaki koya, e vinakata meda kilai koya. (Aisea 45:19) Kena ikuri, e vinakata meda kilai koya se vulici koya, vei ira mada ga era nanuma tu nira na sega ni rawa ni kilai koya.—Maciu 11:25.

⁷ E cakava vakacava qori o Jiova? E kilai ena ka e bulia

5. Na cava e cakava o Jiova me rawa nida volekati koya?

6, 7. (a) Eda kila vakacava ni o Jiova e sega ni dau vunitaki koya?
(b) Eda na kilai Jiova vakacava?

na nona itovo me vaka nona kaukua levu, titobu ni nona vuku, kei na levu ni nona loloma. (Roma 1:20) Ia eda sega ni kilai Jiova wale ga ena ka e bulia. Ni vinakata meda kilai koya vinaka, e vakarautaka na nona Vosa na iVolatabu.

Eda Kilai Jiova ena Nona Vosa

⁸ E kilai nona lomani keda o Jiova ni vakarautaka na iVolatabu. E rawarawa noda kilai koya ena sala e vakamacalataki koya kina ena nona Vosa. Qori e vakaraitaka ni lomani keda. E vinakata tale ga meda kilai koya qai lomani koya. Na ka eda vulica ena nona Vosa eda toro voleka kina vua. (Same 1:1-3) Meda dikeva mada qo eso na sala veiuqeti e dau tukuni koya kina o Jiova ena nona Vosa.

⁹ E levu na tikinivolatabu e tukuna vakadodonu na itovo ni Kalou. Qo eso na kena ivakaraitaki. “Ni taleitaka na lewadodonu o Jiova.” (Same 37:28) “E levu nona kaukua.” (Jope 37:23) “‘Niu yalodina,’ e kaya o Jiova.” (Jeremaia 3:12) “E lomavuku.” (Jope 9:4) E “Kalou dauyalololoma qai dauveinani, e berabera ni cudru, qai vuabale ena loloma e dei kei na dina.” (Lako Yani 34:6) “O kemuni Jiova, oni vinaka qai tu vakarau moni veivosoti.” (Same 86:5) Me vaka eda dikeva ena wase sa oti, qo na nona itovo bibi duadua: “Kalou ga na loloma.” (1 Joni 4:8) Ni o vakasamataka na itovo talei qo ni Kalou, vakacava o na via volekati koya?

¹⁰ E vakamacalataki tale ga ena nona Vosa o Jiova na

8. Eda kila vakacava ni lomani keda o Jiova ni vakarautaka na iVolatabu?

9. Na tikinivolatabu cava e tukuni kina na itovo ni Kalou?

10, 11. (a) Na cava tale e vakamacalataki o Jiova ena nona Vosa meda kilai koya vinaka kina? (b) Na ivakaraitaki cava ena iVolatabu eda na raitayaloyalotaka kina na Kaukua ni Kalou?

***E vukei keda na iVolatabu
meda toro voleka vei Jiova***

sala e vakaraitaka kina na nona itovo. Nida wilika qori, eda rawa ni raitayaloyalotaka na ka e cakava o Jiova, eda na kilai koya vinaka sara ga. Qori ena uqeti keda meda toro voleka vua. Raica mada e dua na kena ivakaraitaki.

¹¹ E kaya na iVolatabu ni tu vua na Kalou na “igu vakatubuqoroqoro.” (Aisea 40:26) Ia nida wilika na sala e vakabulai ira kina na Isireli mai na Wasa Damudamu kei na nona taqomaki ira ena vanua talasiga me 40 na yabaki, eda qoroya sara ga. O rawa sara ga ni raica ni sa tawase rua na wasawasa. Era takoso ena dela ni qele mamaca e rauta ni le 3 na milioni na lewe i Isireli, qai cevata tu na wai ena yasa ruarua me vaka na lalaga levu. (Lako Yani 14:21; 15:8) O raica sara ga na veitaqomaki ni Kalou ena vanua talasiga. E drodro mai na wai ena vatu. O raica na kakana ena dela ni qele e vaka na sore ni kau vulavula. (Lako Yani 16:31; Tiko Voli Mai na Lekutu 20:11) E sega wale ga ni vakaraitaka ena gauna qori o Jiova ni tu vua na kaukaua, ia e vakayagataka sara ga vei ira nona tamata. E veivakacegui dina nida kila ni rogoca na noda masu na Kalou kaukaua, “e noda ivakaruru kei na kaukaua, e dau tu vakarau me vukei keda ena gauna ni rarawa.”—Same 46:1.

¹² Eda sega ni raici Jiova rawa, ia e vukei keda ena levu

12. E vukei keda vakacava o Jiova meda “raici” koya ni vakayagataka na vosa rawarawa?

na sala meda kilai koya. Eda dau raica ga na ka e laurai. Ia na Kalou e yalo, ke vakamacalataki koya vei keda ena nodra vosa na kabula vakayalo, ena vaka ga nomu vakamacalataki iko tiko vua e dua e sucu mataboko. O na vakamacalataka vakamatailalai na kemu irairai, me vaka na roka ni matamu. Ia e vukei keda vakayalololoma o Jiova meda “raici” koya ni vakayagataka na vosa rawarawa. So na gauna, e dau vakayagataka eso na vosa vaka-tautauvata se vosa vakaibalebale me vakatauvatani koya kina kei na ka eda dau kila vinaka. E dau vakamacalataki koya mada ga me vaka e dua na tamata.*

¹³ Dikeva na ka e tukuni me baleti Jiova ena Aisea 40:11: “Ena qarava na nona qelenisipi me vaka na ivakatawa. Ena kumuni ira vata na lami e ligana, ena keveti ira e lomaserena.” E vakatauvatani o Jiova kei na dua na ivakatawanisipi e keveta na luvenisipi “e ligana.” Qo e vakaraitaka nona rawa ni taqomaki ira nona tamata o Jiova, me tokoni ira tale ga, wili kina o ira na malumu tu vakayalo. Eda rawa ni taqomaki ena ligana kaukaua ke da yalodina vua, ena sega vakadua ni biuti keda. (Roma 8:38, 39) Na iVakatawa Levu e roqoti ira na luvenisipi “e lomaserena,”—na matavosa qori e dusia na nodra ilobi ni sulu e cake na ivakatawanisipi era dau roqoti ira kina na luvenisipi se qai sucu. E vakadeitaka qori ni mareqeti keda qai lomani keda vakalevu o Jiova. Eda na via volekati koya sara ga.

* Kena ivakaraitaki, e cavuti ena iVolatabu na mata ni Kalou, dali-gana, ucuna, gusuna, ligana, kei na yavana. (Same 18:15; 27:8; 44:3; Aisea 60:13; Maciu 4:4; 1 Pita 3:12) Ia e sega ni tukuni me sa kena irairai dina qori, ni dau kilai tale ga o Jiova me “Uluvatu,” se “na isasabai.”—Vakarua 32:4; Same 84:11.

13. Na cava e tukuna na Aisea 40:11 me baleti Jiova, e uqeti keda vakacava qori?

“Vinakata na Luvena me Vakatakilai Koya”

¹⁴ Na sala vinaka duadua eda rawa ni kilai Jiova kina oya nida dikeva ena nona Vosa na ivakaraitaki i Luvena duabau o Jisu. E sega tale ni dua e rawa ni vakaraitaka vakavoleka na rai ni Kalou me vakataki Jisu, se me vakamacalataki koya vakamatata. Ni ulumatua ni kabuli, sa bula makawa sara ni bera nira buli na veika bula vakayalo tale eso, wili kina na lomalagi kei na vuravura.

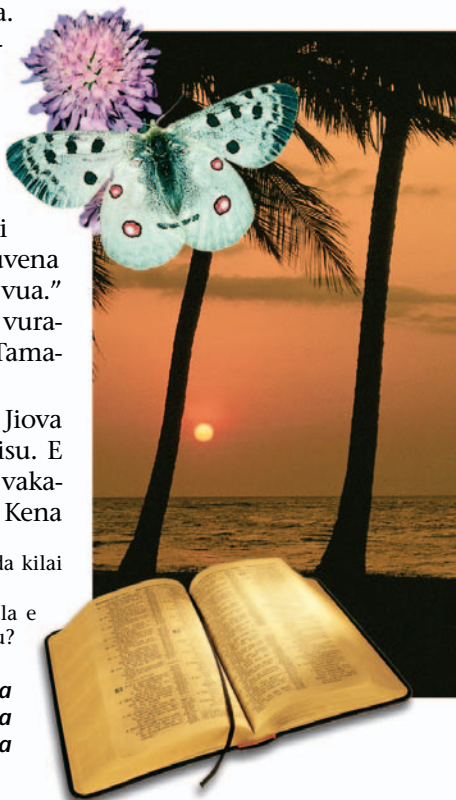
(Kolosa 1:15) O Jisu e kilai Jiova vinaka. Sa rauta me tukuna “e sega ni dua e kila na Luvena, o Tamana ga, e sega tale ga ni dua e kila na Tamana, o Luvena ga, kei koya ena vinakata na Luvena me vakatakilai Tamana vua.” (Luke 10:22) Ni se bula e vuravura o Jisu, a vakatakilai Tamana ena rua na sala bibi.

¹⁵ Kena imatai, eda kilai Jiova ena ka e **vakavulica** o Jisu. E tara na lomada na sala e vakamacalataki Tamana kina. Kena

14. Na cava eda kaya kina nida kilai Jiova vinaka ena vuku i Jisu?

15, 16. Na cava na rua na sala e vakatakilai Tamana kina o Jisu?

*E vakatakilai koya o Jiova
ena veika e bulia
kei na nona Vosa*

ivakaraitaki, ni vakamacalataka o Jisu nona veivosoti o Jiova vei ira na tamata ivalavala ca era veivutuni, e vakatau vatana ina dua na tama. A biubiu mai e vale o luvena tagane, lai vakasabusabutaka nona bula, ia ni veivutuni me lesu yani, e cici yani o tamana me mokoti koya qai reguci koya. (Luke 15:11-24) E vakaraitaka tale ga o Jisu ni o Jiova e dau “vagolei” ira na tamata yalomalumumu vua ni lomani ira. (Joni 6:44) E kila mada ga ke lutu ena qele e dua na siparo lailai, ni kaya o Jisu: “Dou kua . . . ni rere, dou talei sara vei ira na siparo.” (Maciu 10:29, 31) Eda na via volekata sara ga na Kalou dauveikauaitaki va qori.

¹⁶ Kena ikarua, eda kilai Jiova ena **ka e cakava** o Jisu. E ucui Tamana vinaka o Jisu, sa rauta me tukuna: “O koya sa raici au sa raici Tamaqu tale ga.” (Joni 14:9) Nida wili-ka gona na italanoa kei Jisu ena Kosipeli, na ivakarau ni yalona, kei na nona itovo vei ira eso tale, e vaka sara ga eda raici Tamana tiko. Sa bau totoka dina na sala e vakayagataka o Jiova meda kilai koya kina. Ena sala cava?

¹⁷ Kena ivakaraitaki: Kaya mada ke o via vakamacalataka na yalovinaka. Rawa ni o vakamacalataka na kena ibalebale. Ia ke o dusia sara ga e dua e vakaraitaka tiko na itovo qori, o qai kaya, “Ya sara ga na ivakaraitaki ni yalovinaka,” ena taura na kena ibalebale. E va tale ga qori na ka e cakava o Jiova meda kilai koya vinaka kina. E vakamacalataka na nona itovo, sa qai vakayagataka tale na ivakaraitaki i Luvena. Eda kila na itovo ni Kalou ena ka e cakava o Jisu. E vaka ga e tukuna tiko o Jiova ena italanoa kei Jisu ena kosipeli: “Au va sara ga qori.” Ia na cava e kaya na iVolatabu me baleti Jisu ni se bula tu e vuvura?

17. Na cava e cakava o Jiova meda kilai koya vinaka kina? Vakatau vatana.

¹⁸ E vakaraitaka vinaka o Jisu na va na idivi ni Kalou. E tu vei Jisu na **kaukaua** me vakaotia na tauvimate, viakana, kei na mate. O Jisu e sega ni vakataki ira na tamata era daunanumi ira ga nira vakayagataka vakatawadodonu nodra kaukaua, ia e vakayagataka nona kaukaua me veivakabulai kina. (Maciu 4:2-4) E taleitaka na **lewadodonu**. Dua na ka nona rarawa nira volivolitaki tiko ena valenisoro na dauveivoli kocokoco, ra qai vakalolomataki ira na lewenivanua. (Maciu 21:12, 13) E sega ni vakaduiduitaki ira na dravudravua kei ira na vakaloloma, e vukei ira ga mera 'kunea na vakacegu.' (Maciu 11:4, 5, 28-30) E laurai ena ivakavuvuli i Jisu na **vuku** e sega ni vakatauvatani rawa, e "uasivi Solomoni." (Maciu 12:42) Ia e sega vakadua ni dokadokataka na nona vuku o Jisu. Na nona ivakavuvuli e tara na lomadra na tauvanua, ni matata, rawarawa qai yaga.

¹⁹ E ivakaraitaki vinaka ni **loloma** o Jisu. Ena nona cakacaka vakaitalatala, e dau vakaraitaka na loloma ena levu na sala, vaka kina na veinanumi kei na veikauaitaki. E dau tuburi koya na yalololoma ni raica nodra rarawa na lewenivanua. Na loloma qori e uqeti koya me cakava kina e dua na ka, me veivuke. (Maciu 14:14) Dina ni vakabulai ira na tauvimate qai vakani ira na viakana, ia e vakaraitaka nona yalololoma ena dua na sala bibi sara. E vukei ira na rogoci koya mera kila, mera ciqoma, mera mareqeta tale ga na ka dina ni Matanitu ni Kalou ena kauta mai na veivakalougatataki dina ina kawatamata. (Marika 6:34; Luke 4:43) Koya e bibi sara, na nona tu

18. E vakaraitaka vakacava o Jisu na kaukaua, lewadodonu, kei na vuku?

19, 20. (a) E ivakaraitaki vinaka vakacava ni loloma o Jisu? (b) Nida wilika qai vakasamataka vakatitobu na ivakaraitaki i Jisu, na cava meda nanuma tiko?

Taro Mo Vakasamataka

Same 15:1-5 Cava e namaka o Jiova vei ira era vinakata mera nona itokani?

Same 34:1-18 E volekati cei o Jiova kei na cava mera nuidei kina?

Same 145:18-21 Na cava meda cakava meda volekati Jiova?

2 Korinica 6:14–7:1 Na itovo cava meda cata me rawa nida veitokani kina kei Jiova?

vakarau ni solia na nona bula ena vukuda e ivakaraitaki levu ni nona loloma.—Joni 15:13.

²⁰ Sa rauta mera volekati Jisu na tamata kece e duidui nodra yabaki kei na nodra isususu, ni dauveinani qai dau veikauaitaki! (Marika 10:13-16) Ia nida wilika qai vakasamataka vakatitobu na ivakaraitaki i Jisu, meda nana sara tiko ni Luve ni Kalou qo e iyaloalo sara ga kei Tamana.—Iperiu 1:3.

Yaga ni iVola Qo

²¹ Ni vakatakilai koya vakamatata o Jiova ena nona Vosa, e dusia ni vinakata meda volekati koya. Ena gauna vata qori, e sega ni vakasaurarataki keda meda toro yani vua. E vakatau sara ga vei keda meda vakasaqarai Jiova “ni se kune rawa.” (Aisea 55:6) Noda vakasaqarai Jiova e okati kina noda kila nona itovo kei na ka e dau cakava me vaka e volai ena iVolatabu. Qo sara ga na inaki ni ivola ni vuli qo.

²² O na raica ni ivola qo e va na kena iwasewase, me sala-vata ga kei na va na itovo qoroi i Jiova: na kaukau, lewa-

21, 22. Na cava e okati ena noda vakasaqarai Jiova, ena vukei keda vakacava na ivola ni vuli qo meda cakava qori?

dodonu, vuku, kei na loloma. Na iwasewase yadua ena tiko na kena ivakamacala. Ena vakamacalataki ena vica na wase tarava na duidui sala e vakaraitaka kina o Jiova na nona itovo. Ena iwasewase yadua, ena tiko na wase e vakaraitaka kina o Jisu na itovo qori, dua tale na wase ena vakamacalataka na sala meda bulataka kina.

²³ Tekivu sara ga ena wase qo, ena tiko e dua na kato e kena ulutaga "Taro Mo Vakasamataka." Kena ivakaraitaki, raica mada na kato ena tabana e 24. E sega ni inaki ni tikinivolatabu kei na taro me railesuvi kina na wase. Ia me vukei iko ga mo vakasamataka vakatitobu na veitikina bibi e vauca na ulutaga qori. O na vakayagataka vinaka vakacava na kato qori? Cega na tikinivolatabu, wili-ka vinaka na veitikina yadua qai dikeva na kena taro. Vakasamataka na kena isau. O rawa ni vakekeli. Rawa ni o taroga eso na taro qo: 'Na cava au vulica kina me baleti Jiova? Au na muria vakacava? Au na vakayagataka vakacava meu vukei ira kina eso tale?'

²⁴ Nida vakasamataka vakatitobu na veika qori, ena vukei keda meda toro voleka vei Jiova. Na vuna? Na iVolatabu e cavuta vata na noda vakanananu kei na lomada. (Same 19:14) Nida vakasamataka vakatitobu na ka eda vulica me baleta na Kalou, na itukutuku qori ena tavuloni e lomada, ena lai tara sara noda vakasama, uqeta na lomada, eda na cakava kina e dua na ka. Ena qai levu ga noda lomana na Kalou, ena uqeti keda meda vakamarautaki koya ni noda iTokani dredre. (1 Joni 5:3) Me rawa nida nona itokani voleka, e dodonu meda kila na nona itovo kei na ka e dau cakava. Kena imatai, meda veivosakitaka mada e dua na ka e kilai kina na Kalou eda na via volekati koya sara ga kina—na nona savasava.

23, 24. (a) Na cava na inaki ni kato "Taro Mo Vakasamataka"? (b) E vukei keda vakacava na vakasama vakatitobu meda toro voleka kina vei Jiova?

“E Savasava, e Savasava, e Savasava o Jiova”

DUA na ka nona qoroqoro o Aisea ni raica na raivotu ni Kalou, vaka ga e yaco dina tiko! E qai vola o Aisea ni “raici Jiova” ena nona idabedabe vakaturaga, qai robotu na valenisoro vakaitamera na nona bele ni sulu.—Aisea 6:1, 2.

² E qoroya tale ga o Aisea na ka e rogoca, na vadugu ni sere e lai sakure kina na valenisoro, e lai yavala mada ga na kena yavu. Qori nodra lagasere na serafimi, o ira na ka buli vakayalo e cecere nodra itutu. E rogo vinaka na domodra qai vakaibalebale na qaqa ni nodra sere, nira lagata tiko: “E savasava, e savasava, e savasava o Jiova ni lewe vuqa. E robotu na vuravura taucoko na nona lagilagi.” (Aisea 6:3, 4) E lagati vakatolu na “savasava” me vakaraitaka ni rui bibi sara ga, ia sa rauta, baleta ni savasava i Jiova e uasivi dua-dua. (Vakatakila 4:8) E vakabibitaki ena iVolatabu taucoko na savasava i Jiova. Vica vata na drau na tikinivolatabu era cavuta vata na yacana kei na “savasava.”

³ E matata gona ni dua na ka bibi e vinakata o Jiova meda kila oya ni savasava o koya. Ia levu nikua era sega ni raica va qori. So era nanuma cala ni o koya e savasava e vakadonui koya ga vakataki koya se viavia yalododonu. O ira tale ga na dau beci ira era raica na savasava i Jiova me dua na ilati, era nanuma nira na sega ni volekati koya na Kalou savasava. De dua era leqataka nira na sega ni volekata rawa na Kalou savasava qo. Levu gona era vakanadakuya na Kalou ni savasava. E rarawataki dina qori, ni dodonu me uqeti

1, 2. Na cava a raivotutaka o Aisea, cava eda vulica kina me baleti Jiova?

3. Na cava era cakava e levu nira nanuma cala na savasava ni Kalou?

keda na savasava ni Kalou meda volekati koya. Ena sala cava? Meda raica mada na ibalebale dina ni savasava.

iBalebale ni Savasava

⁴ Nona savasava na Kalou e sega ni kena ibalebale ni yalodredre, viavialevu, se veibeci. Na kena veibasai ga, ni cata na itovo va qori. (Vosa Vakaibalebale 16:5; Jemesa 4:6) Na cava gona na ibalebale dina ni “savasava”? Ena iVola-tabu vakaIperiu, na vosa qori e vu mai ena dua na vosa e kena ibalebale na “wasei tani se duatani.” Me baleta na sokalou, na “savasava” e dusia e dua na ka e wasei tani me kua ni vakayagataki ena dua tale na ka, se me ka tabu. E tiko tale ga kina na vakasama ni dua na ka e sega ni duka se savasava vakaoti. E vakaibalebaletaki vakacava vei Jiova? Vakacava e dusia qori ni sa ‘wasei koya tani’ vei keda na tamata ivalavala ca qai yawaki keda?

⁵ Sega sara ga. Ni “Yalosavasava ni Isireli” o Jiova, e vaka-deitaka vei ira na Isireli ni tiko ena kedra maliwa, dina nira ivalavala ca. (Aisea 12:6; Osea 11:9) Na nona savasava gona e sega ni kena ibalebale ni sa yawaki keda. Ia ena sala cava e “duatani” kina? E rua na sala bibi. Kena imatai, e duatani vei ira na ka buli kece ni o koya ga e Cecere Duadua. Na nona savasava e uasivi, e taucoko, e cecere duadua. (Same 40:5; 83:18) Kena ikarua, e sega nona ivalavala ca, qori e veivakacegui dina. Na vuna?

⁶ Eda bula tu ena vuravura e dredre ni laurai kina na savasava. Na vuna? Ni o ira kece na sega ni kila na Kalou era dukadukali ena vuku ni ivalavala ca kei na nodra malumalumu. Eda vala tiko kei na yagoda ivalavala ca. Ke da sega ni qaqarauni, ena rawai keda noda ivalavala ca. (Roma

4, 5. (a) Na cava na “savasava,” cava e sega ni kena ibalebale? (b) Cava e rua na sala e “duatani” kina o Jiova?

6. E veivakacegui vakacava nida kila ni o Jiova e sega nona ivalavala ca?

7:15-25; 1 Korinica 10:12) Ia e sega ni rawa ni yaco qori vei Jiova. E sega nona ivalavala ca, e sega gona ni dua nona cala. E vakadeitaka qori ni o Jiova e Tama vinaka duadua, eda rawa ni nuitaki koya. E sega ni vakataki ira e levu na tama ivalavala ca, ni sega ni dau lawaki, voravora se vakayagataka vakatani nona kaukaua. E sega vakadua ni cakava qori ni savasava. Eso mada ga na gauna e bubului ena vuku ni nona savasava ni qori na yavu meda nuitaki koya kina. (Emosi 4:2) E veivakacegui dina qori se vakacava!

⁷ O Jiova e savasava vakaoti. Cava na kena ibalebale? Meda vakatauvatana mada: Vakasamataka mada na vosa “tamata” kei na “ivalavala ca.” Nida cavuta na tamata sa na sema ga kei na ivalavala ca. Eda tamata ivalavala ca, eda sega ni uasivi. Ia vakasamataka mada e rua tale na vosa qo, “Jiova” kei na “savasava.” Na savasava e nona bula sara ga o Jiova. Na ka kece e baleti koya e savasava, uasivi, qai dononu. Me rawa nida kilai Jiova vinaka, e bibi meda kila na ibalebale ni “savasava.”

“E Nei Jiova na Savasava”

⁸ Ni savasava o Jiova, eda rawa gona ni kaya ni o koya na ivurevure ni savasava. E sega ni dau bureitaka na itovo qori, ia e lomasavu me solia vei ira eso tale. Vakasamataka na gauna e vosa kina vei Mosese na Kalou ni vakayagataka e dua na agilosu ena vunika kama, e okata o Jiova na qele e butuka tiko o Mosese me ka savasava se ka tabu!—Lako Yani 3:5.

⁹ Vakacava e rawa tale ga nida savasava ena veivuke i Jiova? Io, e rawa. E kaya na Kalou vei ira nona tamata na Isireli nira rawa ni dua na “matanitu tabu.” (Lako Yani 19:6) E vakalougatataka na matanitu qori ni vakarautaka e dua na ituvatava ni sokalou tabu, e savasava, qai totoka vaka-

7. Na cava eda kaya kina ni savasava vakaoti o Jiova?

8, 9. Eda kila vakacava ni rawa ni vukei keda o Jiova meda savasava?

oti. Sa rauta me vakabibitaki ena Lawa a soli vei Mosese na savasava. Na bete levu mada ga e dau kabi ena ivauniuluna e dua na tiki ni koula raraba e taliva, qai laurai levu tu na ka e ceuti tu kina: “E nei Jiova na savasava.” (Lako Yani 28:36) E vinakata o Jiova me savasava nodra sokalou kei na ivakarau ni nodra bula. E kaya vei ira o Jiova: “Moni savasava ni o yau o Jiova na nomuni Kalou, au savasava.” (Vunau ni Soro 19:2) Era na okati tiko ga na Isireli mera savasava ke ra saga vagumatua mera muria na ivakaro i Jiova, dina nira ivalavala ca.

¹⁰ Era duidui na Isireli vei ira na matanitu voleka nira savasava. O ira na veimatanitu lotu butobuto era tu voleka era qarava na kalou mate, era kilai nira voravora, koco-koco, ra qai dukadukali. Era sega ni savasava ena ka kece era cakava. Era na sega tale ga ni savasava o ira na qaravi ira. O Jiova e vakasalataki ira nona tamata mera yawaka na lotu butobuto kei na nodra ivakarau ni sokalou dukadukali.—Vunau ni Soro 18:24-28; 1 Tui 11:1, 2.

¹¹ Ke ra saga mada ga vagumatua na Isireli mera vakatotomuria na savasava i Jiova, ena sega ni tautauvata tu ga nodra savasava kei na isoqosoqo vakalomalagi ni Kalou. O ira na vica vata na milioni na ka buli vakayalo era qarava na Kalou ena yalodina, era vakatokai mera “iwiliwili levu ni agilosi savasava.” (Vakarua 33:2; Juta 14) Era vakaraitaka vinaka sara ga na ramase, lagilagi, kei na savasava ni Kalou. Nanumi ira tale ga na serafimi a raivotutaka o Aisea. Eda kila ena nodra qaqanisere ni o ira na kabula kaukau vakayalo qori, e nodra itavi bibi mera tukuna na savasava i Jiova ena lomalagi kei na vuravura. Ia e tiko e dua na kabula vakayalo e cecere sara vei ira na kabula kece

10. Me baleta na savasava, era duidui vakacava na Isireli vei ira na veimatanitu voleka?

11. E laurai vakacava na savasava ni isoqosoqo vakalomalagi i Jiova vei (a) ira na agilosi? (b) ira na serafimi? (c) Jisu?

qori, na Luve ni Kalou duabau. O Jisu duadua ga e vakaraitaka vinaka na savasava i Jiova. Sa rauta me vakatokai me “Yalosavasava ni Kalou.”—Joni 6:68, 69.

Yacana Savasava, Yalona Savasava

¹² E kaya na iVolatabu ni o Jiova “na yacana o yalosavasava.” (Aisea 57:15) Na vuna? Eda vulica mai ena Wase 1 ni yaca i Jiova e sega ni icavuti wale ga, ia e tukuna sara tiko ga nona itovo kece kei na veika e kilai kina. Ena Lawa a soli vei Mosese, e totogimate o koya e vosavakacacataka na yaca ni Kalou. (Vunau ni Soro 24:16) Dikeva tale ga na ka e vakabibitaka o Jisu ena nona masu: “Tamai keimami mai lomalagi, me vakarokorokotaki na yacamuni.” (Maciu 6:9) Nida vakarokorokotaka e dua na ka, eda na wasea tani me ka tabu, me ka savasava. Ia ke sa savasava rawa tu na yaca ni Kalou, cava me sagai tale kina me savasava?

¹³ Sa mai beci na yaca ni Kalou ena vosa lasu kei na vosa-vakacaca. Mai Iteni, a tauca o Setani eso na lasu lelevu me baleti Jiova, vaka ga me tukuna tiko ni sega ni Kalou lewadodonu na Turaga Cecere Duadua. (Vakatekivu 3:1-5) Me yacova tiko mai nikua, se saga tiko ga o Setani na turaga ni vuravura qo me vakatetea e levu na lasu me baleta na Kalou. (Joni 8:44; 12:31; Vakatakila 12:9) E vakavuvulitaka o lotu ni sega ni lewadodonu na Kalou, e yawaki keda, qai dau veivakalolomataki. Era kaya ni tokoni ira na Kalou ena vakadavedra ena ivalu. Era sega ni vakavinavinakataka na Kalou ena veika e bulia, ra qai kaya ni basika ga mai vaka-sauri. Io, sa bau beci sara ga na yaca ni Kalou, e dodonu me vakarokorokotaki, me vakalagilagi tale. Eda vakanamata tu ena gauna ena vakarokorokotaka tale kina o Jiova na yacana. Ena cakava qori ni vakayagataka nona Matanitu ena

12, 13. (a) Na cava e tukuni kina ni savasava na yaca ni Kalou?
(b) Na cava me vakarokorokotaki tale kina na yaca ni Kalou?

veiliutaki kina o Luvena. Eda marau meda vakaitavi ena vakayacori ni inaki qori.

¹⁴ Dua tale na ka e okati me savasava se ka tabu oya na yalo tabu i Jiova, se nona igu kaukaua. (Vakatekivu 1:2) E dau vakayagataka o Jiova nona igu kaukaua qo me vakayacora kina nona inaki. Na ka kece e cakava o Jiova e ka tabu, e savasava, e dodonu, sa rauta me tukuni ni nona igu kaukaua, oya na yalo tabu se yalovasasava. (Luke 11:13; Roma 1:4) O koya e vosabeca na yalo tabu ni saqata na inaki i Jiova, ena sega ni bokoci nona ivalavala ca.—Marika 3:29.

Eda Volekati Jiova ni Savasava

¹⁵ E kaya na iVolatabu ni rau veisemati na savasava ni Kalou kei na noda qoroi koya se rerevaki koya. Kena ivakaraitaki, e kaya na Same 99:3: “Mera vakacaucautaka na yacamuni cecere, ni vakatubuqoroqoro qai savasava.” Na vakatubuqoroqoro e okati kina na noda dokai Jiova vaka-levu kei na yacana. E bibi qori ni nona savasava e cecere sara vei keda. E savasava vakaoti qai lagilagi. Ia e sega ni kena ibalebale qori meda yawaki koya. Kena veibasai ga, ni donu noda rai me baleta nona savasava, ena vakavolekati keda vua. Na vuna?

¹⁶ E kaya na iVolatabu ni veisemati na ka e savasava kei na ka e rairai totoka. E tukuni ena Aisea 63:15 ni itikotiko vakalomalagi ni Kalou e “itikotiko tabu cecere qai lagilagi [se rairai totoka].” Eda dau taleitaka na ka e lagilagi qai rairai totoka. Kena ivakaraitaki, raica mada na iyalyalo ena

14. Na cava e tukuni kina ni yalo tabu ni Kalou e savasava se ka tabu, cava meda kua ni vosabeca kina na yalo tabu?

15. Na cava eda kaya kina ni veisemati na savasava i Jiova kei na noda qoroi koya se rerevaki koya, cava e okati kina?

16. (a) E veisemati vakacava na savasava kei na rairai totoka? Tukuna e dua na kena ivakaraitaki. (b) E vakamacalataka vakacava na iVolatabu na totoka ni noda Kalou savasava?

tabana e 33. Macala ga ni o na taleitaka dina. Na vuna? Ni makare qai savasava na wai. E savasava mada ga na cagi, e karakarawa vinaka tu na lomalagi qai serau na rarama. Ia vakacava ke veisau na iyaloalo qori—sa benuci wale ga na uciwai, ra tatalaki na kau qai volavolai na vatu, e ro-bota na vanua na iboi ni benu—sega ni dua ena via voleka-ta yani, eda na sega ni taleitaka. Sa macala tu ga ni ka e rai-rai totoka e dau savasava, makare qai serau. Na vosa qori e dusia sara ga na savasava i Jiova. Sa rauta meda dau qoro-ya na kena vakamacalataki na lagilagi i Jiova! E ramase ena rarama, e taliva vaka na vatutalei, e caudre vaka na buka-waqa se kaukamea dina ni tavuni—e va sara ga qori nona lagilagi se na totoka ni noda Kalou savasava.—Isikeli 1:25-28; Vakatakila 4:2, 3.

¹⁷ Ni savasava na Kalou, kena ibalebale qori nida sega ni tautauvata kei koya? Io. E cecere tu ga o Jiova vei keda! Vakacava e dusia qori meda sa yawaki koya? Dikeva mada na ka e tukuna o Aisea ni rogoci ira na serafimi nira kaci-vaka tiko na savasava i Jiova. “Au mani kaya: “ ‘Isa o yau! Au sa vaka ga na mate, niu tamata tebenigusu dukadukali, au bula maliwai ira na tamata tebenigusu dukadukali, ni raica sara ga na mataqu na Tui, o Jiova ni lewe vuqa!’ ” (Aisea 6:5) Io, ni raica o Aisea na lagilagi i Jiova kei na nona savasava, sa qai liaca nona ivalavala ca kei na nona sega ni uasivi. E yalolailai sara ga na turaga yalodina qori. Ia e qai vukei koya o Jiova.

¹⁸ Sega ni bera nona vakacegui koya na parofita qo e dua na serafimi. Ena sala cava? E vuka ina icabocabonisoro na kabula vakayalo kaukau qo, e kauta mai e dua na qilaiso, qai tara na tebenigusu i Aisea. De dua o nanuma ni mosi-mosi sara qori, e sega ni veivakacegui. Ia nanuma tiko ni

17, 18. (a) E tarai Aisea vakacava na raivotu a raica? (b) E vakayagataka vakacava o Jiova e dua na serafimi me vakacegui Aisea kei na cava na ibalebale ni ka e cakava na serafimi?

Meda taleitaka na savasava, me vaka ga noda taleitaka na ka e rairai totoka

Taro Mo Vakasamataka

Vunau ni Soro 19:1-18 Na cava eso na ivakavuvuli meda muria ke da vinakata me savasava noda itovo?

Vakarua 23:9-14 E veisemati vakacava noda savasava vakayago kei na noda savasava vakayalo? Me laurai vakacava qo ena noda isulusulu, isasauni, kei na noda itikotiko?

Roma 6:12-23; 12:1-3 Nida saga tiko meda savasava, meda raica vakacava na ivalavala ca kei na veivakamuai ni vura-vura qo?

Iperiu 12:12-17 Na cava meda cakava ke da vinakata meda savasava tiko ga?

qo na raivotu, e tiko na kena ibalebale. Ni dua na Jiu yalodina o Aisea, e kila vinaka ni dau cabori e veisiga na isoro ena icabocabonisoro me kerei kina na veivosoti ni ivalavala ca. E dina ni ivalavala ca na parofita qo, e “tebenigusu dukadukali,” ia e qai vakadeitaka tale vua na serafimi ni se rawa ga ni savasava ena mata ni Kalou.* Kena ibalebale qo ni o Jiova e rawa ni okata na tamata ivalavala ca me savasava.—Aisea 6:6, 7.

¹⁹ E dina tale ga qori nikua. Na isoro kece e dau cabori ena icabocabonisoro e Jerusalemi era iyaloalo ni dua na ka e uasivi cake, qori na isoro uasivi duadua ga e cabora o Jisu Karisito ena 33 G.V. (Iperiu 9:11-14) Ke da veivutunitaka dina noda ivalavala ca, vakadodonutaka noda ilakolako, da qai vakabauta na isoro qori, eda na vosoti. (1 Joni 2:2) Eda rawa tale ga ni savasava ena mata ni Kalou. Oya

* Na vosa “tebenigusu dukadukali” e veiganiti sara ga, ni dau vakayagataki ena iVolatabu na tebenigusu me vakaibalebale na vosa. E levu ga noda ivalavala ca e vu mai ena ka eda tukuna.—Vosa Vakalebale 10:19; Jemesa 3:2, 6.

na vuna e vakadreti keda kina na yapositolo o Pita: “Ni sa volai: ‘Moni savasava niu savasava o yau.’” (1 Pita 1:16) E **sega** ni tukuna tiko e ke o Jiova **me tautauvata** noda savasava kei na nona savasava. E sega vakadua ni kerea vei keda na ka eda na sega ni rawata. (Same 103:13, 14) E tukuna ga vei keda o Jiova meda savasava, **baleta** ni savasava o koya. Nida “luvena lomani,” eda na saga meda vakatotomuri koya ena kena levu duadua eda rawata. (Efeso 5:1) Koya gona, eda na saga tiko ga e veigauna meda savasava, da qai “cakava tiko ga qori” e veisiga.—2 Korinica 7:1.

²⁰ E taleitaka o Jiova na ka e dodonu, e savasava. E cata na ivalavala ca. (Apakuki 1:13) Ia e sega ni cati keda. Ena vosota ga noda ivalavala ca o Jiova ke da cata na ka ca, taleitaka na ka vinaka, da qai saga meda muria voleka na weni-yava i Jisu Karisito. (Emosi 5:15; 1 Pita 2:21) Ena veisautaka sara ga noda rai noda kila ni rawa nida savasava ena mata ni Kalou. Nanuma ni okati koya o Aisea me dukadukali ni raica na savasava i Jiova. E tagicaka kina: “Isa o yau!” Ia ena gauna e kila kina ni sa vosoti nona ivalavala ca, e veisau sara ga nona rai. Ni taro o Jiova se o cei me tala ena dua na ilesilesi, sega ni bera nona tukuna yani o Aisea, dina ni sega ni kila na ka e okati kina: “O yau qo! Moni talai au!”—Aisea 6:5-8.

²¹ Eda buli meda ucuya na Kalou savasava, me rawa nida vakatotomuria nona itovo qoroi qai veiwekani voleka kei koya. (Vakatekivu 1:26) E rawa gona nida savasava. Ke da sasagataka meda savasava, ena tu vakarau o Jiova me vukei keda, eda na volekati koya vakalevu na noda Kalou savasava. Nida dikeva tiko na itovo i Jiova ena ivola qo, eda na raica ni levu na vuna meda toro voleka kina vua!

20. (a) Na cava e bibi kina meda kila ni rawa nida savasava ena mata ni Kalou? (b) Cava e cakava o Aisea ni sa vosoti nona ivalavala ca?

21. Eda nuidei vakacava ni rawa nida savasava?

“IGU VAKATUBUQOROQORO”

Eda na raica ena iwasewase qo na itukutuku vakaivolatabu ena kilai kina na kaukaua i Jiova me bulibuli, veivakarusai, veitaqomaki qai vakalesuya na ka kece. E tiko vua na Kalou o Jiova na “igu vakatubuqoroqoro,” noda kila gona na sala e vakayagataka kina nona “kaukaua levu,” ena uqeti keda meda yaloqaqa qai nuitaki koya.—Aisea 40:26.

“O Jiova, e Levu Sara Nona Kaukaua”

E LEVU na ka veivakurabuitaki sa raica oti o Ilaija. Ni dro voli, e dau vakani koya vakarua na reveni ena dua na siga. Ena gauna ni lauqa balavu, e raica ni tawa tu ga e rua na saqa falawa kei na waiwai. E raica sara mada ga na lutu ni bukawaqa mai lomalagi me saumi kina nona masu. (1 Tui, wase 17, 18) Ia na ka e qai raica tarava e **duatani sara**.

² Ni vuni tiko ena gusu ni dua na qaravatu volekata na Ulunivanua o Orepi, e qai raica eso na ka vakatubuqoroqoro. Kena imatai, e bula na cagi. E vakuru sara ga na kena rorogo ni wasea na veiulunivanua qai vorolaka na vatu lelevu. Oti e sakure na vanua ena dua na uneune kaukaua. Tarava sara e dua na kama levu. E tete ena vanua kece ya na warumisa ni kena katakata, ni vakila sara ga o Ilaija.—1 Tui 19:8-12.

³ Mai na ka kece e raica qori o Ilaija, e dua ga na ka e vakadeitaka, ya ni tu vua na Kalou o Jiova na kaukaua levu. Sega ni tukuni sara meda raica na cakamana i Jiova meda kila kina nona kaukaua. Eda vakadinadinataka qori ena ka eda raica. E tukuna na iVolatabu ni veika e bulia e laurai kina nona “kaukaua e sega ni vakaiyalayala, vaka kina ni o koya dina ga na Kalou.” (Roma 1:20) Vakasamataka mada na tibi ni liva kei na vadugu ni kurukuru, na rorogo ni savu lelevu, na vakaitamera ni lomalagi, kei na vica na drau na kalokalo tatibi! Vakacava o sega ni raica e keru na kaukaua ni Kalou? Eso nikua era kauaitaka nona kaukaua, eso tale e sega. Nida kila vinaka na kaukaua i Jiova, qori e dua na

1, 2. Na cava eso na ka veivakurabuitaki sa raica oti o Ilaija, na ka vakatubuqoroqoro cava e qai raica ena qaravatu ena Ulunivanua o Orepi?

3. Na cava e vakadeitaka o Ilaija me baleti Jiova, eda vakadeitaka vakacava qori nikua?

vuna eda na via volekati koya kina. Ena iwasesewase qo, eda na vulica na sala e vakaraitaka kina o Jiova nona kaukaua vaka-sakiti.

Dua na iDivi i Jiova

⁴ Sega ni dua e tautauvata kei Jiova ena kaukaua. E kaya na Jeremaia 10:6: “E sega ni dua e vakataki kemuni Jiova. Oni cecere, e cecere na yacamuni qai kaukaua.” Dikeva ni vakamacalataki na yaca i Jiova me cecere qai kaukaua. Nanuma tale ga ni ibalebale ni yacana, “O Koya e Vakavuna me Yaco.” E rawa vakacava vei Jiova me bulia ga na ka e vinakata, me cakava tale ga na ka ga e vinakata? Ena nona kaukaua. Io, na ka e via cakava me vakayacori kina nona inaki e sega ni vakaiyalayala. Qori e dua vei ira na kena idivi.

⁵ E vakayagataka o Jiova eso na vosa vakatautauvata meda kila kina na levu ni nona kaukaua. Me vaka eda sa raica oti, e vakayagataka na bulumakau tagane me dusia nona kaukaua. (Isikeli 1:4-10) E veiganiti dina na vakatautauvata qo, ni so mada ga na bulumakau tagane manoa era levu qai kaukaua. O ira kai Palesitaina ena gauna vakaivolatabu, era sega ni dau raica vakalevu na manumanu va qori. Ia era kila ga e dua na bulumakau tagane e vakarerevaki, na bulumakau kila e vakatokai na *auroch*, sa kawaboko nikua. (Jope 39:9-12) A kaya ena dua na gauna na Empara ni Roma o Julius Caesar ni bulumakau tagane qo e vaka sara tu ga na levu ni elefaniti. E vola o koya ni “duatani na nodra kaukaua,” qai “duatani na nodra totolo.” Kaya mada ke o duri tu e yasana, sa na wacava na kemu somidi kei na nomu rere!

⁶ E va tale ga qori o keda na tamata, eda ka somidi qai malumalumu ni vakatauvatani kei na kaukaua i Jiova. E raici ira

4, 5. (a) E vakamacalataki vakacava na yaca i Jiova? (b) Cava e vakayagataka kina o Jiova na bulumakau tagane me dusia nona kaukaua?

6. Na cava e vakatokai kina o Jiova me “Kaukaua Duadua”?

“Raica! E lako yani o Jiova”

na veimatani^{tu} kauk^{au} mera vaka na kuvuniqele mamare ena ivakarau bibi. (Aisea 40:15) O Jiova duadua ga e **sega ni vakaiyalayala** nona kauk^{au}, o koya duadua ga e vakatokai me Kalou “Kauk^{au} Duadua.”* (Vakatakila 15:3) E tu vei Jiova na “kauk^{au} levu kei na . . . igu vakatubuqoroqoro.” (Aisea 40:26) O koya e iVurevure ni kauk^{au}, e sega ni oti rawa. E sega ni vaqara kauk^{au} tale vua e dua, “ni kauk^{au} e **nona** na Kalou.” (Same 62:11) Ia e dau vakaraitaka vakacava o Jiova nona kauk^{au}?

Sala e Vakaraitaka Kina o Jiova Nona Kauk^{au}

⁷ E drodro mai vei Jiova na yalo tabu, e sega ni oti rawa. E **laurai** kina nona kauk^{au}. Ena Vakatekivu 1:2, e tukuni kina na yalo tabu me “igu kauk^{au}” ni Kalou. Na vosa tau-mada vakaIperiu kei na vosa vaKirisⁱ ni “yalo” e rawa ni dusia tale ga me “cagi,” “icegu,” se “vakacevaruru.” Era kaya na daunivosa ni vosa taumada qo e vakaibalebaletaki tale ga ena kena yavala se cakacaka na igu tawarairai. Na yalo ni Kalou e vaka ga na cagi nida sega ni raica, ia na ka e cakava e vailai, e laurai.

⁸ Na yalo tabu ni Kalou e rawa ni cakava na ka kece. E rawa ni vakayagataka o Jiova me cakava kina na ka ga e vinakata. Sa rauta me dau vakatauvatana ena so na gauna na iVolatabu na yalo ni Kalou me “qaqaloniliga,” se “ligana qaqa,” se “ligana sa dodo tu.” (Luke 11:20; Vakaru^a 5:15; Same 8:3) Me vaka ga noda vakayagataka na ligada meda cakava kina e levu na ka, e vakayagataka tale ga va qori o Jiova nona yalo tabu me cakava kina na ka e vinakata—me vaka nona bulia e dua na ka somidi sara se nona wasea rua na Wasa Damu-

* Na vosa vaKirisⁱ e vakadewataki me “Kauk^{au} Duadua” e kena ibalebale, “Koya e Lewa na ka Kece; Koya e Nona na Kauk^{au} Kece.”

7. Na cava na yalo tabu i Jiova, cava eda kila mai na kena vosa tau-mada ena iVolatabu?

8. Ena iVolatabu, e dau vakatauvatani kei na cava na yalo ni Kalou, cava e veiganiti kina qori?

damu, se vakavuna mera duivosavosa na lotu vaKarisito ena imatai ni senitiuri.

⁹ E laurai tale ga na kaukua i Jiova ena nona veiliutaki me Turaga Cecere ena Lomalagi kei na vuravura. Vakasamataka mada mera vakarorogo tu ena nomu lewa e vica vata na milioni na kabula vakayalo era vuku. Qori sara ga na ka e cakava o Jiova. E tiko tale ga nona dauveiqaravi era tamata, e kaya na iVolatabu nira vaka na mataivalu. (Same 68:11; 110:3) Eda ka malumalumu sara ni vakatauvatani kei ira na agilosu. Kena ivakaraitaki, nira valuti ira na tamata ni Kalou na mataivalu ni Asiria, e dua ga na agilosu e vakamatei ira na 185,000 na sotia qori ena dua ga na bogi! (2 Tui 19:35) Io, o ira na agilosu ni Kalou era “cecere ena kaukua.”—Same 103:19, 20.

¹⁰ Era le vica kece na agilosu? A raivotutaka na parofita o Taniela na lomalagi era tu kina e sivia na 100 na milioni na kabula vakayalo ena mata ni idabedabe vakaturaga i Jiova, ia e sega ni tukuni ni raici ira kece na agilosu. (Taniela 7:10) Kena ibalebale e rawa nira vica vata na drau na milioni. Ya na vuna e dau vakatokai kina na Kalou me o Jiova ni lewe vuqa. Na icavuti qori e vakaraitaka nona itutu cecere me Komada, me liutaki ira na iwiliwili vakaitamera ni agilosu kaukua. Vei ira kece na kabula vakayalo, o Jiova e lesia e dua me liutaki ira, ya na Luvena lomani, “na ulumatua ni kabuli kece.” (Kolosa 1:15) Ni agilosu Turaga o Jisu, kena ibalebale ena nodra iliului na agilosu kece, serafimi kei ira na jerupi. E kaukua duadua o Jisu vei ira na kabuli i Jiova.

¹¹ Na cava tale e dua na sala e vakaraitaka kina o Jiova nona kaukua? E kaya na Iperiu 4:12: “E bula na vosa ni Kalou qai kaukua.” O sa bau vakila na kaukua ni Vosa ni

9. Na cava e dua tale na sala e laurai kina na kaukua i Jiova?

10. (a) Na cava e vakatokai kina na Kalou Kaukua Duadua me o Jiova ni lewe vuqa? (b) O cei e kaukua duadua vei ira na kabuli i Jiova?

11, 12. (a) Sala cava tale e vakaraitaka kina o Jiova nona kaukua? (b) Cava e kaya o Jisu me baleta na kaukua i Jiova?

Kalou, se itukutuku ni Kalou e maroroi tu ena iVolatabu? E rawa ni vakaukauataki keda, vaqacacotaka noda vakabauta, qai veisautaka noda bula. Na yapositolo o Paula a vakasalataki ira na lotu vaKarisito mera qarauni ira na tamata ivala-
 vala vakasisila. E qai tomana: “Eso sara ga vei kemuni oni a va tu ya.” (1 Korinica 6:9-11) Io, e laurai ena nodra bula na kaukaua ni “Vosa ni Kalou,” e veisautaki ira sara ga.

¹² Sega ni tukuni rawa na kaukaua i Jiova kei na sala e dau vakaraitaka kina, sega ni rawa ni dua na ka me tarova. E kaya o Jisu: “E rawarawa vua na Kalou na ka kece.” (Maciu 19:26) Ia na cava eso na sala e vakaraitaka kina nona kaukaua?

Vakayagataka Nona Kaukaua me Baleta Nona iNaki

¹³ Sega ni dua na kaukaua e vuravura e tautauvata kei na kaukaua ni yalo tabu i Jiova; ia e sega ni kena ibalebale ni ivurevure wale ga ni kaukaua o Jiova. O koya e Kalou bula, e lewa na vakayagataki ni nona kaukaua. Ia e dau vakayagataka vakacava?

¹⁴ Eda na qai vulica, ni vakayagataka na Kalou na nona kaukaua me bulibuli, veivakarusa, veitaqomaki, vakalesuya tale mai na ka e yali, se ka ga e nanuma me yaco kina nona inaki. (Aisea 46:10) So na gauna e dau vakayagataka o Jiova nona kaukaua me vakatakila kina eso na ka bibi me baleti koya kei na nona ivakatagedegede. Koya e bibi sara, e dau vakayagataka nona kaukaua me vakayacora nona inaki—oya me vakarokorokotaka na yacana tabu ni vakayagataka na Matanitu vakaMesaia, me vakadinadinataka ni vinaka dua-dua nona veiliutaki. Sega ni dua ena tarova rawa nona inaki.

¹⁵ E vakayagataka tale ga o Jiova nona kaukaua me yaga vei keda. E kaya na 2 Veigauna 16:9: “Ni veiraiyaki na mata i

13, 14. (a) Na cava eda kaya kina ni sega ni ivurevure wale ga ni kaukaua o Jiova? (b) E dau vakayagataka vakacava o Jiova nona kaukaua? 15. Na cava e dau vakayagataka kina o Jiova nona kaukaua vei keda, e yaco vakacava qori vei Ilaija?

Jiova e vuravura taucoko me vakaraitaka na nona kaukaua vei ira e taucoko vua na lomadra.” Eda vakadinadinataka qori ena ka e raica o Ilaija eda sa vulica mai. Na cava e vakaraitaka kina vua o Jiova nona kaukaua levu? Ni sa yalataka tu na Ranadi ca o Jesepeli me vakamatei Ilaija. E mani dro na parofita qo me bula. E galili, e rere qai yalolailai—e nanuma ni sa tawayaga nona veiqaravi. Sa qai vakacegui koya o Jiova ni vakaraitaka vua na nona kaukaua levu. Na cagi, uneune, kei na kama e vakaraitaka vei Ilaija ni tu sara ga e yasana o koya e Kaukaua Duadua ena lomalagi kei na vuravura. Na cava me rerevaki Jesepeli kina ni tu e yasana na Kalou kaukaua duadua!—1 Tui 19:1-12.*

¹⁶ Sa sega ni cakamana ena gauna qo o Jiova, ia e se sega ni veisau mai na gauna i Ilaija. (1 Korinica 13:8) E tu vakarau nikua me vakayagataka nona kaukaua vei ira na lomani koya. Dina ni tiko mai lomalagi, ia e sega ni yawa vei keda yadua. E sega ni vakaiyalayala nona kaukaua, e sega ni dua na ka vua na yawa ni vanua. Io, “e voleka o Jiova vei ira kece na kacivi koya.” (Same 145:18) Dua na gauna a kere veivuke vei Jiova na parofita o Taniela, ia ni se bera mada ga ni mudu nona masu sa rairai vua e dua na agilosi! (Taniela 9:20-23) Ke loma i Jiova me vukea qai vakaukauataka e dua e lomana, e sega ni dua na ka e rawa ni tarovi koya.—Same 118:6.

Ena Dredre Meda Volekata na Kalou ni sa Rui Kaukaua?

¹⁷ Vakacava e dodonu meda rerevaka na Kalou ena nona kaukaua? Na kena isau na io kei na sega. E io ni uqeti keda

* E tukuna na iVolatabu ni ‘sega ni tiko o Jiova ena cagi, ena uneune, kei na bukawaqa.’ O keda na tamata i Jiova eda sega ni vakataki ira na dausokaloutaka na veika bula. Eda kila ni o Jiova e kaukaua duadua mai na veika kece e bulia.—1 Tui 8:27.

16. E veivakacegui vakacava nida vakasamataka na kaukaua levu i Jiova?

17. Na rere vakacava me tiko vei keda kei na rere vakacava me kua ni tiko vei keda?

meda rerevaki koya ena veidokai me vaka eda dikeva ena wase sa oti. E kaya na iVolatabu ni rere va qori “e itekitekivu ni vuku.” (Same 111:10) Eda kaya ni sega, ni sega ni dodonu meda domobulataki Jiova ena vuku ni nona kaukaua meda rere kina ni torovi koya.

¹⁸ “Ni dau vakayagataki cala na kaukaua se lewa, ena rawa ni vakacala e dua.” Qori na ka e vola e dua na vuku ni Igiladi o Lord Acton ena 1887. Levu era dau cavuqaqataka na ka e tukuna nira kila ni dina. Nida tamata ivalavala ca, eda na vakayagataka vakatani na kaukaua, qori na ka sa vakadinadinataki ena veigauna sa oti. (Dauvunau 4:1; 8:9) Sa rauta me levu era sega ni nuitaki ira na veiliutaki. Ia o Jiova e tu vua na lewa kei na kaukaua. Vakacava sa bau vakayagataka vakatani ena dua na gauna? Sega vakadua! Me vaka eda sa raica mai ni Kalou savasava, e sega tale ga ni rawa ni temaki se rawai. O Jiova e sega ni vakataki ira na iliuliu ivalavala ca ena vuravura ca qo. E sega vakadua ni vakayagataka vakatani nona kaukaua nikua se na gauna se bera mai.

¹⁹ Nanuma tiko ni sega ni kilai ga o Jiova ena kaukaua. Eda na qai vulica na nona lewadodonu, vuku, kei na nona loloma. Ia meda kua ni nanuma ni tiko ga na gauna ena vakaraitaka kina o Jiova na nona kaukaua, se me tiko tale ga na gauna ena vakaraitaka kina eso tale na itovo. Eda na qai raica ena vo ni wase ni ivola qo ni **gauna kece** e dau vakaraitaka kina o Jiova nona kaukaua, e dau vakaraitaka vata kei na nona lewadodonu, vuku, kei na nona loloma. Vakasamataka tale mada e dua nona itovo na Kalou, ia e dredre me laurai vei ira na iliuliu kei vuravura nikua, qori na lewa matau.

²⁰ Kaya mada ke o sotava e dua na tagane levu qai momo-

18. (a) Na cava era sega ni nuitaki ira kina na veiliutaki e levu? (b) Eda kila vakacava ni na sega ni vakayagataka vakatani o Jiova nona kaukaua?

19, 20. (a) Ni vakaraitaka o Jiova nona kaukaua, e dau vakaraitaka vata kei na cava, cava e veivacegui kina qo? (b) O na vakamacalataka vakacava na lewa matau i Jiova, cava e veivacegui kina vei iko qori?

Taro Mo Vakasamataka

2 Veigauna 16:7-13 Eda kila vakacava ena ivakaraitaki i Tui Esa na ca ni noda sega ni nuitaka na kaukaua i Jiova?

Same 89:6-18 Era na vakila vakacava na kaukaua i Jiova na nona tamata?

Aisea 40:10-31 E vakamacalataki vakacava e ke na kaukaua i Jiova, e vakacava na kena levu, ena yaga vakacava vei keda?

Vakatakila 11:16-18 Na cava e yalataka o Jiova me baleta nona kaukaua ena gauna se bera mai, e veivacegui vakacava qori vei ira na lotu vaKarisito dina?

qaqa, de dua o na rere. Ia o qai kila ni tamata yalovinaka. E tu vakarau ena gauna kece me vakayagataka nona kaukaua me vukei ira na dravudravua kei na malumalumu, me taqomaki ira tale ga. E sega vakadua ni vakayagataka vakatani nona kaukaua. Ni vakaucacataki, e yalomalua tu ga, yalomalumu, e yalovinaka mada ga. De dua o na vakasamataka ke o rawa tale ga ni vakaraitaka na yalomalua va qori kei na yalomalumu, vakabibi ke tu vei iko na kaukaua e tu vua! Ena gauna o kilai koya kina, o na via volekati koya sara ga! Io, e levu sara na vuna meda volekati Jiova kina na Kalou kaukaua. Vakasamataka mada na tikinivolatabu e yavutaki kina na ulutaga ni wase qo: “E **berabera ni cudru** o Jiova, e levu sara nona kaukaua.” (Neumi 1:3) E sega ni dau totolo o Jiova me vakayagataka nona kaukaua vei keda na tamata, vei ira mada ga na tamata ca. E yalomalua qai yalovinaka. E vakacudrui ena levu na gauna, ia e “berabera ni cudru.” —Same 78:37-41.

²¹ Raica mada na lewa matau i Jiova mai na dua tale na yasana. Ke sega ni vakaiyalayala na nomu kaukaua, vakacava o na rawa ni temaki mo vakasaurarataki ira eso mera

21. Na cava e sega ni vakasaurarataki keda kina o Jiova meda cakava na lomana, cava eda vulica kina me baleti koya?

cakava na ka o vinakata? E sega ni vakaiyalayala na kaukaua i Jiova, ia e sega ni vakasaurarataki keda meda qaravi koya. E macala ga ni na rawati na bula tawamudu ke da qarava na Kalou, ia o Jiova e sega vakadua ni vakasaurarataki keda meda qaravi koya. E dokai keda yadua, e solia vei keda na galala ni vakatulewa meda qaravi koya se sega. E veivakasalataki ena leqa eda na sotava ke cala noda vakatulewa kei na yaga ni noda vakatulewa vinaka. E qai laiva me noda na vakatulewa. (Vakarua 30:19, 20) E sega ni taleitaka o Jiova meda qaravi koya ena voraki, se ra rerevaka nona kaukaua. E vakasaqarai ira na yalorawarawa ni via qaravi koya dina nira lomani koya.—2 Korinica 9:7.

²² Meda raica mada qo na iotioti ni vuna meda kua ni domobulataki koya kina na Kalou Kaukaua Duadua. O ira na tamata e tu vei ira na kaukaua ni veiliutaki era sega ni dau via wasea na lewa qori. Ia e marautaka o Jiova me solia nona kaukaua vei ira nona tamata yalodina. E solia na lewa vei ira eso tale vakataki Luvena. (Maciu 28:18) Qo e dua tale na sala e solia kina o Jiova nona kaukaua vei ira nona tamata. E kaya na iVolatabu: “Kemuni ga Jiova oni cecere, oni kaukaua, oni lagilagi, oni uasivi, oni rokovi, ni nomuni na ka kece mai lomalagi kei vuravura. . . . E tiko e ligamuni na kaukaua kei na qaqa, e rawarawa e ligamuni moni vakalevulevuya na tamata kece, moni vakaukauataki ira.”—1 Vei-gauna 29:11, 12.

²³ Io, ena tu vakarau o Jiova me vakaukauataki iko. Ena solia mada ga “na kaukaua e uasivia na kaukaua ni tamata,” vei ira na via qaravi koya. (2 Korinica 4:7) E macala ga nida na via volekati koya sara ga na Kalou kaukaua qo, e yalovinaka qai vakayagataka vakadodonu nona kaukaua! Eda na raica ena wase tarava na sala e vakayagataka kina o Jiova na nona kaukaua me bulibuli.

22, 23. (a) Eda kila vakacava ni marautaka o Jiova me wasea nona kaukaua? (b) Cava eda na raica ena wase tarava?

Kaukaua me Bulibuli —“Na Dauveibuli ni Lomalagi kei Vuravura”

O SA bau duri volekata e dua na buka ni waqa tu ena bogi batabata? De dua o na via dodoka yani na ligamu me volekata na buka mo vakila na kena katakata. Ke o volekata yani vaka-sivia, o na vakila na katakata. Ke o yawa tale mai, o na vakila tale na batabata.

² E tiko e dua na “bukawaqa” e dau vakatakataka na yagoda ena siga, ya na matanisiga. Na “bukawaqa” qori e 150 na milioni na kilomita na yawa ni vanua e caudre tiko mai kina!* Sa dua na ka na kaukaua ni matanisiga, nida mai vakila sara tiko na kena katakata! Ia sa bau veirauti vinaka na yawa ni noda vuravura mai na matanisiga, ke voleka tale yani, ena cawa cake na wai qai mamaca noda vuravura, ke yawa tale mai, ena cevata. Na ituvaki ruarua qori, ena sega ni dua na ka e bula rawa e vuravura. Eda bula ga e vuravura ena vuku ni matanisiga, na kaukaua kei na rarama e solia e sega ni vakadukara na vuravura, ia e veivakacegui.—Dauvunau 11:7.

³ Ia e levu era vakawaletaka na matanisiga, dina ni solia tiko na bula. Era lecava na ka e rawa nira vulica mai na matanisiga. E kaya na iVolatabu me baleti Jiova: “Oni bulia na rarama kei na matanisiga.” (Same 74:16) Io, e dokai o Jiova “na Dauveibuli ni lomalagi kei vuravura” ena vuku ni matanisiga. (Same 19:1; 146:6) Vakasamataka mada qori e dua wale ga vei ira na

* Me vakarawarawataka noda kila na yawa ni vanua qori, vakasamataka mada ke o vodo motoka—ke siviti mada ga nomu motoka ena 160 na kilomita dua na aua me kua ni cegu, oti e duanadrau na yabaki o se bera ga ni yaco!

-
- 1, 2. E kilai vakacava ena ibulibuli ni matanisiga na kaukaua i Jiova?
 3. Na cava eda vulica ena matanisiga?

O Jiova e “bulia na rarama kei na matanisiga”

bilioni vakabilioni na kalokalo e lomalagi eda vulica kina na kaukaua levu i Jiova. Meda dikeva mada eso vei ira na ibulibuli i Jiova, kei na cava eda vulica kina me baleta na nona kaukaua.

“Moni Tacake i Lomalagi Moni Raica”

⁴ De dua o sa kila ni wili tale ga me kalokalo na matanisiga. E ka levu sara vei ira na kalokalo eda raica ena bogi ni voleka mai vuravura. E vakacava sara mada na kena kaukaua? Na katakata ni uto ni matanisiga e rauta ni 15,000,000 na dikiri (°C). Ke o taura mai e dua na tiki ni uto ni matanisiga me vaka na levu ni dua na matanisuka mo qai mai biuta e vuravura, se leqataki tiko ga nomu bula ke 140 na kilomita na yawa ni vanua o tu kina! Ena veisekodi, e kaburaka na matanisiga na igu e tautauvata kei na kacabote ni vica na drau na milioni na bomu niukilia.

⁵ Na vakaitamera ni matanisiga e rawa ni biu e loma e sivia

4, 5. E vakacava na kaukaua ni matanisiga kei na kena levu? E vakatau vatani vakacava kei na so tale na kalokalo?

ni 1,300,000 na noda vuravura! Kena ibalebale qori ni matanisiga e kalokalo levu duadua? Sega, o ira na saenitisi era vakatoka na matanisiga me *yellow dwarf* (ka somidi dromodromo), ni rui lailai vei ira na vo ni kalokalo. E vola na yapositolo o Paula ni 'kalokalo era sega ni tautauvata ena kedra lagilagi.' (1 Korinica 15:41) E kila wale ga qori o Paula ena veivuke ni yalo tabu i Jiova. Ia e tiko tale e dua na kalokalo vakaitamera, ke biu ena vanua e tiko kina na matanisiga, sa na tiko e **loma** noda vuravura. E dua tale na kalokalo vakaitamera, ke biu mada ga ena vanua e tiko kina na matanisiga, ena yacova sara na vuravura e vakatokai o Saturn, sa bau yawa mada ga o Saturn mai na noda vuravura. Ke vuka mai vuravura e dua na waqavuka ni maliwalala me gole i Saturn, qai kena totolo e vakavasagavulutaki na totolo ni sicini ni dakai, ena yaco i Saturn ni oti e va na yabaki!

*"E kacivi ira kece
ena yacadra"*

⁶ Eda qoroya na vakaitamera ni kalokalo, ia e sa qai vakasakiti sara na kedra iwiliwili. E kaya mada ga na iVolatabu nira sega ni wiliki rawa na kalokalo, era vaka “na nuku ni mata-sawa.” (Jeremaia 33:22) Qori e dusia ni dua na iwiliwili levu ni kalokalo eda sega ni raica rawa. Ke dua mada ga na dauvola iVolatabu me vakataki Jeremaia e dagava na lomalagi me wilika na kalokalo e raica rawa, ena wilika ga e tolu na udolu se sivia, qori ga na ka eda raica rawa ena bogi ke draki vinaka. Na iwiliwili qori ena via vaka ga na levu ni mataninuku o **ta-kiva e ligamu**. Io, e sega ni wiliki rawa na levu ni kalokalo, me vaka ga na nuku ni matasawa.* O cei ga wilika rawa?

⁷ E sauma na Aisea 40:26: “Moni tacake i lomalagi moni raica. O cei e buli ira qori? O koya e kauti ira mai vakamataivalu ena kedra iwiliwili, e kacivi ira kece ena yacadra.” E kaya na Same 147:4: “E wilika o koya na levu ni kalokalo, e kacivi ira kece ena yacadra.” E vakacava “na levu ni kalokalo”? E dredre ni saumi na taro qori. Era kaya na daudikeva na maliwalala ni sivia na 100 na bilioni na kalokalo era tiko ena noda isoso kalokalo na Milky Way.[#] Eso era kaya ni levu tale tu na isoso kalokalo. Na noda isoso kalokalo e dua ga vei ira, ia e levu tale tu na isoso kalokalo. E vica sara tu mada na isoso kalokalo? Era nanuma na daudikeva na maliwalala ni sivia na bilioni se tirilioni. Kena irairai nira sega ni vakadeitaka sara na kenadau na iwiliwili dina ni isoso kalokalo. Sa qai vakacava sara na iwiliwili dina ni vica vata na bilioni na kalokalo era tiko

* Era nanuma eso ni tiko na vakadodorairai ena gauna vakaivolatabu. Ya na vuna era kila kina ni levu na iwiliwili ni kalokalo. Ia era lecava ni o Jiova o koya e vakavuna na iVolatabu e tukuna na iwiliwili qori.—2 Timoci 3:16.

[#] Ena vakacava na dede ni nomu **wilika** e 100 na bilioni na kalokalo? Ke o wilika e dua na kalokalo ena veisekodi—me qai kua ni cegu, siga, bogi—ena taura e 3,171 na yabaki!

6. Eda kila vakacava ena iVolatabu ni levu sara na iwiliwili ni kalokalo mai na kena eda raica rawa?

7. O na vakamacalataka vakacava na iwiliwili ni kalokalo ena noda isoso kalokalo se na iwiliwili ni isoso kalokalo?

ena dua na isoso kalokalo! Ia e kila na iwiliwili qori o Jiova. E **vakayacani** ira yadua mada ga!

⁸ Eda na qoroi Jiova ga vakalevu nida vakasamataka na levu ni isoso kalokalo. Vakasamataka mada na totolo ni rarama, e rawa ni ciciva e 300,000 na kilomita ena dua na sekodi. Ia ke dua na rarama e takosova noda isoso kalokalo na Milky Way ena totolo qori, ena taura e 100,000 na yabaki me qai yaco i yasana adua! Ia eso na isoso kalokalo era levu sara. E kaya na iVolatabu ni o Jiova e birika na "lomalagi" vaka ga e dua na isulu. (Same 104:2) E lewa tale ga nodra veitosoyaki. Mai na kalokalo somidi ina isoso kalokalo vakaitamera, era toso tu vakamatau ena lawa e bulia na Kalou me baleti ira. (Jope 38:31-33) Era vakatauvatana kina na saenitisi na maqosa ni nodra veitosoyaki na veika buli e maliwalala ina dua na mata-meke vereverea era toso vata tu vakamaqosa! Ia qai vakasamataki koya mada e bulia na veika qori. Macala ga nida na qoro-ya na nona kaukauan ni ibulibuli.

"Bulia na Vuravura ena Nona Kaukauan"

⁹ E laurai na kaukauan ni Kalou ena noda itikotiko, na vuravura. E biuta donu noda vuravura. Era vakabauta eso na saenitisi ni sega ni rawa na bula ena so tale na isoso kalokalo. Levu tale ga na vanua ena noda isoso kalokalo e sega kina na bula. Na kena lomadonu e tiko kina e dua na mataqali katakata e veivakaleqai, levu tale ga kina na kalokalo qai rawa nira veicoqacoqa. Na tutuna e sega kina e levu na ka meda bula kina. Ia e toka donu sara ga na matanisiga kei na vuravura tale eso ena maliwalala.

¹⁰ E taqomaki noda vuravura mai na dua tale na vuravura levu, o Jupiter, ia e tiko vakayawa. Na levu kei Jupiter e rawa

8. (a) O na vakamacalataka vakacava na vakaitamera ni noda isoso kalokalo? (b) E lewa vakacava o Jiova nodra veitosoyaki na veika buli e maliwalala?

9, 10. E laurai vakacava na kaukauan i Jiova ena vanua e biuta kina na matanisiga kei na vuravura tale eso me vakataki Jupiter, noda vuravura kei na vula?

ni vakaduanaudolutaki vakacaca o vuravura, qai kaukaua sara na idre e toka vua. E veitaqomaki vakacava? E dau drete se kolotaka tani na ka era dau vuka se lutu mai maliwalala. Era kaya na saenitisi ke sega o Jupiter, e rawa ni vakatininaudolutaki na levu ni ka era coqa se lutu mai ena noda vuravura. E tiko ena yasa ni noda vuravura e dua na satelaite, oya na vula. E sega ni totoka wale ga na irairai ni vula se noda cina ena bogi, ia e vakavuna me dei na sowiri ni noda vuravura. Na sowiri sara ga qori e veiveisau kina na draki e vuravura, eda bula rawa kina kei na vo ni veika bula.

¹¹ E laurai na kaukaua i Jiova ena sala e bulia kina noda vuravura. Dua na kena ivakaraitaki na maliwalala, e itataqomaki. Na rarama e vakacila na matanisiga e rawa ni yaga, veivakaleqai tale ga. Ia ni yacova noda maliwalala e cake na rarama e veivakaleqai, ena veiwaki kei na cagi na *oxygen*, lai basika kina e dua na ilati na *ozone*. Na ilati qori ena tarova e levu na rarama dauveivakaleqai mai na matanisiga. Kena ibalebale, na noda vuravura e sa tu vata ga kei na kena itataqomaki!

¹² Qori e dua wale ga na ivakaraitaki ni ka era tu ena noda maliwalala. Na veicurumaki ni kasi e veirauti vinaka kei na ka mera bula kina na veika bula e vuravura. Dua tale na ka e vakasakiti kina na maliwalala na italetale ni wai. E veiyabaki, na levu ni wai e dau cawa cake mai wasawasa kei na veiuciwai ena kaukaua ni matanisiga e rawa ni vakasinaita e dua na taqe e sivia e 70 na kilomita na kena raba, kena titobu, kei na kena cere. E qai kumukumuni na wai me o ni kauti koya na cagi e maliwalala. E sowiri tiko me yacova ni sa savasava, oti sa qai tau mai me uca, se uca cevata, mai vakasuasutaka tale na vuravura. Me vaka e kaya na Dauvunau 1:7: “E drodro i waitui na uciwai kece, ia e sega ni sinai na waitui. Na vanua e drodro mai kina na uciwai, e lesu kina me drodro tale mai.” O Jiova duadua ga e rawa ni vakarautaka e dua na italetale vakasakiti va qori.

11. E taqomaki keda vakacava na maliwalala?

12. Eda kila vakacava ena italetale ni wai na kaukaua ni ibulibuli i Jiova?

¹³ Na gauna kece eda raica kina na ka bula, eda vakadinadinataka nona kaukaua na Dauveibuli. Kena ivakaraitaki, mai na vunika levu qai balavu duadua e rawa ni sivita na vale taba³⁰ ina co somidi ni wai era tubu tu ena botonisauloa era kaburaka mai vakalevu na *oxygen* meda ceguva. Era tu mada ga e lomaniqele e levu na ka bula me vaka na veimataqali bacaniqele, karou, kei na kabula lalai sara, era caka-caka vata vakamaqosa me bulabula kina na qele. Sa rauta me tukuna na iVolatabu ni tiko ena qele na kaukaua—Vakatekivu 4:12.

¹⁴ E matata ni o Jiova e "bulia na vuravura ena nona kaukaua." (Jeremaia 10:12) E laurai mada ga qori ena ka somidi sara. Kena ivakaraitaki, ke kabi vata e duanamiloni na atomi, qo na ka lailai sara, na kena raba ena sega ga ni yacova na vavaku ni dua na drauniulu. Ke vakalevutaki mada ga e dua na atomi me vaka na balavu ni vale taba¹⁴, na utona ena vaka na levu ni dua na mata ni masima ena ikavitu ni tabavale. Ia na kaukaua ni uto ni atomi somidi qori e rawa ni buli kina na iyaragi vakaniukilia e dauveivakarusai!

"Na ka Kece e Cegu Tiko"

¹⁵ E vakadinadinataka tale ga na kaukaua ni Kalou ena veimataqali manumanu e vuravura. E volai ena Same 148 e levu na ka era vakacaucautaki Jiova, e tukuni ena tikina e 10 na "manumanu kila, kei na manumanu susu kece." Ni vinakata na Dauveibuli meda qoroi koya, e tukuna vei Jope na ka me baleti ira na manumanu me vaka na laione, *zebra*, bulumakau kila, Piemoci, kei na livaiacani (vakabauti ni korokotaile). Cava e via vakavulica vei Jope o Jiova? Ke sa rawa vua na tamata me qoroya na manumanu kila, e vakadomobula qai

13. E vakadinadinataka vakacava na kaukaua ni Kalou ena veika bula kei na lomaniqele?

14. Na kaukaua cava e tiko ena atomi somidi?

15. Ni cavuti ira na manumanu kila o Jiova, na cava e vakavulica vei Jope?

vakarerevaki, e dodonu tale ga me qoroya na Dauveibuli. —Jope wase 38-41.

¹⁶ E tukuni tale ga ena Same 148:10 na “manumanuvuka.” Vakasamataka mada na kedra veimataqali! E tukuna o Jiova vei Jope ni ositereji e “dredrevaka na ose kei koya e vodoka tiko.” E dina taucoko, e sega ni rawa ni vuka na manumanu qori e 2.5 na mita na kena balavu, ia e rawa ni ciciva e 65 na kilomita dua na aua, e dua mada ga nona ikalawa e rawa ni yacova e 4.5 na mita! (Jope 39:13, 18) Dua tale na manumanuvuka na *albatross*, e levu ga na gauna e vuka voli e dela ni wasawasa. E dau matai na vakanawanawa e macawa, e rauta ni 3 na mita na balavu ni tabana. E rawa ni vakatubutubu tu me vica vata na aua, sega mada ga ni yavalata na tabana. Ia e duatani sara na *bee hummingbird*, na manumanuvuka lailai duadua e vuravura e lima ga na sedimita na kena balavu. E rawa ni roba vaka80 na tabana ena dua wale ga na sekodi! E totoka dina nida saravi ira, e rawa nira vuka vakasukasuka se tu vakadua e macawa me vaka na elikopta.

¹⁷ E tukuna na Same 148:7 nira vakacaucautaki Jiova mada ga na ‘manumanu ni wasawasa.’ Vakasamataka mada na manumanu e nanumi tu ni ka levu duadua e vuravura, na tovuto e vakatokai na *blue whale*. Na manumanu levu ni “wai titobu” qo e rawa ni sivia na 30 na mita na kena balavu. Na kena bibi e rawa ni tautauvata kei na bibi ni 30 na elefaniti lelevu. Na bi mada ga ni yamena e tautauvata kei na bibi ni dua na elefaniti. Na levu ni utona e vaka na levu ni dua na motoka lailai. Na utona vakaitamera qori e pamu ga vaka9 ena dua na miniti, e veibasai sara kei na uto ni *hummingbird*, ni rawa ni pamu vaka1,200 ena dua ga na miniti. Na levu mada ga ni dua na salanidra ni tovuto vakaitamera qori e rawa tale ni qasi e loma e dua na gonelailai. E uqeti keda sara ga qori meda tu—

16. Na cava o qoroya me baleta eso na manumanuvuka e bulia o Jiova?

17. E vakacava na levu ni tovuto na *blue whale*, cava eda rawa ni kaya nida vakasamataka na manumanu e bulia o Jiova?

Taro Mo Vakasamataka

Same 8:3-9 Eda na vulica vakacava na yalomalumulumu ena bulibuli i Jiova?

Same 19:1-6 E uqeti keda vakacava na kaukaua ni bulibuli i Jiova? Na vuna?

Maciu 6:25-34 Nida vakasamataka na kaukaua i Jiova ena ka e bulia, ena vukei keda vakacava nida lomaocaoca kei na ka meda vakaliuca ena noda bula?

Cakacaka 17:22-31 Eda kila vakacava ena kaukaua ni ka e bulia o Jiova ni cala na qaravi matakau, kei na nona sega ni dau yawaki keda o koya?

kuna tale ga na iotioti ni tikina ena Same: “Mera vakacaucau-taki Ja—na ka kece e cegu tiko.”—Same 150:6.

Vuli ena Kaukaua i Jiova me Bulibuli

¹⁸ Na cava eda vulica ena nona vakayagataka o Jiova nona kaukaua me bulibuli? Eda qoroqoro ga ena kena veimataqali. A kaya e dua na dauvola Same: “Sa levu sara ga na nomuni cakacaka i Jiova! . . . Sa sinai na vuravura ena ka oni cakava.” (Same 104:24) E dina taucoko! Era vakabauta eso na saenitisi nira bula tu e vuravura e sivia ni duanamiloni na ka bula, eso tale era kaya ni 10 na milioni, eso era kaya ni 30 na milioni, eso era kaya ni tu tale e levu. Ni vakasamataka na tamata na veika vovou me bulia, lakolako ga sa na tao, sa yaco sara ga e kea. Ia e duatani o Jiova, e sega ni vakaiyalayala na ka e vakasamataka me bulia, e sega tale ga ni vakaiyalayala na kaukaua e tu vua me bulibuli kina.

¹⁹ Eda vulica mai na ka e bulia o Jiova ena nona kaukaua ni o koya ga e dodonu me veiliutaki. Na vosa mada ga, “Dauveibuli,” e vakaduiduitaki Jiova mai na ka kece e lomalagi, e

18, 19. E vakacava sara mada na levu ni ka bula e bulia o Jiova e vuravura, cava eda vulica kina me baleta nona lewa?

vuravura, ni ka kece qori era nona “ibulibuli.” O koya mada ga na Luvei Jiova duabau e nona “matai ligamaqosa” ena gauna e bulibuli kina, e sega ni bau vakatokai koya na iVolatabu me Dauveibuli. (Vosa Vakaibalebale 8:30; Maciu 19:4) E tukuni koya ni “ulumatua ni **kabuli** kece.” (Kolosa 1:15) E Dauveibuli duadua ga o Jiova, o koya duadua ga e tu vua na dodonu me lewa na lomalagi kei na vuravura.—Roma 1:20; Vakatakila 4:11.

²⁰ Vakacava sa sega ni qai vakayagataka o Jiova nona kaukaua me bulibuli? E kaya na iVolatabu ni gauna e vakacavara kina nona bulibuli ena ikaono ni siga, “e mani tekivu vakacegu ena ikavitu ni siga mai na ka kece e cakava.” (Vakatekivu 2:2) E vakaraitaka na yapositolo o Paula ni sa vica vata mai na udolu na yabaki na dede ni ikavitu ni “siga,” se tomani tiko ga me yacova mai nona gauna. (Iperiu 4:3-6) Ia nona “vakacegu” qori o Jiova, e vakaraitaka ni sa cegu na cakacaka? Segga, e cakacaka tiko ga. (Same 92:4; Joni 5:17) Ni tukuni nona vakacegu e vakaibalebaletake nona sa vakaotia nona cakacaka ni bulibuli e vuravura. Ia se cakacaka tiko ga me vakayacori kina nona inaki. Kena ivakaraitaki, nona vakavuna me volai na iVolatabu. E vakarautaka tale ga e dua na “kabuli vou,” eda na qai vulica qori ena Wase 19.—2 Korinica 5:17.

²¹ Ni sa cava na gauna ni vakacegu i Jiova, sa na qai rawa ni kaya me baleta nona cakacaka kece e vuravura ni “sa bau totoka dina,” me vaka ga a cakava ni cava na ono na siga ni nona bulibuli. (Vakatekivu 1:31) Eda sega ni kila se na vakayagataka vakacava nona kaukaua me bulibuli ena gauna se bera mai. Ia qo na ka eda na vakadeitaka: Eda na qoroya na sala ena vakayagataka kina nona kaukaua me bulibuli. Nida bula tawamudu, eda na vulica e levu tale na ka me baleti Jiova ena veika e bulia. (Dauvunau 3:11) Na levu ga ni noda vulici koya, na levu tale ga ni noda dokai koya qai qoroi koya, eda na volekati koya sara ga na noda Dauveibuli Levu.

20. Na cava na ibalebale ni nona vakacegu o Jiova ena nona bulibuli?

21. Ena uqeti keda vakacava na kaukaua ni bulibuli i Jiova nida sa bula tawamudu?

Kaukaua me Veivakarusai —“O Jiova na Dauvala Qaqa”

DUA na vanua leqataki era sa tu kina qo na Isireli, e yasadra ruarua na ulunivanua e sega ni takosovi rawa, qai tu mai matadra na wasawasa vakaitamera. Mai dakudra, e sa cici muri ira tiko mai na mataivalu vakadomobula ni Ijipita mera vakamatei.* Ia e vakayaloqaqataki ira tiko ga na tamata ni Kalou o Mosese mera kua ni yalolailai. E kaya vei ira: “O Jiova sara ga ena vala ena vukumuni.”—Lako Yani 14:14.

² E tagici Jiova o Mosese, qai sauma o Jiova ni kaya: “Na cava o vuki tagi tiko kina vei au? . . . Mo laveta na nomu ititoko qai dodoka yani na ligamu i wasawasa qai wasea.” (Lako Yani 14:15, 16) Raitayaloyalotaka mada na ka e yaco qo. Ni vakarota ga nona agilosu o Jiova, e toso sara na duru o e dakudra na Isireli, de dua e tete vaka na ilati, ra sega kina ni ravuravu rawa na mataivalu ni Ijipita. (Lako Yani 14:19, 20; Same 105:39) Sa qai dodoka yani na ligana o Mosese. E wasea rua na wasawasa na cagi kaukaua. Sa qai cevata tu na wai me vaka na lalaga ena imawi kei na imatau, dua kina na gaurisala ena kena lomadonu me takoso kina na matanitu tau-coko!—Lako Yani 14:21; 15:8.

³ Ni raica o Fero na kaukaua qori, sa dodonu me vakatalai ira lesu na nona mataivalu. Ia e sega, e dokadoka ga ni via ravuravu. (Lako Yani 14:23) Ra ciciva yani na boto ni sauloa mamaca na kai Ijipita mera ravuravu, ia era veilecayaki ni sa

* E kaya o Josephus, e dua na Jiu e daunitukutuku makawa nira cici-muri ira voli mai na Iperiu e “600 na qiqinivalu, 50,000 na dauvodo ose, kei na 200,000 na sotia vakaiyaragi era taubale.”—*Jewish Antiquities*, II, 324 [xv, 3].

1-3. (a) Na ituvaki leqataki cava era sa tu kina na Isireli? (b) E vala vakacava o Jiova ena vukudra nona tamata?

tataluvaluva na yava ni nodra qiqi. Nira yaco bula i tai na Isireli, e vakaroti Mosese o Jiova: "Dodoka yani na ligamu i wasawasa me suka mai na wai me luvuci ira na kai Ijipita, na nodra qiqinivalu, kei na nodra sotia dauvodo ose." E qera mai ra na lalaga wai, e luvu o Fero kei na nona mataivalu! —Lako Yani 14:24-28; Same 136:15.

⁴ Na nona vakabula o Jiova na matanitu o Isireli ena Wasa Damudamu eda vulica kina e levu na ka me baleti koya. E vakaraitaka sara ga o Jiova ni "dauvala qaqa." (Lako Yani 15:3) Na cava nomu rai me baleti Jiova ni dau vakayagataka nona kaukua me vala? Eda kila vinaka ni ivalu e dau vakavuna vakalevu na rarawa kei na leqa ni kawatamata. Ni dau vakayagataka gona o Jiova nona kaukua me veivakarusai, era nanuma kina eso ni dredre mera volekati koya.

Duidui ni iValu ni Kalou kei na iValu ni Tamata

⁵ E ruanadrau vitusagavulu na vanua ena iVolatabu vaka-Iperiu e vakatokai kina na Kalou me o "Jiova ni lewe vuqa," kei na rua na vanua ena iVolatabu vaKirisi vaKarisito. (1 Samuela 1:11) Ni iliuliu Cecere Duadua o Jiova, e lewa e dua na mataivalu vakaitamera ni agilosi. (Josua 5:13-15; 1 Tui 22:19) E kaukua na mataivalu qori, e rawa ni vakarusai ira na meca ni Kalou. (Aisea 37:36) Dina ni sega ni vinaka mera vakarusai na tamata, ia meda nanuma tiko ni ivalu ni Kalou e duatani sara mai na ivalu ni tamata. Era dau vakaiulubuletaka na iliuliu ni mataivalu se iliuliu

4. (a) E vakaraitaki koya vakacava o Jiova ena Wasa Damudamu? (b) Na cava era nanuma kina eso me baleti Jiova?

5, 6. (a) Na cava e veiganiti kina me vakatokai na Kalou me o "Jiova ni lewe vuqa"? (b) E duidui vakacava na ivalu ni Kalou mai na ivalu ni tamata?

***E vakaraitaka o Jiova ni "dauvala qaqa"
ena Wasa Damudamu***

vakapolitiki ni tiko na vuna vinaka mera vala kina. Ia e dau laurai vakalevu ga kina na kocokoco kei na yalo ni nanumi ira ga.

⁶ E sega ni va qori o Jiova. E kaya na Vakarua 32:4: “Na Uluvatu, e uasivi nona cakacaka, ni dodonu na nona sala kece. E Kalou yalodina, e sega vakadua ni lewacala, e yalododonu qai daudina o koya.” E cata na Kalou na cudru katakata, vei-vakalolomataki, kei na ivalavala kaukaua. (Vakatekivu 49:7; Same 11:5) E tiko na vuna e dau veivakarusai kina o Jiova. E vakayagataka ga nona kaukaua me veivakarusai ke raica ni veiganiti. Me vaka ga a tukuna vua nona parofita o Isikeli: “‘Vakacava, au taleitaka me mate na tamata ca?’ e kaya na Turaga Cecere Duadua o Jiova. ‘Au vinakata me saumaki mai na nona ivalavala me bula tiko kina?’ ”—Isikeli 18:23.

⁷ Ia na cava ga e dau vakayagataka kina o Jiova nona kaukaua me veivakarusai? Ni bera nida sauma, meda vakasamataki Jope mada, e dua na turaga yalododonu. E vakalewa tiko o Setani ke rawa vei Jope se dua vei keda me yalodina tiko ga ke vakatovolei. E sauma o Jiova na vakalelewa qori ni vakalaivi Setani me vakatovolea na yalodina i Jope. Tauvi Jope kina e dua na mate levu, yali nona iyau, ra mate tale ga na luvena. (Jope 1:1–2:8) Ni sega ni kila o Jope na vuna e yaco kina qori, e mani nanuma cala ni totogitaki koya tiko na Kalou. E taroga na Kalou se cava e “taketetaki” koya kina, se okati koya me kena “meca.”—Jope 7:20; 13:24.

⁸ E qai vakadodonutaka na rai cala i Jope na cauravou o Ilaiu ni kaya: “O vakadeitaka ni o donu mo tukuna kina, ‘Au yalododonu cake vua na Kalou?’” (Jope 35:2) Io, e ka vakalialia meda kaya ni levu sara na ka eda kila mai vua na Kalou, se meda nanuma ni cala na ka e cakava. A kaya o Ilaiu: “E sega ni rawa vua na Kalou dina me caka ca, me cala o koya

7, 8. (a) E cala vakacava na nanuma i Jope ena ka rarawa a sotava? (b) E vakadodonutaki koya vakacava o Ilaiu? (c) Cava eda vulica ena ka e sotava o Jope?

e Kaukua Duadua!" E qai kaya e muri: "Eda sega ni kilai koya rawa e Kaukua Duadua, e levu nona kaukua, e sega vakadua ni vakatanitaka nona lewadodonu kei na levu ni nona yalododonu." (Jope 34:10; 36:22, 23; 37:23) Eda vaka-deitaka gona ni gauna e vala kina na Kalou, ena tiko na vuna vinaka e cakava kina. Meda raica sara mada eso na vuna e dau vala kina na Kalou ni vakacegu.—1 Korinica 14:33.

Vuna e Dau Vala Kina na Kalou ni Vakacegu

⁹ Ni oti ga nona cavuta o Mosese ni o Jiova e "dauvala qaqa," sa qai kaya: "O cei vei ira na kalou e vakataki kemuni, i Jiova? O cei e vakataki kemuni, ni oni vakaraitaka na cecere ni nomuni savasava?" (Lako Yani 15:11) E vola tale ga na parofita o Apakuki: "Sa rui savasava na matamuni moni raica na ka ca, oni sega ni vosota na ivakarau ca." (Apakuki 1:13) E Kalou dauloloma o Jiova, e Kalou savasava tale ga, e yalododonu qai lewadodonu. Na itovo qori ena uqeti koya ena so na gauna me vakayagataka nona kaukua me veivakarusai. (Aisea 59:15-19; Luke 18:7) Ni vala gona na Kalou, e sega ni kena ibalebale qori ni sa sega ni savasava. E dau vala **baleta** ni savasava.—Lako Yani 39:20.

¹⁰ Vakasamataka mada ni rau sa tusaqata na Kalou na imatai ni veiwatini, o Atama kei Ivi. (Vakatekivu 3:1-6) Ke sega ni cakava kina e dua na ka o Jiova, sa na beci nona itutu ni o koya e Cecere Duadua ena Lomalagi kei na Vuravura. Ni Kalou yalododonu, e dodonu sara ga me ratou a totogi mate. (Roma 6:23) Ena imatai ni parofisai ena iVolatabu, e parofisaitaka nira na veimecaki na nona tamata kei ira na nona ito na "gata," o Setani. (Vakatakila 12:9; Vakatekivu 3:15) Na veimecaki qo ena qai oti ga ni sa butuqaqi o Setani. (Roma 16:20) Ena yaga vakacava qori vei ira na kawatamata? Era na vakalougatataki na tamata talairawarawa, ni sa kau

9. Na cava e dau vala kina na Kalou savasava?

10. Ena oti vakacava na veimecaki e parofisaitaki ena Vakatekivu 3:15, ena yaga vakacava vei ira na tamata talairawarawa?

laivi e vuravura na veivakamuai i Setani, ena dolava tale ga na sala me parataisi o vuravura taucoko. (Maciu 19:28) Ena gauna mada ga qo, o ira na ito nei Setani era vakaleqa tiko nodra bula vakayago, vakayalo tale ga na tamata ni Kalou. Ena tiko na gauna ena yavala kina o Jiova se curu takoso.

Vakarusai Ira na Tamata ca na Kalou

¹¹ Dua na ivakaraitaki ni nona yavala o Jiova, ya na Waluvu ena siga i Noa. E kaya na Vakatekivu 6:11, 12: “Sa qai ca ga o vuravura ena mata ni Kalou dina, e sinai tale ga o vuravura ena itovo kaukaua. Io, e raici vuravura na Kalou ni sa ca dina. Sa ca dina na nodra ivalavala na tamata kece ga e vuravura.” Vakacava ena vakalaivi ira na tamata ca mera vakarusai ira vakadua na tamata vinaka e vuravura? Sega. E kila na Kalou ni dodonu me kauta mai na waluvu me vakarusai ira kina na ivalavala kaukaua kei ira na ivalavala vakasisila.

¹² Qori e tautauvata sara ga kei na ka e cakava na Kalou vei ira na kai Kenani. A vakaraitaka o Jiova ni na basika vei Eparama e dua na “kawa,” ena vukuna era na vakalougata-taki kina na vuvale kece e vuravura. Me vakayacori qori, e lewa na Kalou me soli vei ira na kawa i Eparama na vanua o Kenani, na vanua era tawana tiko na Amoraiti. Vakacava e dodonu vua na Kalou lewadodonu me vakarusai ira? Me nanumi tiko ni sa parofisaitaka tu o Jiova ni na caka qori ni oti e 400 na yabaki, ni sa “yacova na kena iyacoyaco” na vanua ena “nodra cala na Amoraiti.”* (Vakatekivu 12:1-3; 13:14, 15; 15:13, 16; 22:18) Ena gauna kece qori, sa qai torosobu ga na nodra ivalavala na Amoraiti. E takalevu gona e Kenani na qaravi matakau, vakadavedra, kei na vei-

* E laurai nira wili mera “Amoraiti” o ira kece na kai Kenani.—Vakaru 1:6-8, 19-21, 27; Josua 24:15, 18.

11. Na cava e donu kina vua na Kalou me kauta mai na waluvu?

12. (a) Na cava a parofisaitaka o Jiova me baleta na “kawa” i Eparama? (b) Cava mera vakarusai kina na Amoraiti?

yacovi vakasisila. (Lako Yani 23:24; 34:12, 13; Tiko Voli Mai na Lekutu 33:52) Era vakamatei ira mada ga na luvedra me nodra isoro. Vakacava ena vakalaiva na Kalou savasava mera maliwai ira nona tamata? Sega! E kaya: "Sa dukadukali . . . na vanua, au na togotitaki ira na lewenivanua nira sa ruica, ena qai luaraki ira na vanua." (Vunau ni Soro 18:21-25) A sega tale ga ni vakamatei ira kece o Jiova. A vakabulai ira mada ga na kai Kenani yalomalumalumu me vakataki Reapi kei ira na kai Kipioni.—Josua 6:25; 9:3-27.

Vala ena Vuku ni Yacana

¹³ Ni Kalou savasava o Jiova, e savasava tale ga na yacana. (Vunau ni Soro 22:32) A vakavulici ira nona tisaipeli o Jisu mera masuta: "Me vakarokorokotaki na yacamuni." (Maciu 6:9) Na veivorati mai Iteni e beci kina na yaca ni Kalou, e vakarogorogocataki qai vakalewai nona veiliutaki. Ena sega vakadua ni vakalaiva o Jiova me yaco tiko ga na veivorati qori. E bibi gona vei Jiova me vakarokorokotaki tale na yacana.—Aisea 48:11.

¹⁴ Vakasamataki ira tale mada na Isireli. Ke ra tiko ga vakabobula mai Ijipita, sa na sega ni dina na ka e yalataka na Kalou vei Eparama ni na vakalougatataki na vuvale kece e vuravura ena nona kawa. Ia ni sereki ira o Jiova qai raica mera dua sara na matanitu, e rogo vinaka tale kina na yacana. Sa rauta me masu va qo na parofita o Taniela vua na nona Kalou, ni kaya: "Kemuni Jiova na neimami Kalou oni kauti ira mai na nomuni tamata ena vanua o Ijipita ena ligamuni kaukaua, oni vakarogoya na yacamuni."—Taniela 9:15.

¹⁵ A cavuta tiko o Taniela na masu qori ena gauna era vinakata kina na Jiu me yavala tale o Jiova ena vuku ni

13, 14. (a) Na cava e bibi kina vei Jiova me vakarokorokotaki tale na yacana? (b) Cava e cakava o Jiova me rogo vinaka tale kina na yacana?

15. Na cava me sereki ira kina na Jiu era vesu tu mai Papiloni o Jiova?

yacana. Era vesu tu ena gauna qori e Papiloni nira talai-dredre. Sa rusa tu na nodra koroturaga, o Jerusalemi. E kila o Taniela ni na vakarokorokotaki na yaca i Jiova ke ra sereki na Jiu mera lesu ena nodra vanua. E masuta gona o Taniela: “Moni vosoti keimami kemuni Jiova. Moni vakatudaliga kemuni Jiova moni yavala sara! Ena vukumuni ga moni kua ni bera na noqu Kalou, ni vakatokai ena **yacamuni** na nomuni koro kei ira na nomuni tamata.”—Taniela 9:18, 19.

Vala ena Vukudra Nona Tamata

¹⁶ Ni vinakata o Jiova me taqomaka na yacana, vakacava e kena ibalebale qori ni nanumi koya ga? Sega, baleta ni ka e cakava e yavutaki ena nona savasava, loloma, kei na lewadedonu. E kena inaki me taqomaki ira nona tamata. Kena ivakaraitaki na Vakatekivu wase 14. Eda wilika kina ni ratou ravuravu e va na tui, qai kauta vakavesu na vugo i Eparama o Loti kei na nona vuvale. Ena veivuke ni Kalou, e vakadruka na mataivalu qaqa qori o Eparama! Na itukutuku ni qaqa qo e rairai imatai sara ga ni qaqa e volai “ena ivola ni iValu i Jiova.” E macala ni ivola qo e volatukutukutaki tale ga kina eso na ivalu e sega ni volai ena iVolatabu. (Tiko Voli Mai na Lekutu 21:14) E levu tale tu na itukutuku ni qaqa.

¹⁷ Ni bera nira butuka na vanua o Kenani na Isireli, e vaka-deitaka vei ira o Mosese: “O Jiova na nomuni Kalou ena liu vei kemuni, ena vala tale ga ena vukumuni, me vaka ga e cakava mai Ijipita ni oni rai sara tu ga.” (Vakarua 1:30; 20:1) Tekivu mai vei Josua na isosomi kei Mosese, me yacovi ira sara na Dauveilewai kei ira na tui yalodina e Juta, e dau vala dina o Jiova ena vukudra nona tamata, e vakavuna me levu nodra qaqa vei ira na kedra meca.—Josua 10:1-14; Dauveilewai 4:12-17; 2 Samuela 5:17-21.

16. Vakamacalataka na vuna e sega ni nanumi koya ga kina o Jiova ni dau vala ena vuku ni yacana.

17. Eda kila vakacava ni dauvala o Jiova ena vukudra na Isireli nira curuma na vanua o Kenani? Tukuna eso na kena ivakaraitaki.

Taro Mo Vakasamataka

2 Tui 6:8-17 Na noda kila ni o “Jiova” e Kalou ni “lewe vuqa,” ena vakacegui keda vakacava ena gauna ni rarawa?

Isikeli 33:10-20 Ni bera ni vakaraitaka o Jiova nona kaukaua me veivakarusai, na cava e dau solia rawa vei ira na beca nona lawa?

2 Cesalonaika 1:6-10 Ena vakacegui ira vakacava na tamata yalodina ni Kalou na nodra vakarusai na tamata ca?

2 Pita 2:4-13 Na cava e uqeti Jiova me vakayagataka nona kaukaua me veivakarusai? Cava eda vulica kina?

¹⁸ E sega ni veisau o Jiova, se dei tiko ga nona inaki me parataisi tale na vuravura qo. (Vakatekivu 1:27, 28) Se cata tiko ga na Kalou na ivakarau ca. E lomani ira tale ga vakalevu nona tamata, sa voleka me yavala ena vukudra. (Same 11:7) Na veimecaki gona a cavuti ena Vakatekivu 3:15 ena yacova e dua na itinitini vakadomobula. Ena vakaraitaki koya tale o Jiova ena gauna qori me “dauvala qaqa,” me vakarokorokotaka kina na yacana qai taqomaki ira nona tamata!—Sakaraia 14:3; Vakatakila 16:14, 16.

¹⁹ Dikeva mada na ivakatautauvata qo: Dua na manumanu kila e via vakamatea e dua na lewenivuvale, qai lade yani o tamadratou me vakamatea na manumanu qori. O nanuma ni ratou na rarawa na veitinani ena ka e cakava o tamadratou? Segal! Ena tarai ratou sara ga na nona loloma levu. Cava eda vulica? E sega ni dodonu meda raica vakatani na sala e vakayagataka kina o Jiova na nona kaukaua

18. (a) Na cava meda vakavinavinaka kina ni sega ni veisau o Jiova? (b) Cava ena yaco ena itinitini ni Vakatekivu 3:15?

19. (a) Eda na toro voleka vakacava vei Jiova nida kila na sala e vakayagataka kina nona kaukaua? Vakatauvatana. (b) Ena uqeti keda vakacava nona tu vakarau o Jiova me vala ena vukuda?

me veivakarusai. Nona tu vakarau me vala ena vukuda, ena uqeti keda meda lomani koya vakalevu. Me uqeti keda tale ga na nona kaukaua e sega ni vakaiyalayala. Ena rawa ni “vakadonui kina noda veiqaravi tabu vua na Kalou ena veidokai kei na qoroqoro.”—Iperiu 12:28.

Toro Voleka Vua na “Dauvala Qaqa”

²⁰ E sega ni vakamacalataka vakamatailalai na iVolatabu na vuna e dauvala kina o Jiova. Ia qo na ka eda vakadeitaka: E sega vakadua ni vakayagataka vakaveitalia o Jiova nona kaukaua me veivakarusai, se vakayagataka ena kocokoco, se vakayagataka vakatani. Ena donu tiko ga noda rai ke da kila vinaka na ka e talanoataki tiko ena dua na tikinivolatabu. (Vosa Vakaibalebale 18:13) Ke da sega ni kila mada ga na itukutuku kece, eda na sega ni lomatarotaro ke da vullici Jiova vinaka qai vakasamataka vakatitobu na nona itovo talei. Nida cakava qori, eda na raica ni dodonu ga meda nui-taka na noda Kalou o Jiova.—Joqe 34:12.

²¹ Dina ni “dauvala qaqa” o Jiova ena gauna veiganiti, ia e sega ni kena ibalebale qori ni dau taleitaka na vala. Ena nona raivotu o Isikeli me baleta na qiqi vakalomalagi, e vakamacalataki Jiova ni tu vakarau me vala kei ira nona meca. Ia e raica tale ga ni wavokiti Jiova tu na drodrolagi, qori na ivakatakilakila ni vakacegu. (Vakatekivu 9:13; Isikeli 1:28; Vakatakila 4:3) Io, o Jiova e Kalou ni vakacegu. E vola na yapositolo o Joni “ni Kalou ga na loloma.” (1 Joni 4:8) Io, e lewa vakavinaka o Jiova na nona itovo kece. Eda kalougata dina nida rawa ni volekata e dua na Kalou e kaukaua qai dau-loloma!

20. Nida wilika na italanoa vakaivolatabu e sega ni matata vei keda, na cava meda cakava, na vuna?

21. E “dauvala qaqa” o Jiova, ia cava e sega ni kena ibalebale?

Kaukua me Veitaqomaki —“Na Kalou e Noda iVakaruru”

E RIRIKOTAKI na nodra bula na Isireli nira butuka na vanua o Saineai ena itekitekivu ni 1513 B.G.V. E rerevaki na sala era na muria, nira lakova na “vanua talasiga vakaitamera qai vakarerevaki, era tu kina na gata poisoni kei na bati-basaga.” (Vakarua 8:15) A rawa tale ga nira valuti vei ira na veimatanitu era tu voleka. E kauti ira mai nona tamata ena vanua qo o Jiova. Vakacava ena rawa ni taqomaki ira nodra Kalou?

² E veivakacegui dina na vosa i Jiova: “Oni raica sara ga na ka au cakava vei ira na kai Ijipita, meu tabei kemuni kina ena taba ni ikeli, qai kauti kemuni mai vei au.” (Lako Yani 19:4) E tukuna vei ira nona tamata o Jiova ni a vakabulai ira vei ira na kai Ijipita, e vaka ga nona vukataki ira ena ikeli. Ia e tiko tale eso na vuna e veiganiti kina na ivakatautauvata ni “taba ni ikeli” me dusia na veitaqomaki ni Kalou.

³ E dau vakayagataka na ikeli na tabana lelevu kaukua me vakaciriciri tu e macawa. Ni katakata sara tu ga na siga, ena tevuka na tinatina na tabana lelevu, e rawa ni rua na mita na kena balavu, me vakaruru kina na luvena lalai. So tale na gauna, e dau ovica na luvena lalai me taqomaki ira ena cagi batabata. Me vaka ga nona taqomaka na luvena lailai na ikeli, e taqomaka tale ga o Jiova na matanitu vou o Isireli. Nira sa mai tu qo ena vanua talasiga, era na vakarurugi tiko ga ena iyaloalo ni taba i Jiova ke ra yalodina tiko ga

1, 2. E ririkotaki vakacava nodra bula na Isireli nira butuka na vanua o Saineai ena 1513 B.G.V., e vakacegui ira vakacava na vosa i Jiova?

3. E veiganiti vakacava na ivakatautauvata ni “taba ni ikeli” me dusia na veitaqomaki ni Kalou?

vua. (Vakarua 32:9-11; Same 36:7) Vakacava e se taqomaki ira tiko ga nona tamata nikua o Jiova?

Yalataka na Kalou ni na Veitaqomaki

⁴ E sega sara ga ni dredre vei Jiova me taqomaki ira nona tamata. E “Kalou Kaukaua Duadua”—na icavuti qori e dusia ni sega ni dua e rawa ni tarovi koya. (Vakatekivu 17:1) Vaka ga noda sega ni rawa ni tarova na ua lelevu, sega tale ga ni dua e rawa ni tarova na kaukaua i Jiova. Ni rawa ni caka o Jiova na ka ga e vinakata, de dua eda na taroga, ‘E nona inaki o Jiova me vakayagataka nona kaukaua me taqomaki ira nona tamata?’

⁵ Kena isau lekaleka ga na io! E vakadeitaka o Jiova ni na taqomaki ira nona tamata. E kaya na Same 46:1: “Na Kalou e noda ivakaruru kei na kaukaua, e dau tu vakarau me vukei keda ena gauna ni rarawa.” E “sega ni lasu rawa” na Kalou, eda rawa gona ni nuitaka vakatabakidua nona yalayala ni na taqomaki keda. (Taito 1:2) Meda dikeva mada qo eso na ivakatautauvata totoka e cavuta o Jiova me dusia nona vei-taqomaki.

⁶ E noda iVakatawa o Jiova, “eda nona tamata, kei na sipi ni nona veico.” (Same 23:1; 100:3) Dua vei ira na manumanu malumalumu na sipi. Ena gauna vakaivolatabu ena vinakati mera yaloqaqa na ivakatawanisipi mera taqomaka nodra sipi vei ira na laione, olifa, bea, kei ira na dau-butako. (1 Samuela 17:34, 35; Joni 10:12, 13) Ia ena tiko na gauna ena vinakati mera karoni vakayalololoma na sipi. Kena ivakaraitaki, ni vakasucu e dua na sipi qai yawaki ira na

4, 5. Na cava meda nuitaka kina vakatabakidua na yalayala ni Kalou me veitaqomaki?

6, 7. (a) E taqomaki ira vakacava na sipi na kedra ivakatawa ena gauna vakaivolatabu? (b) E vakatautavata vakacava na iVolatabu na nona tu vakarau o Jiova me taqomaka, me karoni nona sipi?

“Ena keveti ira e lomaserena”

kena vo, na ivakatawa dauloloma ena taqomaki tinatina ena gauna qori, oti ena qai keveta na luvena me kauta vei ira na vo ni sipi.

⁷ Ni vakatauvatani koya o Jiova kei na ivakatawanisipi, e vakadeitaka ni vinakata me taqomaki keda. (Isikeli 34:11-16) Nanuma na ka e tukuni me baleti Jiova ena Aisea 40:11, a vakamacalataki ena Wase 2 ni ivola qo: “Ena qarava na nona qelenisipi me vaka na ivakatawa. Ena kumuni ira vata na lami e ligana, ena keveti ira e lomaserena.” E lai tu vakacava na luvenisipi ena ‘lomaserei’ koya na ivakatawanisipi, ni vanua qori e donuya na ilobi ni nona isulu i cake? De dua ena lako mai na luvenisipi qori qai mai cumuta toka na yava i koya na ivakatawanisipi. Ena qai cuva sobu na kena ivakatawa me keveta na sipi, ena qai roqota vakamalua e lomaserena. Sa bau dua dina na ivakatautauvata yalololoma, ni tu vakarau na noda iVakatawa Levu, me taqomaki keda, me maroro i keda tale ga!

⁸ Ia e yalataka o Jiova ni na taqomaki ira ga na toro voleka vua. E kaya na Vosa Vakaibalebale 18:10: “Na yaca i Jiova e valececere kaukaua. E cici kina na yalododonu me taqomaki.” Ena gauna vakaivolatabu, e dau tara eso na valececere ena vanua talasiga me idrodro se ivakaruru. Ia ena vakatau vei koya e sotava na leqa me dro ina vale cecere qori me taqomaki kina. E va sara ga qori na noda saga me noda itataqomaki na yaca i Jiova. E sega ni okati kina noda vuki cavuta tu ga na yaca ni Kalou ni sega ni rawa ni taqomaki keda. Ia e bibi meda kilai koya na itaukei ni yaca qori, da nuitaki koya, da qai veisautaka noda bula me salavata kei na nona ivakatagedegede dodonu. Ena nona yalovinaka o Jiova, e vakadeitaka ke da vakabauti koya, ena taqomaki keda me vaka e dua na valececere!

8. (a) O cei e yalataka na Kalou ni na taqomaki ira, e kilai vakacava qori ena Vosa Vakaibalebale 18:10? (b) Na cava e okati ena noda saga me noda itataqomaki na yaca i Jiova?

'Ena Vakabulai Keitou na Neitou Kalou'

⁹ E sega ni **yalataka** wale ga o Jiova na veitaqomaki. E vakaraitaka ena gauna vakaivolatabu ni a taqomaki ira vakacakamana na nona tamata. Kena ivakaraitaki, na 'liga' qaqa i Jiova e dau taqomaka na matanitu o Isireli mai vei ira na meca kaukaua. (Lako Yani 7:4) Ia e dau vakayagataka tale ga o Jiova nona kaukaua me taqomaki ira yadua nona tamata.

¹⁰ Ni ratou sega ni via cuva ina matakau koula nei Tui Nepukanesa na tolu na Iperiu o Setareki, Mesake, kei Apeneniko, e qai kaya ena cudru na tui ni na kolotaki ratou ina loma ni bukawaqa warumisa. E kaya ena veivakalialiai o Nepukanesa, na iliuliu kaukaua duadua kei vuravura ena gauna ya: "O cei na kalou me vakabulai kemudou mai liga-qu?" (Taniela 3:15) Eratou nuitaka vakatabakidua na kaukaua ni Kalou me vakabulai ratou, ia ratou sega ni kila ena cakava vakacava. Ratou mani kaya: "Ke va qori . . . , ena vakabulai keitou mai na lovo bukawaqa na Kalou keitou qarava tiko." (Taniela 3:17) E vakavitutaki mada ga na warumisa ni katakata ni lovo, e sega ni dua na ka tu qori vua nodratou Kalou kaukaua duadua. E taqomaki ratou, mani kaya na tui: "Ni sega tale ni dua na kalou e veivakabulai me vakataki koya qo."—Taniela 3:29.

¹¹ E vakaraitaka tale ga o Jiova na kaukaua levu e tu vua me veitaqomaki ena nona tokitaka na bula i luvena e dua-bau ina katonigone i Meri, na goneyalewa Jiu. A vakaraitaka vei Meri e dua na agilosu ni na 'bukete, ena vakasucuma tale ga e dua na gonetaganu.' E kaya na agilosu: "Ena sobuti iko na yalo tabu, ena vakaruguti iko na kaukaua i koya e Cere Duadua." (Luke 1:31, 35) Ena gauna qori ena vinakati me taqomaki vinaka na Luve ni Kalou. Vakacava ena dewavi koya na gone se bera ni sucu qori na ivalavala ca i tinana?

9. E vakaraitaka vakacava o Jiova ni dau veitaqomaki?

10, 11. Na ivakaraitaki vakaivolatabu cava e dusia ni vakayagataka o Jiova nona kaukaua me veitaqomaki kina?

Ena rawa ni vakamavoataki koya o Setani se vakamatei koya ni bera ni sucu? Sega ni rawa vakadua! E cakava o Jiova e dua na ilati ena katonigone i Meri me kua ni dewa vua na gone na ivalavala ca, kaukaua vuni dau veivakaleqai, me kua ni vakamatei vei ira na tamata se timoni, me tekivu sara mai na gauna e se qai kunekunetaki kina. Ni sa cauravou o Jisu, se taqomaki koya ga o Jiova. (Maciu 2:1-15) E taqomaka voli na Luvena lomani me yacova na gauna lokuci.

¹² Na cava e taqomaki ira kina vakacakamana eso nona dauveiqaravi o Jiova? Levu na gauna e dau taqomaki ira ena dua na inaki bibi: oya na vakayacori ni nona inaki. Kena ivakaraitaki, e bibi nona taqomaki o Jisu ni se gonedrami-drami me vakayacori kina na inaki ni Kalou, ena yaga vei keda na kawatamata. E volai ena iVolatabu e levu na ivakaraitaki ni kaukaua i Jiova me veitaqomaki, “meda vakavulici kina, me noda na inuinui e rawati mai na noda vosota kei na noda vakacegui mai na veika e volai ena iVolatabu.” (Roma 15:4) Io, qori e vaqacotaka noda vakabauti koya na Kalou kaukaua duadua. Ia e taqomaki keda vakacava na Kalou nikua?

Ena Veitaqomaki e Veigauna na Kalou?

¹³ Nona yalataka o Jiova me taqomaki keda e sega ni kena ibalebale ni dodonu me cakamana ena vukuda. E sega ni kaya na Kalou nida na sega ni sotava na dredre. Levu na dauveiqaravi i Jiova e dredre sara na ka era sotava, me vaka na bula dravudravua, ivalu, tauvimate, kei na mate. E tukuna mada ga o Jisu vei ira nona tisaipeli ni rawa nira vakamatei ena vuku ni nodra vakabauta. Oya na vuna e vakabibitaka kina mera vosota tiko ga me yacova na icavacava. (Maciu 24:9, 13) Ke vakayagataka o Jiova nona kaukaua me vei-

12. Na cava e taqomaki ira kina vakacakamana eso nona dauveiqaravi o Jiova ena gauna vakaivolatabu?

13. Vakacava e dodonu me cakamana o Jiova ena vukuda? Vakamacalataka.

vakabulai vakacakamana e veigauna, o Setani ena vakalewai Jiova kei na inaki eda qaravi koya kina.—Jope 1:9,10.

¹⁴ Ena gauna mada ga vakaivolatabu, e sega ni dau vakayagataka o Jiova nona kaukua me taqomaki ira yadudua nona dauveiqaravi mai na mate. Kena ivakaraitaki, o Eroti a vakamatea na yapositolo o Jemesa rauta na 44 G.V.; ia oti ga qori, a vakabulai o Pita "mai na liga i Eroti." (Cakacaka 12:1-11) Ni rau sa mate o Pita kei Jemesa, se bula ga o Joni na taci Jemesa. Koya gona, eda na sega ni namaka me dau taqomaki ira tu ga nona tamata o Jiova. Kena ikuri, e dau tarai keda kece "na gauna kei na ka e sega ni namaki." (Dauvunau 9:11) Ia e dau taqomaki keda vakacava o Jiova nikua?

Veitaqomaki Vakayago o Jiova

¹⁵ Meda raica mada e liu na veitaqomaki vakayago. Nida dauveiqaravi i Jiova, e rawa ni taqomaki keda **vakailawalawa**. Ke sega, ena rawarawa sara vei Setani me vaka-leqai keda. Vakasamataka mada qo: E vinakata vakalevu o Setani, "na turaga ni vuravura qo," me vakawabokotaka na sokalou dina. (Joni 12:31; Vakatakila 12:17) Eso na matanitu kaukua e vuravura era vakatabuya noda cakacaka vakavunau, ra saga tale ga mera vakawabokotaki keda. Ia era dei tu ga na tamata i Jiova, ra qai tomana tiko ga nodra cakacaka vakavunau! Na cava era sega ni rawata kina nodra inaki na veimatanitu qori vei ira na ilawalawa lotu vaKarisito lailai qori? Baleta ni taqomaki keda tu o Jiova ena ruku ni tabana kaukua!—Same 17:7, 8.

¹⁶ Ia vakacava na veitaqomaki vakayago ena "veivakararawataki levu" sa voleka? Sega ni dodonu meda rerevaka

14. Na ivakaraitaki cava e dusia ni sega ni dau taqomaki ira tu ga nona tamata o Jiova?

15, 16. (a) Eda vakadeitaka vakacava ni o Jiova e dau taqomaki ira vakailawalawa na nona tamata? (b) Cava meda nuidei kina ni o Jiova ena taqomaki ira nona tamata ena gauna qo kei na "veivakararawataki levu"?

nona siga ni veilewai na Kalou. E kaya na iVolatabu “ni kila o Jiova na sala me vakabulai ira kina era qarava na Kalou nira vakatovolei, me maroroi ira tale ga na tawayalododonu me yaco mada na siga ni lewa mera na qai vakarusai.” (Vakatakila 7:14; 2 Pita 2:9) Ena gauna mada ga qo, eda sa vakadeitaka e rua na ka. Kena imatai, ena sega ni vakalaiva o Jiova mera kawaboko e vuravura na nona tamata yalodina. Kena ikarua, ena vakalougatataki ira na yalodina mera na bula tawamudu ena vuravura vou, ena vakaturi ira mada ga. Vei ira na mate ena yalodina, era lomavakacegu ni nanumi ira vinaka tu na Kalou.—Joni 5:28, 29.

¹⁷ Ena gauna mada ga qo, e taqomaki keda o Jiova ni vakayagataka nona “vosa” e bula qai kaukaua, e rawa ni vakaceguya na lomada, veisautaka tale ga noda bula. (Iperiu 4:12) Nida muria na kena ivakavuvuli, ena rawa ni taqomaki keda mai na leqa. E kaya na Aisea 48:17: “O yau o Jiova . . . [au] vakavulici iko mo vinaka kina.” Eda vakadinadinataka nida muria na Vosa ni Kalou, eda bulabula kina vakayago qai bula balavu tale ga. Kena ivakaraitaki, nida muria na ivakasala vakaivolatabu meda cata na veiyacovi tawadodonu, kei na noda vakasavasavataki keda mai na dukadukali kece, eda qarauna kina eso na itovo vakasisila kei na ivalavala ena vakaleqa noda bula vakayago. (Cakacaka 15:29; 2 Korinica 7:1) Eda vakavinavinakataka dina na veitaqomaki ni Vosa ni Kalou!

Taqomaki Keda Vakayalo o Jiova

¹⁸ Koya e bibi duadua ni o Jiova e vakarautaka na veitaqomaki vakayalo. E taqomaki keda na noda Kalou dauloloma meda kua ni vakaleqai vakayalo ena nona vakarautaka na ivukevuke meda vosota kina na veika dredre, da qai maroroya noda veiwekani kei koya. E dau yavala gona o Jiova me taqomaka noda bula, sega ena loma ga ni vica na

17. E taqomaki keda vakacava o Jiova ni vakayagataka nona Vosa?

18. Na veitaqomaki vakayalo cava e vakarautaka vei keda o Jiova?

Taro Mo Vakasamataka

Same 23:1-6 E taqomaki ira vakacava na nona sipi na iVakatawa Levu, o Jiova?

Same 91:1-16 E taqomaki keda vakacava o Jiova mai na leqa vakayalo, cava meda cakava me taqomaki keda kina?

Taniela 6:16-22, 25-27 E vakavulica vakacava o Jiova e dua na tui makawa e baleta nona kaukaua me veitaqomaki, cava eda vulica ena ivakaraitaki qori?

Maciu 10:16-22, 28-31 Na ka dredre cava meda namaka, cava meda kua ni rerevaki ira kina na dauveitusaqati?

yabaki, ia me tawamudu. Dikeva mada eso na ivukevuke e vakarautaka na Kalou me taqomaki keda vakayalo.

¹⁹ E “Daurogo masu” o Jiova. (Same 65:2) Ke mani dredre meda vosota eso na ituvaki, ke da talaucaka na lomada vei Jiova e rawa ni vakacegui keda. (Filipai 4:6, 7) Ena rairai sega ni kauta laivi vakacakamana na ituvaki dredre, ia ena rogo-ca noda masu mai vu ni lomada qai solia vei keda na vuku meda kila na ka meda cakava. (Jemesa 1:5, 6) Kena ikuri, e solia o Jiova nona yalo tabu vei ira era kerea vua. (Luke 11:13) Na kaukaua ni yalo tabu i Jiova ena vakamamadataka na ituvaki dredre eda sotava. Ena solia vei keda “na kaukaua e uasivia na kaukaua ni tamata” meda vosota tiko ga, me yacova nona vakaotia o Jiova na veika mosimosi kece ena vuravura vou sa voleka.—2 Korinica 4:7.

²⁰ Eso na gauna, e rawa ni veitaqomaki o Jiova ni vakayagatiki ira na tacida vakayalo. O Jiova e vagolei ira mai nona tamata mera dua na “mataveitacini” e vuravura raraba. (1 Pita

19. Ena vakamamadataka vakacava ituvaki dredre eda sotava na kaukaua ni yalo tabu i Jiova?

20. E laurai vakacava nona veitaqomaki o Jiova ni vakayagatiki ira na tacida?

2:17; Joni 6:44) Nida vakila na veilomani vakamataveitacini, eda vakadinadinataka na kaukaua ni yalo tabu ni Kalou me dusimaki keda meda caka vinaka. Na vua ni yalo tabu qori e uqeti keda meda bucina eso na itovo vinaka me vaka na loloma, yalololoma kei na yalovinaka. (Kalatia 5:22, 23) Ke da yalolailai qai vukei keda e dua na tacida ena ivakasala vei-vakacegui se vakayaloqaqataki keda, meda vakavinavinakataki Jiova ena nona veitaqomaki.

²¹ Qo e dua tale na sala e veitaqomaki kina o Jiova: na kavana vakayalo ena kena gauna donu. Me rawa ni vakaukauataki keda na nona Vosa, e lesia o Jiova na “dauveiqaravi yalo dina e vuku” me vakarautaka na kakana vakayalo. E vakayagataka na dauveiqaravi yalodina qori na ivola me vaka *Na Vale ni Vakatawa* kei na *Yadra!*, noda *website* na *jw.org*, na soqoni, soqo ni tabacakacaka kei na soqo ni veiwasewase me vakarautaka na “kakana ena kena gauna donu,” e veiganiti qai yaco donu mai. (Maciu 24:45) O sa bau rogoca e dua na ka ena soqoni me vaka na ivakamacala, vunau, se masu e uqeti iko qai vakayaloqaqataki iko sara ga? Se dua na iulutaga ena noda ivola e uqeti iko? Nanuma tiko, qori na ka kece e vakarautaka o Jiova meda taqomaki kina vakayalo.

²² O Jiova e isasabai “vei ira kece na vakaruru vua.” (Same 18:30) Eda kila ni sega ni vakayagataka nona kaukaua me taqomaki keda ena veika dredre kece. Ia ena vakayagataka nona kaukaua e veigauna me vakayacori kina nona inaki. O keda ga eda na vakila na kena vinaka. Ke da toro voleka vua, da qai tiko ga ena nona loloma, o Jiova ena solia vei keda na bula tawamudu. Nida vakanamata tu ena gauna totoka qori, meda raica mada ga na veika dredre eda sotava ena vuravura qo me “lekaleka qai mamada.”—2 Korinica 4:17.

21. (a) Na cava eso na kakana vakayalo e vakarautaka o Jiova ni vakayagataka na “dauveiqaravi yalo dina e vuku”? (b) E yaga vakacava vei iko na ka e vakarautaka o Jiova meda taqomaki kina vakayalo?

22. E dau vakayagataka vakacava o Jiova na nona kaukaua, ena yaga vakacava vei keda?

Kaukaua i Jiova me “Vakavoutaka na ka Kece”

E TAGI e dua na gonelailai ni yali se vakacacani nona iyaya ni vakatatalo. E vakaciriloloma dina na domona! Vakasamataka mada na nona marau ni vakasuka o nona itubutubu na ka e yali. E sega ni dredre vei koya na itubutubu me kunea se me vakavinakataka tale na iyaya ni vakatatalo qori. Ia vakacava o gone? Dua na ka nona marautaka na ka e cakava o nona itubutubu. Na ka a nanumi ni sa na yali vakadua, sa vakasukai tale!

² Ni tubutubu uasivi o Jiova, e tu vua na kaukaua me vakalesuya mai na ka eda nanuma na luvena e vuravura ni sa yali vakadua. Ia eda sega ni veitalanoataka tiko qo na iyaya ni vakatatalo. Ena gauna “dredre” qo, levu na ka eda sa vakayalia. (2 Timoci 3:1-5) Kena ivakaraitaki, levu era vakayalia na ka era dau mareqeta me vaka na vale, iyau, cakacaka, kei na nodra bula mada ga. De dua eda rarawataka na kena sa vakaleqai na veika bula, era sa yali se kawaboko na manu-manu kei na kau. Ia o koya e mosimosi duadua, ni takali e dua eda lomana. Na levu ni noda rarawa kei na mosi, e rawa sara ga ni vakamalumulumutaki keda.—2 Samuela 18:33.

³ E veivakacegui dina noda kila ni tu vei Jiova na kaukaua me vakalesuya tale mai na ka kece! Eda na qai vulica ni levu sara na ka ena vakavoutaka o Jiova vei ira na luvena e vuravura. E vakaraitaka mada ga na iVolatabu ni inaki i Jiova me “vakalesuya tale . . . **na ka kece.**” (Cakacaka 3:21) Ena vakayacora qori o Jiova ni vakayagataka nona Matanitu vakaMesaia e liutaka na Luvena, o Jisu Karisito. E vakadina-

1, 2. Na cava eso na ka era vakayalia nikua e levu, e tarai keda vakacava qori?

3. E veivakacegui vakacava na Cakacaka 3:21, ena vakayacora vakacava qori o Jiova?

dinataki ni tekivu veiliutaki mai lomalagi na Matanitu qori ena 1914.* (Maciu 24:3-14) Na cava ena vakalesui mai? Meda raica mada qo eso na ka lelevu ena vakalesuya mai o Jiova. Dua vei ira qori eda sa raica sara tu ga nikua. Eso tale ena qai vakavoutaki vakadua ena dua na gauna mai muri.

Vakalesui Mai na Sokalou Savasava

⁴ Na cava sa vakalesuya mai nikua o Jiova? Na sokalou savasava. Me rawa ni matata vei keda, meda dikeva mada vakalekaleka na itukutuku makawa me baleta na matanitu o Juta. Eda na kila vinaka kina na kaukaua e tu vei Jiova me vakalesuya mai na ka a nanumi tu ni sa yali.—Roma 15:4.

⁵ Vakasamataka mada na kedra ituvaki na Jiu yalodina ena 607 B.G.V. ni vakarusai o Jerusalemi. E kasura nodra koro lomani, e talaraki na kena lalaga. Koya e ca sara, e talaraki tale ga na valenisoro lagilagi a tara o Solomoni, na vanua dua-dua ga e vuravura e vakayacori kina na sokalou savasava vei Jiova. (Same 79:1) Era kau vakavesu i Papiloni o ira na bula, sa qai nodra itikotiko voli na manumanu kila na nodra koro. (Jeremaia 9:11) Mai na noda rai, sa yali na ka kece eda dau vakamareqeta. (Same 137:1) Ia o Jiova a parofisaitaka tu na veivakarusai qori, e yalataka ni na vakalesuya na ka sa yali ena dua na gauna se bera mai.

⁶ E levu na parofita era vola na iVolatabu vakaIperiu era dau

* E tekivu 'vakalesui tale na ka kece' ena gauna e tauyavu kina na Matanitu vakaMesaia, e kena tui e dua mai na kawa i Tevita. A yalataka vei Tevita o Jiova ni dua nona kawa ena veiliutaki me tawamudu. (Same 89:35-37) Ia ni oti nona vakarusai Jerusalemi o Papiloni ena 607 B.G.V., sa sega tale ni dua na kawa i Tevita me dabe ena itikotiko vakaturaga ni Kalou. E qai mai sucu e vuravura o Jisu me kawa i Tevita. O koya sara ga na Tui a yalataka tu mai ni sa dabe vakatui mai lomalagi.

4, 5. Na cava e yacovi ira na tamata ni Kalou ena 607 B.G.V., cava e yalataka vei ira o Jiova?

6-8. (a) Na cava era dau vakabibitaka na parofita ena iVolatabu vakaIperiu, e vakayacori vakacava vei ira na Jiu? (b) E vakayacori vakacava ena noda gauna na parofisai qori?

vakabibitaka na kena vakalesui mai na ka sa yali.* E vakayagataki ira o Jiova mera kacivaka ni na tawani tale na vanua, bula-bula tale na qele, era na taqomaki tale ga vei ira na manumanu kila kei ira na meca. E kaya o Jiova ni vanua era na tawana tale ena vaka ga na parataisi! (Aisea 65:25; Isikeli 34:25; 36:35) Koya e bibi duadua, ena vakalesui tale na sokalou savasava, ena tara tale ga na valenisoro. (Maika 4:1-5) Na parofisai qori e vakayaloqataki ira sara ga na Jiu mera vosota na 70 na yabaki era vesu tu kina e Papiloni.

⁷ A qai yaco dina na parofisai. Era sereki mai Papiloni na Jiu, era lesu i Jerusalemi mera lai tara tale na valenisoro i Jiova. (Esera 1:1, 2) Ke ra tokona tiko ga na sokalou savasava, ena vakalougatataki ira o Jiova, ena bulabula nodra qele qai vuavua-ivinaka nodra itei. E taqomaki ira mai na kedra meca kei ira na manumanu kila e sa vicasagavulu na yabaki nodra bula tu e kea. Vakasamataka mada na nodra qoroqoro ena ka e cakava o Jiova! Ia qori e dua na ivakaraitaki lailai ga ni nona vakalesuya mai o Jiova na ka sa yali. Ena qai vakayacori ena kena ivakagedegede levu sara "ena veisiga mai muri," qori ena gauna qo, ni sa na veiliutaki vakatui na Kawa i Tevita a parofisaitaki tu.—Aisea 2:2-4; 9:6, 7.

⁸ Ni dabe oti ga ena nona idabedabe vakatui e lomalagi o Jisu ena 1914, e tekivu vukei ira na tamata ni Kalou mera sokalou tale vei Jiova ena sala e vakadonuya. Me vaka ga nona sereki ira na ivovo ni Jiu mai Papiloni na tui qaqa ni Perisia o Sairusi ena 537 B.G.V., e sereki ira tale ga na ivovo ni Jiu vakayalo o Jisu era muria tiko na we ni yavana, mai na nodra vesuki vei "Papiloni na Ka Levu," na isoqosoqo ni lotu lasu kece kei vuravura. (Vakatakila 18:1-5; Roma 2:29) Me tekivu mai na 1919, sa vakalesui tale mai na sokalou savasava ena nodra bula na lotu vaKarisito dina. (Malakai 3:1-5) Mai na gauna qori, era sa qaravi Jiova tiko na nona tamata ena nona valenisoro vakayalo sa vakasavasavataki, qori na ituvatuva ni Kalou

* Eratou vola qori o Mosese, Aisea, Jeremaia, Isikeli, Osea, Joeli, Emosi, Opetaiia, Maika, kei Sefanaia.

me baleta na sokalou savasava. Na cava e bibi kina qori vei keda nikua?

Vuna me Vakalesui Mai Kina na Sokalou Dina

⁹ Meda vakasamataka mada qo. Ena imatai ni senitiuri, era marautaka e levu na lotu vaKarisito na veivakalougatataki vakayalo. Ia sa tukuna tu o Jisu kei ratou na yapositolo ni na vakadukadukalitaki na sokalou dina, ena yali tale ga. (Matiu 13:24-30; Cakacaka 20:29, 30) Ni ratou sa mate kece na yapositolo, sa qai basika mai na lotu ni Veivanua vaKarisito. Era muria na kena italatala na ivakavuvuli kei na vakabauta ni lotu butobuto. Era vakadredretaka na nodra masu vua na Kalou na lewenilotu nira vakavuvulitaka na Letoluvakalou, era vakavulica mera vakatutusa ga vua na bete, mera masu vei Meri kei ira na “sanito,” sega ni o Jiova. Ia ni oti e vica na senitiuri na kena yaco tiko qori, na cava e qai cakava o Jiova? E yavala me vakalesuya mai na sokalou savasava, dina ni sa levu tu nikua na lotu lasu kei na ivalavala dukadukali. Eda rawa ni kaya ni nona vakalesuya mai na sokalou savasava e dua vei ira na ka bibi duadua e yaco ena noda gauna qo.

¹⁰ Era marautaka tiko nikua na lotu vaKarisito dina na toso ni parataisi vakayalo. Na cava e okati kina? E rua na ka. Kena imatai na sokalou savasava vua na Kalou dina o Jiova. E vakalougatataki keda ena ivakarau ni sokalou e sega kina na lasu kei na veidabui. E vakalougatataki keda tale ga ena kavana vakayalo. Eda rawa kina ni kilai koya na Tamada vakalomalagi, meda vakamarautaki koya qai volekati koya. (Joni 4:24) Na kena ikarua, eda okati kina na kawatamata. Me vaka e parofisaitaka o Aisea, “ena veisiga mai muri,” o Jiova ena vakavulici ira nona tamata mera veiyaloni. E vakavulici keda

9. Na cava era cakava na lotu ni Veivanua vaKarisito ni ratou sa mate na yapositolo, ia na cava e qai cakava o Jiova ena noda gauna?

10, 11. (a) Na cava e rua na ka e okati ena parataisi vakayalo, cava mo cakava? (b) O cei sa kumuna tiko o Jiova ena nona parataisi vakayalo, cava era na marautaka?

meda kua ni vakaitavi ena ivalu. Eda ivalavala ca, ia e vukeyi keda meda tokara "na tamata vou." E vakalougatataka noda sasaga ni vakayagataka nona yalo tabu, e rawa nida vakaraitaka kina na kena itovo. (Efeso 4:22-24; Kalatia 5:22, 23) Ni o muria na veidusimaki ni yalo tabu, o sa lewe tiko ni parataisi vakayalo.

¹¹ O Jiova sa kumuni ira tiko ena nona parataisi vakayalo o ira e lomana, qori o ira na lomani koya, o ira na taleitaka na veiyaloni, ra qai "kauaitaka nodra bula vakayalo." (Maciu 5:3) O ira qori era na marautaka e dua na ka e vakasakiti sara me vakalesui vei keda na kawatamata kei na vuravura taucoko.

"Raica! Au sa Vakavoutaka na ka Kece"

¹² E levu na parofisai e sega ni baleta ga na parataisi vakayalo. Kena ivakaraitaki, e vola o Aisea ni dua na gauna sa na oti na tauvimate, na lokiloki, na mataboko, na didivara, ena tilomi vakadua o mate. (Aisea 25:8; 35:1-7) A sega ni vakayacori na parofisai qori e Isireli makawa. Ia eda vakadeitaka ni sa na voleka ni vakayacori dina na yalayala qori, nida raica na noda vakabulai vakayalo nikua. Eda kila vakacava?

¹³ E vakamatatataka mai Iteni o Jiova na nona inaki me baleta na vuravura: mera tawana na tamata mamarau, ra bula-bula, ra qai duavata me vaka e dua na vuvale. Erau buli na tagane kei na yalewa me rau qarava na vuravura kei na veika bula kece, rau qai vakatetea na parataisi e vuravura. (Vakatekivu 1:28) Eda sega ni raica qori e vuravura nikua. Ia meda nanuma tiko ni na yaco ga na inaki i Jiova. (Aisea 55: 10, 11) O Jisu, na Tui Mesaia e digitaka o Jiova, ena kauta mai na parataisi qo.—Luke 23:43.

¹⁴ Vakasamataka mada ni sa veisau o vuravura me parataisi!

12, 13. (a) Eda kila vakacava ni na vakayacori na parofisai me baleta na vakalesui mai ni parataisi? (b) Na cava na inaki ni Kalou me baleta na vuravura a tukuna mai Iteni, cava eda vakabauta kina qori?

14, 15. (a) Ena 'vakavoutaka vakacava na ka kece' o Jiova? (b) Ena vakacava tu na bula e parataisi, cava o taleitaka vakalevu duadua ena gauna qori?

E kaya o Jiova me baleta na gauna qori: “Raica! Au sa vakavou-taka na ka kece.” (Vakatakila 21:5) Cava na kena ibalebale? Ni sa na vakayagataka o Jiova nona kaukaua me veivakarusa, sa na qai vo ga na “lomalagi vou kei na vuravura vou.” Kena ibalebale ni na veiliutaki mai lomalagi e dua na matanitu vou me liutaka na vuravura vou, era lewena na lomani Jiova ra qai cakava na lomana. (2 Pita 3:13) Sa na vesu o Setani kei ira nona timoni. (Vakatakila 20:3) Qo se qai imatai ni gauna me galala kina na kawatamata mai na veivakamuai, veicati kei na veika ca tale eso. Eda na bula vakacegu sara ga.

¹⁵ Sa na qai rawa nida qarava noda vuravura totoka qo me vaka na kena inaki taumada. Na vuravura e rawa ni vakavou koya ga vakai koya. Na drano kei na uciwai enac vakasavasavataki koya ga ke sega na benu ca, na veivanua era vakacacani ena ivalu e rawa ni rairai vinaka tale ke oti na ivalu. Dua dina na gauna marautaki meda cakacaka vata kei na vuravura, me rawa ni dua kina na loganisenikau totoka, kei na veimataqali kau kei na manumanu! Sa na sega tale ni leqataki na bula ni manumanu se kau, eda na veiyaloni kei na ka bula kece e vuravura. O ira mada ga na gonelalai era na sega ni rerevaka na manumanu kila.—Aisea 9:6, 7; 11:1-9.

¹⁶ Dua tale na ka ena vakalesuya mai o Jiova. Ni oti na Amaketoni, o ira na bula era na raica na veivakabulai vakacakamana e vuravura taucoko. Me vaka ga a cakava e vuravura o Jisu, ena vakayagataka na kaukaua e solia vua na Kalou me dolava na matadra na mataboko, mera rogo na didivara, ra bula vinaka na lokiloki kei ira na tauvimate. (Maciu 15:30) Ena kaukaua tale na yagodra na itabaqase me vakataki ira na itabagone. (Jope 33:25) Sa na dravia vinaka na yago, ena kaukaua tale na liga, na yava, kei na masela. Era na vakila na tamata yalodina ni sa oti tiko yani vakamalua na ivalavala ca kei na kena revurevu. Eda na vakavinavinakataka dina na kaukaua i Jiova me vakalesuya tale mai na ka sa yali tu! Meda

16. Ena Parataisi, na cava ena vakalesuya mai o Jiova vei ira nona tamata yalodina?

dikeva mada qo e dua vei ira na ka totoka ena yaco ena gauna qori.

Ra Vakabulai Tale na Mate

¹⁷ Ena imatai ni senitiuri G.V., eso na iliuliu ni lotu era vakatokai na Setoki, era sega ni vakabauta na veivakaturi. E qai tukuna vakadodonu vei ira o Jisu: "E cala na nomuni rai, oni sega ni kila na iVolatabu se na kaukaua ni Kalou." (Maciu 22:29) Io, e vakamatatataka na iVolatabu ni tu vei Jiova na kaukaua me vakaturi ira na mate. Ena cakava vakacava?

¹⁸ Vakasamataka mada na ka e yaco ena gauna i Ilaija. A keveta voli e dua na yada na luvena e duabau. Sa mate na gone qori. De dua e kidacala sara ga na parofita o Ilaija ni a vakacicili tiko vei rau na veitinani qori. Sa qai vakabula mada ga na gone qori mai na via kana. Rairai rau sa veivolekati sara ga kei na gonetagane lailai qo. E mositi tinana sara ga. Sa mate o watina, e vakanuinui sara tu ga vei luvena tagane. A rairai nui-taka tu ni na qaravi koya o luvena ni sa itabaqase. Na levu ni nona rarawa, e nanuma kina ni sa totogitaki koya na Kalou ena dua na nona cala makawa. Ni mositi Ilaija na ka e raica, e cakava kina e dua na ka. E taura mai vakamalua na yagonimate vei tinana, kauta ina nona rumu, qai kerei Jiova me vakabulai koya tale.—1 Tui 17:8-21.

¹⁹ O Ilaija e sega ni imatai ni tamata me vakabauta na veivakaturi. Ena vica na senitiuri yani e liu, a vakaraitaka tale ga na vakabauta qori o Eparama. Ni sa yabaki 100 o Eparama qai 90 o Sera, e qai vakalesuya vei rau o Jiova e dua na ka rau nanuma ni sa yali vakadua, me rau vakaluvani. Mani vakasucuma o Sera e dua na gonetagane. (Vakatekivu 17:17; 21: 2, 3) Ni sa cauravou na gonetagane qori, sa qai kerei Eparama

17, 18. (a) Na cava e vakadodonutaki ira kina na Setoki o Jisu? (b) Na cava e kerei Jiova kina o Ilaija me veivakaturi?

19, 20. (a) E vakaraitaka vakacava o Eparama ni vakabauta na kaukaua ni Kalou me vakalesuya mai na ka sa yali, e yavutaki ena cava na vakabauta qori? (b) E vakalougatataka vakacava o Jiova na vakabauta nei Ilaija?

o Jiova me cabori luvena me isoro. E vakaraitaka na vakabauta o Eparama ni rawa vei Jiova me vakabula tale na luvena lomani o Aisake. (Iperiu 11:17-19) E kilai na kaukaua ni nona vakabauta ena ka e tukuna vei rau nona dauveiqaravi ena gauna erau cabe kina ena ulunivanua kei Aisake, oya ni rau na lesu vata mai.—Vakatekivu 22:5.

²⁰ E vakabulai Aisake o Jiova, a sega ni vinakati me vakaturi ena gauna ya. Ia ena ituvaki e sotava o Ilaija, sa mate tu na gone, ia ena vakaturi tale. E vakalougatataka o Jiova na nona vakabauta na parofita qo ni vakabula tale na gone mai na mate! Sa qai solia lesu na gone vei tinana o Ilaija ena nona cavuta na vosa guiguilecavi dredre qo, “Raica, sa bula na luve-mu”!—1 Tui 17:22-24.

²¹ Qori na imatai ni gauna e tukuni kina ena iVolatabu ni vakayagataka o Jiova nona kaukaua me vakabula e dua e mate. Dua na gauna e muri, e qai solia tale ga o Jiova na kaukaua vei Ilaisa, Jisu, Paula, kei Pita me ratou vakabula tale na mate. Dina nira qai mate tale o ira na vakaturi, na italanoa vakaivolatabu qori era vakaraitaka na veika totoka ena yaco ena gauna se bera mai.

²² Ena Parataisi, sa na qai qarava o Jisu na nona itavi me “vu ni veivakaturi kei na bula.” (Joni 11:25) Ena vakaturi ira na vicavata na milioni, me rawa nira bula tawamudu ena Parataisi e vuravura. (Joni 5:28, 29) Vakasamataka mada na levu ni noda marau nida sota tale kei ira noda itokani voleka kei ira na wekada, eda na veimokomoko ni dua na gauna balavu e tawasei keda tu o mate! Era na vakacautaki Jiova na kawatamata kece ena nona kaukaua me vakalesuya mai na ka sa yali.

21, 22. (a) Na cava na inaki ni veivakaturi era volai tu ena iVolatabu? (b) Ena Parataisi, ena vakacava na rabailevu ni veivakaturi, o cei ena cakava qori?

“Raica, sa bula na luve-mu”!

Taro Mo Vakasamataka

2 Tui 5:1-15 E vakadinadinataka vakacava e dua na turaga na kaukaua i Jiova me veivakabulai ni yalomalumalumu?

Jope 14:12-15 Na cava e nuidei kina o Jope, ena tara vakacava noda inuini se bera mai?

Same 126:1-6 Na cava nodra rai na lotu vaKarisito nikua me baleta na vakalesui mai ni sokalou savasava kei na noda vakaitavi kina?

Roma 4:16-25 Na cava e bibi kina meda vakabauta na kaukaua i Jiova me veivakaturi?

²³ E vakarautaka o Jiova e dua na ivakadei meda vakabauta kina ni na yaco dina na ka eda nuitaka. E vakaraitaka nona kaukaua levu ni vakaturi Luvena, o Jisu me dua na kabula vakayalo lagilagi me taravi koya. Ni vakaturi o Jisu, era raici koya e vica na drau na tamata. (1 Korinica 15:5, 6) Qori e dodonu me ivakadinadina levu vei ira na sega ni vakabauta na veivakaturi. E tu vei Jiova na kaukaua me vakabulai ira na mate.

²⁴ E sega wale ga ni tu vei Jiova na kaukaua me vakabulai ira na mate, ia e vinakata sara ga me cakava qori. E uqeti vakalou na turaga yalodina o Jope me vola ni **diva** sara ga o Jiova me vakabulai ira tale na mate. (Joep 14:15) Vakacava o sega ni via volekata na Kalou, e tu vakarau ni vakayagataka nona kaukaua me veivakabulai tale? Ia nanuma tiko ni veivakaturi e dua ga vei ira na tiki ni cakacaka ni veivakavoui ena cakava o Jiova. Ni o toro voleka tiko ga vei Jiova, vakamareqeta na inuini totoka qori ni o na tu e kea mo raica ni sa “vakavoutaka na ka kece” o Jiova.—Vakatakila 21:5.

23. A vakaraitaka vakacava o Jiova na nona kaukaua levu, e vakadeitaka vakacava qori ni na yaco dina na ka eda nuitaka?

24. Na cava eda nuidei kina ni o Jiova ena vakaturi ira tale na mate, na inuini cava meda mareqeta?

“E Kaukua ni Kalou o Karisito”

DUA na ka nodratou domobula na tisaipeli. Ratou takosova tiko na Wasa o Kalili ratou qai donuya e dua na cava kaukua. Macala ga ni ratou sa sotava oti na cava va qori ena wasa qori ni levu vei ratou e gonedau.* (Maciu 4:18, 19) Ia “na batinicagi kaukua” eratou sotava qo sa bau vakadomobula sara ga, e se na biau, qai voravora na wasawasa. Ratou yavala kece na tiko e waqa me ratou saga me kua ni luvu na waqa, ia e dreve na nodratou sasaga. E ‘roba mai na babani waqa’ na ua lelevu, qai tekivu vodo i waqa na wai. E tuburi ratou na veilecayaki e loma ni waqa, ia o Jisu e mocelutu ga ena muaimuri ni waqa, e tarai koya na wawale ni a vunau voli ena dua taucoko na siga. Ratou qai vakayadrati Jisu na tisaipeli ni ratou sa vaqara bula, ratou vakamasuti koya: “Turaga, vakabulai kedatou, tou sa voleka ni mate.”—Marika 4:35-38; Maciu 8:23-25.

² E sega ni rere o Jisu. E nuidei ni vunauca na cagi kei na wasawasa: “Mo maravu!” Vakasauri ga na malumu ni cagi kei na wasawasa, mai oti sara yani na cava kaukua, “e maravu tale ga na wasawasa.” Eratou rere vakalevu na tisaipeli. Eratou kaya: “O cei mada qo?” Io, o cei tale e rawa ni vunauca na cagi kei na wasawasa me vaka e vunauca tiko e dua na gone talaidredre? —Marika 4:39-41; Maciu 8:26, 27.

* Dau yaco vakasauri na cava ena Wasa o Kalili. Ni wasawasa qo sa bau lolovira sara ga na vanua e toka kina (e toka tale e cake na iyalayala ni wasa lelevu kei vuravura ena rauta ni 200 na mita), e katakata dua-dua e kea na cagi ni vakatauvatani kei na veivanua voleka, qori e dau vakavuna na tavuki vakasauri ni draki. Na cagi kaukua ena ulunivanua o Erimoni ena vualiku e dau cici sobu ena buca o Joritani. Ni ruru vakalailai na draki, qori e ivakatakilakila ni sa vakarau dua tale na cagi tataba.

1-3. (a) Na ka vakadomobula cava eratou sotava na tisaipeli ena Wasa o Kalili, cava e qai cakava o Jisu? (b) Na cava e veiganiti kina nona tukuna na yapositolo o Paula ni “kaukua ni Kalou o Karisito”?

³ Ia o Jisu e sega ni dua ga na tamata wale. A laurai vua na kaukaua i Jiova, qai levu na sala e vakaraitaka kina na kaukaua qori. Sa rauta me cavuta o Paula ni “kaukaua ni Kalou o Kari-sito.” (1 Korinica 1:24) E laurai vakacava vei Jisu na kaukaua ni Kalou? Ena yaga vakacava vei keda qori?

Nona Kaukaua na Luve ni Kalou e Duabau

⁴ Vakasamataka mada na kaukaua e tu vei Jisu ni bera ni mai bula vakatamata. A vakaraitaka o Jiova nona “kaukaua e sega ni vakaiyalayala” ena gauna e bulia kina na Luvena e duabau, e qai vakatokai me o Jisu Karisito. (Roma 1:20; Kolosa 1:15) Te-kivu mai na gauna oya sa solia vakalevu o Jiova na kaukaua kei na lewa vua na Luvena, e lesi koya tale ga ena buli ni veika e vauca na nona inaki. E kaya na iVolatabu me baleti Luvena: “E buli na ka kece ena vukuna, e sega ni dua na ka e buli me sega ni vakaitavi kina.”—Joni 1:3.

⁵ Eda na sega ni kila na rabailevu ni ilesilesi qori. Vakasama-taka mada na levu ni kaukaua ena vinakati mera buli kina e vica vata na milioni na agilosu kaukaua, na lomalagi kei na vica vata na bilioni na veisoso kalokalo, vaka kina na vuravura kei na veimataqali ka bula era bula tu kina. Me vakaotia nona itavi na Luve duabau ni Kalou, e solia vua o Jiova na igu kau-kaua duadua ena lomalagi kei na vuravura—na yalo tabu ni Kalou. E marautaka vakalevu na Luve i Jiova me Matai Liga-maqosa ena nodra buli na veika tale eso.—Vosa Vakaibalebale 8:22-31.

⁶ E rawa ni soli tale e levu na kaukaua kei na lewa vua na Luve ni Kalou duabau? Ni vakaturi oti o Jisu mai na mate, e kaya: “Sa soli vei au na lewa kece mai lomalagi kei vuravura.” (Maciu 28:18) Io, sa soli vei Jisu na kaukaua kei na dodonu me vakayagataka nona kaukaua ena lomalagi kei na vuravura. Ni

4, 5. (a) Na kaukaua kei na lewa cava e solia o Jiova vua na Luvena e duabau? (b) Na cava e solia o Jiova vei Jisu me rawa ni iMatai Ligama-qosa?

6. Ni vakaturi mai na mate o Jisu, na kaukaua kei na lewa cava e soli vua?

“nodra Tui na tui, nodra Turaga na turaga,” sa soli vua na kaukaua me “vakamalumulumutaka vakadua na matanitu kece, lewa kece, kei na kaukaua kece,” na ka e rairai kei na kena e tawarairai e via tusaqati Tamana. (Vakatakila 19:16; 1 Korinica 15:24-26) E “sega ni vakavoca na Kalou e dua na ka me sega ni vakamalumulumutaki” vei Jisu—vakavo ga o Jiova.—Iperiu 2:8; 1 Korinica 15:27.

⁷ E dodonu meda leqataka de vakayagataka vakatani o Jisu na nona kaukaua? Sega sara! E lomani Tamana dina o Jisu, ena sega ni cakava e dua na ka me na vakacudrui Tamana kina. (Joni 8:29; 14:31) E kila vinaka o Jisu ni o Jiova e sega ni dau vakayagataka vakatani na nona kaukaua levu. A raica sara ga o Jisu ni o Jiova e dau qara na sala “me vakaraitaka na nona kaukaua vei ira e taucoko vua na lomadra.” (2 Veigauna 16:9) E ucui Tamana vinaka sara ga o Jisu ena nona lomana na kawata-mata, eda nuidei gona ni na vakayagataka nona kaukaua meda vinaka kina. (Joni 13:1) Io, e ivakaraitaki uasivi dina o Jisu ena tikina qo. Meda raica mada qo na kaukaua e tu vua ni se bula e vuravura kei na vuna e vakaraitaka kina.

“Veivakurabuitaki . . . Nona Vosa”

⁸ E vakadinadinataki ni a sega ni cakamana o Jisu ni se gone-lailai ni bula voli e Nasareci. Ia e veisau qori ena gauna e papi-taiso oti kina ena 29 G.V., ni rauta ni yabaki 30. (Luke 3:21-23) E kaya na iVolatabu: “Ni lumuti koya na Kalou ena yalo tabu kei na nona solia vua na kaukaua, e qai lakova e levu na vanua me cakava e levu na ka vinaka, me vakabulai ira e vakararawataki ira na Tevoro.” (Cakacaka 10:38) Ni tukuni ni “cakava e levu na ka vinaka,” e kena ibalebale ni vakayagataka vinaka o Jisu nona kaukaua. Ni lumuti oti, sa qai yaco me “parofita e veivakurabuitaki nona cakacaka kei na nona vosa.”—Luke 24: 19.

7. Na cava eda nuidei kina ni na sega ni vakayagataka vakatani o Jisu na kaukaua e solia vua o Jiova?

8. Ni lumuti oti o Jisu, sa qai soli vua na kaukaua me cakava na cava, ia e vakayagataka vakacava nona kaukaua?

⁹ Na sala cava e kaukaua kina ena vosa o Jisu? E dau veivakavulici e matanalevu me vaka e batiniwai, gaunisala kei na makete. (Marika 6:53-56; Luke 5:1-3; 13:26) Ke ra sega ni taleitaka na ka era rogoca, e rawa nira biubiu. Ena gauna ya ni se bera na tabaivola, o ira na taleitaka na ka era rogoca ena vinakati mera katona e lomadra kei na nodra vakasama na ka e vakavulica o Jisu. O koya gona me rawarawa ni kilai qai nanumi vinaka na ka e vakavulica, ena vinakati me bula-bula nona vosa. E sega ni dua na kena dredre qori vei Jisu. Kena ivakaraitaki, vakasamataka mada na nona Vunau ena Ulunivanua.

¹⁰ Ena dua na mataka ena itekitekivu ni 31 G.V., era soqoni yani e dua na ilala ena yasa ni dua na delana, volekata na Wasa o Kalili. So vei ira qori era lako mai Jutia kei Jerusalemi, e rauta ni 100 ina 110 na kilomita na kena yawa. Eso tale era gole mai ena veibaravi kei Taia kei Saitoni, ina vualiku. Levu na tauvimate era torovi Jisu mera tarai koya, e vakabulai ira kece o koya. Ni sa sega tale ni dua na tauvimate bibi e tiko, sa qai tekivu vakavulici ira. (Luke 6:17-19) Era kurabui ena gauna e vosa oti kina. Na vuna?

¹¹ Oti e vica tale na yabaki, e qai vola e dua a rogoca na ivunau qori: “Era vakadrukai na ilawalawa ya ena nona veivakavulici, ni vakavulici ira o koya me vaka e dua e tu vua na lewa.” (Maciu 7:28, 29) Era vakila na kaukaua i Jisu ena ka e tuku-na. E vosa ena vukuna na Kalou qai yavutaka nona ivakavuvuli ena Vosa ni Kalou. (Joni 7:16) E matata na ivakamacala i Jisu, e momona nona ivakasala, qai sega ni dua e vakacalai koya rawa. Na nona ivakamacala e vukei ira na vakarorogo mera kila na vu ni leqa, e tara tale ga na lomadra. E vakavulici ira ena sala me rawati kina na marau, na ivakarau ni masu,

9-11. (a) E dau veivakavulici vakalevu e vei o Jisu, ia na cava ena vinakati vua? (b) Era vakadrukai vakacava na vakarorogo ena veivakavulici i Jisu?

“Eratou raici Jisu ni taubale tiko yani e delaniwai”

na sala mera vakaliuca kina na Matanitu ni Kalou, kei na ka mera cakava me dei kina nodra veigauna mai muri. (Maciu 5: 3–7:27) Na nona vosa e uqeti ira sara ga na via kila tu na ka dina kei na ka dodonu. O ira va qori era tu vakarau ‘mera kua ni muri lomadra,’ mera muri koya ga. (Maciu 16:24; Luke 5: 10, 11) E vakaraitaka qori na kaukaua ni vosa i Jisu!

“Veivakurabuitaki Nona Cakacaka”

¹² E “veivakurabuitaki [tale ga] nona cakacaka” o Jisu. (Luke 24:19) E vakamacalataka na Kosipeli e 30 vakacaca na nona cakamana, e rawata kece ena “kaukaua i Jiova.”* (Luke 5:17) Na cakamana i Jisu e tara na nodra bula e vicavata na udolu. Ena rua mada ga na cakamana, e vakani ira e le 5,000 na tagane kei na 4,000 na tagane ena dua tale na gauna. Ke ra wili tale ga kina na yalewa kei na gone, de dua sa na tubu tale na kedra iwiliwili me vicavata na udolu!—Maciu 14:13-21; 15:32-38.

¹³ E levu na veimataqali cakamana a vakayacora o Jisu. E lewai ira na timoni ena kaukaua e tu vua, e sega ni dredre vua nona vakasavi ira. (Luke 9:37-43) E lewa mada ga na veika era tu wavokiti keda, ni veisautaka na wai me waini. (Joni 2: 1-11) Vakasamataka nodratou kurabui nona tisaipeli ni ratou “raici Jisu ni taubale tiko yani e delaniwai.” (Joni 6:18, 19) E tu vua na kaukaua me vakabula na tauvimate kece, na mate ni gacagaca, tauvimate bibi, kei na tauvimate e sega na kena iwali. (Marika 3:1-5; Joni 4:46-54) E duidui na sala e veivakabulai kina. Eso era vakabulai ni se tu yani vakayawa, eso tale e tarai ira sara ga o Jisu. (Maciu 8:2, 3, 5-13) Eso era vakabulai ena gauna vata ga ya, eso e taura na gauna.—Marika 8:22-25; Luke 8:43, 44.

* Kena ikuri, so na gauna e dau vakamacalataka ga na Kosipeli e dua na cakamana, ia o Jisu e cakava e levu. Kena ivakaraitaki, e dua na gauna era a mai raici koya na “lewenikoro kece,” qai vakabulai ira “e levu” na tauvimate.—Marika 1:32-34.

12, 13. E ‘veivakurabuitaki vakacava na cakacaka’ i Jisu, era duidui vakacava na nona cakamana?

¹⁴ E vakasakiti duadua na kaukauan e tu vua me vakaturi ira na mate. E tolu na gauna e vakatura kina na mate, e solia lesu e dua na goneyalewa yabaki 12 vei rau nona itubutubu, e dua na gonetagane vua na tinana yada, kei na ganedrau e rua na veitacini. (Luke 7:11-15; 8:49-56; Joni 11:38-44) E sega ni dua na ka e dredre vua ena tolu na ituvaki qori. A vakabula tale mai na goneyalewa yabaki 12 sa davo matemate tu ena loga. E vakabula na luvena tagane na yada ni se laveti tiko me lai bulu, kena irairai ni mate ga ena siga ya. A vakaturi Lasarusale tale ga mai na qaravatu, ni sa mate siga va tu.

Laurai na Yalomatua kei na Veinanumi ena Vakayagataki ni Kaukauan

¹⁵ Kaya mada ke soli vua e dua na iliuliu vakatamata na kaukauan a soli vei Jisu, e macala tu ga ni na vakayagataka vakatani! Ia e sega ni ivalavala ca o Jisu. (1 Pita 2:22) E sega ni vakaleqai koya na kocokoco, via rogo, se nanumi koya ga, na itovo e dau laurai vei ira na tamata era vakayagataka vakatani nodra kaukauan.

¹⁶ Segale vakadua ni vakayagataka o Jisu nona kaukauan me yaga ga vua. Ni viakana, a segale ni via vukica na vatu me madraile me vakaceguya ga kina nona viakana. (Maciu 4:1-4) E segale ni levu na ka e taukena, qori e dusiale ni segale ni vakayagataka nona kaukauan me rawaka kina. (Maciu 8:20) E tiko tale eso na ivakadinadina ni segale ni dau nanumi koya ena gauna e vakaraitaka kina nona kaukauan. Ni cakamana, e vakuai koya ena so na ka. Ni vakabula mada ga e dua na tauvimate, e kila vinaka ni yali nona kaukauan. (Marika 5:25-34) Ia e vakalaiva mera tarai koya na **lewenivanua**, ra qai vakabulai. (Luke 6:19) Qori e dua na ivakaraitaki ni nona segale ni nanumi koya ga!

14. Na ituvaki cava e vakaraitaka kina o Jisu ni tu vua na kaukauan me vakabulai ira na mate?

15, 16. E kilai vakacava ni segale ni dau nanumi koya ga o Jisu ni vakayagataka nona kaukauan?

¹⁷ E dau vakayagataka vinaka nona kaukava o Jisu. E sega vakadua ni vakayagataka me veivakadrukai se me veivakalasai kina. (Maciu 4:5-7) Segga mada ga ni vinakata me cakamana vei Eroti, ni duatani na nona inaki. (Luke 23:8, 9) E sega ni dau talanoataka nona kaukava o Jisu, ia e dau vakasalataki ira ga na vakabulai mera kua ni tukuna na ka e cakava. (Marika 5:43; 7:36) E sega ni vinakata me rogo na kena itukutuku ena levu na ka ni veivakurabuitaki e dau cakava.—Maciu 12:15-19.

¹⁸ E tu na kaukava vei Jisu, ia e sega vakadua ni vakataki ira na iliuliu dau veivakalolomataki. E kauaitaki ira na lewenivanua. Nona raici ira mada ga na vakaloloma e tarai koya sara ga, e vinakata me vakacegui ira. (Maciu 14:14) E kauaitaka na lomadra kei na ka era vinakata. Na nona yalololoma gona e uqeti koya me vakayagataka nona kaukava me vakacegui ira kina. Dua na kena ivakaraitaki e tiko ena Marika 7:31-37.

¹⁹ Era a raici Jisu e dua na ilala levu, era qai kauta yani vua e levu na tauvimate, e vakabulai ira kece o koya. (Maciu 15:29, 30) Ia e dua vei ira e kauaitaka vakalevu o Jisu. Na turaga qori e didivara qai sega ni vosa rawa. De dua sa kila rawa tu o Jisu nona taqaya kei na nona madua. Na levu ni nona nanumi koya o Jisu, e kauti koya vakatikitiki ina dua na vanua lala. Sa qai matanataka eso na ka o Jisu me kila kina na turaga qo na ka e sa vakarau cakava. E “daramaka nona iqaqalo e daligana, ni kasivi oti, sa qai tara na yamena.”* (Marika 7:33) Oti e tacake i lomalagi, qai cegu vinaka. E vaka ga e tukuna tiko o Jisu vua na turaga didivara, ‘Na ka au vakarau cakava qo e rawa ga

* Na kasivi e dau ivakatakilakila ni veivakabulai vei ira na Jiu kei ira na Kai Veimatani, e kilai tale ga ena ka era vola na rapai ni qori e dau nodra wainimate. Rairai kasivi o Jisu me vakaraitaka vua na turaga didivara ni sa vakarau vakabulai. Eda sega ni kila na vuna e kasivi kina, ia e macala ga ni sega ni vakayagataka me wainimate.

17. E vakaraitaka vakacava o Jisu ni vakayagataka vinaka na nona kaukava?

18-20. (a) Na cava e uqeti Jisu me vakayagataka nona kaukava?
(b) Cava nomu rai ena sala e vakabula kina na didivara?

ena kaukaua ni Kalou.’ Oti qori, sa qai kaya o Jisu: “Mo tadola mai.” (Marika 7:34) Mai rogo tale yani na daligana na turaga qori, sa qai vosa rawa.

²⁰ E tarai keda vakalevu nona vakayagataka o Jisu nona kaukaua me veivakabulai, se veikauaitaki tiko ga! E veivakacegui dina noda kila ni sa digitaka oti tu o Jiova e dua na iLiulu dauveinanumi qai dauveikauaitaki me Tui ni nona Matanitu!

iVakaraitaki ni Veika Totoka ena Yaco

²¹ Na cakamana e cakava e vuravura o Jisu era ivakaraitaki lai-lai ga ni veika totoka ena qai vakilai ni sa veiliutaki vakatui. Ena vuravura vou ni Kalou, ena cakamana tale o Jisu, ia sa na vakilai e vuravura taucoko! Dikeva mada qo eso na ka eda namamaki kina.

²² Ena vakavinakataka tale o Jisu na ka kece e vakacacani e vuravura. O se nanuma nona vakamaravutaka na ua, ruru tale ga na cava? Kena ibalebale e lewa tu o koya na cagi kei na wai. Ni sa na veiliutaki gona vakatui, eda sa na sega ni rerevaka na cagilaba, uneune, kacabote ni volukano, se leqa tubukoso. O Jisu na Matai Ligamaqosa, e cakacaka vata kei Jiova ena buli ni vuravura kei na veika bula, e kila vinaka tu gona na veika e baleta na vuravura. E kila na sala vinaka mera vakayagataka kina na iyaubula kei vuravura. Ni sa na veiliutaki, ena veisau na vuravura qo me Parataisi.—Luke 23:43.

²³ Vakacava na ka eda vinakata? Nona vakania o Jisu e vica vata na udolu ni vakayagataka e dua ga na ivakarau kakana, e dusia ni sega ni dua ena viakana ni sa veiliutaki. Ena levu na kakana qai wasei vakatautauvata, ena oti vakadua na viakana. (Same 72:16) Nona vakabulai ira na tauvimate e vakaraitaka nira na vakabulai na mataboko, didivara, lokiloki, kei na galu,

21, 22. (a) Na cava e vakaraitaka na cakamana i Jisu? (b) Ni tu vei Jisu na kaukaua me lewa na cagi kei na wai, na cava meda namaka ni sa veiliutaki nona matanitu?

23. Ni sa na Tui o Jisu, ena vakaceguia vakacava na ka eda vinakata?

Taro Mo Vakasamataka

Aisea 11:1-5 E vakaraitaka vakacava o Jisu na 'kaukau'?
Na cava eda kila vakavinaka me baleta nona veiliutaki?

Marika 2:1-12 Na veivakabulai i Jisu e vakaraitaka ni sa
soli vua na lewa cava?

Joni 6:25-27 E cakamana o Jisu me vakaotia nodra via-
kana na lewenivanua, ia cava na inaki bibi ni nona caka-
caka vakaitalatala?

Joni 12:37-43 Na cava era sega ni vakabauti Jisu kina eso
era raica nona cakamana, cava eda vulica kina?

ena sega ni dua na mate e vo tale vei ira, sa ra na vakabulai vakadua. (Aisea 33:24; 35:5, 6) Nona rawa ni vakaturi ira na mate e vakadeitaka ni nona kaukaua vakatui mai lomalagi, e okati kina nona vakaturi ira na vica vata na milioni e nanumi ira vinaka tu o Tamana.—Joni 5:28, 29.

²⁴ Nida vakasamataka na kaukaua i Jisu, meda kua ni guilecava ni ucu Tamana vinaka na Luvena qo. (Joni 14:9) Na sala e vakayagataka kina o Jisu nona kaukaua e dusia vinaka sara ga na nona dau vakayagataka o Jiova nona kaukaua. Kena ivakaraitaki, vakasamataka mada na yalovinaka i Jisu ni vakabula e dua na vukavuka. Ena levu ni nona loloma, e tara na turaga qori qai kaya: "Au vinakata." (Marika 1:40-42) Ena ituvaki va qori, vaka ga e tukuna tiko o Jiova, 'Au dau vakayagataka va qori noqu kaukaua!' E uqeti keda sara ga qori meda vakacautaka na noda Kalou qai vakavinavinakataka ni dau vakayagataka vakayalololoma nona kaukaua!

24. Nida vakasamataka na kaukaua i Jisu, na cava meda kua ni guilecava, ena vuku ni cava?

“Vakatotomuria na Kalou” ni o Vakayagataka Nomu Kaukaua

E KAYA e dua na dauniserekali ni ika19 ni senitiuri: “Ni dua e tu vua na kaukaua me veiliutaki, e dau tini ga ena leqa.” Na leqa vakacava qori? Ni rawa ni vakayagataka vakatani na kaukaua. Ka ni rarawa ni qo na ka era dau rawai totolo kina na tamata. E vakadinadinataki ena vica na udolu na yabaki sa oti ni gauna “era veiliutaki kina na tamata e tini ga ina leqa.” (Dauvunau 8:9) Nira sega ni dauloloma na veiliutaki, era na rarawa ga na lewenivanua.

² E duatani sara na Kalou o Jiova. E sega ni vakaiyalayala na nona kaukaua, ia e **sega vakadua** ni dau vakayagataka vakatani! Eda sa raica mai ena vica na wase sa oti ni dau vakayagataka na nona kaukaua me salavata kei na nona inaki oya me bulibuli, veivakarusai, veitaqomaki, se vakalesuya mai na ka sa yali. Nida vakasamataka na sala e dau vakayagataka kina nona kaukaua, eda na via volekati koya sara ga. Qori ena uqeti keda meda “vakatotomuria na Kalou” ena vakayagataka ni noda kaukaua. (Efeso 5:1) Ia na kaukaua cava e tu vei keda?

³ Nanuma tiko ni a buli na tamata “me ucuya na Kalou,” meda tautauvata ena so na ka. (Vakatekivu 1:26, 27) Kena ibalebale ena tiko tale ga vei keda eso na kaukaua. Kena ivakairaitaki, na kaukaua meda qarava eso na ka vaka na cakacaka, noda lewai ira eso tale, noda uqeta eso tale vakabibi o ira eda veivolekati, na ka eda vakasamataka qai cakava, se noda rawaka vakayago. A kaya na daunisame me baleti Jiova: “E tu vei kemuni na ivurevure ni bula.” (Same 36:9) Kena ibalebale

1. Na cava e dau vakaleqai keda vakalevu?

2, 3. (a) E duatani vakacava na sala e vakayagataka kina o Jiova nona kaukaua? (b) Cava eso na kaukaua e tiko vei keda, eda na vakayagataka vakacava?

na Kalou e noda iVurevure ni kaukaua. Eda na vakayagataka gona ena sala me marau kina. Eda na cakava vakacava qori?

E Bibi na Loloma

⁴ E bibi na loloma me rawa ni vakayagataki donu na kaukaua. E ivakaraitaki vinaka kina na Kalou. O se nanuma tiko na va na idivi ni Kalou eda vulica ena Wase 1, na kaukaua, lewadodonu, vuku, kei na loloma? Vei ratou na idivi qori e bibi duadua na loloma. E kaya na 1 Joni 4:8 ni “Kalou ga na loloma.” Io, e kilai tani duadua o Jiova ena loloma; na ka kece e cakava e yavutaki ena loloma. Na gauna kece e vakaraitaka kina nona kaukaua e dau yavutaki ena loloma, koya e bibi sara ni na yaga vei ira na lomani koya.

⁵ Na loloma tale ga ena vukei keda meda vakayagataka vaka-dodonu noda kaukaua. E kaya na iVolatabu ni loloma e “yalovinaka” qai “sega ni kauaitaka ga na ka e baleti koya.” (1 Korinica 13:4, 5) Ni tiko gona vei keda na loloma, ena sega ni kaukaua noda lewa se voravora vei ira na vakarurugi ena noda veiliutaki. Eda na vakaraitaka ga na veidokai, da qai kauaitaka na ka era vinakata eso tale.—Filipai 2:3, 4.

⁶ Na loloma e veisemati kei na dua tale na itovo ena vukei keda meda kua ni vakayagataka vakatani na noda kaukaua: na rerevaka na Kalou. Na cava e bibi kina na itovo qo? E kaya na Vosa Vakaibalebale 16:6: “Na rerevaki Jiova ena vakanadakuya kina e dua na ka ca.” Na vakayagataki vakatani ni kaukaua e dua na itovo ca e dodonu meda cata. Nida rerevaka na Kalou eda na sega ni vakalolomataki ira era vakarurugi ena noda lewa. Na vuna? Nida na saumitaro vua na Kalou.

4, 5. (a) Na cava e bibi me rawa nida vakayagataka donu noda kaukaua, e ivakaraitaki vinaka vakacava na Kalou? (b) Eda na vakayagataka vakadodonu vakacava noda kaukaua ni tiko na loloma?

6, 7. (a) Na cava na ibalebale ni noda rerevaka na Kalou, ena vukei keda vakacava meda kua ni vakayagataka vakatani noda kaukaua? (b) Vakatauvatana se rau veisemati vakacava noda rerevaka ni vakacudruga na Kalou kei na noda lomani koya.

(Niemaia 5:1-7, 15) Ia e tiko tale e dua na vuna. Ena vosa vaka-Iperiu taumada ni “rere,” e kena ibalebale na noda doka na Kalou kei na noda rokovi koya. Sa rauta me tukuna na iVola-tabu ni rau veisemati na rere kei na noda lomana na Kalou. (Vakarua 10:12, 13) Qo na rere ni noda sega ni via vakacudruya na Kalou kei na noda sega ni rerevaka na itotogi, ia noda lomani koya dina.

⁷ Qo e dua na kena ivakatautauvata: Vakasamataka mada nodrau veivolekati e dua na gonetagane lailai kei tamana. E vakila o gone ni lomani koya dina o tamana. E kila vinaka tale ga o gone na ka e vinakata o tamana, e matata vua ni na togotitaki koya o tamana ke sega ni muria. Segga ni kena ibalebale qori ni rerevaki koya ena domobula. Na kena dina ni lomani tamana vakalevu. E marautaka me cakava na ka ena taleitaka o tamana. E va sara ga qori noda rerevaka na Kalou. Nida lomani Jiova na Tamada vakalomalagi, eda na sega ni cakava e dua na ka me rarawa kina na lomana. (Vakatekivu 6:6) Eda vinakata ga meda vakamarautaka na lomana. (Vosa Vakaibalebale 27:11) Qori na vuna eda na via vakayagataka kina vakadodonu noda kaukaua. Eda na cakava vakacava qori? Meda dikeva mada.

Ena Vuvale

⁸ Meda dikeva mada qo na vuvale. E kaya na Efeso 5:23: ‘Ni ulu i yalewa o tagane.’ Me vakayagataka vakacava o tagane vakawati na lewa e solia vua na Kalou? E kaya na iVola-tabu vei ira na tagane vakawati, nira bula vata tiko kei watidra mera “kilai ira vinaka,” qai “rokovi ira nira ka malumalumu sara.” (1 Pita 3:7) Na vosa vaKirisi e vakadewataki me “rokovi” e kena ibalebale me “saumi, mareqeti, e . . . dokai.” So na gauna e dau vakadewataki me “iloloma,” se “talei.” (Cakacaka 28:10; 1 Pita 2:7) Na tagane e rokovi watina ena

8. (a) Na lewa cava e soli vei tagane vakawati ena vuvale, ena vakaraitaka vakacava? (b) Ena vakaraitaka vakacava o tagane vakawati ni rokovi watina?

sega vakadua ni mokuti koya se cakava na itovo kaukaua vua. Ena sega tale ga ni vakalialiai watina se veibeci na ka e tukuna me nanuma kina o yalewa ni sega na kena yaga. Ia ena mareqeti watina qai dokai koya vakalevu. Ni rau tiko taurua se kei ira eso tale, ena vakaraitaka o tagane ni mareqeti watina ena ka e tukuna kei na ka e cakava. (Vosa Vakaibalebale 31:28) Ena yaga vakacava? Ena lomani koya o yalewa qai dokai koya, koya e bibi duadua ena vakadonui koya na Kalou.

⁹ E tiko tale ga eso na lewa vei ira na yalewa vakawati. Na iVolatabu e tukuni ira na yalewa era rerevaka na Kalou ra qai doka na ituvatuva ni veiliutaki ena vuvale, nira dau vakaliuliuli mera vukei watidra mera kua ni vakatulewa cala. (Vakatekivu 21:9-12; 27:46-28:2) De dua e vuku sara o yalewa vei watina, se tiko vua eso na taledi. Ia e dodonu me “dokai watina vakalevu,” me “vakarorogo” tale ga vua ‘me vaka na nona vakarorogo vua na Turaga.’ (Efeso 5:22, 33) Ke vinakata o yalewa vakawati me vakamarautaka na Kalou, ena vakayagataka na nona taledi me tokoni watina kina. Ia ena sega ni beci watina se via suguta nona itavi vakaulunivale. Na “yalewa vuku” va qori ena vukei watina me tara cake nodrau vuvale. Ena yaga vakacava vei yalewa qori? Ena vinaka nona veiwekani kei na Kalou.—Vosa Vakaibalebale 14:1.

¹⁰ Na Kalou e solia tale ga eso na lewa vei ira na itubutubu. E kaya na iVolatabu: “Kemuni na tama, ni kua ni dau vakacudrui ira na luvemuni, ni tuberi ira tiko ga ena ivakavuvuli kei na ivakasala i Jiova.” (Efeso 6:4) Ena iVolatabu, na vosa “ivakavuvuli” e rawa ni kena ibalebale na nomu “tubera” e dua, “vakavulica, veidusimaki.” E dodonu ga mera vakavulici na gone, era na marau, dei na lomadra qai yalomatua ke ma-

9. (a) Na lewa cava e tiko vei yalewa vakawati ena vuvale? (b) Cava ena uqeti yalewa vakawati me vakayagataka nona taledi me tokoni watina, ena yaga vakacava vua?

10. (a) Na lewa cava e solia na Kalou vei rau na itubutubu? (b) Cava na ibalebale ni vosa “ivakavuvuli,” me caka vakacava? (Raica tale ga na ivakamacala e ra.)

tata na idusidusi e soli vei ira kei na ka mera kua ni cakava. Na iVolatabu e kaya ni veivakavulici se veidusimaki va qori e yavutaki ena loloma. (Vosa Vakaibalebale 13:24) O koya gona, me qarauni na ka e tukuni kei na ka e caka, me kua ni tau vakalialia na “kuita ni veivakavulici.”* (Vosa Vakaibalebale 22:15; 29:15) Na itubutubu e rui kaukaua nona veivakavulici se yalodua, sa vakayagataka tiko vakatani nona lewa, e rawa tale ga ni vakayalolailaitaki luvena. (Kolosa 3:21) Ena dua tale na yasana, na veivakavulici e caka vakadodonu qai tau ena yalomalua e vakaraitaka vei ira na gone nira lomani vei ira nodra itubutubu, era kauaitaki tale ga.

¹¹ Vakacava o ira na gone, era na vakayagataka vakacava vakadodonu nodra kaukaua? E kaya na Vosa Vakaibalebale 20:29: “Na kedra idivi na cauravou na nodra kaukaua.” Na sala vinaka duadua mera vakayagataka kina nodra kaukaua kei na nodra igu, oya mera qarava na “Dauveibuli Cere.” (Dauvunau 12:1) Mera nanuma tiko na itabagone ni ka era cakava ena tarai ira na itubutubu. (Vosa Vakaibalebale 23:24, 25) Nira talairawarawa na gone qai cakava na ka e donu, era na marau na itubutubu. (Efeso 6:1) Na itovo qori e “marautaka . . . na Turaga.”—Kolosa 3:20.

Ena iVavakoso

¹² O Jiova e vakarautaki ira na ovasia mera liutaka na ivavakoso. (Iperiu 13:17) O ira na tagane qo era rawata na kena ivakatagedegede, era vakayagataka na lewa e solia

* Ena gauna vakaivolatabu, na vosa vakaIperiu e vakadewataki me “kuita” e vakaibalebaletaki ena kau se ititoko, me vaka e dau vakayagataka na ivakatawa ni sipi me dusimaki ira na sipi. (Same 23:4) O koya gona, na nodrau “kuita” na itubutubu e dusia na veidusimaki vakayalololoma, e sega ni caka vakaukaua se voravora.

11. Era na vakayagataka vakacava vakadodonu na gone na nodra kaukaua?

12, 13. (a) Mera raica vakacava na qase na lewa e soli vei ira ena ivavakoso? (b) Cava mera karoni ira kina na sipi? Vakatauvatana.

vei ira na Kalou mera vukei ira na qelenisipi, ra karona tale ga. Mera kua ni vakacolasau vei ira na tacidra! Mera yalomalumu ga, mera kila vinaka nodra itavi ena ivavakoso. (1 Pita 5:2, 3) E kaya na iVolatabu vei ira na ovasia: “Ni [vakatawa] na ivavakoso ni Kalou e volia sara ga ena dra i Luvena.” (Cakacaka 20:28) Qori e dua na vuna mera karoni vinaka kina na sipi.

¹³ Qo e dua na kena ivakatautauvata: E tataunaka vei iko e dua nomu itokani voleka e dua na nona iyaya dredre. O kila ni volia ena dua na ilavo levu. Macala ga ni o na qarauna vinaka. Na Kalou tale ga e tataunaka vei ira na qase e dua na ka e talei sara: na ivavakoso, era lewena o ira era vaka na sipi. (Joni 21:16, 17) E mareqeti ira nona sipi o Jiova, ya na vuna e voli ira kina ena dra talei i Luvena duabau o Jisu Karisito. E volia o Jiova na nona sipi ena dua na isau levu duadua. Qori na ka mera nanuma tiko na qase yalomalumu, era na qaravi ira vinaka kina na sipi i Jiova.

“Kaukau ni Yame”

¹⁴ E kaya na iVolatabu: “Na mate kei na bula e tiko ena kaukau ni yame.” (Vosa Vakaibalebale 18:21) Io, e rawa ni veivakaleqai na yame. O keda kece eda sa vakila na mosi ni vosa vakalialia se vosa gaga. Ia e tiko tale ga na kaukau ena yame me caka vinaka. E kaya na Vosa Vakaibalebale 12:18: “Na yamedra na vuku e veivakabulai.” Io, na vosa vakayalovinaka e vaka na wainimate e vakabulai keda, e veivakacegui. Meda dikeva mada eso na kena ivakaraitaki.

¹⁵ Eda uqeti ena 1 Cesalonaika 5:14 meda “vosa vakayalovinaka vei ira na [lomabibi].” O ira mada ga na dauveiqaravi i Jiova e rawa nira lomabibi ena so na gauna. Eda na vukei ira vakacava? Meda vakacautaki ira nida cavu-

14. Na kaukau cava e tiko ena yame?

15, 16. Eda na vakayagataka vakacava na yameda meda veivakayaloqataki?

ta na ka era vinaka kina, mera kila nira talei ena mata i Jiova. Vakaraítaka vei ira eso na tikiñivola-tabu e dusia ni o Jiova e kauaitaki ira dina, e lomani ira tale ga na “ramusu na lomadra,” se “dasila na yalodra.” (Same 34:18) Nida vakayagataka na kaukaua ni yamedameda veivakacegui, eda vakaraitaka tiko nida vakatotomuria na noda Kalou dauloloma, o koya e dau “vakacegui ira na [lomabibi.]”—2 Korinica 7:6.

¹⁶ E rawa nida vakayagataka tale ga na yamedameda veivakayaloqaqataki kina. Vakacava o kila e dua na tacida e lolosi tiko? E rawa ni vakacegui koya noda vosa ni veikauaitaki kei na veinanumi. Vakacava o kila e dua na tacida itabaqase e nanuma ni sa sega ni dua na kena yaga? Nida digia vinaka na ka eda tukuna, e rawa ni vakadeitaka vei ira nira mareqeti qai tiko na kedra yaga. O kila e dua e tauvimate bibi? Na vosa ni veinanumi ena talevoni, ena noda vola ivola, kei na noda sota mada ga e rawa ni vakayaloqaqataki koya sara ga. Sa na marau mada ga na Dauveibuli nida vakayagataka na kaukaua ni yamedameda “veivakayaloqaqataki” kina!—Efeso 4:29

*Erau na veílomani qai
veídokai na veíwatini
ni rau vakayagataka
vakadodonu
nodrau kaukaua*

¹⁷ Koya e bibi sara, meda vakayagataka na yameda meda vunautaka kina na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. E kaya na Vosa Vakaibalebale 3:27: “Kua ni bureitaka na ka vinaka vei ira e dodonu me soli vei ira ke tu vei iko na kaukaua mo veivuke.” E noda itavi meda wasea na itukutuku vinaka ni veivakabulai. E sega ni dodonu meda maroroya tiko na itukutuku bibi e solia wale vakayalololoma vei keda o Jiova. (1 Korinica 9:16, 22) Ia na cava e namaka vei keda o Jiova nida vunau?

17. Na cava e dua na sala bibi meda vakayagataka kina na yameda me yaga vei ira na so tale, cava meda cakava kina qori?

Sala vinaka duadua meda vakayagataka kina noda kaukaua oya nida vunau

Qaravi Jiova ena Noda “Kaukaua Kece”

¹⁸ Noda lomani Jiova ena uqeti keda meda vakaitavi vaka-levu ena cakacaka vakaitalatala. Na cava e namaka vei keda o Jiova me baleta na itavi qori? E dua na ka eda rawa ni solia kece se mani vakacava na keda ituvaki: “Na ka kece oni cakava, ni cakava ena nomuni vinaka [se bula] taucoko me vaka oni cakava tiko vei Jiova, sega vua na tamata.” (Kolosa 3:23) E kaya o Jisu ena ivunau levu duadua: “Mo lomani Jiova na nomu Kalou ena lomamu taucoko, ena nomu vinaka [se bula] taucoko, ena nomu vakasama taucoko, kei na nomu kaukaua taucoko.” (Marika 12:30) Io, e namaka o Jiova meda lomani koya da qai qaravi koya ena noda bula taucoko.

¹⁹ Na cava na ibalebale ni noda qaravi Jiova ena noda bula taucoko? Na bula e dusia na tamata, na nona kaukaua kece kei na nona nanuma kece. Ni bula e okati kina na lomada, noda nanuma, kei na noda kaukaua, cava e qai cavuti tale kina ena Marika 12:30? Vakasamataka mada na vosa vakatautauvata qo. Ena gauna vakaivolatabu, e rawa ni dua e volitaki koya me lai bobula. Ia na bobula qori e rawa ni sega ni vu mai lomana nona qarava nona turaga, ena sega ni veiqaravi ena nona kaukaua kece se nona vakasama kece. (Kolosa 3:22) Qori na vuna e tukuna kina o Jisu na lomada, noda nanuma kei na kaukaua me vakabibitaka ni dodonu me vu mai lomada noda qarava na Kalou. O koya gona, na noda qaravi Jiova ena noda vinaka taucoko e kena ibalebale na noda kaukaua kei na noda igu me vakatabakidua ena veiqaravi.

²⁰ Vakacava e dusia qori ni na tautauvata kece na gauna kei na igu eda vakayagataka ena cakacaka vakaitalatala? Seg, ni duidui na keda ituvaki kei na ka eda rawata. Kena ivakairaitaki, e dua na itabagone e bulabula qai kaukaua e rawa ni

18. Na cava e namaka vei keda o Jiova?

19, 20. (a) Ni okati ena noda bula na lomada, noda nanuma, kei na noda kaukaua, cava e cavuti tale kina ena Marika 12:30? (b) Cava na ibalebale ni noda qaravi Jiova ena noda vinaka taucoko?

Taro Mo Vakasamataka

Vosa Vakaibalebale 3:9, 10 Na “iyau” cava e tu vei keda, eda na vakayagataka vakacava me dokai kina o Jiova?

Dauvunau 9:5-10 Na cava mo vakayagataka kina nomu kaukau ena sala e vakadonuya na Kalou?

Cakacaka 8:9-24 Na cava e tukuni eke me baleta na vakayagataki cala ni kaukau, eda na qarauna vakacava qori?

Cakacaka 20:29-38 Na cava e rawa nira vulica ena ivakaraitaki i Paula o ira na lesi ena ivavakoso?

levu sara na gauna e vakayagataka ena cakacaka vakavunau ni vakatauvatani kei na dua na itabaqase. E dua e dawai ena levu sara na ka e cakava mai vua e dua e vakavuvale. Ke tu vei keda na kaukau, qai vakatara na keda ituvaki meda vakaitavi vakalevu ena cakacaka vakaitalatala, e dodonu meda vakinavinaka! Meda kua ga ni vakatauvatana na ka eda rawata kei ira eso tale. (Roma 14:10-12) Ia eda na solia noda vinaka taucoko meda veivakayaloqataki.

²¹ E ivakaraitaki uasivi duadua o Jiova ni dau vakayagataka vakadodonu nona kaukau. Nida ivalavala ca, eda na vinakata meda solia noda vinaka kece meda vakatotomuri koya. Eda vakayagataka vakadodonu noda kaukau nida dokai ira na vakarurugi ena noda veiliutaki. Kena ikuri, eda vinakata meda solia noda vinaka taucoko ena cakacaka vakavunau e lesia vei keda o Jiova meda vakaotia. (Roma 10:13, 14) Nana tiko ke o solia nomu vinaka taucoko, ena marautaka o Jiova. Vakacava e uqeti iko qori mo solia nomu vinaka taucoko mo qarava na Kalou e kilai iko vinaka qai dauloloma? Qori ga na sala vinaka duadua mo vakayagataka kina nomu kaukau.

21. Na cava na sala vinaka duadua meda vakayagataka kina noda kaukau?

“[E] TALEITAKA NA LEWADODONU O JIOVA”

E levu era beitaka na Kalou ni vakavuna na veika tawadodonu eda sotava e veisiga. Ia e veivakacegui na ka dina e kaya na iVolatabu, oya ni “taleitaka na lewadodonu o Jiova.” (Same 37:28) Eda na vulica ena iwasewase qo na dina ni vosa qori, kei na kena veivakacegui vei keda na kawatamata.

“[E] Dodonu na Nona Sala Kece”

E SEGA sara ga ni dodonu na lewa e tau vua na turaga musudonu qo! Seg a ni dua na nona cala, ia sa mai vesu tu ena dua na qara butobuto ni a beitaki vakailasu ni via kucu. Ia seg a ni qai imatai ni gauna qo me caka kina vua na veika tawadodonu. Ni se qai yabaki 17 na cauravou qo o Josefa, eratou a volitaki koya na tuakana, vinaka mada ga ni ratou seg a ni labati koya. E qai volitaki vakabobula i vanua tani. Sa qai dau drovaka voli nona vosa ni veitemaki na wati nona turaga. E qai saga na yalewa lomaca qo me lawakitaki Josefa me vesu kina. Ka ni rarawa ni seg a ni dua e rawa ni vukei Josefa.

² Ia e rai tiko na Kalou e dau “taleitaka . . . na ivalavala dodonu kei na lewadodonu.” (Same 33:5) E yavala o Jiova me vakadodonutaka na lewa cala qo, mani sere o Josefa. Kena ikuri, sa qai vakacerecerei na cauravou a biu ena qara butobuto me vakacolati vua e levu na itavi ni matanitu, me dokai tale ga. (Vakatekivu 40:15; 41:41-43; Same 105:17, 18) E qai vakalagilagi o Josefa, e vakayagataka nona itutu cecere me tokona kina na loma ni Kalou.—Vakatekivu 45:5-8.

³ Eda loloma dina nida rogoca na itukutuku va qo se vakacava? De dua eda sa dau raica na vakayacori ni veika tawadodonu, se caka sara ga vei keda. Io, eda vinakata kece me caka vei keda na ka e vinaka kei na ka e dodonu. Eda seg a kurabuitaka qori, baleta ni buli keda o Jiova meda ucui koya ena nona ivalavala, qai dua vei ira na nona ivalavala na lewadodonu. (Vakatekivu 1:27) Ia me rawa nida kilai Jiova vi-

1, 2. (a) Na veika tawadodonu cava a caka vei Josefa? (b) E qai vakadodonutaka vakacava o Jiova na cala qo?

3. Na cava eda seg a ni kurabuitaka kina me caka vei keda na veika dodonu?

naka, e dodonu me matata vei keda na ivakatagedegede ni nona lewadodonu. Eda sa na qai qoroya ga vakalevu na ua-sivi ni nona ivalavala, da uqeti tale ga meda toro voleka vua.

iBalebale ni Lewadodonu

⁴ Mai na noda rai, e dau kilai na lewadodonu ke muri sara ga vakamatailalai na lawa sa volai tu. E kaya na ivola na *Right and Reason—Ethics in Theory and Practice* ni “lewadodonu e vinakati kina me muri sara ga na lawa, vakadeitaki se o cei dina e nona na dodonu, galala se itavi, tau tale ga na lewa me lako vata kei na nona cala o koya e beitaki.” Ia na lewadodonu i Jiova e duatani, e sega ni muri kina vakamatailalai na ka e volai ena dua na ivola ni lawa.

⁵ E rawa nida kila vinaka na titobu kei na rabailevu ni lewadodonu i Jiova nida raica na kena vosa taumada ena iVolatabu. A tolu na kena vosa ena iVolatabu vakaIperiu. Na kena imatai e dau vakadewataki me ‘caka dodonu.’ (Vakatekivu 18:25) Na vo ni rua na vosa erau vakadewataki me “ivalavala dodonu.” Ena iVolatabu vaKirisiti vaKarisito, na vosa e vakadewataki me “ivalavala dodonu” e kena ibalebale na “sava-sava ena itovo se na tau ni lewa.” Rawa nida kaya gona ni lewadodonu kei na caka dodonu erau veisemati vinaka. —Emosi 5:24.

⁶ Ni tukuni gona ena iVolatabu ni Kalou e dau lewadodonu, e kena ibalebale ni dau cakava na ka e dina qai dodonu ena ituvaki cava ga, e sega ni dau veiveisau se veivakaduiduitaki. (Roma 2:11) E sega vakadua ni cakava na ka e tawadodonu. E kaya na cauravou yalodina o Ilaiu: “E sega ni rawa vua na Kalou dina me caka ca, me cala o koya e Kaukaua Duadua!” (Jope 34:10) Io, o Jiova e sega ni rawa

4. Mai na rai vakatamata, na cava eda dau kila tu me baleta na lewadodonu?

5, 6. (a) Na cava na ibalebale ni vosa taumada e vakadewataki mai kina na “lewadodonu”? (b) Ni lewadodonu na Kalou, na cava na kena ibalebale?

vakadua ni “caka ca.” Ena vuku ni cava? E rua na vuna bibi.

⁷ Kena imatai, e savasava o koya. Me vaka eda raica ena Wase 3, e yalosavasava o Jiova, e dodonu. E sega gona ni rawa ni cakava na ka e sega ni savasava se na veika tawadodonu. Dikeva mada na kena ibalebale. Ni Kalou savasava na Tamada vakalomalagi, eda vakadeitaka kina ni na sega vakadua ni vakayacora na ka ca vei ira na luvena. E nuidei ena tikina qo o Jisu. A masulaka ena iotioti ni bogi ni nona bula e vuravura: “Tamaqu Yalosavasava, ni taqomaki ratou [na tisaipeli] ena vuku ni yacamuni.” (Joni 17:11) “Tamaqu Yalosavasava”—ena iVolatabu, na ikacivi qo e vakayagataki duadua ga vei Jiova. E veiganiti dina qo baleta ni sega tale ni dua na tama e vuravura e tautauvata kei koya ena nona savasava. E nuitaki Tamana vakaoti o Jisu, e kila ni ratou na maroro ni nona tisaipeli ena liga i Tamana, na Kalou e savasava vakaoti, dodonu, qai sega nona ivalavala ca.—Maciu 23:9.

⁸ Kena ikarua, na Kalou sara ga na loloma. Na loloma qo e vakavuna me dau savasava qai dodonu na ka e cakava. Ia na veika tawadodonu—me vaka na veicati vakaduikakai, veivakaduiduitaki, kei na veitovaki—e dau vu vakalevu ena kocokoco kei na nanumi koya ga, na itovo e veibasai sara ga kei na loloma. E vakadeitaka vei keda na iVolatabu me baleti koya na Kalou dauloloma: “Ni yalododonu o Jiova, e taleitaka na ivalavala dodonu.” (Same 11:7) E kaya o Jiova me baleti koya: “O yau o Jiova, au vinakata na lewadodonu.” (Aisea 61:8) E veivakacegui dina meda kila ni o Jiova e dau vinakata na caka dodonu kei na lewadodonu! —Jeremaia 9:24.

7, 8. (a) Na cava e sega ni rawa kina vei Jiova me cakava na veika tawadodonu?(b) Cava e dau caka dodonu se lewadodonu kina o Jiova ena veika e cakava?

E sotava na veika tawadodonu e valeniveivesu o Josefa

Yalololoma kei na Lewa Uasivi i Jiova

⁹ Na lewadodonu i Jiova e vaka ga na vo ni kena idivi, e uasivi qai sega ni vakamelei rawa. E vakacerecerei Jiova o Mosesese ni kaya: “Na Uluvatu, e uasivi nona cakacaka, ni dodonu na nona sala kece. E Kalou yalodina, e sega vakadua ni lewacala, e yalododonu qai daudina o koya.” (Vakarua 32: 3, 4) E vinaka vakaoti na lewa kece ga e dau tauca o Jiova—e sega ni rui malumalumu, e sega ni kaukaua sara.

¹⁰ E veisemati vinaka na lewadodonu i Jiova kei na nona yalololoma. E kaya na Same 116:5: “O Jiova e dauveinanumi qai yalododonu [se lewadodonu], na noda Kalou e yalololoma.” Io, e lewadodonu qai dauyalololoma o Jiova. Na rua na itovo qo erau sega ni veicalati. Na yalololoma i Jiova e sega ni lai veisautaka nona lewadodonu, se me lai vakamalumalumutaka nona vakataulewa. E dau vakaraitaka o Jiova na rua na itovo qori ena duavata ga na gauna. Dikeva mada e dua na kena ivakaraitaki.

¹¹ O keda kece na tamata eda sucu ivalavala ca, e dodonu gona me tau vei keda na itotogi ni ivalavala ca—na mate. (Roma 5:12) Ia e sega ni taleitaka o Jiova na noda mate tiko. E ‘Kalou dauveivosoti, yalovinaka, qai dauloloma.’ (Niemaiia 9:17) Ia ni Kalou savasava, e sega ni vakalaiva me caka tiko ga na veika tawadodonu. Ena vakaraitaka gona vakacava nona yalololoma vei keda? Eda kunea na kena isau ena dua vei ira na ivakavuvuli totoka ena Vosa ni Kalou: nona vakarautaka o Jiova na ivoli me vakabulai lesu kina na kawatamata. Eda na qai vulica ena Wase 14 eso tale na ka me baleta na ituvatuva vakayalololoma qo, e vakavotui kina na cecere ni lewadodonu ni Kalou kei na titobu ni nona yalololoma. Ena vuku ni ituvatuva qo, sa rawa ni vakaraitaka

9-11. (a) E salavata vakacava na lewadodonu i Jiova kei na nona yalololoma? (b) E laurai vakacava qori ena ka e vakarautaka vei keda na tamata ivalavala ca?

kina o Jiova na nona yalololoma vei ira na ivalavala ca era veivutuni, ia ena gauna vata qori ena dei tiko ga ena nona lewadodonu.—Roma 3:21-26.

E Taleitaki na Lewadodonu i Jiova

¹² Na lewadodonu i Jiova e sega ni ka meda drovaka, ni qo e dua nona itovo eda na volekati koya kina. E vakamatatataka tu na iVolatabu na vinaka kei na savasava ni lewadodonu i Jiova. Meda raica mada qo eso na sala veiuqeti e dau vakayagataka kina o Jiova nona lewadodonu.

¹³ Na lewadodonu uasivi i Jiova e uqeti koya me dau dina vei ira nona tamata, me yalodina tale ga vei ira. E vakadinadinataka qori na daunisame o Tevita, e nanuma lesu na veika e sotava kei na nona vulica na itovo ni Kalou, e kaya: “Ni taleitaka na lewadodonu o Jiova, ena sega ni biuti ira na nona tamata yalodina. Era na taqomaki tiko ga.” (Same 37:28) Sa bau veivakacegui dina! Na noda Kalou ena sega vakadua ni biuti ira na yalodina vua. Eda rawa gona ni nui-taka ni na volekati keda qai lomani keda. Eda vakabauta dina qo baleta ni o koya e Kalou lewadodonu!—Vosa Vakabalebale 2:7, 8.

¹⁴ E dau laurai na lewadodonu ni Kalou ena nona kauitaka na ka era gadreva na vakaloloma. Eda vakadinadinataka qori ena Lawa e solia vei ira na Isireli. Kena ivakaraitaki, e volai tu ena Lawa nodra karoni na luveniyali kei na yada. (Vakarua 24:17-21) E kila o Jiova na bula dredre era na sotava na vuvale va qori, e tu vakarau kina me taqomaki ira me vaka e dua na tama dauloloma, me “dau vakataulewa

12, 13. (a) Na cava eda na volekati Jiova kina ena nona lewadodonu? (b) Cava e kaya o Tevita me baleta na lewadodonu i Jiova, e vakacegui keda vakacava qo?

14. E vakadinadinataki vakacava nona kauitaki ira na vakaloloma o Jiova mai na Lawa e solia vei ira na Isireli?

vakadodonu vua na gone e sega ni vakatamani kei na yada.”* (Vakarua 10:18; Same 68:5) E tukuna vei ira na Isireli o Jiova, ke ra vakalolomataki ira na yalewa kei na gone, ena rogoca o koya na nodra tagi. E kaya: “Ena waqa mai noqu cudru.” (Lako Yani 22:22-24) E sega ni Kalou cudrucudru o Jiova, ia ke sega ni tau vakadodonu na lewa e nakiti ena vakacudrui koya, vakauasivi ke ra vakaleqai kina na vakaloloma kei ira sa leqa rawa tu.—Same 103:6.

¹⁵ E vakadeitaka tale ga vei keda o Jiova ni “sega ni vaka-duiduitaka e dua, e sega tale ga ni ciqoma na veivaqumi.” (Vakarua 10:17) E duidui o Jiova vei ira e levu na veiliutaki vakatamata ni sega ni rawai ena iyau vakayago se na irairai e sau. E sega vakadua ni dau veivakaduiduitaki se veitovaki. Raica mada qo e dua na ivakadinadina ni nona sega ni dau veitovaki o Jiova. E sega ni yalana na sala vei ira e vica mera qaravi koya, mera rawata tale ga na bula tawamudu. Ia “e vakadonui ira era dokai koya ra qai cakava na ka e vinakata mai na veivanua kece.” (Cakacaka 10:34, 35) E soli tu na isolisoli uasivi qo vei keda kece se mani duidui vakacava na ivakatagedegede ni bula, roka ni kuli ni yagoda, se vanua eda cavutu mai kina. Io, e vakadinadinataka ga ni cecere duadua na lewadodonu i Jiova!

¹⁶ E tiko tale e dua na ivakaraitaki ni lewadodonu i Jiova e dodonu meda dikeva, meda doka tale ga: ya na ka e dau cakava vei ira na sega ni muria nona ivakatagedegede sava-sava.

* Na matavosa “gone e sega ni vakatamani” e dusia ni o Jiova e kauaitaki ira na gonetagane kei ira na goneyalewa e sega na tamadra. E raica o Jiova me okati ena Lawa na kena vakataulewataki na nodratou ivotavota na luvena yalewa o Silofati, ni sa mate o tamadratou. Na lawa qori e vakavuna me taqomaka nodra dodonu na goneyalewa era sega ni vakatamani.—Tiko Voli Mai na Lekutu 27:1-8.

15, 16. Na cava e dua na ivakaraitaki vakasakiti ni nona sega ni veitovaki o Jiova?

Sega ni Vakadonui Ira na Cala

¹⁷ Era na rairai kaya eso: 'Ke sega ni taleitaka o Jiova na veika tawadodonu, na cava ga sa rui levu kina na rarawa kei na ivalavala tawadodonu nikua?' Ni sa qai ca ga na ituvaki qo e sega ni dodonu me beitaki kina na Kalou. Na veika tawadodonu e yaco tu e vuravura nikua e vu mai nona ivalavala ca o Atama. Ena sega ni tarovi rawa na veika tawadodonu baleta nida lewa ga na tamata ivalavala ca na noda ilakolako, ia ena sega ni dede.—Vakarua 32:5.

¹⁸ Ena yalololoma o Jiova vei ira era toro yani vua ena veivutuni, ia ena sega ni vakalaiva me vakarogorogocataki tiko ga na yacana tabu. (Same 74:10, 22, 23) E sega ni rawa ni vakalialiai na Kalou ni lewadodonu; ena sega ni taqomaki ira na nakita nodra ivalavala ca ni sa vakatauitotogi. O Jiova "na Kalou dauyalololoma qai dauveinanumi, e beraberani ni cudru, qai vuabale ena loloma e dei kei na dina, . . . ia ena togotitaki koya dina e cala." (Lako Yani 34:6, 7) Eda vakadinadinataka qo ena so na gauna ni dau raica o Jiova mera togotitaki o ira era nakita nodra beca na nona lawa.

¹⁹ Dua na kena ivakaraitaki na ka e cakava o Jiova vei ira na Isireli. Nira sa lai tawana mada ga na Vanua Yalataki, era se talaidredre tiko ga. Era dau "vakararawataki" Jiova na Isireli ena nodra ivalavala ca, ia e sega ni vakarusai ira vakatotolo. (Same 78:38-41) E dau yalololoma ga vei ira qai solia na gauna mera veisau. A kaya vei ira: "Au sega ni vinakata me mate na tamata ca, au vinakata ga me veisautaka na nona itovo na tamata ca me bula tiko. Kemuni na vuvale ni Isireli moni biuta, moni biuta na nomuni itovo ca, na cava moni mate kina?" (Isikeli 33:11) E ka talei vei Jiova na bula, oya na vuna e dau talai ira kina nona parofita me rawa nira biuta na

17. Vakamacalataka na vuna e sega kina ni dodonu me beitaki na Kalou ena ca e yaco tu e vuravura nikua.

18, 19. Eda kila vakacava ni o Jiova ena sega ni vosoti ira na dau nakita mera beca nona lawa savasava?

Taro Mo Vakasamataka

Jeremaia 18:1-11 E vakavulici Jeremaia vakacava o Jiova me kila ni sega ni dau totolo me vakatauitotogi?

Apakuki 1:1-4, 13; 2:2-4 E vakaraitaka vakacava vei Apakuki o Jiova ni na sega ni vakalaiva me yaco tiko ga na veika tawadodonu?

Sakaraia 7:8-14 Na cava na rai i Jiova me baleti ira na sega ni dau kauaitaka na nodra dodonu eso tale?

Roma 2:3-11 Na yavu cava ena lewai ira kina na tamata yadua kei ira na veimatanitu o Jiova?

Isireli nodra ivalavala ca. Ia e levu era domoqa, ra sega ni via vakarorogo mera veivutuni. Ena vuku ni yacana kei na kena irogorogo, sa qai soli ira na Isireli o Jiova ina ligadra na kedra meca.—Niemaia 9:26-30.

²⁰ Levu sara na ka e rawa nida vulica me baleti Jiova ena ka e cakava vei ira na Isireli. Eda kila ni raica tiko na veika tawadodonu e caka, e kauai tale ga ena ka e raica. (Vosa Vakaibalebale 15:3) E veivakacegui tale ga meda kila ni dau vakaraitaka o koya nona yalololoma vei ira e ganiti ira. Kena ikuri, eda vulica ni sega ni dau totolo me vakataulewa. Ni dau vosota vakadede o Jiova, era nanuma cala kina eso ni sa na sega tu ga ni totogitaki ira na nakita nodra ivalavala ca. Ia e sega ni dina qori, baleta na ka e cakava o Jiova vei ira na Isireli e vakaraitaka ni vakaiyalayala nona vosota. Ena dei tu ga o Jiova ena nona tauca na lewadodonu. Eda dau tu vakasuka ni tauca na lewadodonu, ia o Jiova e sega vakadua ni tu vakasuka me cakava na ka e dodonu. Sa rauta me laurai ena itikotiko vakaturaga i Jiova na laione, baleta ni manumanu

20. (a) Na cava eda vulica me baleti Jiova ena ka e cakava vei ira na Isireli? (b) E dusia vakacava na lewadodonu i Jiova na laione?

qo e dusia na nona lewadodonu kei na doudou.* (Isikeli 1:10; Vakatakila 4:7) Eda nuidei gona ni na vakayacora nona vosa ni yalayala me cavuraka tani e vuravura na lewa ca. Na nona vakataulewa e rawa ni tukuni va qo: dei nona vakatauitotogi ena gauna veiganiti, yalololoma ke rawa.—2 Pita 3:9.

Toro Voleka Vua na Kalou ni Lewadodonu

²¹ Nida vakasamataka nona dau vakatulewa o Jiova, meda kua ni nanuma ni vaka e dua na turaganilewa cudrucudru, dau via vosa ga vakadua, qai nona inaki levu ga me dau vakatauitotogi vei ira na cala. E Tama dauloloma o koya, ia e dau lewadodonu tale ga. E vinakata o koya me cakava na ka e vinaka duadua vei ira na luvena. Me vaka ga na tama e dodonu qai dina, o Jiova na Tamada ena vakatauitotogi ke vinakati, ia ena gauna vata qori e dauyalololoma vei ira na luvena e vuravura baleta ni kila nira tiko ena ituvaki era vinakata kina nona veivuke kei na veivosoti.—Same 103:10, 13.

²² Eda marau dina ni lewadodonu ni Kalou e sega ni vauci ga kina na vakatauitotogi vei ira na cakacala! Ena lewadodonu i Jiova, e sa vakarautaka vei keda na sala meda rawata kina e dua na icovi talei—na bula tawamudu uasivi ena vuravura era na “tiko kina na yalododonu.” (2 Pita 3:13) E vakaraitaka qo ni nona lewadodonu e uqeti koya me veivakabulai, sega ni veivakarusai. Io, noda kila vinaka na lewadodonu i Jiova eda na via toro voleka vua! Ena vica na wase tarava, eda na dikeva na sala e dau vakaraitaka kina o Jiova na nona itovo vakasakiti qo.

* O Jiova e vakatauvatani koya ina laione ni vakatauitotogi vei ira na Isireli tawayalodina.—Jeremaia 25:38; Osea 5:14.

21. Nida vakasamataka vakatitobu na lewadodonu i Jiova, na cava eda vulica me baleti koya? Na vuna?

22. Ena vuku ni lewadodonu i Jiova, na cava e sa vakarautaka tu vei keda, cava e cakava kina qori?

“E Sega ni Dodonu na Lewa ni Kalou?”

E BUTAKOCI nona ilavo e dua na yada a maroroya tu me bula kina. E kune e dua na gonedramidrami ni a biuti koya tu e gaunisala o tinana. E bala i valeniveivesu e dua na turaga ena cala a sega ni cakava. Cava nomu rai ena ituvaki va qori? Macala ga ni dua na ka nomu nanumi ira, nida kila na ka e dodonu mai na ka e ca. Ni caka e dua na ka e sega ni dodonu, eda dau sega ni taleitaka. Eda vinakata me saumi lesu o koya a vakaleqai, qai totogitaki o koya a vakavuna na leqa. Ni sega ni yaco qori, e rawa nida taroga: ‘E raica na Kalou na ka e yaco tiko? Na cava e sega ni cakava kina e dua na ka?’

² Era dau taroga tale ga qori na dauveiqaravi i Jiova ena vei-gauna sa oti. Kena ivakaraitaki, a masuta na Kalou na parofita o Apakuki: “Na cava oni vakatara kina meu raica na ka ca? Na cava oni vakatara kina na veivakasaurarataki? Na cava e yaco tiko kina na veivakarusai kei na ivalavala voravora e mataqu?” (Apakuki 1:3) A sega ni vosataki Apakuki o Jiova ena ka e taroga, ni o koya ga a buli keda meda dau kauaitaka na tau ni lewadodonu. Io, e vakalougatataki keda o Jiova nida vakaraitaka na nona lewadodonu.

Cata o Jiova na Veika Tawadodonu

³ E raica o Jiova na veika tawadodonu kece e yaco tiko. E tukuna vei keda na iVolatabu me baleta na siga i Noa: “[E]

-
1. E rawa ni tarai keda vakacava na veika sega ni dodonu eda dau raica?
 2. Na cava e cakava o Apakuki ena veika tawadodonu e raica, cava e sega ni vosataki koya kina o Jiova ena ka e taroga?
 3. Na cava eda kaya kina ni kila vinaka o Jiova na veika tawadodonu e yaco tu ni vakatauvatani kei keda?

raica o Jiova ni levu sara na ivakarau ca ni tamata e vura-vura, qai ca na nanuma ni lomadra ena gauna kece ga.” (Vakatekivu 6:5) Cava na ibalebale ni tikinivolatabu qori? Eda na kila na veika tawadodonu e yaco tiko nida dau rogoca, se nida sotava sara ga. Ia e duatani o Jiova, e kila na veika tawadodonu e yaco tiko e **veiyasa i vuravura**. E raica kece! Kena ikuri ni kila o koya na inaki ni loma ni tamata, ena nodra nanuma ca era cakava kina na veika tawadodonu.—Jere-maia 17:10.

⁴ Ia e sega ni raica wale ga o Jiova na veika tawadodonu e yaco tiko. E kauaitaki ira tale ga na vakaleqai kina. Nira vakalolomataki na Isireli vei ira na veimatanitu, e rarawataka o Jiova “nira vutugu baleti ira na dau vakasaurarataki ira kei ira na vakararawataki ira.” (Dauveilewai 2:18) De dua o sa raica ni so sa matau vei ira nodra raica na veika tawadodonu, era sa sega kina ni kauaitaki ira na vakalolomataki. Ia e sega ni va qori o Jiova! E raica vinaka tu na veika tawadodonu e yaco ena rauta ni 6,000 na yabaki, ia e se cata tiko ga. E kaya vei keda na iVolatabu ni ka vakasisila vei Jiova na “yame daulasu,” “liga e vakadavea na nodra dra na sega ni cala” kei na “ivakadinadina e tukuna na ka lasu.”—Vosa Vakaibalebale 6:16-19.

⁵ Vakasamataka tale ga na nona vosataki ira na iliuliu dau-caka ca e Isireli o Jiova. E uqeta e dua nona parofita me tarogi ira: “E dodonu moni kila na lewadodonu?” Ni vakaraitaka oti na veika tawadodonu era dau cakava, sa qai tukuna na ka ena yacovi ira: “Era na kere veivuke vei Jiova, ia ena sega ni rogoci ira o koya. Ena vunitaka vei ira na matana ena gauna oya, ena vuku ni nodra ivakarau ca.” (Maika 3:1-4) Io, e sevaka o Jiova na caka ni veika tawadodonu! Na vuna? Baleta qo e dua na ka a caka sara ga vua! Vica vata na udolu

4, 5. (a) E vakaraitaka vakacava na iVolatabu ni o Jiova e kauaitaki ira na sotava na veika tawadodonu? (b) E tarai Jiova vakacava na caka ni veika tawadodonu?

na yabaki nona vakacacani koya voli o Setani. (Vosa Vakabilebale 27:11) E tarai Jiova tale ga vakalevu na nona vakamatei vakaloloma na Luvena me vaka e dua na daubasulawa. E sega ni dodonu nona mate ni “sega ni valavala ca.” (1 Pita 2:22; Aisea 53:9) Eda vakadeitaka ni kila vinaka tu o Jiova na nodra vakalolomataki na nona tamata ni caka vei ira na veika tawadodonu, dua na ka nona kauaitaki ira vakalevu.

⁶ Ia nida raica na veika tawadodonu se caka vei keda, eda na sevaka sara ga. Sa rauta baleta nida buli meda ucuya na Kalou kei na caka ni veika tawadodonu e veibasai sara ga kei na ka kece e kilai kina o Jiova. (Vakatekivu 1:27) Ia na cava e vakatara kina o Jiova me caka tiko ga na veika e sega ni dodonu?

Na iLe Bibi

⁷ Na isaunitaro qo e okati kina e dua na ile bibi. Me vaka eda sa raica mai, e tu na dodonu vua na Dauveibuli me lewa na vuravura kei ira na lewena. (Same 24:1; Vakatakila 4:11) Ia ena itekitekivu ni bula ni tamata, e vakaucacataki na yaca vinaka i Jiova qai vakalewai nona veiliutaki. A tekivu vakacava? O Jiova a vakaroti Atama, na imatai ni tagane me kua ni kana mai na dua na kau ena were o Iteni na nona itikotiko. Ke talaidredre? E tukuna vua na Kalou, “O na mate dina.” (Vakatekivu 2:17) E sega ni dredre vei rau o Atama kei Ivi na ivakaro qori ni Kalou. Ia e rawai Ivi o Setani me vakabauta ni sa rui kaukaua na ivakaro ni Kalou. Cava ena yaco ke kania na vuanikau? E lasutaki Ivi o Setani ni kaya: “Drau na **sega** dina ni mate. E kila na Kalou ni siga ga drau kana kina, ena rai na matamudrau, drau na vaka na Kalou, drau na kila na ka vinaka kei na ka ca.”—Vakatekivu 3:1-5.

6. Na cava eda na cakava nida raica na veika tawadodonu, na vuna?

7. Vakamacalataka se vakalewai vakacava na yaca i Jiova kei na nona veiliutaki.

⁸ E vakaibalebaletaka o Setani ena nona vosa ni o Jiova e sega ni tukuna vei Ivi na ka e dodonu me kila, e lasutaki koya. E vakavuna o Setani me lomatarotarotaka o Ivi se mataqali Kalou vakacava o Jiova. Qori na sala e vakaucacataka kina na yaca ni Kalou. E vakalewa tale ga na ivakarau ni nona veiliutaki. E qarauna o Setani me kua ni vakalewa ni o Jiova e veiliutaki tiko se sega, ia e nona ile ga ni sega ni vinaka na veiliutaki i Jiova, e sega ni nuitaki, e sega ni sava-sava. Vaka ga e kaya tiko ni o Jiova e sega ni vakayagataka vakadodonu na nona lewa, e sega ni kauaitaka na ka mera vinaka kina na vakarurugi ena nona veiliutaki.

⁹ Erau qai talaidredre vei Jiova o Atama kei Ivi ena nodrau kana mai na kau vakatabui. Erau mani mate me isau ni nodrau talaidredre, me vaka ga e tukuna na Kalou. Na lasu i Setani e basika kina eso na taro bibi. E tu vei Jiova na dodonu me liutaki ira na tamata se mera lewai ira ga? E veiliutaki tiko ena kena vinaka duadua? E rawa sara ga ni vakayagataka o Jiova na nona kaukaua me vakarusai ratou na tolu qori mai Iteni. Ia na ile e kauta mai o Setani e sega ni baleta na kaukaua i Jiova, na ivakarau ga ni nona veiliutaki. Ke vakarusai gona o Atama, Ivi, kei Setani ena gauna vata ga ya, e vakaraitaka qori ni sega ni dodonu na veiliutaki i Jiova. Sa na qai vakatarogi ga kina vakalevu na nona veiliutaki. Na sala duadua ga me vakadinadinataki kina qori oya me soli na gauna me lewai koya ga na tamata sega ni Kalou.

¹⁰ Na cava e laurai ni toso na gauna? Sa vica na udolu na yabaki nodra lewena na tamata na duidui matanitu, na matanitu e rogoci ga kina na domona e dua, na matanitu e rogoci kina na domodra na lewenivanua, kei na matanitu

8. (a) Na cava e vakaibalebaletaka o Setani ena ka e tukuna vei Ivi? (b) Cava na ile i Setani me baleta na veiliutaki ni Kalou?

9. (a) Na cava na isau ni nodrau talaidredre o Atama kei Ivi, na taro bibi cava e basika kina? (b) Na cava a sega ni vakarusai ratou ga kina na talaidredre qori o Jiova?

10. Na cava e laurai ni veiliutaki na tamata?

vakominisi. Ia na cava e yaco? Na ka sara ga e tukuna na iVolatabu: “Era veiliutaki . . . na tamata e tini ga ina leqa.” (Dauvunau 8:9) Sa rauta me kaya na parofita o Jeremaia: “Au kila vinaka, kemuni Jiova, ni sega ni vu vua na tamata na nona sala. E sega ni vu vua na tamata e lako tu me lewa na nona ilakolako.”—Jeremaia 10:23.

¹¹ E kila vinaka tu o Jiova mai na ivakatekivu nira na rarawa na kawatamata ke ra via lewai ira ga vakataki ira. Vakacava e tawadodonu na nona vakatara me yaco tiko ga na ka rarawa? Segal Kena ivakaraitaki: Kaya mada ke tauvimate bibi o luvemu qai vinakati sara ga me sele ke via bula. O kila ni na mosimosi na sele, o lomani koya dina. Ia ena bulabula vinaka kina ena gauna mai muri. E va tale ga qori na Kalou, e kila vinaka, e tukuna mada ga ni na vakilai na mosi kei na rarawa ni veiliutaki na tamata. (Vakatekivu 3:16-19) Ia e kila tale ga ni na rawati ga na marau dina kei na vakacegu ke solia na gauna vua na kawatamata me raica na ca ni nodra veivorati. Qori na sala ena qai saumi kina **vakadua** na veibeitaki i Setani.

iLe e Vauca na Yalodina ni Tamata

¹² E dua tale na ka e okati ena vakalelewa qori. Ni vakalewa na dodonu ni veiliutaki i Jiova o Setani, e sega ni vakaucacataka wale ga na veiliutaki i Jiova kei na yacana, ia e vakaucacataki ira tale ga na tamata ni Kalou ena nodra yalodina. Kena ivakaraitaki, dikeva na ka e kaya o Setani vei Jiova me baleta na turaga yalodina o Jope: “Oni sega ni viribaiti koya moni taqomaki koya kina, na nona vale kei na ka kece e

11. Na cava e vakatara kina o Jiova me sotava na rarawa na kawatamata?

12. Eda beitaki vakacava na kawatamata ena ka e tukuna o Setani vei Jope?

O Jiova ena sega vakadua ni ‘vakarusa vata na yalododonu kei na daucaka ca’

taukena? Oni vakalougatataka na cakacaka ni ligana, sa robotale tale ga na vanua na nona manumanu. Ia qo, dodokamada na ligamuni qai vakarusa na ka kece e taukena, ena vosavakacacataki kemuni dina e matamuni.”—Jope 1:10, 11.

¹³ E kaya o Setani ni yalodina tiko ga o Jope ni taqomaki koya tiko o Jiova. E vaka ga me kaya tiko ni nona yalodina o Jope e sega ni vu mai lomana, e qarava tiko ga na Kalou me rawaka kina. Ke sega ni vakalougatataka o Jope, ena vosa vakacacataka tale na Kalou. E kila o Setani ni dua-tani sara o Jope ena nona “yalododonu ni dau yalodina, e rerevaka tiko ga na Kalou qai sega ni dau goleva na ca.”* O koya gona, ke sa rawa ni rawai Jope me kua ni yalodina, ena rawa tale ga ni cakava qori vei keda na kawatamata. E vakalewa tiko gona o Setani na nodra yalodina o ira kece na qarava na Kalou. E kilai qori ena nona tukuna tale vei Jiova: “Ena solia na tamata na ka kece e tu vua me bula kina.”—Jope 1:8; 2:4.

¹⁴ E vakadinadinataki ena toso ni gauna ni levu era vakatiki Jope ena nodra yalodina tiko ga vei Jiova nira vakatovolei, e vakalasui sara ga kina na veibeitaki i Setani. Era vakamarautaka na loma i Jiova nira yalodina tiko ga. E rawa kina vei Jiova me tukuna vei Setani ni lasu nona veibeitaki, oya nira na sega ni qaravi Jiova na kawatamata nira sotava na veika dredre. (Iperiu 11:4-38) Io, era sega ni via vakanadakuya na Kalou na tamata yalomalumalumu. Nira sotava mada ga na veika mosimosi, era dau vakararavi ga vei

* A kaya o Jiova me baleti Jope: “E sega e dua e vuravura e tautauvata kei koya.” (Jope 1:8) Kena irairai ni qai bula o Jope ni mate oti o Josefa, se bera tale ga ni lesi o Moses me nodra iliuliu na Isireli. E rawa ni tukuni kina ena gauna oya ni sega ni dua e tautauvata kei Jope ena nona yalodina.

13. Na cava e kaya tiko o Setani me baleta nona yalodina o Jope, eda okati kina vakacava na vo ni kawatamata?

14. Na cava e vakadinadinataki me baleta na veibeitaki i Setani ni toso na gauna?

Jiova me solia vei ira na kaukaua mera vosota.—2 Korinica 4:7-10.

¹⁵ Ia e sega ni vakaraitaka wale ga o Jiova na lewadodonu ena ka e vauca nona veiliutaki, se na yalodina ni tamata. E tu ena iVolatabu e levu sara na itukutuku ni nona vakataulewa vei ira na tamata yadua kei na veimatanitu. E tu tale ga kina na parofisai me baleta nona vakataulewa ena gauna se bera mai. Na cava meda nuidei kina ni dau dodonu tu ga na vakataulewa i Jiova ena gauna sa oti, kei na gauna se bera mai?

Vuna e Uasivi Kina na Lewadodonu i Jiova

¹⁶ E tukuni me baleti Jiova: “[E] dodonu na nona sala kece.” (Vakarua 32:4) E sega ni rawa ni tukuni vei keda na vosa qori ni vakaiyalayala ga noda rai ena na ka e dodonu kei na ka e sega ni dodonu. Kena ivakaraitaki o Eparama. E vakamasuti Jiova me kua ni vakarusai o Sotoma, dina ni levu tu kina na ivalavala ca. E tarogi Jiova: “Oni na tavraki ira laivi dina na tamata yalododonu kei na daucaka ca?” (Vakatekivu 18:23-33) E macala ni na sega ni cakava qori o Jiova. Ia na gauna sa yaco bula kina i Soa na turaga yalododonu o Loti kei rau na luvena, sa qai vakavuna o Jiova “me tau na sulifure kei na bukawaqa e Sotoma.” (Vakatekivu 19:22-24) Kena veibasai o Jona, a “cudru katakata” ena gauna e vosoti ira kina na lewe i Ninive na Kalou, ni sa kacivaka oti na nodra vakarusai. Ena lomavakacegu sara ga ni raica nodra vakarusai, veitalia ke ra veivutuni dina.—Jona 3:10–4:1.

¹⁷ E vakadeitaka vei Eparama o Jiova ni nona lewadodonu e okati kina nodra vakarusai na daucaka ca kei na nodra vakabulai na yalododonu. Ena dua tale na yasana, e

15. Na cava era na taroga eso me baleta na vakataulewa ni Kalou ena gauna sa oti, kei na gauna se bera mai?

16, 17. Na ivakaraitaki cava e dusia nida sega ni dau lewadodonu na tamata?

dodonu me vulica o Jona ni o Jiova e Kalou yalololoma. Ke ra veisautaka nodra ivalavala na tamata ca, ena 'tu vakarau me veivosoti.' (Same 86:5) O Jiova e duatani vei keda na tamata. E sega ni dau vakatauitotogi me sakitaka nona kaukaua, se me vakataki keda na tamata nida dau sega ni via yalololoma, de nanumi kina nida malumalumu. E dau vakaraitaka na yalololoma ke raica e dua na kena yavu vina-ka.—Aisea 55:7; Isikeli 18:23.

¹⁸ E dau mositi Jiova na veika rarawa e yaco, ia ena tauca ga nona lewadodonu. Nira qaravi matakau tiko ga na nona tamata, e qai vakarota o Jiova: "Au na lewai iko ena nomu ivalavala, au na tarogi iko ena nomu itovo sevaki kece. Ena sega ni lomani iko na mataqu, au na sega ni nanumi iko, au na sauma vei iko na nomu ivalavala." (Isikeli 7:3, 4) Nira sega gona ni veisautaka na tamata nodra itovo ena totogitaki ira o Jiova, ia ena tiko na kena yavu vinaka. Kena ivakaraitaki, na gauna e rogoca kina na tagi me baleti Sotoma kei Komora, e qai kaya o Jiova: "Au na lako sobu meu lai raica ke dina na tagi au sa mai rogoca kei na ka e yaco tiko." (Vakatekivu 18:20, 21) Eda vakavinavinakataka ni o Jiova e sega ni vakataki keda, e dau totolo ga noda nanuma cala, ia eda sega ni kila kece na dina ni dua na itukutuku. Sa rauta me tukuna na iVolatabu me baleti Jiova ni "Kalou yalodina, e sega vakadua ni lewacala."—Vakarua 32:4.

Nuitaka na Lewadodonu i Jiova

¹⁹ E sega ni tukuna vakamatata na iVolatabu na veika matailalai me baleta na vakataulewa i Jiova ena gauna sa oti, e sega tale ga ni tukuna vakamatailalai na veika e vauca nona vakataulewa me baleti keda yadudua se vaka-ilawalawa ena gauna se bera mai. Ke sega ni matata vei

18. Na ivakaraitaki vakaivolatabu cava e dusia ni dau vakataulewa vakadodonu o Jiova?

19. Na cava meda cakava ke sega ni matata eso na vakataulewa i Jiova?

Taro Mo Vakasamataka

Vakarua 10:17-19 Na cava eda nuidei kina ni sega ni veitovaki o Jiova ena ka e cakava?

Joje 34:1-12 Ni caka vei iko na veika tawadodonu, ena vakaloqoqatiki iko vakacava na vosa i Ilaiu mo nuitaka tiko ga na lewadodonu i Jiova?

Same 1:1-6 E veivakacegui vakacava ni kila vinaka tu o Jiova na ka era cakava na yalododonu kei ira na tamata ca?

Malakai 2:13-16 Na cava na rai i Jiova vei ira na yalewa vakawati e sereki ira vakatawadodonu o watidra?

keda e dua na itukutuku se parofisai ena iVolatabu, e vinaka meda vakatotomuria na yalodina i Maika, a vola: “Au na waraka tiko ga na Kalou na noqu ivakabula.”—Maika 7:7.

²⁰ Eda nuidei ni ituvaki kece e basika, ena cakava tu ga na ka dodonu o Jiova. Ke sega mada ga ni vakataulewa dodonu na tamata, e yalataka o Jiova: “E noqu na veisausaumi, au na sauma.” (Roma 12:19) Ke da dau waraki Jiova, eda na nuidei me vakataka na yapositolo o Paula, e kaya: “E sega ni dodonu na lewa ni Kalou? Sega sara!”—Roma 9:14.

²¹ Ena gauna qo, eda se bula tiko ena gauna ena “vakilai kina e levu na ka dredre.” (2 Timoci 3:1) E yaco e levu na rawa ena vuku ni veika tawadodonu kei na “veivakasaurarataki.” (Dauvunau 4:1) Ia e sega ni veisau o Jiova. E se sevaka tiko ga na veika tawadodonu, qai nanumi ira dina na vakaleqai kina. Ke da yalodina tiko ga vei Jiova kei na nona veiliutaki, ena solia vei keda na kaukaua meda vosota rawa me yacova na gauna lokuci. Ena qai vakadodonutaka kina na veika tawadodonu ni sa veiliutaki na nona Matanitu. —1 Pita 5:6, 7.

20, 21. Na cava eda nuidei kina ni na cakava ga o Jiova na ka dodonu?

“E Uasivi na Lawa i Jiova”

“NA LAWA e vaka e dua na qara sega ni vakabotona, e . . . tiloma na ka kece ga.” A laurai na vosa qori ena dua na ivola a tabaki ena 1712. O koya e vola na ivola qori e vakalewa na tabana vakalawa, ni dau rube vakabalavu na nodra kisi na dau vinakata me yaco na lewadodonu. So na gauna e lai oti tale na nodra ilavo se bera ga ni caka e dua na ka. So na vanua e sa rui levu tale na ka me cakava e dua e via biuta vakalawa nona kudru, se sa rui levu na veika tawadodonu, na veivakaduiduitaki, na veitovaki, kei na vosavosarua ena tabana vakalawa. Sa qai vakavuna ga vakalevu me beci na lawa.

² Ia e veibasai sara qori kei na ka e volai ena rauta na 2,700 na yabaki sa oti: “Dua na ka noqu taleitaka na nomuni lawa!” (Same 119:97) Na cava e va kina qori na nona rai na daunisame? Baleta na lawa e vakacaucautaka na daunisame e sega ni vu mai ena dua na matanitu vakatamata, e vu ga mai vua na Kalou o Jiova. Ni o vulica na lawa i Jiova, e rawa ni o vakila sara ga na ka e vakila na daunisame. Na vuli va qori, o na kila kina na nona rai na Turaganilewa kei na Vunilawa Uasivi.

Vunilawa Uasivi

³ E kaya vei keda na iVolatabu: “E dua ga e Vunilawa e Turaganilewa tale ga.” (Jemesa 4:12) Io, o Jiova duadua ga na Vunilawa dina. Na veikalokalo mada ga era muria tu na nona “lawa e lewa tu na lomalagi.” (Jope 38:33) O ira mada ga na oba vakatobana na agilosu savasava ni Kalou era vakarurugi ena lawa ni Kalou, era tuvanaki me salavata kei na nodra dui itavi, ra qai cakava sara me vaka e vakarota vei ira o Jiova.—Same 104:4; Iperiu 1:7, 14.

⁴ E solia tale ga o Jiova na lawa ina kawatamata. E dui tu kece

1, 2. Na cava era dau beca kina na lawa e levu, ia eda na lomana vakacava na lawa i Jiova?

3, 4. E vakaraitaka vakacava o Jiova ni Vunilawa?

noda lewaeloma, qori e dusia na nona lewadodonu o Jiova. Na lewaeloma qo e vaka tiko e dua na lawa e lomada, ni vukei keda meda vakaduiduitaka na vinaka mai na ca. (Roma 2:14) Erau a vakalougatataki na imatai ni noda itubutubu ena lewaeloma uasivi, kena ibalebale ena vinakati ga vei rau e vica na lawa. (Vakatekivu 2:15-17) Ia vei keda na tamata ivalavala ca, ena vinakati e levu na lawa me dusimaki keda ena vakayacori ni loma ni Kalou. E dau solia o Jiova nona lawa vei ira na peteriaki me vakataki Noa, Eparama, kei Jekope, qai nodratou itavi me ratou vakadewataka ina nodratou dui vuvale. (Vakatekivu 6:22; 9:3-6; 18:19; 26:4, 5) E vakasakiti sara na nona vakaraitaka o Jiova ni Vunilawa ena nona vakayagataki Mosese me solia e dua na lawa tudei vei ira na Isireli. Eda raica rawa ena lawa qori na titobu ni lewadodonu i Jiova.

iVakamacala Lekaleka ni Lawa a Soli Vei Mosese

⁵ Era nanuma eso ni Lawa a soli vei Mosese e sa rui sivia qai vereverea. E sega ni dina qori. E 600 vakacaca na lawa era lewe ni Lawa a soli vei Mosese. Ra kaya eso ni sa rui sivia tale qori, ia vakasamataka mada: Me qai yacova na icavacava ni ka20 ni senitiuri, na lawa ni matanitu o Merika e sa robota e 150,000 na drauniveva. Ena veiyarua na yabaki, e dau buli vou e rauta ni 600 tale na lawa! E rawa gona nida kaya ni Lawa a soli vei Mosese e lailai sara ni vakatauvatani kei na ibinibini lawa ra bulia na tamata. Ia na Lawa ni Kalou e dusimaki ira na Isireli ena ka matailalai mada ga e sega ni laurai ena lawa ni veimatani ni kua. Raica mada qo eso na kena ivakaraitaki.

⁶ *Vakabibitaki ena Lawa na dokai ni veiliutaki i Jiova.* Ena sala qo e sega ni vakatauvatani rawa kina kei na dua tale na lawa ni matanitu na Lawa a soli vei Mosese. E vakabibitaki duadua kina na lawa qo: “Rogoca, kemuni na Isireli, o Jiova na noda Kalou, e

5. Vakacava sa rui dredre na Lawa a soli vei Mosese, qai sivia na ka e okati kina? Vakamacalataka

6, 7. (a) Na cava e duidui kina na Lawa a soli vei Mosese kei na lawa ni dua tale na matanitu, cava na ivakaro bibi ena Lawa? (b) Era na vakaraitaka vakacava na Isireli nira doka na veiliutaki i Jiova?

dua ga na Jiova. Mo lomani Jiova na nomu Kalou ena lomamu taucoko, ena nomu vinaka taucoko, kei na nomu kaukaua taucoko.” Mera vakaraitaka vakacava na tamata ni Kalou nira lomana na Kalou? Mera qaravi koya, mera vakamalumalumu ina nona veiliutaki.—Vakarua 6:4, 5; 11:13.

⁷ Ena vakaraitaka e dua na Isireli nona doka na veiliutaki i Jiova ni rogoci ira era lesi mera liutaki koya. O ira na veiliutaki e lesi ira o Jiova era okati kina na itubutubu, ira na turaga digitaki, dauveilewai, bete, kei ira na tui. Vei Jiova, ni dua e beci ira na veiliutaki qo e sa beci koya sara tiko ga. Ena dua tale na yasana, era na sotava na cudru i Jiova o ira na iliuliu era sega ni cakava na ka e dodonu, se ra ivalavala voravora vei ira na nona tamata. (Lako Yani 20:12; 22:28; Vakarua 1:16, 17; 17:8-20; 19:16, 17) O koya gona, e dodonu me dokai ena yasana ruarua na veiliutaki i Jiova.

⁸ *E tutaka na Lawa na ivakatagedegede savasava i Jiova.* Na vosa vakalperiu e dau vakadewataki vakalevu me “savasava” e basika ena sivia na 280 na vanua ena Lawa a soli vei Mosese. Na Lawa qo e rawa kina vei ira na tamata ni Kalou mera vakaduiduitaka na ka e savasava mai na ka e sega ni savasava, qai cavuta e rauta ni 70 na ka e rawa ni vakavuna me sega ni savasava e dua na Isireli. Na lawa qo era cavuti kina na savasava vakayago, ka me laukana, wili kina na maroroi ni valelailai. Na lawa va qo e yaga sara ga, ra qai vakila na muria na kena vinaka.* Ia e tiko na kena inaki bibi—me vakadonui ira tiko ga kina na lewenivanua o Jiova, mera kua ni vakaitovotaki ira ena nodra itovo lolovira na veimataniitu era tiko voleka. Dikeva mada e dua na ivakaraitaki qo.

⁹ E tukuni vakamatata ena Lawa a soli vei Mosese ni rau na

* Kena ivakaraitaki, e vakaroti ena lawa me dau bulu na valelailai, mera biu vakatikitiki na tauvimate, kei na nona vuluvulu e dua e tara na yagomate. Na veika qori sa qai kilai tu nikua na kena yaga.—Vunau ni Soro 13: 4-8; Tiko Voli Mai na Lekutu 19:11-13, 17-19; Vakarua 23:13, 14.

8. E tutaka vakacava na Lawa na ivakatagedegede savasava i Jiova?

9, 10. Na cava e tukuna na Lawa me baleta na veiyacovi kei na vaka-sucu, na cava na yaga ni lawa va qori?

okati me rau tawasavasava sara mada ga e rua na vakamau erau veiyacovi, se dua na tina e vakasucu. E tukuni tale ga na dede ni gauna mera tawasavasava kina. (Vunau ni Soro 12:2-4; 15:16-18) Na lawa qo e sega ni beci kina na isolisoli ni veiyacovi e so-lia vei keda na Kalou. (Vakatekivu 1:28; 2:18-25) E tutaka ga na savasava i Jiova, qai taqomaki ira tiko na dauqaravi koya mai na ka e rawa ni vakadukadukalitaki ira. E vinaka meda nanuma tiko ni o ira na veimatanitu era bula veitikivi kei ira na Isireli e tiki bibi ni nodra sokalou na veika e baleta na veiyacovi kei na vakatubukawa. Vei ira na kai Kenani, e okati kina na nodra dau tu na yalewa kei na tagane saqamua ena valenisoro. Qo e vaka-vuna na yaco ni ivalavala velavela kei na kena tete. Ena yasa-na kadua, na Lawa e vakatabuya na veika va qori me taqomaki kina na veiqravi vei Jiova me savasava tiko ga.* Ia e levu tale na kena yaga.

¹⁰ E dua na ka bibi era vakavulica na lawa qori.[#] E vakadewai vakacava na ivalavala ca i Atama mai na dua na itabatamata ina dua tale? Sega ni dewa ena veiyacovi kei na vakasucu? (Roma 5: 12) Io, na Lawa ni Kalou e vakadeitaka tale vei ira nona tamata na kena sega ni yali rawa na ivalavala ca. O keda kece eda sucu ivalavala ca. (Same 51:5) E dodonu meda sereki mai na ivau ni ivalavala ca me rawa nida toro voleka vua na noda Kalou savasava.

¹¹ *E tokona na Lawa na lewadodonu i Jiova.* Na Lawa a soli vei Mosese e tokona na raici vakatautauvata ni ka ena kena tau

* E dau tu ena nodra valenilotu na kai Kenani eso na rumu me baleta vakatabakidua na veiyacovi. Ia e vakamatatataki ena Lawa a soli vei Mosese ni o ira na tawasavasava era sega ni rawa mada ga nira curuma na valenisoro. O koya gona, ni rawa ni okati e dua e veiyacovi me tawasavasava, e sega kina ni rawa ni tukuni me dua na tiki ni sokalou ena vale i Jiova.

[#] Na inaki bibi ni Lawa mera vakavulici kina na Isireli. E kaya na *Encyclopaedia Judaica* ni vosa vakalperiu e dau vakadewataki me “lawa,” *toh-ra’h*, e kena ibalebale na “veivakavulici.”

11, 12. (a) E tokona na Lawa na ivakarau ni lewadodonu bibi cava? (b) Na cava e dua na tiki ni Lawa e vakarautaki me dodonu tu ga kina na lewa e tau?

vakadodonu na lewa ena kisi ni veilewai. E kaya na Lawa: “Me isau ni bula na bula, me isau ni mata na mata, me isau ni bati na bati, me isau ni liga na liga, me isau ni yava na yava.” (Vakarua 19:21) O koya gona, ena kisi ni veilewai ni cala bibi me vaka na laba se butako, na itotogi e tau e dodonu me sota vinaka kei na cala e caka. Na ivakarau ni lewadodonu qo e usutu sara ga ni Lawa taucoko, e vakamatatataka tale ga vei keda ena gauna qo na vuna e rawa ni soli koya kina o Karisito Jisu me keda ivoli, me vaka e vakaraitaka na Wase 14.—1 Timoci 2:5, 6.

¹² E volai tale tu ga ena Lawa eso na ka me rawa ni dodonu tu ga kina na lewa e tau. Kena ivakaraitaki, e dodonu me tiko e rua na ivakadinadina me ivakadei ni dua na veibeitaki. Na itotogi ni itukutuku lasu ena mataveilewai e bibi sara. (Vakarua 19:15, 18, 19) E vakatabui tale ga na veivaqumi kei na cakacaka vakailawaki. (Lako Yani 23:8; Vakarua 27:25) Ena nodra caka bisinisi mada ga na tamata ni Kalou, e dodonu mera tutaka tiko ga na ivakatagedegede cecere ni lewadodonu i Jiova. (Vunau ni Soro 19:35, 36; Vakarua 23:19, 20) Era vakalougata-taki dina na Isireli ena lawa cecere qori!

Lawa e Vakabibitaka na Yalololoma kei na Veinnumi

¹³ Vakacava sa rui kaukaua na Lawa a soli vei Mosese, e sega kina na yalololoma? Segai! A uqeti o Tui Tevita me vola: “E uasivi na lawa i Jiova.” (Same 19:7) E kila vinaka tu ni lawa qo e vakabibitaka sara ga na yalololoma kei na veinanumi. Ena sala cava?

¹⁴ Na lawa ni so na vanua nikua, e vaka me taqomaki ira tale na daubasulawa, sega soti o ira na vakaleqai ena basulawa. Kena ivakaraitaki, de dua era na bala tu i valeniveivesu o ira na daubutako. Ia o ira na butakoci nodra iyaya e sa sega ni qai vakasukai vei ira na ka e butakoci, kena veibasai nira sa qai mai saumi ivakacavacava tale tiko mera lai vakavaletaki kina na daubasulawa, ra vakani tale ga. E Isireli makawa, a sega kina na valeniveivesu me vaka sa tu nikua. E tiko ga na iyalayala ni itotogi

13, 14. E yaga vakacava na Lawa vei koya e butako kei koya e butakoci?

e vakatara na Lawa. (Vakarua 25:1-3) Na daubutako e dodonu me sauma lesu na ka e butakoca. Sa qai tiko tale na ikuri ni ka me sauma. Me vica? E vakatau. E kena irairai ni soli vei ira na turaganilewa mera raica eso tale na ka me baleti koya e cala, me vaka na nona veivutuni. Oya na vuna e lailai kina na ka e lavaki me sauma e dua e butako me vaka e volai ena Vunau ni Soro 6: 1-7, mai na kena e volai ena Lako Yani 22:7.

¹⁵ E yalololoma na Lawa vei ira era sega ni nakita nodra cala. Kena ivakaraitaki, e dina ni kaya na Lawa “mei sau ni mate na mate,” ia ke dua e sega ni nakita nona veivakamatei, e rawa ni bula ke dro ina koro ni idrodro era tu e Isireli. Nira sa dikeva oti na turaganilewa matua ena koro ni idrodro na nona kisi, sa na qai tiko ga o koya ena loma ni koro me yacova sara nona mate na bete levu. Sa na qai rawa ni gole me lai bula ena vanua ga e vinakata. E vakila gona o koya na yalololoma ni Kalou. Ena gauna vata qori, e vakaraitaka kina na Lawa ni ka bibi na bula ni tamata.—Tiko Voli Mai na Lekutu 15:30, 31; 35:12-25.

¹⁶ E taqomaka na Lawa na dodonu ni tamata yadua. Raica mada na sala e taqomaki ira kina na dinau tu. E vakatabuya na Lawa na curumi ni nona vale o koya e dinau tu me vesu mai kina na nona iyaya me ivakadei ni dinau. Ia me tiko ga e tuba o koya e soli dinau, o koya ga e dinau me qai kauta mai tuba vua na iyaya me vesuka. Na sala qo e dokai tiko ga kina na vale nei koya e dinau. Ke kauta o koya e soli dinau me ivakadei ni dinau na isulu nei koya e dinau, e dodonu me vakasuka mai ni bera ni karobo ni na rairai gadreva o koya e dinau me vakatakatai koya ena bogi.—Vakarua 24:10-14.

¹⁷ E vakalawataki sara mada ga na ivalu. Me kua ni yavutaki ena kocokoco kei na via rogo na nodra vala na tamata ni Kalou, ia mera mata ga ni Kalou ena “iValu i Jiova.” (Tiko Voli Mai na Lekutu 21:14) Levu na gauna era dau tukuna rawa na Isireli vei ira na kedra meca mera vakamalumalumu ena ivalu.

15. E laurai vakacava ena Lawa na lewadodonu kei na yalololoma ke dua e sega ni nakita nona veivakamatei?

16. E taqomaka vakacava na Lawa na dodonu ni tamata yadua?

17, 18. Ena ka e vauca na ivalu, era duidui vakacava na Isireli vei ira na veimatanitu tale eso, ena vuku ni cava?

Ke ra cata qori, sa ra na qai kabakoro na Isireli—ena muri ga na lawa ni ivalu ni Kalou. O ira na tagane ena mataivalu ni Isireli e vakatabui mera kucuva na yalewa, se mera vakadavedra vaka-veitalia. Dodonu sara mada ga mera doka na itikotiko, na vanua, mera kua ni vakabalea na nodra kau vuata na meca.* O ira na mataivalu ni veimatanitu tale eso era sega ni vauci ena dua na lawa ni vakatatabu va qo.—Vakarua 20:10-15, 19, 20; 21:10-13.

¹⁸ Vakacava o dau kurabui ni o rogoca ni so na matanitu era sa terenitaki ira tiko na gonelalai mera nodra sotia? E Isireli makawa, e sega ni vakatarai me curu ina mataivalu e dua e se bera ni yabaki 20. (Tiko Voli Mai na Lekutu 1:2, 3) E rawa mada ga ni vagalalataki mai na mataivalu e dua na uabula ke tamata rere. E vagalalataki tale ga mai na mataivalu e dua e se qai vakawati vou me dua na yabaki taucoko, me rawa kina ni raica na sucu ni dua na luvena ni bera ni butuka yani na buca rerevaki ni ivalu. Ena sala qo, e kaya na Lawa, na tagane vakawati e rawa ni “tiko ga e vale, me qai vakamarautaki watina.”—Vakarua 20:5, 6, 8; 24:5.

¹⁹ Na Lawa e taqomaki ira tale ga na yalewa, gone, kei na veivuale, e raica na ka e baleti ira. E vakaroti ira na itubutubu mera karoni ira vinaka na luvedra, mera vakavulici ira tale ga ena veika vakayalo. (Vakarua 6:6, 7) E vakatabuya na veimoceri vakaveiwekani voleka, e kena itotogi na mate. (Vunau ni Soro, wase 18) E vakatabuya tale ga na veibutakoci, ni dau vakavuna na kavoro ni vuvale, kena beci kei na kena tiko yavavala. E qarauni ena Lawa na veika e baleti ira na yada kei na luveniyali, qai sega sara ni vakalaiva mera vakacacani.—Lako Yani 20:14; 22:22-24.

* E kaya vakadodonu na Lawa: “Mo wavokita na vunika ni vanua me vaka na nomu wavokita e dua na tamata?” (Vakarua 20:19) E kaya o Philo, e dua na Jiu vuku ena imatai ni senitiuri me baleta na lawa qori, ni tawadodonu, e cala ena rai ni Kalou “me lai cudruvaka na tamata na kau kei na veika tale eso, nira sega ni kila e dua na ka.”

19. Na cava e okati ena Lawa mera taqomaki kina na yalewa, gone, veivuale, yada, kei na luveniyali?

²⁰ Sa rauta mera taroga kina eso se ‘Cava e vakatara kina na Lawa me dua e levu tu na watina?’ (Vakarua 21:15-17) Dodonu meda raica na lawa va qori me salavata kei na ituvaki ni bula ena gauna ya. O ira era via vakalewa na Lawa a soli vei Mosese mai na rai kei na itovo ni gauna qo era na sega ga ni taura rawa eso na tikina. (Vosa Vakaibalebale 18:13) Na ivakagedegede i Jiova e se vakadeitaki sara mai na were o Iteni ni rau a vauci vata kina e dua ga na tagane kei na dua na yalewa. (Vakatekivu 2:18, 20-24) Ia ena gauna e mai solia kina o Jiova na nona Lawa vei ira na Isireli, sa vakawakana tu na ivalavala eso me vaka na nona vakawatitaka e dua e vica na watina. E kila viana o Jiova ni o ira na “tamata yalokaukaua” qo era na beca na lawa rawarawa sara mada ga me vaka na vakatabui ni qaravi matakau. (Lako Yani 32:9) Ia ena nona vuku, a sega ni digia o koya na gauna oya me veisautaka kina na veika kece e vauca na bula vakawati. Ia kua ni guilecava ni a sega ni tauyavutaka o Jiova me dua e levu na watina. E vakayagataka ga na Lawa e solia vei Mosese me **vakalawataki** kina, me kua kina ni yaco na bula vakaloloma.

²¹ Na Lawa tale ga a soli vei Mosese e vakadonuya eso na yavu me biuta kina na watina e dua na tagane. (Vakarua 24:1-4) E kaya o Jisu ni a vakatara qo na Kalou vei ira na Jiu “ena vuku ni [nodra] lomaqa.” A vakatara ga vakalekaleka na Kalou. A qai vakalesuya mai o Jisu vei ira na nona imuri na ituvatua a vinakata taumada o Jiova me baleta na bula vakawati.—Maciu 19:8.

Na Lawa e Uqeta na Veilomani

²² Vakacava, e dua na lawa ni matanitu ni gauna qo e uqeta na veilomani? Na Lawa a soli vei Mosese e vakabibitaka tau-dua sara ga na loloma. Ena ivola mada ga na Vakarua, e basika vaka²⁰ vakacaca na vosa e dau vakadewataki vakalevu me

20, 21. (a) Na cava e vakatara kina na Lawa a soli vei Mosese me dua e vica tu na watina? (b) Me baleta na veisere, na cava e duidui kina na ka e tukuni ena Lawa mai na ka a qai vakalesuya mai o Jisu?

22. E uqeta vakacava na loloma na Lawa a soli vei Mosese? Me vakaraitaki vei cei na loloma qo?

Taro Mo Vakasamataka

Vunau ni Soro 19:9, 10; Vakarua 24:19 Cava nomu rai baleti koya na Kalou e bulia na lawa qori?

Same 19:7-14 Na cava e kaya o Tevita me baleta “na lawa i Jiova,” ia me vakacava na talei ni lawa ni Kalou vei keda?

Maika 6:6-8 E vukei keda vakacava na tikinivolatabu qo meda raica ni sega ni icolacola bibi na lawa i Jiova?

Maciu 23:23-39 Era vakaraitaka vakacava na Farisi nira taura cala na ibalebale ni Lawa, cava eda vulica kina?

“loloma.” Na ikarua ni ivakaro bibi duadua ena Lawa taucoko, ya mo “lomana na wekamu me vaka nomu lomani iko.” (Vunau ni Soro 19:18; Maciu 22:37-40) Mera vakaraitaka na loloma qori na tamata ni Kalou vei ira na kainodra, kei ira na tiko vulagi ena kedra maliwa, mera nanuma kina na Isireli ni o ira tale ga era a tiko vulagi ena dua na gauna. Mera lomani ira na dravudravua kei ira na vakaleqai, mera vukei ira vakayago, mera kua ni vakaisini ira ena kedra ituvaki vakaloloma. Era vakaroti mera nanumi ira mada ga na manumanu era dau cakacaka, mera qarauni ira tale ga.—Lako Yani 23:6; Vunau ni Soro 19:14, 33, 34; Vakarua 22:4, 10; 24:17, 18.

²³ Na matanitu cava tale e bau vakalougatataki ena dua na lawa va qo? Sa rauta me vola na daunisame: “Dua na ka noqu taleitaka na nomuni lawa!” Ia e sega ni taleitaka wale ga, e uqeti koya me talairawarawa ina lawa ya, me bulataka. E kaya tale: “Au vakasamataka vakabibi ena siga taucoko.” (Same 119:11, 97) Io, e dau tikica na gauna me vulica kina na lawa i Jiova. Macala ga ni sa na qai titobu ga nona loloma ni cakava qori. Ena gauna vata qori, sa qai lomani koya ga vakalevu na Vunilawa, na Kalou o Jiova. Ni o vulica tiko ga na lawa ni Kalou, o na volekati koya ga vakalevu, na Vunilawa Uasivi, na Kalou lewadodonu.

23. E uqeti vakacava na daunisame, na cava meda cakava tale ga?

E Vakarautaka o Jiova na “Kedra iVoli e le Levu”

“[ERA] vutugu ra qai rarawa tu na kabuli kece.” (Roma 8:22) Qori sara ga na ka e tukuna na yapositolo o Paula me baleta na ituvaki vakaloloma eda sa tu kina qo. Mai na rai vakatamata, sa na sega tu ga ni wali rawa na rarawa, ivalavala ca, kei na mate. Ia o Jiova e sega ni vakataki keda na tamata. E tu vua na kaukaua me cakava na ka kece. (Tiko Voli Mai na Lekutu 23:19) Na Kalou ni lewadodonu e vakarautaka vei keda na sala me wali kina na noda rarawa. E cakava qori ni vakayagataka na ivoli.

² Na ivoli e isolisoli uasivi duadua i Jiova vua na kawatamata. Eda vakabulai rawa kina mai na ivalavala ca kei na mate. (Efeso 1:7) Qori sara ga na vuna eda nuitaka kina na bula tawamudu, e lomalagi se na vuravura parataisi. (Luke 23:43; Joni 3:16; 1 Pita 1:4) Ia na cava sara mada na ivoli? Na cava eda vulica kina me baleta na uasivi ni lewadodonu i Jiova?

Vuna e Bibi Kina na iVoli

³ E bibi na ivoli ni sa mai valavala ca o Atama. Ni talai-dredre vua na Kalou, e dewa kina vei ira na nona kawa na tauvimate, rarawa, mosi, kei na mate. (Vakatekivu 2:17; Roma 8:20) E sega ni rawa ni veisautaka ena gauna oya na Kalou na nona vosa me sa kua ni tauca na itotogi mate. Ke cakava qori, sa na beca kina na lawa ga e bulia: “Na isau ni ivalavala ca na mate.” (Roma 6:23) Ena rawa ni yaco e vura-

1, 2. E vakamacalataka vakacava na iVolatabu na keda ituvaki na kawatamata, cava na kena iwali duadua ga?

3. (a) Na cava e bibi kina na ivoli? (b) Na cava e sega ni vosoti ira ga kina na kawa i Atama ena gauna ya na Kalou, mera kua ni itotogi mate?

vura na veilecayaki, era na cakava ga na tamata na ka era via cakava nira sega ni doka na lawa ni Kalou.

⁴ Me vaka eda raica ena Wase 12, na veivorati mai Iteni e votu kina e vica na ile bibi sara. Mai vakarogorogocataka kina o Setani na yaca vinaka ni Kalou. Ni beitaki Jiova sara ga ni lasulasu, ni iliuliu ca, e sega ni vinakata mera galala na nona ibulibuli. (Vakatekivu 3:1-5) Ena nona saga me vakaseva na inaki ni Kalou mera tawana na vuravura na tamata yalododonu, e vaka me tukuna kina ni o Jiova e Kalou lasulasu. (Vakatekivu 1:28; Aisea 55:10, 11) Ke a sauma o Jiova na veibeitaki nei Setani, e rawa sara ga nira vakatititakata e levu na nona ibulibuli e vuravura vaka kina e lomalagi na dodonu ni nona veiliutaki.

⁵ E vakaucacataki ira tale ga na tamata yalodina i Jiova o Setani, e beitaki ira nira qaravi Jiova ga ena levu ni nodra kokokoco. Ke ra vakatovolei, ena sega ni dua vei ira ena yalodina vua na Kalou. (Jope 1:9-11) Na veibeitaki kei na vakalelewa kece qori e bibi cake mai na rarawa e sotava tiko na kawatamata. E kila o Jiova ni dodonu me sauma na veibeitaki i Setani. Ia ena vakadodonutaka vakacava qori na Kalou, qai vakabulai ira na kawatamata?

iVoli e Veirauti

⁶ Na iwali e vakarautaka o Jiova e laurai kina na nona yalololoma kei na lewa dodonu. E sega ni dua na tamata e bau vakasamataka rawa, ia e iwali rawarawa dina. Na iVolatabu e vakatoka me ivoli, veivakaduavatataki, veisereki, veiyaloni, kei na isoro. (Same 49:8, ivakamacala e ra; Taniela 9:24; Kalatia 3:13; Kolosa 1:20; Iperiu 2:17) Ia e rairai matata dua-dua na ka e tukuna sara ga o Jisu. E kaya: “A sega ni lako

4, 5. (a) E beitaki Jiova vakacava o Setani, cava me sauma kina o Jiova na veibeitaki i Setani? (b) Na lasu cava e tukuna o Setani me bali ira na tamata yalodina i Jiova?

6. Na cava eso na vosa e vakayagataki ena iVolatabu me dusia na sala e vakabula kina na kawatamata na Kalou?

mai na Luve ni tamata me qaravi, ia me veiqaravi ga, me so-
lia tale ga na nona bula me kedra ivoli [vaKirisi, *ly'tron*] e le
levu.”—Maciu 20:28.

⁷ Na cava na ivoli? Na vosa vaKirisi e vakayagataki eke e
yavutaki ena dua na vosa e kena ibalebale na “dolava, se
sereka.” Dau vakayagataki na vosa qo me vakamacalataka na
ilavo e saumi me sereki kina e dua e vesu ena ivalu. O koya
gona, na ivoli e dua na ka me saumi me sere se voli kina e
dua na ka. Ena iVolatabu vakaIperiu, na vosa e vakadewataki
me “ivoli” (*ko'pher*) e vu mai na dua na vosa e kena ibale-
bale na “ubia.” Kena ivakaraitaki a kaya vei Noa na Kalou
me boroya [ubia] na waqa ena drega loaloa. (Vakatekivu 6:
14) E rawa nida kaya ni ivoli e **iubi** tale ga ni ivalavala ca.
—Same 65:3

⁸ Sa rauta me kaya na ivolavosa ni iVolatabu na *Theologi-
cal Dictionary of the New Testament* ni vosa qo (*ko'pher*) “e
dau vakaibalebalebaka tu ga na ka e tautauvata,” se veirauti.
O koya gona, ena kena saumi na ivoli me iubi ni ivalavala ca
ena vinakati tale ga me veirauti vinaka na ivoli me rawa ni
ubia taucoko kina na leqa e basika. E kaya na Lawa ni Kalou
vei ira na Isireli: “Me isau ni bula na bula, me isau ni mata
na mata, me isau ni bati na bati, me isau ni liga na liga, me
isau ni yava na yava.”—Vakarua 19:21.

⁹ Era dau cabora na isoro manumanu vua na Kalou na ta-
gane yalodina me tekivu mai vei Epeli. Qori e vakaraitaka
nira kila tu nira ivalavala ca, ra qai vinakata mera sereki mai
kina. Era vakaraitaka tale ga nira vakabauta na vosa ni yala-
yala ni Kalou me baleta na veisereki ena qai vakarautaka na
nona “kawa.” (Vakatekivu 3:15; 4:1-4; Vunau ni Soro 17:11;

7, 8. (a) Na cava na ibalebale ni “ivoli” ena iVolatabu? (b) Na sala
cava me veirauti kina na ivoli?

9. Na cava era dau cabora kina na isoro manumanu o ira na tamata
yalodina ni Kalou? E raica vakacava o Jiova na nodra isoro?

“Keda ivoli veirauti na tamata kece”

Iperiu 11:4) E ciqoma o Jiova na isoro va qori, qai vakadonui ira na cabora. Ia na isoro manumanu e ivakatakarakara wale ga. Na manumanu e sega ni rawa ni ubia na ivalavala ca ni tamata, nira lolovira vei keda. (Same 8:4-8) Sa rauta me kaya na iVolatabu: “[E] sega ni kauta tani rawa na ivalavala ca na dra ni bulumakau tagane kei na dra ni me.” (Iperiu 10:1-4) Na isoro va qo era ivakatakarakara wale ga ni isoro dina me na qai cabori me keda ivoli na kawatamata.

“Keda iVoli Veirauti”

¹⁰ E kaya na yapositolo o Paula nida “mate tiko na tamata kece ena vuku i Atama.” (1 Korinica 15:22) E dodonu gona me mate e dua e tautauvata sara ga kei Atama—me tamata uasivi—me rawa kina ni saumi na ivoli. (Roma 5:14) E sega ni dua tale na ka bula e rawa ni ivoli. Ena vinakati e dua na tamata e sega ni tau vua na itotogi mate kei Atama me “keda ivoli veirauti na tamata kece,” ia me uasivi vakataki Atama. (1 Timoci 2:6) E sega ni vinakati mera mate e milioni vakamilioni, me tautauvata kei na kedra iwiliwili na kawa kece kei Atama. E kaya na yapositolo o Paula: “Ena vuku ni **dua ga na tamata** [Atama] e curu kina i vuravura na ivalavala ca, kei na mate ena vuku ni ivalavala ca.” (Roma 5:12) O koya gona, “ni vakavuna na mate e dua na tamata,” sa vakarautaka kina na Kalou e “dua na tamata” me mai sereka na kawatamata. (1 Korinica 15:21) Ena sala cava?

¹¹ Mani vakarautaka o Jiova e dua na tagane uasivi e tu vakarau me solia nona bula. Me vaka e kaya na Roma 6: 23, “na isau ni ivalavala ca na mate.” Ni solia nona bula me keda ivoli, e “mate [kina] ena vukuda.” E sauma kina na ivalavala ca i Atama. (Iperiu 2:9; 2 Korinica 5:21; 1 Pita 2:24)

10. (a) Ena kilai vakacava na ivoli veirauti? (b) Na cava e vinakati kina me sorovaki ga e dua na tamata?

11. (a) E “mate [vakacava] ena vukuda” o koya e solia nona bula me ivoli? (b) Na cava ena sega kina ni yaga vei Atama kei Ivi na ivoli? (Raica na ivakamacala e ra.)

Ena vakilai dina na kena yaga. Na ivoli e sa na kauta laivi na ivalavala ca, kena ibalebale ni sa na bokoci tale ga na kedra itotogi mate na kawa i Atama talairawarawa.*—Roma 5:16.

¹² Meda vakatauvatana mada: Kaya mada ke o tiko ena dua na tauni, levu e kea era cakacaka ena vale ni buliyaya. Oni sau vinaka, oni marau qai lomavakacegu. Ia e dua na siga qai sogo na kabani. Na vuna? Ni butako o manidia qai vakavuna me beqaravu na kabani. O mani cegu na cakacaka, ra cegu tale ga na vo ni tamata cakacaka, sa sega ni saumi rawa na nomuni bili. Era lai vakila tale ga na leqa na dui watimuni, luvemuni, kei ira e dinau tu kina na kabani. E vakavuna kece qori e dua ga na tamata. Vakacava, ena rawa ni caka kina e dua na ka? Io! E gole mai e dua na turaga vutuniyau. E kila o koya na rawaka ni kabani. E lomani ira tale ga vakalevu na tamata cakacaka kei na nodra vuvale. E mani sauma o koya na dinau ni kabani, dolava tale. Na boko ni dua na dinau qori e kauta mai na vakacegu vei ira taucoko na tamata cakacaka, nodra dui vuvale, kei ira e dinau tu kina na kabani. E va sara ga qori na bokoci ni ivalavala ca i Atama, nira vakila na kena yaga e vica vata na milioni eda sega ni wilika rawa.

O Cei e Vakarautaka na iVoli?

¹³ O Jiova duadua ga e rawa ni vakarautaka “na Lami . . . ena kauta tani na nodra ivalavala ca na kai vuravura.” (Joni

* Ena sega ni rawa ni yaga vei Atama kei Ivi na ivoli. E kaya na Lawa a soli vei Mosese me baleta e dua e laba: “Moni kua ni ciqoma e dua na ivoli me vakabulai kina o koya e laba.” (Tiko Voli Mai na Lekutu 35:31) Sa dodonu ga me rau mate o Atama kei Ivi ni rau sa vakasalataki oti, ia erau digia ga, se rau nakita me rau talaidredre vua na Kalou. Qori na sala erau vakanadakuya kina na inuinui ni bula tawamudu a soli vei rau.

12. Vakatauvatana na kena yaga vei ira e le levu na saumi ni dua na dinau?

13, 14. (a) E vakarautaka vakacava o Jiova na ivoli ni kawatamata? (b) E saumi vei cei na ivoli? Na cava me saumi kina?

1:29) Ia e sega ni tala mai na Kalou e dua na agilosu me vakabula na kawatamata. E tala mai e dua ena mai vagalui Setani ena vosa ni veibeitaki a tauca me baleti ira na tamata i Jiova. Io, e yalorawarawa o Jiova me tala mai na Luvena e duabau ga e bulia, 'e dau taleitaka vakalevu e veisiga.' (Vosa Vakabalebale 8:30) E lomasoli na Luve ni Kalou "e vakadravudravuataki koya," me mai bula e vuravura. (Filipai 2: 7) E cakamana o Jiova ni tokitaka na nona bula na Luvena ulumatua vakayalo, ina katonigone i Meri, na goneyalewa Jiu. (Luke 1:27, 35) Ena yacana o Jisu. Ia vakalawa, e rawa ni vakatokai me ikarua ni Atama, ni tautauvata vinaka sara ga kei Atama. (1 Korinica 15:45, 47) Sa na rawa kina vei Jisu me solia nona bula me isoro, me volia lesu kina na kawatamata ivalavala ca.

¹⁴ Me na saumi vei cei na ivoli? E kaya na Same 49:7 ni saumi "vua na Kalou." Ia sega ni o Jiova ga a vakarautaka na ivoli? Io! Ia qo e sega ni vaka e dua na veisau iyaya wale ga —me vaka nomu taura mai na ilavo ena dua na taga, qai biuta tale ena ikarua ni taga. Eda vakavinavinakataka ni sega ni va qori na ivoli, e vakalawataki. Ni vakarautaka gona o Jiova na isau ni ivoli, e vakila na mosi kei na rarawa, ia e vakaraitaka ni se muria tiko ga na nona ivakatagedegede ni lewadodonu.—Vakatekivu 22:7, 8, 11-13; Iperiu 11:17; Jemesa 1:17.

¹⁵ Ena vulaitubutubu ni 33 G.V., e soli koya kina o Jisu me vakararawataki, me itekitekivu ni nona sauma na ivoli. E vakalaiva me vesu ni beitaki vakailasu, lewai, tau na kena itotogi, lauvako sara ena kaunirarawa. Vakacava e vinakati me va sara qori na levu ni rarawa me sotava o Jisu? Io, me vakalasui kina na veibeitaki i Setani, oya nira sega ni rawa ni yalodina vua na Kalou na nona tamata. A sega ni vakalaiva na Kalou me vakamatei Jisu o Eroti ni se gonelailai. (Maciu 2:13-18) Ia ni sa tamata bula o Jisu, e vosota rawa na

15. Na cava e vinakati kina me sotava o Jisu na veika rarawa qai mate?

nona veitusaqati o Setani ni sa kila vinaka tu na nona veibei-taki.* Ena nona “yalodina, e sega ni cakava e dua na ka ca, e savasava, e tawasei koya mai vei ira na ivalavala ca,” e vaka-dinadinataka kina o Jisu me yacova sara nona mate nira tu na tamata i Jiova era na yalodina tu ga ke dredre vakacava na ituvaki era sotava. (Iperiu 7:26) Sa rauta me tukuna o Jisu ena gauna e vakarau cavuka kina nona icedu: “Sa vakacavari!”—Joni 19:30.

Vakaotia Nona Cakacaka ni Veisereki

¹⁶ Ia se bera ni vakaotia o Jisu nona cakacaka ni veisereki. Ni siga tolu oti nona mate, sa qai vakaturi koya o Jiova. (Cakacaka 3:15; 10:40) Na veivakaturi vakairogorogo qori e sega ni icovi wale ga ni yalodina i Jisu, ia e solia tale ga vua na gauna me vakaotia kina nona cakacaka ni veisereki, me vaka na Bete Levu ni Kalou. (Roma 1:4; 1 Korinica 15:3-8) E kaya na yapositolo o Paula: “Ni lako mai o Karisito na bete levu, . . . ni curu, e sega ni kauta na dra ni me se dra ni luvenibulumakau tagane, na nona dra sara ga, e kauta ga vakadua ina tikina tabu me sereki keda me tawamudu. Ni sega ni curu o Karisito ina tikina tabu e tara ena liga, qori na ivakatakarakara ga ni ka dina. Ia e sa tiko mai lomalagi ena gauna qo me rairai ena mata ni Kalou ena vukuda.”—Iperiu 9:11, 12, 24.

* Me bokoci na ivalavala ca i Atama, ena vinakati me mate o Jisu ni sa dua na tamata bula e uasivi, sega ni se gonelailai. Nanuma tiko ni a nakita o Atama na nona ivalavala ca, e kila vinaka na bibi ni ka e cakava kei na kena revurevu. Me rawa gona ni okati o Jisu me “iotioti ni Atama,” me bokoca tale ga na ivalavala ca, e dodonu me sa dua na tamata matua o Jisu me kila vinaka na ka e cakava me yalodina tiko ga kina vei Jiova. (1 Korinica 15:45, 47) O koya gona, na bula taucoko i Jisu—wili kina nona mate vakaisoro—e okati me “dua . . . na ivalavala dodonu.”—Roma 5:18, 19.

16, 17. (a) E tomana tiko ga vakacava o Jisu nona cakacaka ni veisereki? (b) Na cava e vinakati kina vei Jisu me rairai “ena mata ni Kalou ena vukuda”?

¹⁷ E sega ni rawa ni kauta i lomalagi o Karisito na nona dra. (1 Korinica 15:50) Ia e kauta ga na ka e vakatakarakara-taka na dra: qori na ka ena rawati ena nona isoro uasivi. Sa qai vo ga me ciqoma o Tamana na nona isoro me voli lesu kina na kawatamata ivalavala ca. Vakacava e ciqoma o Jiova na isoro qori? Io, E vakadinadinataki qori ena Penitiko ni 33 G.V., ena gauna e sobuti ira kina na le 120 na tisaipeli na yalo tabu e Jerusalemi. (Cakacaka 2:1-4) E vakasakiti dina qori, ia e se qai itekitekivu ni veivakalougatataki e vakilai ena yaga ni ivoli.

Yaga ni iVoli

¹⁸ E vakamacalataka o Paula ena nona ivola vei ira e Kolosa ni vinakata na Kalou mera duavata kei koya na ka kece tale eso ena vuku ni dra a vakadavea o Jisu ena kaunirarawa. E vakamacalataka tale ga o Paula ni veivakaduavatataki qori e wili kina e rua na ilawalawa, na veika “mai lomalagi,” kei na veika “e vuravura.” (Kolosa 1:19, 20; Efeso 1:10) Na imatai ni ilawalawa ya o ira na 144,000 na lotu vaKarisito era nuitaka mera na bete mai lomalagi, ra qai veiliutaki mai vakatui kei Jisu Karisito e vuravura. (Vakatakila 5:9, 10; 7:4; 14:1-3) Ena vukudra, ena qai yaga tiko kina vakamalua na ivoli vei ira na kawatamata talairawarawa ena loma ni duanaudolu na yabaki.—1 Korinica 15:24-26; Vakatakila 20:6; 21:3, 4.

¹⁹ Na veika “e vuravura” e okati kina o ira na bula ena Parataisi e vuravura. Na Vakatakila 7:9-17 e tukuni ira qori nira lewe ni “isoqosoqo levu” era na bula yani ena “veivakararawataki levu.” Ia sega ni tukuni mera waraka sara na gauna ya mera qai marautaka kina na yaga ni ivoli. Ena gauna mada ga qo, “era savata na nodra isulu balavu ra qai vakavulavulataka ena dra ni Lami.” Nira vakabauta na ivoli, era sa vakila tiko kina nikua na veivakalougatataki vaka-

18, 19. (a) Na rua na ilawalawa cava era sa vakila na yaga ni veivakaduavatataki ena vuku ni dra i Karisito? (b) E yaga vakacava na ivoli vei ira “na isoqosoqo levu” ena gauna qo kei na gauna se bera mai?

Taro Mo Vakasamataka

Tiko Voli Mai na Lekutu 3:39-51 Na cava e bibi kina me veirauti na ivoli?

Same 49:7, 8 Na cava meda vakavinavinakataka kina na Kalou ena ivoli e vakarautaka?

Aisea 43:25 E vukei keda vakacava na tikinivolatabu qo meda raica kina ni vakabulai ni kawatamata e sega ni yavu duadua ga e vakarautaka kina na ivoli o Jiova?

1 Korinica 6:20 Me laurai vakacava ena noda ivalavala kei na noda ivakarau ni bula na ivoli?

yalo e rawati ena isolisoli vakayalololoma qori. E okati ira na Kalou mera yalododonu, mera nona itokani tale ga! (Jemesa 2:23) Ena vuku ni isoro i Jisu, sa rawa nira “torova na idabedabe vakaturaga ni loloma soli wale.” (Iperiu 4:14-16) Nira cala, era vosoti dina. (Efeso 1:7) E dina nira se ivalavala ca, ia era marautaka na savasava ni lewaeloma. (Iperiu 9:9; 10:22; 1 Pita 3:21) Era sega ni waraka sara mera duavata kei na Kalou ena dua na gauna mai muri, era sa marautaka sara tiko ga qo! (2 Korinica 5:19, 20) Ena loma ni duanaudolu na yabaki, era na qai “sereki . . . mai [vakamalua ena] nodra bobula tu ina ca” me yacova sara nira sa “vakila na galala lagi-lagi era vakila tu na luve ni Kalou.”—Roma 8:21.

²⁰ “Me vakavinavinakataki na Kalou ena vuku i Jisu Kari-sito” me baleta na ivoli! (Roma 7:25) E dua dina na ituvatuva rawarawa, ia e veivakadrukai dina. (Roma 11:33) Nida vakasamataka vakatitobu na ivoli, e tara dina na lomada, e uqeti keda meda toro voleka vua na Kalou lewadodonu. Me vakataki koya na daunisame, e dodonu ga meda vakacautaki Jiova na Kalou e ‘taleitaka na ivalavala dodonu kei na lewadodonu.’—Same 33:5.

20. E tarai iko vakacava na nomu vakasamataka na ivoli?

O Jisu e ‘Vakataudeitaka e Vuravura na Lewadodonu’

DUA na ka na cudru nei Jisu—ia e tiko na vuna vinaka. De dua o na sega ni vakabauta ni rawa ni yaco qo, ni turaga yalomalua. (Maciu 21:5) Ia na nona cudru e sega ni cudru vakalialia, ni lewa vinaka tu o koya na ka e cakava.* Ia na cava e vakavuna nona cudru na turaga yalomalua qo? Na caka ni ka e sega ni dodonu.

² E dau sakitaka o Jisu na valenisoro e Jerusalemi. Ena vuravura taucoko, qori duadua ga na vanua e vakatabui me qaravi kina na Tamana vakalomalagi. Era dau lako yani e kea na Jiu mai na veivanua mera lai sokalou, eso era lako vakayawa sara yani. Era lako tale ga yani na lewe ni veimatani era vakabauti Jiova, era dau curuma yani na buturara ni valenisoro ina vanua e vakatikitiki-tiki me baleti ira. Ia ni butuka yani o Jisu na valenisoro donuya na itekitekivu ni nona cakacaka vakaitalatala, e qai raica e dua na ka torosobu sara. Sa vaka na makete na vanua qo, sa sega ni vaka na vanua ni sokalou! Era sa osota na dauveivoli kei ira na dauveisau ilavo. Na cava e sega ni dodonu kina na ka e caka tiko qo? O ira na tagane qo era vakayagataka na valenisoro ni Kalou mera vakalolomataki ira kina na lewenivanua—ra butakoci ira mada ga. Ena sala cava?—Joni 2:14.

³ Sa ra lewa na iliuliu ni lotu me vakayagataki e dua ga na mataqali ilavo ena saumi ivakacavacava ni valenisoro. O ira na veisiko yani e dodonu mera vakayagataka ga na ilavo qori. Oya na

* Ni vakaraitaka o Jisu na nona cudru, e vakatotomuri Jiova tiko ga, na Kalou e dau “levu na nona cudru” ni raica na caka ca. (Neumi 1:2) Kena ivakaraitaki, ni sa tukuna oti vei ira nona tamata talaidredre o Jiova nira sa vukica nona vale “me qara ni daubutako,” e qai tomana: “Raica! Na noqu cudru kei na noqu cudru levu au na sova ena vanua qo.”—Jeremaia 7:11, 20.

1, 2. Na cava a cudruvaka o Jisu? Na vuna?

3, 4. Na cakacaka kocokoco cava sa yaco tiko ena vale i Jiova, qai veivakadodonutaki vakacava o Jisu?

vuna e mai tu kina na nodra teveli na dauveisau ilavo ena loma sara ga ni valenisoro, mera veisautaka kina nodra ilavo na vulagi. Ia e tiko na ilavo era lavaka. Era rawa tubu tale ga na dauvolitaki manumanu. O ira na vulagi era via vakacaboisoro e rawa nira volia rawa mai na nodra isoro ena loma ni koro, ia e rawa ni sega ni vakadonui na isoro qori vei ira na vakaillesilesi ena valenisoro. Ia na isoro era voli sara ga ena loma ni valenisoro era sa dau vakadonui tu ga. Nira kila gona na dauveivoli nira na mai volivoli ga ena valenisoro na lewenivanua, era sa dau qai vakatubura kina i lagi na isau ni nodra ivoli.* Qo e dua na ivakarau ni bisinisi e sa veivakalolomataki sara ga. E wili vakabutako!

⁴ Segga ni taleitaka o Jisu na cakacaka vakatawadodonu e raica. Qo na vale i Tamana! Mani talia e dua na kuita qai cemuri ira kina na bulumakau kei na sipi mai na valenisoro. Sa qai lakovi ira na dauveisau ilavo, e vukica nodra teveli. Vakasamataka ga ni sa caqera, qai dui qiqi na ilavo ena dela ni fuloa sisisi! Sa qai vosataki ira na volitaki ruve: "Ni kauta laivi na ka kece qo!" (Joni 2:15, 16) Segga ni dua e doudou me tusaqata na turaga yaloqaga qo.

Ucui Tamana Vinaka

⁵ Era qai suka tale na dauveivoli. Ni oti e rauta ni tolu tale na yabaki, e tukuna tale qori o Jisu, ia ena gauna qo, sa cavuta na vosa sara ga i Jiova ni a cudruvi ira na vakayagataka tiko nona vale me "nodra qara na daubutako." (Jeremaia 7:11; Maciu 21:13) Io, ni raica o Jisu nodra vakalolomataki na lewenivanua

* E vakamacalataka na Mishnah na nodra kudru ena dua na gauna e muri na lewenivanua ena vakadomobula ni isau ni ruve e volitaki ena valenisoro. Totolo wale ga na kena vakalutumi tale ena rauta ni 99 na pasede! O cei e qoqona tiko na ilavo ni veivoli qo? Era kaya eso na daunitukutuku makawa ni ratou taukena na makete ena valenisoro na vuvale i Anasa na Bete Levu. De dua na bisinisi sara ga qori e vakavutuniyautaki ratou.—Joni 18:13.

5-7. (a) E vakaraitaka vakacava o Jisu na lewadodonu i Jiova, cava eda rawa ni vulica ena nona ivakaraitaki? (b) E sogota vakacava o Karisito na gusu i Setani me baleta nona vakalewa na veiliutaki i Jiova kei na nona vakarogocataka na yacana?

kei na vakadukadukalitaki ni valenisoro, e tuburi koya sara ga na yalo ga i Tamana. Ia sa rauta! Ni vica na milioni na yabaki nona vakavulici koya voli o Tamana vakalomalagi. Sa rauta me sa curumi koya tale tu ga na lewadodonu e kilai tani kina o Jiova. E vakaraitaka dina ena nona bula ni ucui Tamana vinaka. Ke da via kila gona se vakacava sara tu mada na lewadodonu i Jiova, meda vuli ga mai ena ka e cakava o Jisu Karisito.—Joni 14: 9, 10.

⁶ A raica vinaka tu na Luve ni Kalou duabau na nona vakatokai Jiova o Setani me daulasulasu, kei na nona vakalewa na veiliutaki i Jiova. Sa dua na lasu levu! A rogoca tale na Luvena na nona qai vakalewa e muri o Setani nira qaravi Jiova tiko ga na tamata ena nodra kocokoco, era sega ni lomani koya dina. E mositi koya na Luve ni Kalou na veibeitaki vakailasu qo. Sa na bau marau mada ga ena gauna e kila kina ni na vakayagataki sara ga o koya ena vakadodonutaki ni veibeitaki oya! (2 Korinica 1:20) Ia na cava me na cakava?

⁷ Me vaka eda sa vulica ena Wase 14, e sogota sara ga na gusu i Setani o Jisu Karisito me baleta na nona beitaki ira na ibulibuli i Jiova. E vakadodonutaka ena gauna qori o Jisu na kena vakau-cacataki na yaca tabu i Jiova, wili kina na lasu ni sega ni vinaka na nona veiliutaki uasivi. O Jisu, na Turaga digitaki i Jiova, ena vakadeitaka na lewadodonu vakalou e lomalagi kei vuravura. (Cakacaka 5:31) E laurai tale ga ena bula i Jisu e vuravura na lewadodonu vakalou. A kaya o Jiova me baleti koya: “Au na solia vua na yaloqu, ena vakamatatataka na lewadodonu ina veimataniu.” (Maciu 12:18) E vakayacora vakacava o Jisu na veivosa qori?

Vakamatatataka o Jisu “na Lewadodonu”

⁸ E taleitaka o Jisu na Lawa i Jiova, e bulataka. Ia o ira na iliuliu ni lotu ena nona gauna era vakayagataka cala na Lawa, era

8-10. (a) Era beci vakacava na sega ni Jiu kei ira na yalewa ena lawa era vakabulia na iliuliu ni lotu vakaJiu? (b) E lai icolacola bibi vakacava na lawa ni Siga ni Vakacegeu i Jiova ena lawa era bulia na Jiu?

“Ni kauta laivi na ka kece qo!”

vakatanitaka. A kaya vei ira o Jisu: “Oni na rarawa na vunivola kei na Farisi, ni dau veivakaisini! . . . Oni sega ni kauaitaka na veika e bibi ena Lawa me vaka na lewadodonu, loloma, kei na yalodina.” (Maciu 23:23) E macala nira sega ni vakamatata-taka na qasenivuli ni Lawa ni Kalou qo na ibalebale dina ni “lewadodonu.” Kena veibasai ga, nira dau ubia na lewadodonu dina vakalou. Ena sala cava? Qo eso na kena ivakaraitaki.

⁹ E vakasalataki ira nona tamata o Jiova mera kua ni toro volekati ira na veimatanitu butobuto era tiko veitikivi. (1 Tui 11: 1, 2) Ia eso na iliuliu ni lotu yalododonu vakasivia era vakauqeti ira na lewenivanua mera sa cati ira kece na sega ni Jiu. E bau volai sara mada ga ena Mishnah e dua na lawa qo: “Me kua ni lai biu na bulumakau ena nodra burenivulagi na lewe ni veimatanitu ni vakabauti nira dau veiyacovi kei na manumanu.” Nodra vakaduiduitaki va qori na sega ni Jiu e sega sara ga ni dodonu, qai veicalati kei na inaki ni Lawa a soli vei Mosese. (Vunau ni Soro 19:34) Eso tale na lawa vakatamata era beci tale ga kina na yalewa. Eso na lawa era dau cavuqaqataka e kaya ni yalewa e dodonu me lako e daku i watina, me kua ni lako tikivi koya. E tabu ni veivosaki e matanalevu e dua na tagane kei na yalewa, veitalia sara mada ga ke watina. Era raici me vaka na bobula na yalewa, e sega mada ga ni vakatarai mera ivakadinadina ena mataveilewai. Bau dua sara mada ga na masu era dau vakavinavinakataka kina na Kalou na tagane nira sega ni yalewa.

¹⁰ Era ubia na iliuliu ni lotu na Lawa ni Kalou ena ibinibini lawa kei na ivakavuvuli vakatamata era bulia ga. Kena ivakaraitaki, na Lawa ni Siga ni Vakacegegu e kaya ga ni tabu na cakacaka ena Siga ni Vakacegegu, e biuta vakatikitiki na siga qori me siga ni qaravi Kalou, veivakabulabulataki vakayalo, kei na vakacegu. Ia era vakavuna na Farisi me ka ni oca na muria na lawa qo. Era lewa vakataki ira na “cakacaka” me vakatabui. Era sa qai digia e 39 na veimataqali cakacaka me vaka na tatamusuki kei na vakasasa. O ira na iwasewase qori era sa qai vakavu lomatarotaro ga vakalevu. Ke dua e vakamatea e dua na namu ena Siga ni Vakacegegu, e wili qori me vakasasa? Ke betia e vica na sore ni witi ni taubale tiko, sa wili qori me tatamusuki? Ke vakabula e dua e

tauvimate, sa wili qori me cakacaka? Sa ra qai saumi na taro qori ni buli tale eso na lawa matailalai.

¹¹ Ena ituvaki dredre qori, ena vukei ira vakacava na lewenivanua o Jisu mera kila na ibalebale dina ni lewadodonu? Ena nona veivakavulici kei na nona ivakarau ni bula, e doudou ni saqati ira na iliuliu ni lotu qori. Dikeva mada qo eso na nona ivakavuvuli. E saqata vakadodonu na veimataqali lawa era bulia ni kaya: "Oni sa vakatanitaka . . . na vosa ni Kalou ni oni vakadewataka tiko ga na nomuni ivakarau makawa."—Marika 7:13.

¹² E vakaraitaka vakadodonu o Jisu ni cala nodra nanuma na Farisi me baleta na lawa ni Siga ni Vakacecegu—nira sega ni kila na ibalebale ni kena inaki. E kaya ni o koya na Mesaia e "Turaga ni Siga ni Vakacecegu," o koya gona e tu vua na dodonu me veivakabulai ena Siga ni Vakacecegu. (Maciu 12:8) Sa qai vakabibitaka na tikina qo ena nona veivakabulai sara ga vakacakamana ena Siga ni Vakacecegu. (Luke 6:7-10) Na veivakabulai qo era ivakaraitaki lailai sara ni veivakabulai ena qai cakava e vuravura ena Duanaudolu na Yabaki ni nona Veiliutaki. Na Duanaudolu na Yabaki qori e Siga ni Vakacecegu uasivi duadua, nira sa na qai vakacegu dina kina na tamata yalodina mai na nodra vakalolomataki tu ena dua na gauna balavu ena ivesu ni ivalavala ca kei na mate.

¹³ E vakamatatataka tale ga o Jisu na lewadodonu dina ena dua na lawa vou, "na lawa i Karisito" a vakarautaka ni vakacavara nona cakacaka vakaitalatala e vuravura. (Kalatia 6:2) E duidui na lawa qori mai na Lawa a soli vei Mosese ni sega ni yavutaki ena levu na lawa volai, e yavutaki ga ena ivakavuvuli se idusidusi e rabailevu na ka era kovuta, dina ni tukuni vakadodonu kina e vica na ivakaro. E dua vei ira qo e vakatoka o Jisu me "ivunau vou." E vakavulici ira nona imuri kece o Jisu mera veilomani me vaka ga nona lomani ira. (Joni 13:34, 35) Io, na loloma dina e

11, 12. E vakaraitaka vakacava o Jisu nona saqata nodra ivakavuvuli vakatamata na Farisi?

13. Na lawa cava a vakarautaka o Karisito ni vakacavara nona cakacaka vakaitalatala e vuravura, e duidui vakacava qori mai na Lawa a soli vei Mosese?

kedra ivakatakilakila sara ga o ira era bulataka “na lawa i Karisito.”

Bulataki ni Lewadodonu

¹⁴ A sega ni vakavulica wale ga na loloma o Jisu. A **bulataka** sara ga o koya “na lawa i Karisito.” A tiki sara ga ni nona bula tau-coko. Dikeva mada e tolu na sala qo e matata kina na ibalebale dina ni lewadodonu mai na ivakarau ni bula i Jisu.

¹⁵ Kena imatai, e saga sara ga o Jisu me kua ni cakava e dua na ka e sega ni dodonu. De dua o sa raica ni yaco e levu na ka tawadodonu ena gauna e dokadoka kina e dua, lai cakava kina na ka e sega ni dodonu me cakava. Ia a sega ni cakava qori o Jisu. Dua na gauna a tarogi Jisu e dua: “Qasenivuli, ni tukuna mada vua na tuakaqu me wasea mai na iyau e dodonu me noqu.” Cava e qai kaya o Jisu? “O cei mada e lesi au meu turaganilewa se meu vota na iyau vei kemudrau?” (Luke 12:13, 14) Sa bau vakasakiti dina se vakacava? E sega ni dua e vuravura e tautauvata vakalalai kei Jisu ena vuku, nona yalomatua, kei na lewa e vakatara vei koya na Kalou; ia e sega ni siova na vakatulewa qo baleta ni sega ni soli vua na kena lewa. Na yalomalumalumu va qori e sega ni vou vei Jisu, ni dau vakaraitaka sara mada ga ena vica vata na udolu na yabaki ni bera ni mai bula vakatamata. (Juta 9) E tukuni Jisu vakavinaka ni dau rai ga vei Jiova me lewa vua na ka me cakava kei na ka me kua ni cakava.

¹⁶ Kena ikarua, e vakaraitaka na lewadodonu o Jisu ena ivakarau ni nona vunautaka na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. E sega ni veivakaduiduitaki. E saga ga me vunau vei ira kece na lewenivanua, ra vutuniyau se ra dravudravua. Kena veibasai o ira na Farisi, nira sega ni kauaitaki ira na dravudravua, kei ira na tauvanua, ra dau qai kacivi ira ena vosa ni veibeci na ‘*am-ha-á’rets*, se “kawa ni qele.” E doudou o Jisu ni sega ni tokona na veivakaduiduitaki va qori. Ni vunautaka na itukutuku vinaka—se

14, 15. E vakaraitaka vakacava o Jisu ni kila vinaka tu na vanua e yala kina nona lewa? Na cava e veivakacegui kina qori?

16, 17. (a) E vakaraitaka vakacava o Jisu na lewadodonu ena nona vunautaka na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou? (b) E vakaraitaka vakacava o Jisu ni nona lewadodonu e yavutaki ena yalololoma?

kana vata kei ira na lewenivanua, ni vakani ira, vakabulai ira, se vakaturi ira—e dau muria tu ga na lewadodonu ni Kalou, na Kalou e vinakata mera bula na “tamata kece ga.”*—1 Timoci 2:4.

¹⁷ Kena ikatolu, e yavutaki ena yalololoma na lewadodonu i Jisu. E dau saga me vukei ira na ivalavala ca. (Maciu 9:11-13) E dau tu vakarau me vukei ira na malumalumumu era sega ni rawa ni taqomaki ira. Kena ivakaraitaki, e sega ni duavata o Jisu kei ira na iliuliu ni lotu ena gauna oya ena nodra dau vunautaka mera kua ni vakabauti na Lewe ni Veimatanitu. E yalololoma me vakavulica eso vei ira qori, me vukei ira tale ga, e dina ni nona ilesilesi e baleti ira na Jiu. A vakadonuya me veivakabulai ena vukuna e dua na turaganivalu ni Roma ni kaya: “Au sega mada ga ni raica e Isireli e dua me va qo na levu ni nona vakabauta.”—Maciu 8: 5-13.

¹⁸ E sega tale ga ni duavata o Jisu kei na rai sa takalevu tu me baleti ira na yalewa. E cakava ga o koya na ka e dodonu. Era raici na yalewa ni Samaria mera tawasavasava, me vakataki ira ga na Lewe ni Veimatanitu. Ia a sega ni tu vakasuka o Jisu me vunau vua na yalewa ni Samaria ena ikeliwai mai Saika. Me cava tale, ni qo sara ga na imatai ni gauna e vakatakilai koya kina o Jisu ni o koya na Mesaia yalataki. (Joni 4:6, 25, 26) Era kaya na Farisi ni sega ni dodonu mera vakavulici na yalewa ena Lawa ni Kalou, ia e dau vakayagataka sara vakalevu o Jisu na nona gauna kei na nona bula me vakavulici ira kina na yalewa. (Luke 10:38-42) E dau tukuni tale tu ga ni sega ni dodonu me vakabauti nodra soli ivakadinadina na yalewa, ia e vakaraitaka o Jisu ni dokai ira na yalewa ni vakalaiva me ratou raici koya sara ga eliu ni sa vakaturi oti. E tukuna sara mada ga vei rau na yalewa me rau lai tukuna

* Era kaya na Farisi nira tamata lolovira o ira na sega ni kila na Lawa, era tamata “cudruvi.” (Joni 7:49) Era kaya ni sega ni dodonu mera vakavulici na tamata va qo, me kua ni caka bisinisi kei ira, me kua tale ga na kana se masu vata kei ira. Ke dua e solia na luvena yalewa me vakawati kei ira qori, sa tautauvata ga kei na nona solia na luvena vei ira na manumanu kila. Era kaya ni sega ni dodonu mera vakaturi.

18, 19. (a) Na cava eso na sala e vakaraitaka kina o Jisu nona dokai ira na yalewa? (b) E laurai vakacava ena ivakaraitaki i Jisu ni rau salavata na yalodoudou kei na lewadodonu?

na ka bibi erau raica vei ira na nona tisaipeli tagane!—Maciu 28: 1-10.

¹⁹ A vakamatatataka sara ga vei ira na veimatanitu o Jisu na ibalebale dina ni lewadodonu. Levu na gauna e leqataki sara kina nona bula. Eda vulica ena ivakaraitaki i Jisu ni noda totaka na lewadodonu dina ena gadrevi kina na yaloqaqa. Sa rauta me vakatokai o koya me “Laione ena yavusa i Juta.” (Vakatakila 5:5) Nanuma tiko ni laione e vakatakarakarataka na douvaki ni lewadodonu. Ia ena dua na gauna sa tu qo e matada, ena qai kauta mai o Jisu na lewadodonu e uasivi cake sara. Sa na qai taucoko sara na nona vakataudeitaka “e vuravura na lewadodonu.”—Aisea 42:4.

Na Tui vakaMesaia e ‘Vakataudeitaka na Vuravura’

²⁰ Ni sa Tui vakaMesaia ena 1914 o Jisu, e raica me yaco na lewadodonu e vuravura. Ena sala cava? E raica me vakayacori na parofisai ena Maciu 24:14. O ira na imuri i Jisu e vuravura era sa vakavulici ira na matatamata mai na veimatanitu ena ka dina me baleta na Matanitu i Jiova. Me vakataki Jisu, era sega ni vakaduiduitaka e dua, e nodra inaki mera mai kilai Jiova na Kalou lewadodonu na tamata mai na veivanua kece ga—gone se qase, vutuniyau se dravudravua, tagane se yalewa.

²¹ Sa raica tale tiko ga o Jisu me yaco na lewadodonu ena nona ivavakoso, ni o koya ga na kena iLiuliu. Me vaka ga a parofisaitaki, e vakarautaka o koya eso na “isolisoli tamata,” qo o ira na qase lotu vaKarisito yalodina era liu sara tiko ga ena ivavakoso. (Efeso 4:8-12) Ena nodra vakatawa tiko na qelenisipi ni Kalou, era muria na ivakaraitaki i Jisu Karisito ena nodra tokona na lewadodonu. E dei tiko vei ira ni o Jisu e vinakata mera qaravi vakatautauvata na nona sipi—veitalia ga na duidui ni nodra ivakatagedegede ni bula, nodra itutu, se kedra ituvaki vakayago.

²² Ena dua na gauna sa tu qo e matada, ena qai vakadeitaka

20, 21. Ena noda gauna qo, sa raica vakacava na Tui vakaMesaia me yaco na lewadodonu e vuravura, vaka kina ena ivavakoso vaKarisito?
22. E raica vakacava o Jiova na vakatanitaki ni lewa e sa sega ni caka rawa tu e vuravura nikua? E sa lesi Luvena me vakayacora na cava?

Taro Mo Vakasamataka

Same 45:1-7 Na cava eda nuidei kina ni o koya na Tui, na Mesaia, ena totaka na lewadodonu e uasivi?

Maciu 12:19-21 Me vaka e parofisaitaki, ena raici ira vakacava na vakaloloma o koya na Mesaia?

Maciu 18:21-35 E vakaraitaka vakacava o Jisu ni lewadodonu dina e salavata kei na yalololoma?

Marika 5:25-34 E vakaraitaka vakacava o Jisu ni lewadodonu vakalou e kauaitaki tale ga kina na ituvaki ni tamata yadua?

o Jisu na lewadodonu e vuravura ena kena ivakatagedegede cere cere duadua. Dua na ka na vakatanitaki ni lewa ena vuravura ca qo. Na gone kece era mate ena via kana e vakadinadinataka na veiliutaki ca, vakauasivi nida vakasamataka na levu ni ilavo e vakayagataki ena buli ni iyaragi ni ivalu, kei na nodra vakayagataka ga na ilavo me yaga vei ira. Nodra mate vakasakasaka e vica vata na milioni ena gauna qo e dua vei ira na sala e vakilai kina na lewa ca, na ka kece qo e dau vakacudrui Jiova vakalevu. E sa lesi Luvena gona me vakarautaka e dua na ivalu savasava me vaqevutaki kina na vuravura i Setani, me vakaotia vakadua na lewa ca.—Vakatakila 16:14, 16; 19:11-15.

²³ Ia na lewadodonu i Jiova e sega ni yala wale ga ena nodra vakarusai na tamata ca. E sa lesi Luvena tale ga me “Turaga ni Sautu.” Ni oti na ivalu na Amaketoni, ena kauta mai o Jisu na vakacegu ni sa liutaka na vuravura taucoko, me salavata kei na “lewadodonu.” (Aisea 9:6, 7) Sa na qai vakayacora o Jisu e dua na ka ena marautaka sara, oya me cavuraka laivi na ka kece e vakavuna tu na rarawa kei na vutugu e vuravura. Ena sega ni mudu na nona yalodina tu ga ena nona totaka na lewadodonu uasivi i Jiova. O koya gona, e rui bibi meda vakasaqara ena gauna qo na lewadodonu i Jiova, da qai bulataka sara. Meda raica mada qo se da na vakayacora vakacava oya.

23. Ni oti na Amaketoni, ena qai vakaraitaka vakacava o Karisito na nona tokona na lewadodonu i Jiova me sega ni mudu?

“Mo Lewadodonu” ni o Lako Vata kei na Kalou

KAYA mada ke sa luvu tiko e dua na waqa, ia o sa tao tu e loma. Gauna sara ga o nanuma kina ni o sa na luvu, e qai basika yani e dua na dauveivueti, dreti iko laivi sara mai. Sa na dua mada ga na ka na nomu marau ni dreti iko laivi mai o koya na dauveivueti qai kaya vei iko: “O sa bula”! O na vakila ni vaka o dinau vua! Io, ke a sega o koya, ke o a sa leqa.

² Ena so na sala, e via tautauvata qo kei na ka e sa cakava vei keda o Jiova. Eda dinautaka tu vua noda bula. Ni vakarautaka sara ga o koya na ivoli, eda sereki rawa kina mai na ivesu ni ivalavala ca kei na mate. Eda nuidei nida kila tu ke da vakabauta na nona isoro talei, ena vosoti noda ivalavala ca, ena dei tale tu ga na noda inuinui ena gauna mai muri. (1 Joni 1:7; 4:9) Me vaka eda raica ena Wase 14, na ivoli e sala uasivi dua-dua e vakaraitaka kina o Jiova nona loloma kei na nona lewadodonu. Ia eda na dolea vakacava?

³ E veiganiti meda raica sara ga se cava e vinakata vei keda o koya noda dauveivueti. E kaya o Jiova ena gusu i koya na parofita o Maika: “Sa tukuna oti vei iko, na tamata, na ka vinaka. Na cava tale e vinakata vei iko o Jiova? Mo lewadodonu ga, mo mareqeta na yalodina, mo yalomalalumumu tale ga ni o lako vata kei na nomu Kalou?” (Maika 6:8) Dikeva ni dua vei ira na ka e vinakata vei keda o Jiova oya meda “lewadodonu.” Cava na kena ibalebale qo?

Vakasaqara “na Yalododonu”

⁴ E namaka o Jiova meda muria na nona ivakatagedegede.

1-3. (a) Na cava eda dinau tu kina vei Jiova? (b) Na cava e taroga lesu vei keda o koya na noda dauveivueti?

4. Eda kila vakacava ni vinakata o Jiova meda muria na nona ivakatagedegede dodonu?

Me na lewa mai o koya na ka e dodonu kei na ka e sega ni dodonu. E dau dodonu tu ga na nona ivakatagedegede, nida saga gona meda muria eda sa saga tiko meda caka dodonu. E kaya na Aisea 1:17: “Vulica na caka vinaka, saga na lewadodonu.” E uqeti keda na Vosa ni Kalou meda “vakasaqara na yalododonu.” (Sefanaia 2:3) E uqeti keda tale ga meda “tokara na tamata vou e buli me vaka na loma ni Kalou e vauci kina na yalodina kei na yalododonu.” (Efeso 4:24) Na yalododonu dina—se lewadodonu dina—e cata na ivalavala kaukaua, ivalavala dukadukali, kei na ivalavala velavela, ni ivalavala kece qo era veisaqasaqa kei na ka e savasava.—Same 11:5; Efeso 5:3-5.

⁵ Vakacava e dredre meda muria na ivakatagedegede dodonu i Jiova? Segga. Ni galeleti Jiova na lomada, eda sa na ciqoma na ka ga e vinakata vei keda. Baleta nida lomana na noda Kalou kei na veika e kilai tani kina, eda vinakata tale ga me vakamarautaki koya na noda ivalavala. (1 Joni 5:3) Nanuma tiko ni ‘vinakata na ivalavala dodonu’ o Jiova. (Same 11:7) Ke da via vakaraitaka dina na lewadodonu vakalou, se nona yalododonu, e dodonu meda taleitaka na ka e taleitaka o Jiova, meda qai cata na ka e cata.—Same 97:10.

⁶ E sega ni ka rawarawa vei keda na tamata ivalavala ca meda vakasaqara na yalododonu. E dodonu meda luvata tani na tamata makawa kei na kena ivalavala ca, da qai vakaisulu ena tamata vou. E kaya na iVolatabu ni tamata vou e “vakavoui tiko” ena vuku. (Kolosa 3:9, 10) Na vosa “vakavoui tiko” e vakaraitaka ni na sega ni oti rawa noda vakaisulu ena tamata vou, ena vinakati gona na sasaga. Se mani vakacava noda via cakava na ka e dodonu, tiko ga na gauna eda na tarabe kina ena vosa kei na ivalavala, nida tamata ivalavala ca.—Roma 7:14-20; Jemesa 3:2.

⁷ Meda raica vakacava na noda malumalumu lalai nida

5, 6. (a) Na cava e sega ni icolacola bibi kina na noda saga meda muria na ivakatagedegede i Jiova? (b) E vakaraitaka vakacava na iVolatabu ni na sega ni cegu na noda vakasaqara na yalododonu?

7. Meda raica vakacava na noda malumalumu lalai nida saga tiko ga meda vakasaqara na yalododonu?

vakasaqara tiko na ka e dodonu? E sega ni vinaka meda raica vakamamada na ivalavala ca. Ia ena gauna vata qori, meda kua ni soro, meda kua ni nanuma ni sa sega ni ganiti keda meda qaravi Jiova ena vuku ni noda malumalumu. Na noda Kalou dauloloma e sa vakarautaka na sala me vakadonui tale kina e dua e caka cala, ia sa veivutuni dina. Dikeva na vosa veivakauqeti i koya na yapositolo o Joni: “Au vola tiko yani vei kemuni na ka kece qo moni kua kina ni valavala ca.” E qai tomana: “Ke mani valavala ca e dua [ena vuku ni malumalumu ga vakatamata], sa tiko vata kei Tamada e dua na noda dauveivuke, o Jisu Karisito.” (1 Joni 2:1) Io, sa vakarautaka o Jiova na isoro i Karisito me rawa kina ni vakadonui na noda veiqaravi, e dina nida ivalavala ca. Vakacava e uqeti keda qori meda solia noda vinaka kece meda vakamarautaki Jiova?

iTukutuku Vinaka kei na Lewadodonu vaKalou

⁸ E rawa nida vakaraitaka na lewadodonu—e rawa sara mada ga nida vakatotomuria na lewadodonu ni Kalou—nida vakaitavi ena kena levu duadua eda rawata ena noda vunautaka na itukutuku vinaka ni nona Matanitu. Na isema cava e tiko ena lewadodonu i Jiova kei na vunautaki ni itukutuku vinaka?

⁹ Ni bera ni tinia o Jiova na vuravura i Setani, ena raica me kacivaki mada yani na ivakaro. Ena nona parofisai me baleta na ka ena yaco ena gauna ni ivakataotioti, a kaya o Jisu: “Ena vunautaki . . . e liu na itukutuku vinaka ina veimatanitu kece.” (Marika 13:10; Maciu 24:3) Na vakayagataki ni vosa “e liu” e vakaraitaka ni so na ka era na muria mai na vunautaki ni itukutuku vinaka ena veivanua kece ga. Na veika era na muri mai qo ena okati kina na veivakararawataki levu a sa yalatakaki tu mai. Qo era na vakarusai kina na tamata ca, qai dolava na sala ina dua na vuravura vou ni yalododonu. (Maciu 24: 14, 21, 22) Sega sara ni dua e rawa ni kaya ni sega ni dodonu na

8, 9. Eda kila vakacava na lewadodonu i Jiova ena nona raica me kacivaki na itukutuku vinaka?

ka e cakava o Jiova vei ira na ivalavala ca. Ena nona veivakaroti rawa o Jiova, sa solia kina na gauna vei ira na ivalavala ca mera veisautaka nodra ivalavala, mera kua kina ni vakarusai.—Jona 3:1-10.

¹⁰ E ivakaraitaki vakacava ni lewadodonu vakalou na noda vunautaka na itukutuku vinaka? Kena imatai, sa dodonu ga meda solia na noda vinaka taucoko meda dusimaki ira tale kina eso ina sala ni bula. Vakasamataka tale mada na ivakaraitaki me baleta noda vakabulai mai na dua na waqa e sa luvu tiko. Ni o sa vueti qai tiko ena dua na velovelu, e macala ni o na via vukei ira tale eso era se tiko voli ga e wasawasa. O keda tale ga eda na via vukei ira era se cumuwaqara voli ga ena wasawasa ni vuravura ca qo. E dina ni levu era na cata na noda itukutuku. Ia ni se solia tiko ga vei ira o Jiova na gauna, se noda itavi tiko ga meda vukei ira mera “veivutuni,” me rawa kina nira bula.—2 Pita 3:9.

¹¹ Ena noda vunautaka na itukutuku vinaka vei ira kece eda sotava, eda vakaraitaka kina na lewadodonu ena dua tale na sala bibi: Eda vakaraitaka nida sega ni veivakaduiduitaki. Kua ni guilecava ni “sega ni dau veivakaduiduitaki na Kalou, ia e vakadonui ira era dokai koya ra qai cakava na ka e vinakata mai na veivanua kece.” (Cakacaka 10:34, 35) Ke da muria na nona lewadodonu, eda na sega ni veivakaduiduitaki. Eda na tukuna ga yani na itukutuku vinaka vei ira na tamata kece ga, veitalia se ra kai vei, ra vutuniyau se ra dravudravua, ra sucu turaga, se ra tauvanua. Eda na saga ga mera rogoca kece na tamata na itukutuku vinaka, me qai vakatau vei ira na nodra ciqoma se sega.—Roma 10:11-13.

Noda Veimaliwai kei Ira Eso Tale

¹² E rawa tale ga nida vakaraitaka na lewadodonu ena noda

10, 11. Eda vakaraitaka vakacava na lewadodonu vakalou nida vaka-itavi ena vunautaki ni itukutuku vinaka?

12, 13.(a) Na cava meda kua kina ni totolo ni vakalelewa? (b) Na cava na ibalebale ni vosa i Jisu meda “kua ni dau vakalelewa,” kei na noda “kua ni dau veibeitaki”?

raici ira eso tale me vaka ga na nona raici keda o Jiova. Dau rawarawa meda vakalewai ira na tani, meda vakalewa na nodra malumalumu da qai via vakilakila na nodra inaki. Ia o cei vei keda ena vinakata me vakalewa o Jiova na nona malumalumu kei na nona inaki? E sega ni dau cakava qo o Jiova. E kaya na daunisame: “Ke oni dau raica ga na cala, i Ja, o cei gona Jiova ena duri rawa?” (Same 130:3) Eda marau ni o koya na noda Kalou lewadodonu qai yalololoma e sega ni dau vinakata me vakaraica tiko ga na noda malumalumu. (Same 103:8-10) O koya gona, meda dau raici ira vakacava eso tale?

¹³ Nida kila ni lewadodonu i Jiova e dau salavata kei na yalololoma, eda na sega ni via totolo meda vakalewai ira eso tale ena ka e sega ni dua kina noda bisinisi, se ka e sega soti ni bibi. E dodonu meda qaqarauni ena tikina qo baleta ni a kaya o Jisu ena nona Vunau ena Ulunivanua: “Dou kua ni dau vakalelewa, de dou lewai.” (Maciu 7:1) E qai tomana o Jisu, me vaka e vola o Luke: “Ni kua ni dau veibeitaki, moni kua kina ni beitaki.” (Luke 6:37) E vakaraitaka o Jisu nona kila vinaka ni dua na malumalumu ni tamata na vakalelewa se veibeitaki. Ke dua e dau vakarogoca na vakalelewa, sa dodonu me tinia.

¹⁴ Na cava meda “kua ni dau vakalelewa” kina? Kena imatai, e sega ga ni dua na dodonu e tu vei keda meda vakalewa kina e dua. E dodonu meda nanuma na nona itatau na tisai-peli o Jemesa: “E dua ga e Vunilawa e Turaganilewa tale ga, e rawa ni veivakabulai e rawa tale ga ni veivakarusai. Ia o iko, o cei o iko mo vakalewa na kainomu?” (Jemesa 4:12; Roma 14:1-4) Kena ikuri, nida ivalavala ca ena sega tu ga kina ni dodonu na noda lewa. E levu na rai, se vakasama—okati kina na veivakaduiduitaki, yaloca, vuvu, kei na nona vakadonui koya ga e dua—e rawa ni vakabuawataka na noda raici ira na tani. Noda vakasamataki keda ni o keda yadua e tu na noda dui malumalumu e dodonu me tarovi keda mai na noda via totolo meda dusia na nodra cala na tani. E sega ni rawa nida raica na ka e tu e lomadra na tani; sega tale ga ni rawa nida kila na veika

14. Na cava meda “kua ni dau vakalelewa” kina?

***Eda vakaraitaka na lewadodonu vakalou nida tukuna
yani na itukutuku vinaka vei ira na tamata kece ga***

matailalai kece e baleti ira. O koya gona, o cei o keda meda lai vakalewa na inaki era cakava kina eso na ka na tacida, se nodra sasaga mera qarava na Kalou? E vinaka cake meda vakatotomuri Jiova nida raica na ka era vinaka kina na tacida, da qai kua ni vakaceuta na nodra malumalumu!

¹⁵ Vakacava o ira na lewe ni noda vuvale? Ka ni rarawa ni veibeitaki kei na veivakalolomataki e sa dau vakayacori tiko ena dua na vanua a dodonu me ivakavakacegu—na vuvale. E sega ni ka vou na noda dau rogoca nodra totogitaki se vakalolomataki ena vosa kei na ivalavala na lewe ni vuvale vei ira na ulunivuale, radinivale, se o ira na itubutubu. Ia na vosa kaukaua, vosa gaga, kei na ivalavala kaukaua, e sega ni dodonu me laurai vei keda na qarava na Kalou. (Efeso 4:29, 31; 5:33; 6:4) Na ivakasala i Jisu meda “kua ni dau veibeitaki” se “kua

15. Na vosa kei na ivalavala vakacava e sega ni dodonu me laurai vei keda na qarava na Kalou, na vuna?

ni dau vakalelewa” e dodonu me muri tale ga ena noda lomani vale. Nanuma ni noda vakaraitaka na lewadodonu e okati kina na noda raici ira eso tale me vaka ga na nona dau raici keda o Jiova. Qai noda Kalou e sega ni dau kaukaua nona ivalavala vei keda, se me dau vakalolomataki keda. Kena veibasai ga e “dau veikauaitaki” o koya vei ira na lomani koya. (Jemesa 5: 11) E ivakaraitaki vakasakiti dina vei keda!

Qase Era “Lewadodonu”

¹⁶ O keda kece e noda itavi meda dau lewa vakadodonu, ia qai vakauasivi sara o ira na qase ena ivavakoso vaKarisito. Dikeva na ivakamacala vakaparofisai i Aisea me baleti ira na “turaga” se o ira na qase: “Raica! Ena veiliutaki vakadodonu e dua na tui, kei ira na turaga era na lewadodonu.” (Aisea 32:1) Io, e vinakata o Jiova mera tokona na qase na nona lewadodonu nira veiqaravi. Era na vakayacora vakacava qo?

¹⁷ O ira na qase matua vakayalo qo era kila ni nodra tokona na lewadodonu ena okati kina na nodra raica me savasava tiko ga na ivavakoso. Tiko na gauna ena vinakati mera vakatulewa na qase ena vuku ni so na cala bibi. Era na nanuma ena gauna va qo ni lewadodonu vakalou e dau yalololoma ke dua na kena yavu. Ena sala qo era na saga kina me veivutuni o koya e valavala ca. Ia vakacava ke sega ni veivutuni dina o koya e valavala ca ni sa sagai oti me vukei? Ena lewadodonu dina, e veivakasalataki na Vosa i Jiova ena ka sara ga me caka: “Biuta tani na daucaka ca qori mai na kemuni maliwa.” Kena ibalebale me na vakasivoi mai na ivavakoso. (1 Korinica 5:11-13; 2 Joni 9-11) E dau sega ni ka marautaki vei ira na qase na nodra veivakasivoi, ia era kila ni dodonu me caka me savasava tiko ga kina na ivavakoso. Era vakanuinui tu ni dua na siga ena kilai yalona tale o koya e valavala ca, qai lesu tale mai ena ivavakoso.—Luke 15:17, 18.

16, 17. (a) Na cava e vinakata o Jiova vei ira na qase? (b) Na cava e dodonu me vakayacori ke sega ni veivutuni dina e dua e ivalavala ca? Ena vuku ni cava?

¹⁸ Na tokoni ni lewadodonu e okati tale ga kina na tau ni ivakasala vakaivolatabu ke dua e sa mua cala. Segā ni kena ibalebale qo nira sa na **vaqara cala** tiko ga na qase. Se mera saga me sa nodra cakacaka ga na veivakasalataki yavoki. Ia kaya mada ke dua na tacida “e segā ni liaca ni sa butucala tiko,” ena ituvaki va qori, era na saga sara na qase mera “vaka-dodonutaki koya ena yalomalua” nira kila ni lewadodonu vakalou e dau veinanumi, segā ni voravora. (Kalatia 6:1) O koya gona, era na segā ni vosataki koya e sa mua cala tiko, se mera cavuta eso na vosa ni veibeci. Ena yasana kadua, na ivakasala e tau vakayalololoma ena vakayaloqaqataki koya e vakasalataki. Ke ra veivunauci sara mada ga na qase ena ivavakoso—mera tukuna vakadodonu na leqa e rawa ni yaco ke dua sa mua cala tiko—era nanuma tale tiko ga ni o koya na tacida e sa via mua cala tiko e lewe ni qelenisipi i Jiova.* (Luke 15:7) Ena rawarawa ni veisau o koya e sa muacala tiko ke raica ni ivakasala se veivunauci e tau vua e caka ena dela ni loloma.

¹⁹ Ena so tale ga na gauna, ena vinakati mera vakatulewataka na qase eso na ka e baleti ira na tacidra vakayalo. Kena ivakaraitaki, so na gauna era dau bosea na qase na yacadra eso na tagane ena ivavakoso e rawa nira vakaturi mera qase se dauveiqaravi ni ivavakoso. Era kila na qase ni bibi mera kua ni veitotaki. Era raica mera muria ga na ivakatagedegede ni Kalou ena nodra vakatulewa, era segā ni vakararavi ena ka era nanuma. Ena sala qo, era qarauna kina ‘me dodonu na nodra lewa, ra qai kua ni veitovaki.’—1 Timoci 5:21.

* E kaya na 2 Timoci 4:2, ni tiko na gauna e dodonu mera “veivunauci, veivakadodonutaki, ra veivakauqeti” kina na qase. Na vosa vaKirisī e vakadewataki me “veivakauqeti” (*pa-ra-ka-le’o*) e rawa ni kena ibalebale “na veivakayaloqaqataki.” E dua tale na vosa vaKirisī e volekata na vosa qo na *pa-ra’kle-tos*, e rawa ni vakaibalebaletaka e dua na dauveitokoni ena ka vakalawa. O koya gona, nira veivunauci mada ga na qase, me nodra inaki tiko ga mera vukei ira na malumalumua vakayalo.

18. Na cava mera nanuma na qase nira tauca eso na ivakasala vakaivolatabu?

19. Na cava e vinakati mera dau vakatulewataka ena so na gauna na qase, mera yavutaka tale ga e vei na nodra vakatulewa?

***Era vakatotomuria na qase na lewadodonu i Jiova
ena nodra vakacegui ira na yalolailai***

²⁰ E dodonu mera vakaraitaka na qase na lewadodonu vakalou ena so tale na sala. Ni tukuna oti o Aisea na nodra “lewadodonu” na qase, e qai tomana: “O ira yadua era na vaka na ivunivuni mai na cagi, na ivakaruru mai na uca bi, ena vaka na uciwai ena vanua dravuisiga ena vaka na yaloyalo ni vatu levu ena vanua sigasiga.” (Aisea 32:1, 2) O koya gona, era na saga tiko ga na qase mera ivurevure ni vakacegu vei ira na nodra itokani vakayalo.

²¹ Ena vuku ni leqa kei na veika dredre e sotavi nikua, e levu era yalolailai, era na vinakata tu mera vakayaloqaqataki. Vei kemuni na qase, na cava oni rawa ni cakava moni vakacegui ira kina “na yalolailai”? (1 Cesalonaika 5:14) Solia nomu gauna mo rogoci ira. (Jemesa 1:19) De dua era na via talau-

20, 21. (a) Na cava e dodonu mera dau saga na qase, na vuna? (b) Na cava e rawa nira cakava na qase mera vakacegui ira kina “era sa yalolailai”?

Taro Mo Vakasamataka

Vakarua 1:16, 17 Na cava e vinakata o Jiova vei ira na dauveilewai e Isireli, na cava tale ga e rawa nira vulica kina na qase?

Jeremaia 22:13-17 Na cakacaka vakatawadodonu cava e veivakaroti kina o Jiova, cava e bibi me muri rawa kina nona lewadodonu?

Maciu 7:2-5 Na cava meda kua ni dau totolo kina ni vaqara na nodra cala na tacida vakayalo?

Jemesa 2:1-9 E raica vakacava o Jiova na veitovaki, eda na vakayagataka vakacava na ivakasala qo ena noda veimaliwai?

caka na lomadra vua e dua era nuitaka. (Vosa Vakaibalebale 12:25) Vakadeitaka vei ira nira kauaitaki, era yaga, era lomani —vei Jiova, vaka kina vei ira na tacidra kei na ganedra. (1 Pita 1:22; 5:6, 7) Kena ikuri, e rawa ni o masu vata kei ira. E rawa ni veivakacegui dina nona rogoca e dua na nona qaqanimasu ni veinanumi e dua na qase. (Jemesa 5:14, 15) Na nomu sasaga ena veinanumi mo vukei ira na yalolailai ena sega ni ka wale vua na Kalou ni lewadodonu.

²² Io, na noda saga meda vakatotomuria na lewadodonu i Jiova eda na volekati koya kina! Nida tokona nona ivakagedegede savasava, nida vota yani na itukutuku vinaka ni bula, nida saga meda raica ga na ka era vinaka kina eso tale sega ni nodra malumalumu, eda sa vakaraitaka tiko kina na lewadodonu vakalou. Kemuni na qase, ni oni taqomaka tiko ga na savasava ni ivavakoso, ni oni tauca na ivakasala e veivakayaloqaqataki, ni oni vakatulewa vakadodonu oni sega ni veivakaduiduitaki, ni oni vakayaloqaqataki ira na yalolailai, oni sa vakaraitaka tiko na lewadodonu vakalou. Sa na marau mada ga o Jiova ni rai mai lomalagi qai raica nira solia tiko na nona tamata nodra vinaka kece mera ‘caka dodonu’ nira lako vata kei na nodra Kalou!

22. Sala cava soti e rawa nida vakatotomuria kina na lewadodonu i Jiova? Na cava ena rawati kina?

“E LOMAVUKU”

Na vuku dina e dua vei ira na iyau talei e dredre me kunei. E kena iVurevure duadua ga o Jiova. Eda na dikeva ena iwasewase qo na levu ni vuku e tu vua na Kalou o Jiova, a tukuna na turaga yalodina o Jope me baleti koya: “E lomavuku.”

—Jope 9:4.

‘Sa Titobu Dina na Vuku ni Kalou!’

SA SEVA na inaki! E naulu sobu ina dua na vanua lolovira na tamata, na ibulibuli vakasakiti duadua vei ira na ka era buli ena ikaono ni siga ni bulibuli. A kaya na Kalou ni “sa bau totoka dina” na veika kece e bulia, okati kina na tamata. (Vakatekivu 1:31) Ia ena itekitekivu ni ikavitu ni siga, erau qai digia o Atama kei Ivi me rau to kei Setani ena veivorati. Mai na bula uasivi taumada, sa naulu sobu na tamata ina bula ivalavala ca, tini sara ina mate.

² Kena irairai ni sa mai sevataki vakadua na inaki i Jiova me baleta na ikavitu ni siga. Ena vica na udolu na yabaki na balavu ni kavitu ni siga, me vaka ga na ono na siga sa oti. Sa vakatabuya na ikavitu ni siga o Jiova, a nona inaki me tete yani na parataisi ena loma ni gauna qo, me yacova ni sa roboti vuravura, me qai bula kina na kawatamata uasivi. (Vakatekivu 1:28; 2:3) Ia sa na qai vakavatukanataki vakacava na inaki qo ni sa basika na veivorati? Na cava sa na cakava na Kalou? Na ka e yaco qo e vakatovolei sara ga kina na vuku ni Kalou—e rairai veivakatovolei levu duadua sara ga vua.

³ Ia e sega ni bera o Jiova. E tauca na kedratou itotogi na veivorati e Iteni, ena gauna vata oya e vakatakila kina e dua na ka e totoka sara: na nona inaki me na vakaotia na rarawa kei na leqa sa na tekivu vakila na kawatamata ena vukudratou na lewe tolu. (Vakatekivu 3:15) Na inaki qo i Jiova ena sega ni wali wale ga kina na leqa a basika e Iteni, ena tara yani na vica vata na yabaki ni bula ni kawatamata, yacova sara yani na veigauna balavu se bera mai. E vakasakiti dina na ka e nakita o Jiova me cakava, e rawarawa, ia e titobu sara. Na kena titobu na inaki totoka

1, 2. Na cava na inaki i Jiova me baleta na ikavitu ni siga? E vakatovolei vakacava na vuku ni Kalou ni se qai tekivu ga na siga qo?

3, 4. (a) Na cava eda kaya kina ni sa bau ivakaraitaki vakasakiti sara ga ni vuku i Jiova na ka e cakava me baleta na veivorati mai Iteni? (b) Na ka dina cava e dodonu meda nanuma nida saga tiko meda vulica na vuku i Jiova?

oya ena rawa kina ni dua e taleitaka na iVolatabu me vulica qai vakasamataka ena nona bula taucoko. Kena ikuri, e sega tale ni vakataratututaki ni na yaco ga na inaki i Jiova. Ena muduki dina na ca kece ga, na ivalavala ca, kei na mate. Era na bula uasivi kece na tamata yalodina. Na veika kece qo ena vakavatukanataki ni **bera ni cava** na ikavitu ni siga. Ena sala qo, ena vakayacori ga kina na inaki i Jiova me baleta na vuravura kei na kawatamata, qai vakayacori tale ga ena kena gauna ga a sa nakita makawa mai!

⁴ E veivakadrukai dina na vuku i Jiova! A uqeti na yapositolo o Paula me vola: ‘Sa titobu dina na vuku ni Kalou!’ (Roma 11:33) Nida saga tiko meda vulica eso na ka me baleta na vuku ni Kalou, e vinaka meda nanuma tiko na ka dina qo—se mani vakacava noda sasaga, ena vovodea tiko ga na ka eda kila me baleta na vuku i Jiova. (Jope 26:14) Ia meda dikeva mada na idivi vakatubuqoroqoro qo i Jiova.

Vuku vaKalou —Cava na Kena iBalebale?

⁵ E duidui na vuku kei na kilaka. Levu sara na ka e rawa ni kila na kompiuta, ia ena viavia mawi toka meda kaya ni vuku na kompiuta. Ia erau veiwekani na kila kei na vuku. (Vosa Vakaibalebale 10:14) Kena ivakaraitaki, ke o vinakata eso na ivakasala vuku me baleta na iwali ni dua na mate bibi, vakacava o na lai taro ivakasala vua e dua e lailai se sega sara ga ni dua na ka e kila me baleta na veiqaravi vakavuniwai? Sega sara! O koya gona, na vuku dina e lako vata kei na kilaka dodonu.

⁶ E sega ni tukuni rawa na levu ni ka e kila tu o Jiova. E “Tui ni veitabagauna” o koya, o koya duadua ga e sa bula tu mai ena gauna tawavakaiyalayala. (Vakatakila 15:3) E sega ni dua na ka me sega ni kila o koya ena loma ni gauna tawavakaiyalayala oya. E kaya na iVolatabu: “E sega ni vunitaki vua e dua na kabuli, ia e luvawale qai laurai levu na ka kece e matai koya eda na saumitaro vua.” (Iperiu 4:13; Vosa Vakaibalebale 15:3) E sega ni dua na ka e sega ni kila ni o koya ga a bulia na ka kece, e raica tale tu ga na ka kece e vakacakava na tamata me tekivu sara mai na ivakatekivu.

5, 6. Rau veiwekani vakacava na kila kei na vuku? E vakacava tu mada na levu ni ka e kila tu o Jiova?

E dikeva o koya na loma ni tamata yadua, e sega ni dua na ka e vuni vua. (1 Veigauna 28:9) E buli keda o koya me rawa nida vakatulewa ga vakataki keda, qai dau marau o koya ni raica nida vakatulewataka vakavinaka na noda bula. E “Daurogo masu” o koya, e rawa ni rogoa e levu na masu ena dua vata ga na gauna! (Same 65:2) Qai sega ni vakaiyalayala na levu ni ka e rawa ni nanuma.

⁷ Ia e sega ni vutucoqa wale ga ena kilaka o Jiova. E raica o koya na veitikina matailalai ena dua na ituvaki kei na sala era veisemati kina. E vakalewa o koya na veitikina matailalai ena kedra dui vakatagedegede, e kila na ka e vinaka mai na ka e ca, na ka e bibi mai na ka e sega soti ni bibi. Kena ikuri, na nona vakatulewa e sega ni yavutaki ena irairai ga ni ka e sau, e dikeva vakavoleka sara o koya na ka e loma. (1 Samuela 16:7) O koya gona, e Kalou raiyawa qai dau lewa matau o Jiova, qo e rua na itovo erau uasivi cake mai na kilaka. Ia na nona vuku e sa duatani ga.

⁸ E basika na vuku ni rau biu vata na kilaka kei na raiyawa. Eso mada ga na vosa taumada ni iVolatabu e vakadewataki me “vuku” e kena ibalebale na “kilai vakavinaka ni veika yaga.” O koya gona, na vuku i Jiova e sega ni ka e tukuni wale tu ga. E rawa ni muri, ena vakilai na kena yaga. Ni tawavakaiyalayala nona kilaka kei na nona raiyawa e dau uasivi kina na vakatulewa i Jiova, qai dau sega ni vakamelei rawa na sala e vakatauca kina. Qori na vuku dina! Laurai dina vei Jiova na dina ni ka a kaya o Jisu: “Ena kilai na vuku ena ka e cakava.” (Maciu 11:19) Na weniliga i Jiova ena lomalagi kei na vuravura e vakaraitaka votu na nona vuku.

iVakadinadina ni Vuku vaKalou

⁹ O sa bau qoroya e dua na daubuliyaya ena maqosa ni nona cakacaka, kei na totoka ni weniligana? Qori e dua na ivakaraitaki ni vuku. (Lako Yani 31:1-3) Ia o Jiova sara ga na iVurevure ni vuku va qori. A kaya me baleti Jiova o Tui Tevita: “Au vakacaucautaki kemuni ni vakatubuqoroqoro qai veivakurabuitaki na noqu buli. Na nomuni cakacaka e veivakurabuitaki, qori na ka au kila

7, 8. E vakaraitaka vakacava o Jiova na nona kilaka, raiyawa, kei na vuku?

9, 10. (a) Na vuku vakacava e tu vei Jiova? E vakaraitaka vakacava na vuku qo? (b) Eda kila vakacava na vuku i Jiova mai na sela?

vinaka.” (Same 139:14) Io, eda na qai qoroya ga vakalevu na vuku i Jiova nida vulica na veika me baleta na nona ibulibuli, vakabibi na yagoda.

¹⁰ Kena ivakaraitaki: Na nomu bula e tekivu ga ena dua bulu na sela somidi—nodrau sota e dua na yaloka nei tinamu kei na wai mai vei tamamu. Sega ni dede sa tekivu tawase na sela qo. Ni o qai basika, na duabulu na sela o a tekivu kina sa yaco me 100 na tirilioni na sela. Era somidi na sela qo. Nira coko vata mada ga e rauta ni 10,000 na sela, na kedra levu ena vaka tiko ga e dua na matanisuka. Ia era sa bau veivakadrukai dina na ibulibuli ni Kalou qo. E sega ni dua na misini se iqaqi e bulia na tamata me vakatauvatani rawa kei na vakasakiti ni sela. Era kaya na saenitisi ni sela yadua e vaka e dua na koro vakabai—na koro e qaraumi na ka e curu i loma kei na ka e curu i tuba, e tu na kena sala ni veilakoyaki, tabana ni vakautukutuku, tabana ni livaliva, iqaqi ni buli iyaya, tabana ni kau benu, tabana e dau saga me vakavoutaka tale na ka e sa vakayagataki, tabana ni veitaqomaki, qai dua sara mada ga na kena itikotiko ni veiliutaki ena uto ni sela se kena *nucleus*. Kena ikuri, na sela vakatubuqoroqoro qo e rawa ni bulia e dua na kena drua ena loma ga ni vica na aua!

¹¹ Ia era sega ni tautauvata kece na sela. Nira tawase tiko na sela ena gauna e buli tiko kina e dua na gone ena kete i tinana, e duidui na itavi era dui qarava. Eso era na lai bulia na nave; eso na sui, viciko, dra, se mata. Na duidui qo e vu mai na itukutuku matailalai ni ka me cakava na sela yadua e sa volatukutukutaki tu ena dua na tobu ni itukutuku ni sela e vakatokai na DNA. Na ka qo eda lai nanuma lesu kina nona a uqeti o Tevita me tukuna me baleti Jiova: “Na matamuni mada ga e raici au niu se kunekunetaki tiko, sa volai tu ena nomuni ivola.”—Same 139:16.

¹² Eso na tiki ni yagoda e sa bau vakasakiti sara ga. Dua vei ira na noda mona. Eso era kaya ni mona e ka vakasakiti qai vakatubuqoroqoro duadua me bau kilai. E tiko ena mona e rauta ni 100 na bilioni na sela ni nave—qo e via tautauvata sara ga kei na

11, 12. (a) Na cava e vakavuna mera duidui na sela ni gone e kunekunetaki tiko? E salavata vakacava qo kei na ka e kaya na Same 139:16? (b) E vakaraitaka vakacava na noda mona ni ‘veivakurabuitaki na kena ibulibuli’?

iwiliwili ni kalokalo ena noda isoso kalokalo. Na sela yadua qo e vica vata tu na udolu na ligadra era veitauri kina kei na vo ni sela. Era kaya na saenitisi ni mona ni tamata e rawa ni katona na itukutuku era maroroi tu ena vale ni ivola kece e vuravura. Ra vakabauta tale ga ni rairai sega ni vakaiyalayala na levu ni ka e rawa ni katona na mona. Sa vicasagavulu na yabaki nodra vakadikeva voli na saenitisi na tikiniyago “veivakurabuitaki” qo, ia era vakaraitaka vakadodonu nira se sega ga ni vakamacalataka rawa na kena itukutuku matailalai.

¹³ Ia o keda na tamata eda dua wale ga vei ira na levu sara na ibulibuli e kilai kina na vuku i Jiova. E kaya na Same 104:24: “Sa levu sara ga na nomuni cakacaka i Jiova! Oni sa cakava kece vakavuku. Sa sinai na vuravura ena ka oni cakava.” E laurai votu na vuku i Jiova ena veika buli kece era tu wavokiti keda. Na kadi me kena ivakaraitaki, era “sucu kaya na vuku.” (Vosa Vakabilebale 30:24) Io, e dau rairai vinaka nida sarava nodra cakacaka vata na yavusa kadi. So na kadi e nodra itavi na susu manumanu, era “susuga” na manumanu lalai na *aphid* me rawa mai kina na kedra. So tale na kadi era dau teitei, era “tea” na mataqali karou somidi. Ia e levu tale na manumanu era buli tale ga mai mera vakayacora eso na ka e veivakurabuitaki sara. Na lagonivale mada ga e rawa ni vakaraitaka eso na ivukivuki ni vuka e se sega ga ni rawata na waqavuka verevere duadua e bau bulia na tamata. Eso na manumanu vuka era dau biu vanua mera vuka sara vakayawa. Eso e nodra idusidusi ga na kalokalo, eso era vakayagataka na idre ni vuravura, eso tale e sa vaka e tuvai tu ga ena nodra mona na mape. Dua na gauna levu era vakayagataka na daudikeva na veika bula mera dikeva kina na nodra ivalavala veivakurabuitaki na manumanu vuka va qo. Sa na wacava na vuku e tu vei koya e buli ira qai tuvana vakamatau na veika e baleti ira!

¹⁴ Levu sara na ka era sa vulica na saenitisi me baleta na vuku i Jiova, mai na veika e bulia. Bau dua sara mada ga na taba ni

13, 14.(a) Era vakaraitaka vakacava na kadi kei ira na ka bula tale e so nira “sucu kaya na vuku”? Na cava eda vulica rawa e ke me baleti koya e buli ira? (b) Na cava eda kaya kina ni ka buli me vaka na viritalawalawa era “caka vakavuku”?

buli iyaya nikua e yacana na *biomimetics*, e dau saga me dikeva na ibulibuli ni veika bula qai vakatotomuria ena buli iyaya. Kena ivakaraitaki, o na rairai vakawa na totoka ni viritalawalawa. Ia o ira na daubuli iyaya era lai kauaitaka sara na kena ibulibuli, kei na veika e vakayagataki ena kena buli. Eso sara mada ga na wa tolo lailai ni viritalawalawa rairai malumalumumu qori era kaukaua cake sara mai na sitila, se na wa silika e vakayagataki ena jakete e dau darami me kua ni curu basika na sicini ni dakai. Ia e vakacava sara mada na kena kaukaua? Kaya mada ke vakalevutaki na viritalawalawa me vaka na levu ni lawa era dau vakayagataki na waqa ni qoli. Na viritalawalawa qo e sa rawa ni tarova e dua na waqavuka ni usa pasidia e tacoka tu i macawa! Io, e buli ira dina na veika qo o Jiova, ra qai “caka vakavuku.”

Vuku ena Taudaku kei Vuravura

¹⁵ E kilai na vuku i Jiova ena veika e bulia e vuravura, vaka kina mai lomalagi. Na veikalokalo mai lagi, me vaka eda a dikeva ena Wase 5, era sega ni taqera tu vakaveitalia e maliwalala. E matata vinaka tu na “kena lewai na lomalagi” ena ituvatuva maqosa e vakarautaka o Jiova ena nona vuku. (Jope 38:33) Era vakaisoso tu na kalokalo, ra tu na isoso lalai se *galaxy*, o ira na isoso lalai qo era sa qai umani vata ena dua na isoso levu se *cluster*, ra qai wasewasei tale tu ga na isoso kalokalo lelevu qo ena iwasewase lelevu sara era vakatokai na *supercluster*. Sa rauta me vakatoka na veika buli ni lomalagi o Jiova me ‘mataivalu’! (Aisea 40:26) Ia e tiko tale e dua na mataivalu e vakaraitaka vakavinaka cake sara na vuku i Jiova.

¹⁶ Me vaka eda a raica mai ena Wase 4, e vakatokai na Kalou me o “Jiova ni lewe vuqa” ena vuku ni nona itutu vakaturaganivalu ni liutaki ira tu e vica vata na drau na milioni na agilosu kaukaua.

15, 16. (a) Era vakaraitaka vakacava na kalokalo mai lagi na vuku i Jiova? (b) Eda kila vakacava na vuku i Jiova ena nona liutaki ira tiko e oba vakaoba na agilosu?

O cei e buli ira na veika bula e vuravura mera “sucu kaya na vuku”?

Qo e vakaraitaka na kaukua i Jiova. Ia na sala cava e vakaraitaka tale ga kina na nona vuku? Vakasamataka mada: Erau sega vaka-dua ni vakasavuliga o Jiova kei Jisu. (Joni 5:17) E macala gona ni o ira na agilosu nei Koya sa Cecere Sara era ogaoga tale tiko ga. Na-
numa tale ga nira uasivi mai vei keda na tamata, e duatani sara na nodra vuku kei na nodra kaukua. (Iperiu 1:7; 2:7) Ia era oga-
oga voli ga na agilosu qori ena cakacaka i Jiova, ra qai marau tiko ena cakacaka e veivakacegui—ena nodra “vakayacora na nona vosa” kei na nodra “cakava na lomana”—ena loma ni vica vata na bilioni na yabaki. (Same 103:20, 21) Sa na bau wacava na tuva-naki vakamaqosa ni nodra veiqaravi!

E “Vuku Duadua ga” o Jiova

¹⁷ Sa rauta me vakacerecerea na iVolatabu na vuku i Jiova. Kena ivakaraitaki, e tukuna ni o Jiova e “vuku duadua ga.” (Roma 16:27) O Jiova duadua ga e tu vua na vuku kece ga. E ivurevure ni vuku dina. (Vosa Vakaibalebale 2:6) Oya na vuna a sega ni vakararavi ga kina ina nona vuku o Jisu, ia e vakaraitaka ni dau tukuna ga na ka e vakaroti koya kina o Tamana, e dina ni o koya na ibulibuli i Jiova e vuku duadua.—Joni 12:48-50.

¹⁸ Dikeva mada nona vakamacalataka o Paula na uasivi ni vuku i Jiova: “Sa titobu dina na veivakalougatataki ni Kalou, na nona vuku kei na nona kilaka! E sega ni katumi rawa na titobu ni ka e vakananuma, e dredre tale ga ni kilai na nona sala kece!” (Roma 11:33) Ni tekivuna nona vosa na yapositolo o Paula ena nona kaya, “Sa titobu dina,” e vakaraitaka kina nona kauai dina kei na nona qoroqoro. Na vosa vaKirisu e digia o koya qai vakadewataki me “titobu” e veivolekati sara ga kei na vosa e vakadewataki me “qara sega ni vakabotona.” E vakavure vakasama gona na vosa qo. Ke da vakasamataka na vuku i Jiova, ena via vaka na noda irova e dua na qara e sega ni vakabotona, qai qara vakaiyanaqa eda sega mada ga ni raica rawa na iyalayala ni batibatina. Eda na sega ni katuma rawa. (Same 92:5) Na vakasama qo e dodonu me vakayalomalumalumutaki keda sara ga!

17, 18. Na cava e kaya kina na iVolatabu ni o Jiova e “vuku duadua ga”? Na cava e dodonu meda qoroya kina na nona vuku?

Taro Mo Vakasamataka

Jope 28:11-28 E talei vakacava na vuku vakalou? Na ka vinaka cava e rawa ni yaco nida vakasamataka vakabibi na tikina qo?

Same 104:1-25 E laurai vakacava na vuku i Jiova ena veika buli? E tarai iko vakacava qori?

Vosa Vakaibalebale 3:19-26 Ke da dau vakananuma na vuku i Jiova da qai bulataka, ena laurai vakacava qo ena noda bula e veisiga?

Taniela 2:19-28 Na cava e tukuni kina ni o Jiova e dau vakaraitaka na ka vuni? Meda raica vakacava na parofisai e volai tu ena Vosa ni Kalou?

¹⁹ E dua tale na sala e “vuku duadua ga” kina o Jiova: O koya duadua ga e rawa ni raica yani na ka e se bera ni yaco. De dua o na nanuma ni dau vakayagataka o Jiova na ikeli me vakatakarakarataka nona vuku. E via lima ga na kilo na bibi ni dua na ikeli (golden eagle), ia na yaloka ni matana e lailai tale na yaloka ni mata ni tamata. E vakatubuqoroqoro dina na kaukaua ni mata ni ikeli, ni rawa sara mada ga ni raica mai macawa na ka e vica tu na drau na mita na kena yawa, se mani vica vata sara na kilomita! A kaya ena dua na gauna o Jiova me baleta na ikeli: “E raiyawa mai kea na matana.” (Jope 39:29) E va sara ga qori o Jiova ni rawa ni ‘raica vakayawa’ na veigauna se bera mai!

²⁰ E vakamatatataka tu na iVolatabu na dina ni ka qo. E volai kina e vica vata na drau na parofisai, na itukutuku ni veika era se bera mada ga ni yaco. Era volai kece tu ena iVolatabu na macala ni veivaluvaluti, na nodra basika kei na nodra yali tale yani na veimatani tu qaqa kei vuravura, e tukuni rawa sara mada ga na ivakarau ni kabakoro era na taurivaka na turaganivalu—eso vei ira na parofisai qo era se vakaraitaki ni se vo tu e vicanadrau na yabaki.—Aisea 44:25–45:4; Taniela 8:2-8, 20-22.

19, 20. (a) Na cava e vakatakarakarataka vinaka kina na vuku ni Kalou na ikeli? (b) E vakaraitaka vakacava o Jiova ni rawa ni kila na ka e se bera ni yaco?

²¹ Kena ibalebale ni sa kila rawa tu na Kalou na vakatulewa kece o na cakava ena nomu bula? Era tokona na nanuma qori o ira era vakabauta ni sa lewa oti tu na Kalou na noda bula. Ia qo e sega ni salavata kei na vuku ni Kalou, ni sa vaka e vakaraitaka ni Kalou e sega ni tu vua na kaukaua me tarovi koya kina mai na nona sa na raica kece tu ga na ka e se bera ni yaco. Kena ivakaraitaki: Kaya mada ke sega ni dua e tautauvata kei iko ena kamica ni domomu ni o lagasere, kena ibalebale qo ni sa na sega vei iko na kaukaua mo tarova kina na domomu ni sa na lagasere tu ga ena veigauna kece? Qo e vakasama vakalialia dina! E vaka kina na Kalou, e rawa ni kila na ka e se bera ni yaco, ia ena sega ni vakayagataka tu ga na nona rawaka qo ena veigauna kece. Ke cakava qori, e sa na kauta laivi vei keda na galala ni vakatulewa, qo e dua na isolisoli ena sega ni via kauta laivi o Jiova.—Vakarua 30:19, 20.

²² Qai kena e ca sara oya ni kevaka e sa lewa oti tu o Jiova na noda bula, e sa kena ibalebale oya ni nona vuku e vuku sega ni loloma, e sega ni veikauaitaki, e sega ni veinanumi. Ia e matata vakasigalevu vei keda ni cala qori! E tukuna na iVolatabu ni o Jiova e **“lomavuku.”** (Jope 9:4) E dau tukuna na loma i Jiova na iVolatabu me vakaraitaka na veika e vakila sara ga o Jiova, na veika e tarai koya me vaka na loloma. O koya gona, na vuku i Jiova e sega ni duidui mai vei ira na vo ni kena idivi, nira yavu-taki kece ga ena loloma.—1 Joni 4:8.

²³ E sega ni vakamelei rawa na vuku i Jiova. E sega ni dua na vuna me sega kina ni nuitaki. Eda se yawa kalia sara o keda ni vakatauvatani kei na vuku lagilagi i Jiova, sa rauta me uqeti keda vakayalololoma na iVolatabu: “Mo nuitaki Jiova ena loma-mu taucoko, mo kua ni vakararavi ena nomu yalomatua. Mo nanumi koya ena ka kece o cakava, ena vakadodonutaka na nomu ilakolako o koya.” (Vosa Vakaibalebale 3:5, 6) Ia meda vakadeuca mada na vuku i Jiova me rawa nida toro voleka vua na noda Kalou vuku duadua.

21, 22. (a) Na cava e sega kina ni dua na yavu meda kaya kina ni o Jiova e kila kece tu na vakatulewa o na vakayacora ena nomu bula? Vakamacalataka. (b) Eda kila vakacava ni vuku i Jiova e salavata kei na loloma kei na veikauaitaki?

23. Na cava meda cakava ena lagilagi ni vuku i Jiova?

Vuku ena ‘Vosa ni Kalou’

O SE nanuma nona volavola mai vei iko e dua nomu itokani dredre e vakaitikotiko sara vakayawa? Dau vakamarautaki keda dina nona volavola mai vei keda e dua eda veidredreti. Eda dau marau meda rogoca se bulabula vinaka tiko se sega, cava eso na ka e sotava tiko, vaka kina na veika ena lalawataka tu me vakayacora. Na veitaratara va qo e dau vakavolekati keda vei ira na noda itokani dredre, veitalia mada ga ke da veiyawaki tu.

² Ia e rawa ni vakavu marau vakalevu duadua vei keda ke volavola mai vei keda na Kalou eda lomana! Io, e sa volavola dina mai vei keda o Jiova—ena nona Vosa na iVolatabu. Sa vakaraitaka ena nona ivola na ka e baleti koya, na ka e sa cakava, ka e nakita me na cakava, kei na levu tale. Sa solia vei keda o Jiova na nona Vosa ni vinakata meda toro voleka yani vua. Qai digitaka na noda Kalou vuku na sala uasivi duadua me veitaratara mai kina kei keda. E vakavotui dina ga na vuku ena iwalewale ni kena volai na iVolatabu, kei na ka e volai kina.

Na Cava me Volai Kina na iVolatabu?

³ Era na rairai kaya eso, ‘Na cava e sega ni vakayagataka kina na Kalou e dua tale na sala e bau vakasakiti cake—me kena ivakaraitaki, me vosa ga mai lomalagi—me veitaratara kina kei keda na tamata?’ So na gauna sa dau vosa mai lomalagi o Jiova ni vakayagataki ira na agilosu mera nona mata. Dua na kena ivakaraitaki na nona solia na Lawa vei ira na Isireli. (Kalatia 3:19) Era sautaninini sara ga na lewevuqa ena vuku ni domo mai lomalagi—na levu ni nodra rere era kerekere sara ga kina me kua ni vosa vei ira o Jiova, ia me vakayagataki Mosese ga me vosa vei ira. (Lako Yani 20:18-20) Sa qai rogoca o Mosese na 600 na Lawa nira cavuti yadudua sara ga vua.

-
- 1, 2. Na ivola cava e sa vola mai vei keda o Jiova, ena vuku ni cava?
 3. Sala cava a vakadewataka kina o Jiova na Lawa vei Mosese?

⁴ Ia vakacava ke a sega ni biu vakaivola na Lawa? Ena nanuma rawa o Mosese na icavucavuti matailalai ni Lawa a vakadewataki vua—na kedra vosa yadudua sara ga—me qai donu na kena vakadewataki vei ira na lewenivanua? Vakacava na iyatukawa ena qai muri mai? Mera sa na vakararavi sara tu ga ena Lawa e cavuti ga e gusu? Qo e sega ni iwalewale vinaka me vakadewataki kina na lawa ni Kalou, e sega ni iwalewale nuitaki. Vakasamataka mada se cava ena yaco kevaka mo tukuna e dua na italanoa vua e dua, oti me qai vakadewataka o koya vua e dua tale, oti e lai vakadewataka o koya ya vua e dua tani tale, vakadewataki yarayara tiko me yacova nira sa rogoca e lewe vica vata. Na italanoa e vakadewataki vei koya na kena iotioti e rawa ni duidui sara mai na kena o a talanoataka taumada. Ia a sega ni yaco na leqa qo ena Lawa ni Kalou.

⁵ Na vuku i Jiova e digitaka kina me biu vakaivola na veika ena tukuna. A vakaroti Mosese: “Vola na vosa qo, niu cakava tiko e dua na veiyalayalati kei iko kei ira na Isireli, me vaka ga na vosa qo.” (Lako Yani 34:27) A qai tekivu na vola iVolatabu ena 1513 B.G.V. Ena loma ni 1,610 na yabaki e tarava, e “levu na gauna, levu tale ga na sala e dau vosa kina na Kalou” vei ira e rauta nira le 40 era qai vola na iVolatabu. (Iperiu 1:1) Ni toso tiko na gauna, a dau nodra itavi na vunivola yalodina mera lavetaka na vosa kece era volai ena iVolatabu taumada me so na kena ilavelave vovou, na sala qo e sega ni kawaboko kina na iVolatabu. —Esera 7:6; Same 45:1.

⁶ Sa vakalougatataki keda dina o Jiova ena nona biuta vakaivola na itukutuku e vakasavuya vei keda. O sa bau ciqoma e dua na ivola o taleitaka sara ga? O taleitaka baleta ni vakacegui iko ena gauna o lomaleqa voli kina—o maroroya voli ga kina, oti ga o se baci wilika? E va sara ga qo na ivola e vola mai vei keda o Jiova.

4. Vakamacalataka na vuna ena sega kina ni vinaka ke vakadewataki ga e gusu na Lawa ni Kalou.

5, 6. Na cava me cakava o Mosese ena vosa i Jiova, me vaka e vakaroti koya kina o Jiova? Na cava eda kalougata kina ni biu tu vakaivola na itukutuku i Jiova?

“E vakavuna na Kalou na iVolatabu kece”

Ke a sega ni biuta vakaiwola o Jiova na nona itukutuku vei keda, ke a sega ni rawa nida wilika e veisiga da qai vakasamataka na ka e tukuna. (Same 1:2) Nida lomaleqa, e rawa nida “vakacegui mai na veika e volai ena iVolatabu.”—Roma 15:4.

Na Cava Era Volavola Kina na Tamata?

⁷ Na vuku i Jiova e digitaka kina na tamata me vola na nona Vosa. Kaya mada ke ra a vakayagataki na agilosu mera volavola, ena tara tale ga na noda bula na ka era vola, me vaka ga na noda volavola? E rawa nira vakamacalataki Jiova na agilosu mai na nodra rai cecere vakaagilosu, rawa tale ga nira vakamacalataka na nodra veiqaravi vua kei na ka era raica vei ira na tamata yalodina ni Kalou e vuravura. Ia vakacava ena salavata na ivakarau ni noda vakasama kei na ivakarau ni nodra vakasama na kabula vakayalo, o ira e duatani sara na ka era kila, ka era sotava, kei na nodra kaukaua ni vakatauvatani kei keda?—Iperiu 2:6, 7.

⁸ Ena nona digitaka na tamata me volavola, sa vakarautaka kina o Jiova na ka e ganiti keda dina—na ivolatukutuku e “vakavuna na Kalou” na kena volai, ia e tara sara ga noda bula nida wilika. (2 Timoci 3:16) E rawa vakacava qori? Kena irairai ni dau vakalaivi ira vakalevu na dauvolavola mera vakatulewataka sara ga vakataki ira na “vosa rogo vinaka,” mera vola tale ga “na vosa donu, e dina.” (Dauvunau 12:10, 11) Sa rauta me duidui na ivakarau ni volavola ena iVolatabu; baleta nira vola o ira e duidui na kedra ituvaki kei na ivakarau ni nodra bula.* Ia o ira kece na tagane qo era ‘tukuna ga na ka e vinakata na Kalou ena vei-

* Kena ivakaraitaki, ni ivakatawa ni sipi o Tevita, e dau vakayagataka vakalevu na ivakatautauvata me baleta na vakatawa sipi. (Same 23) Ni dau kumuni ivakacavacava o Maciu, e dau cavuta vakalevu na fika kei na ilavo. (Maciu 17:27; 26:15; 27:3) E vuniwai o Luke, e dau vakilai sara ga qo ena vosa e vakayagataka ena nona Kosipeli.—Luke 4:38; 14:2; 16:20.

7. E laurai vakacava na vuku i Jiova ena nona digitaka na tamata me vola na nona Vosa?

8. Na vakatulewa cava e solia na Kalou vei ira na dauvola iVolatabu? (Raica tale ga na ivakamacala e ra.)

uqeti ni yalo tabu.' (2 Pita 1:21) O koya gona, na ka kece ga era vola "e vosa ni Kalou."—1 Cesalonaika 2:13.

⁹ Sa rauta me taleitaki na iVolatabu, nira vola ga na tamata me vakataki keda. Era ivalavala ca, levu tale ga na veivakatovolei kei na ka dredre era sotava. Ena so na gauna, e uqeti ira na yalo i Jiova mera vola sara ga na ka era dui sotava, nodra rai kei na nodra sasaga. (2 Korinica 12:7-10) O koya gona, era vola sara ga na ka era dui sotava ena kena ivolavolai era na sega ni rawa ni caka va na agilosu.

¹⁰ Kena ivakaraitaki, vakasamataki Tevita mada, na tui kei Isireli. Ni sa kilai yalona tale mai ena so na nona ivalavala ca bibi, sa qai vola o Tevita e dua na Same e talaucaka kina na lomana, e masuta na Kalou me vosoti koya. E vola: "[Mo] vakasavasavataki au mai na noqu valavala ca. Niu kila vinaka na noqu cala, qai tu ga e mataqu na noqu ivalavala ca. Raica! Au beitaki ena cala niu sucu mai, qai kunekunetaki au o tinaqu ena ivalavala ca. Ni kua ni viritaki au laivi mai matamuni, kua tale ga ni kauta tani vei au na yalomuni tabu. Na isoro e talei vua na Kalou na yalo e ramusu, na uto e kavoro qai bibivoro, kemuni na Kalou, oni na sega ni cata." (Same 51:2, 3, 5, 11, 17) E macala ni na tarai iko na vakamamasu nei koya e vola na Same qo. Ia na tamata ivalavala ca e rawa ni va qo na nona vakamamasu.

Cava e Volatukutukutaki Kina Vakalevu na Bula ni Tamata?

¹¹ E tiko e dua tale na vuna e tarai keda kina vakalevu na ka e volai ena iVolatabu. Baleta ni vakamacalataki kina vakalevu na kedra itukutuku o ira era bula dina—o ira era qarava na Kalou kei ira era sega ni qarava na Kalou. Eda wilika na veika era sotava, na veika dredre kei na veika marautaki. Eda raica nodra tauca na vua ni nodra digidigi. Na ivolatukutuku kece qo era volai "meda vakavulici kina." (Roma 15:4) E vakayagataki ira na italanoa

9, 10. Na cava e taleitaki ga kina vakalevu na iVolatabu?

11. Na italanoa dina cava era volai tu ena iVolatabu "meda vakavulici kina"?

dina qo o Jiova me vakavulici keda kina, era tara sara ga na lomada. Dikeva mada eso na kena ivakaraitaki.

¹² Na iVolatabu e tukuni ira eso era sega ni yalodina, eso sara mada ga na tamata torosobu, kei na veika e dui yacovi ira. Ena itukutuku kece qo eda raica na ituvaki e vakaraitaki kina na itovo sega ni vinaka, e vakarawarawataka noda kila na itovo meda qarai keda kina. Kena ivakaraitaki, e matata sara ga vakasigalevu vei keda na ca ni sega ni yalodina ena ka e cakava sara ga o Jutasa ena nona bukia na vere me vesu kina o Jisu. (Maciu 26:14-16, 46-50; 27:3-10) Na italanoa va qo era tarai keda vakalevu, nira sega ni tukuna wale ga na ivalavala e ca, era tukuna tale ga na vuna era ca kina, qai vakavulica vei keda meda cata na ivalavala va qo.

¹³ Na iVolatabu e vakamacalataki ira tale ga e levu na tamata yalodina ni Kalou. Eda wilika kina na itukutuku ni nodra solibula kei na nodra yalodei. Eda raica kina na bulataki ni so na itovo ena bibi meda bulataka tale ga me rawa kina nida toro voleka vua na Kalou. Kena ivakaraitaki na vakabauta. Na iVolatabu e vakamacalataka na vakabauta qai kaya ni rui bibi me tiko vei keda ke da via vakamarautaka na Kalou. (Iperiu 11:1, 6) Ia e volatukutukutaki tale tu ga kina na kedra italanoa eso era vakaraitaka sara ga ena nodra bula na vakabauta. Vakasamataka mada na vakabauta nei Eparama ena nona sa lai tu vakarau me cabori Aisake. (Vakatekivu, wase 22; Iperiu 11:17-19) Na italanoa va qo e vakarawarawataka sara ga na noda taura na ibalebale ni “vakabauta,” qai dredre meda guilecava. Eda raica sara ga na vuku i Jiova ena nona vakarautaka mai eso na ivakaraitaki bula ni vakabauta kei na ivalavala vinaka tale eso, me ikuri ni nona vakuqeti keda meda saga me tu vei keda na ivalavala vinaka va qori!

¹⁴ Na italanoa dina tale ga era volai ena iVolatabu era vakaraitaka vei keda eso na ka me baleti Jiova. Vakasamataka mada na

12. Ena sala cava e vukei keda kina na kedra italanoa eso era sega ni yalodina, e volai tu ena iVolatabu?

13. Na sala cava e vukei keda kina na iVolatabu me matata vei keda na ibalebale ni ivalavala vinaka eso?

14, 15. Na cava e tukuna na iVolatabu me baleta e dua na marama a lako ina valenisoro? Na cava eda vulica me baleti Jiova mai na italanoa qo?

ka eda wilika me baleta e dua na marama a raica o Jisu ena valenisoro. E dabe volekata toka o Jisu na kato ni iyau, sa qai vakaraici ira toka na mai biuta nodra cau. Era lako mai e levu na vutuniyau mera mai biuta na nodra cau “na ivovo ni nodra ilavo.” Ia o Jisu e vakaraica matua e dua na yada dravudravua. E biuta o koya “e rua na ilavo lailai sara.”* Qo na qavu ni sede se bau tu vua. Mani kaya o Jisu, o koya e tautauvata vinaka sara ga na nona rai kei na rai i Jiova: “Vei ira kece na mai biu ilavo ena kato ni cau, e levu duadua na kena e biuta na yada dravudravua qo.” E macala mai na veivosa qo ni kevaka e soqoni vata kece na ilavo e biu ena kato ni cau, e lailai ga ni vakatauvatani kei na duabulu na cau ni marama qo.—Marika 12:41-44; Luke 21:1-4; Joni 8:28.

¹⁵ Vakasamataka mada. Vei ira kece na lako mai na valenisoro ena siga oya, na yada ga qo a cavuti ena iVolatabu! E vakavulici keda o Jiova ena italanoa qo meda kila ni dau vakavina-vinakataka o koya na ka eda cakava. E marau o koya me ciqoma na isolisoli eda solia vua mai vu ni lomada, veitalia ke lailai ni vakatauvatani kei na ka era solia eso tale. Na italanoa ni yada e sala vakasakiti dina e vakavulici keda kina o Jiova ena tikina qo!

Na Veika e Sega ni Tukuni ena iVolatabu

¹⁶ Ni o volavola vua e dua nomu itokani dredre, ena vakaiyalayala ga na levu ni ka o na rawa ni vola. O koya gona, o na digia vinaka na ka mo na vola. E vaka tale ga qo o Jiova ena nona digia na ka me talanoataka kei ira mera talanoataki ena nona Vosa. Ia ena italanoa se itukutuku qo, e sega ni dau tukuni vakamatailalai na veika kece. (Joni 21:25) Kena ivakaraitaki, ni tukuna na iVolatabu na Siga ni Lewa ni Kalou, de dua eda na sega

* E biuta na marama qo e rua na *lepta*, na nodra ilavo lailai duadua na Jiu ena gauna oya. Na rua na *lepta* qo e 1/64 ni isau ni tamata cakacaka ena dua na siga. Na rua na ilavo qo e sega mada ga ni voli rawa kina e dua na siparo, na manumanu isau lailai duadua era dau kania na dravudravua.

16, 17. Eda kila vakacava na vuku i Jiova ena nona digia me kua ni volai eso na ka ena nona Vosa?

ni lomavakacegu ena kena itukutuku. E laurai na vuku i Jiova ena ka e digia me kua ni volai ena nona Vosa. Ena sala cava?

¹⁷ Na ivolavolai ni iVolatabu ena vakaraitaka tale ga se cava e tiko e lomada. E kaya na Iperiu 4:12: “E bula na vosa [se, itukutuku] ni Kalou qai kaukaua, e gata cake mai na iseleiwau batirua, e suaka me wasea na yagoda kei na lomada, na noda isema kei na uro e loma ni suida, me vakavotuya na nanuma kei na inaki ni lomada.” Na itukutuku ni iVolatabu ena tara sara ga na lomada, ena vakatakila mai na noda vakasama kei na noda inaki dina. O ira era wilika ena yalo e vakalelewa era na dau tarabe vakalevu ena itukutuku e sega ni taucoko, ra qai sega ni vakacegui kina. O ira va qo e rawa nira vakatitiqataka na loloma ni Kalou, nona vuku, kei na nona lewadodonu.

¹⁸ Ena yasana kadua, nida vulica vagumatua na iVolatabu, eda na qai kilai Jiova vinaka, ena qai matata vei keda na ka e vakaraitaka dina tiko na iVolatabu me baleti koya. O koya gona, eda sega ni yavalati ke so na itukutuku ena iVolatabu e vakavu lomatarotaro, da qai sega ni kunea totolo na kena isau. Eda kila ni kevaka eda na vulica tiko ga na iVolatabu, ena qai matata ga mai na veika dina me baleti Jiova na Kalou. Ke sega mada ga ni matata vei keda e dua na ka, se vaka me kena irairai ni veicalati e dua na itukutuku kei na itovo ni Kalou, meda kua ni guilecava ni veika eda sa vulica rawa mai na iVolatabu e sa vakadeitaka oti vei keda ni o Jiova e Kalou dauloloma dina ga, dau veinanumi, qai dau lewadodonu.

¹⁹ O koya gona, kevaka eda via kila na Vosa ni Kalou, e dodonu meda dolava na lomada kei na noda vakasama ena noda wilika kei na noda vulica. Qori e ivakaraitaki levu dina ni vuku i Jiova. Ena vuku ni cava? Baleta na ivola era vola na tamata vuli e rawa wale ga nira kila o ira “na vuku kei na vuli vinaka” vakayago. Ia na volai ni dua na ivola mera kila wale ga o ira e vinaka na lomadra—e sa ivakaraitaki dina ga ni vuku ni Kalou!—Maciu 11:25.

18, 19. (a) Na cava meda kua kina ni yavalati ke dua na itukutuku ena iVolatabu e vakavu lomatarotaro, da qai sega ni kunea totolo na kena isau? (b) Na cava meda cakava meda kila kina na Vosa ni Kalou? E laurai vakacava ena tikina qo na vuku levu ni Kalou?

iVola e Vutucoqa ena "Vuku Dina"

²⁰ E vakaraitaka vei keda o Jiova ena nona Vosa na ivakarau ni bula e vinaka taudua meda muria. Ni buli keda, e kila vinaka cake o koya na ka e gadrevi me vinaka kina noda bula. Se sega tale ga ni veisau na ka eda gadreva me vaka na noda dau vinakata meda lomani, meda marau, me vinaka tale ga noda veimaliwai. E vutucoqa ena iVolatabu na "vuku" e rawa ni vu-kei keda me vakainaki na noda bula. (Vosa Vakaibalebale 2:7) Na iwasese yadua ni ivolanivuli qo e lewena tiko e dua na wase e vakamacalataka na sala eda na bulataka kina na ivakasala momona ena iVolatabu, ia meda dikeva mada qo e dua ga na kena ivakaraitaki.

²¹ De dua o sa na vakadinata ni o ira era dau katona na ca ra qai dau kubuta lo tu ga na nodra rarawa era dau vakavuna ga na nodra leqa. Na katoni ni ca e rui icolacola bibi, e rawa ni vakaleqai keda. E rawa ni vakaleqa na vakasama, kauta laivi na bula vakacegu, kei na marau. E dikevi ena tabana vakavuniwai ni katoni ni cudru e rawa ni vakarawarawataka na tauvi mateniuto kei na levu tale na mate bibi. Ia ni bera sara na vakadidike vakavuniwai, sa kaya makawa tu na iVolatabu na ivakasala momona qo: "Mo biuta na cudru qai vakanadakuya na katakata." (Same 37:8) Ia eda na cakava vakacava qo?

²² Qo tale e dua na ivakasala momona mai na iVolatabu: "Na nona yalomatua na tamata e berabera kina ni cudru, e kena idivi ni dau raibaleta na cala." (Vosa Vakaibalebale 19:11) Na nona yalomatua e dua ena raica rawa kina na ka e sega ni raica rawa na mata. Na yalomatua e via vaka tiko na bulataki ni ka e kilai, ni rawa ni vukeyi keda meda kila na vu ni ka e tukuna se ka e cakava e dua. Noda saga meda biuti keda ena kena ituvaki ena vukeyi keda meda kua ni raici koya cala se nanumi koya vakatani.

²³ Na ikuri ni ivakamacala qo e tiko tale ga ena iVolatabu:

20. Na cava e rawa duadua ga kina vei Jiova me tukuna vei keda na ivakarau ni bula e vinaka meda muria? Na cava e tu ena iVolatabu e rawa ni vukeyi keda?

21-23. Na ivakasala momona cava ena vukeyi keda meda kua ni katona na ca se meda cudru tiko ga?

Taro Mo Vakasamataka

Vosa Vakaibalebale 2:1-6 Na sasaga cava me vakaraitaka e dua ke via kila na vuku e tiko ena Vosa ni Kalou?

Vosa Vakaibalebale 2:10-22 Ena yaga vakacava vei keda na noda moica noda bula me salavata kei na ivakasala momona ni vuku ena iVolatabu?

Roma 7:15-25 E laurai vakacava mai na tikinivolatabu qo ni ka vakavuku ga mera vola na tamata na iVolatabu?

1 Korinica 10:6-12 Na cava eda vulica mai na kedra ivola-tukutuku na Isireli?

“Moni dau yalorawarawa, ni dau veivosoti tale ga vakarawarawa.” (Kolosa 3:13) Na vosa “oni dau yalorawarawa,” e kena ibalebale nida na sega ni sauma na ca e caka vei keda, eda na vakalaiva ga. Ni tiko vei keda na vosota va qo, eda na sega ni katona na veicudruvi lalai kece ga e yaco. O koya e “veivosoti” e sega ni cudru tiko ga. E kila na noda Kalou vuku ni dodonu meda dau veivosoti ke tiko na vuna meda veivosoti kina. Ena sega ni vakila wale ga na kena yaga o koya e vosoti, ia vakauasivi o keda ni na vakacegu na noda vakasama kei na lomada. (Luke 17:3, 4) Sa duatani ga na vuku ena Vosa ni Kalou!

²⁴ Dua na ka na nona lomani keda o Jiova, oya na vuna e vakaraitaka mai kina vei keda eso na ka. Mani digia na sala vinaka duadua—me volai e dua na ivola, mera vola ga na tamata, ia e vakamuai ira na yalo tabu ni Kalou. Oya na vuna e laurai ga kina ena drauniveva kece ni iVolatabu na vuku ni Kalou. E “nuitaki” na vuku qo. (Same 93:5) Nida moica noda bula me salavata kei na vuku qo da qai wasea yani, eda na volekata kina na Kalou vuku duadua. Eda na veivosakitaka ena wase e tarava e dua tale na ivakaraitaki vakasakiti ni vuku i Jiova: nona rawa ni parofisaitaka na ka e se bera ni yaco, kei na nona vakayacora na nona inaki.

24. Na cava ena yaco nida moica noda bula me salavata kei na vuku vakalou?

“Na Vuku ni Kalou ... ena ka Vuni Tabu”

DAU dredre vei keda meda maroroya na itukutuku. Nida rogoca e dua na itukutuku vuni, eda dau via talanoataka sara ga! Ia e kaya na iVolatabu: “E rogo na Kalou ni vunia na ka.” (Vosa Vakaibalebale 25:2) Io, ni iLiuliu Cecere Duadua ni Lomalagi kei na Vuravura qai Dauveibuli, e dodonu me vunia toka mada o Jiova eso na ka, me qai vakatakila malua vei keda ena kena gauna veiganiti.

² Ia e tiko e dua na ka vuni vakatubuqoroqoro e sa vakatakila o Jiova ena nona Vosa. E vakatokai me “ka vuni tabu me baleta na [loma ni Kalou].” (Efeso 1:9) Ni o vulica, o na qoroqoro. Ia ena sega ni yala ga e kea. Ena rawa ni vakabulai iko, e rawa mada ga ni o kila kina vakalailai na levu ni nona vuku na Kalou.

Vakatakilai Vakalalai

³ Ni rau sa valavala ca o Atama kei Ivi, e kena irairai ni sa mai seva na inaki i Jiova me tawana na vuravura parataisi na tamata uasivi. Ia e **vuki totolo** o Jiova ena nona walia na leqa. E kaya vua na gata: “Au na vakaveimecakitaki iko [na gata] kei na yalewa, na nomu kawa kei na nona kawa. Ena qaqa na ulumu o koya, o na qai mokuti koya ena bukubukuniyavana.”—Vakatekivu 3:15.

⁴ Era vosa vakaibalebale qori. O cei na yalewa? O cei na gata? O cei na “kawa” me na butuqaqia na ulu ni gata? E macala ni rau sega ni kila o Atama kei Ivi na kena isau. Ia na vosa e tauca na Kalou ena siga ya e vakarautaka kina na inuinui vei ira na nodrau kawa na veiwatini talaidredre qori. Ena qaqa ga na yalododonu. Ena yaco ga na inaki i Jiova. Ia ena yaco vakacava? Qori sara ga na ka vuni! E vakatoka na iVolatabu na “vuku ni Kalou, na vuku e vakaraitaki ena ka vuni tabu, na vuku e tabogo.”—1 Korinica 2:7.

1, 2. Na ka “vuni” cava e dodonu meda kauaitaka? Ena vuku ni cava?
3, 4. E vakarautaka vakacava na inuinui na parofisai ena Vakatekivu 3:15, ia na ka “vuni” cava e okati kina?

⁵ E Kalou “Dauvakatakila na ka vuni” o Jiova, toso na gauna ena qai vakaraitaka o koya na veika e vauca na ka vuni qori. (Taniela 2:28) Ia ena vakayacora vakalalai me yacova sara ni sa vakatakilai taucoko. Dua na kena ivakaraitaki, kaya mada ke tarogi tamana e dua na gone, “Ta, me vaka niu a tiko e kete i Na, au qai lako ga mai vakacava i tuba?” Na tama dauloloma ena vakaraitaka ga vakalalalai vei luvena na itukutuku ena yacova rawa nona vakasama. Ni tubu tiko o gone, sa na qai rawa ni rabailevu cake na ka e tukuna o tamana. E va tale ga qori o Jiova, e kila vinaka na gauna veiganiti me vakaraitaka kina vei ira nona tamata na lomana kei na nona inaki.—Vosa Vakaibalebale 4:18; Taniela 12:4.

⁶ Ena sala cava e vakaraitaka kina o Jiova na nona ka vuni? E levu sara na ka e sa vakatakila mai ni vakayagataka eso na veiyalayalati, se veidinadinati. De dua o sa vakaitavi oti ena dua na veidinadinati—ni o voli vale se dinau ilavo. Na veidinadinati va qori e dau tu na kena ivakadei, me vakadeitaka ni na vakayacori dina na veiyalayalati. Ia na cava me veiyalayalati kina o Jiova se veidinadinati kei keda na tamata? Sega ni sa veirauti ga na nona vosa ni yalayala? Io, ia ena nona yalololoma levu e dau vakarautaka tale ga o Jiova ena so na gauna na veidinadinati mera ivakadei ni nona vosa ni yalayala. Na veidinadinati qori era ikuri ni ivakadei vei keda meda nuitaka kina vakaoti na vosa ni yalayala i Jiova.—Iperiu 6:16-18.

Nona Veiyalayalati kei Eparama

⁷ A kaya o Jiova vua na nona dauveiqaravi yalodina o Eparama,

5. Vakatauvatana na vuna ena vakatakila mai kina vakalalai o Jiova na nona ka vuni.

6. (a) Na cava na inaki ni veiyalayalati se veidinadinati? (b) Na cava e vakasakiti kina nona dau veiyalayalati o Jiova kei keda?

7, 8. (a) Na cava a yalataka o Jiova vei Eparama, e kilai kina vakacava na ka vuni? (b) Ni toso tiko na gauna, e vakamatatataka tiko mai vakacava o Jiova na iyatukawa me na basika kina na kawa yalataki?

***“Au na vakalevutaka . . . na nomu kawa
 . . . me vaka na kalokalo ni lomalagi”***

ni oti e ruanaudolu vakacaca na yabaki mai na nona vakatalai tani na tamata mai Parataisi: “Au na vakalevutaka . . . na nomu kawa me vaka na kalokalo ni lomalagi kei na mataninuku ni matasawa. . . . Ena vuku ni nomu kawa era na rawata na veivakalougatataki na matanitu kece kei vuravura ni o vakarorogo ina domoqu.” (Vakatekivu 22:17, 18) Qori e sega ni vosa ni yalalya wale ga; e biuta o Jiova me dua na veidinadinati qai vaka-deitaka ena nona vosa ni bubului. (Vakatekivu 17:1, 2; Iperiu 6: 13-15) E veivakadrukai dina meda vakasamataka ni **bubului** **sara ga** o koya na Turaga Cecere Duadua ni Lomalagi kei na Vuravura me na vakalougatataka na kawatamata!

⁸ E macala mai na veiyalayalati kei Eparama ni o koya na kawa yalataki e tamata, baleta ni tukuni ni kawa i Eparama. Ia o cei o koya? Toso na gauna, e qai vakaraitaka o Jiova ni kawa qo ena basika mai vua na luve i Eparama, o Aisake. Vei rau na luve i Aisake, a digitaki o Jekope. (Vakatekivu 21:12; 28:13, 14) E muri, sa qai cavuta o Jekope na vosa ni parofisai qori vua e dua vei ratou na 12 na luvena tagane: “Ena sega ni biuti Juta na ititoko vakatui, se na ititoko vakaturaga mai na maliwa ni yavana, me yacova ni sa tadu mai o Sailo [“O Koya e Nona, O Koya e Taukena”, vakamacala e ra] era na qai talairawarawa vua na veimatatamata kece.” (Vakatekivu 49:10) Sa qai matata ni o koya na kawa qo e tui, ena basika vei Juta!

Nona Veiyalayalati kei Isireli

⁹ Ena 1513 B.G.V., e vakarautaka o Jiova e dua na ituvatuva e dolava sara na sala me tomani tale kina na kena vakatakilai tiko mai na nona ka vuni. E veiyalayalati kina o koya kei na kawa i Eparama, na matanitu o Isireli. E dina ni sa cava na veiyalayalati ni Lawa a soli vei Mosese, ia na veiyalayalati qori a dua vei ira na inaki bibi i Jiova me basika rawa mai kina na Kawa yalataki. Ena sala cava? E tolu na sala. Kena imatai, na

9, 10. (a) Na veiyalayalati cava a vakayacora o Jiova kei na matanitu o Isireli? E itataqomaki vinaka vakacava na veiyalayalati oya? (b) E vakavotuya vakacava na Lawa na kena gadrevi me dua na ivoli ni kawatamata?

Lawa a vaka e dua na bai. (Efeso 2:14) Na lewe ni lawa yadua era vaka na ilati ena kedra maliwa na Jiu kei ira na Lewe ni Vei-matanitu. Na Lawa gona a itataqomaki me kua ni veisola kina na dra ni kawa ena dewa mai kina na Kawa yalataki. Na vei-taqomaki sara ga oya a vakavuna me qaqaco toka ga mai kina na matanitu me yacova na gauna lokuci ni Kalou me basika na Mesaia ena yavusa i Juta.

¹⁰ Kena ikarua, na Lawa e vakavotuya mamaca ni dodonu me dua na ivoli ni kawatamata. E vakavotuya na Lawa uasivi qo ni na sega ni dua na tamata ivalavala ca e rawa ni muria tau-coko na kena ivakaro. Na Lawa gona “me vakavotui kina na ivalavala ca, me yaco mada mai na kawa a tukuni vua na vosa ni yalayala.” (Kalatia 3:19) Na isoro manumanu e vakarautaki ena Lawa e sa rawa ni bau vosoti toka kina na ivalavala ca. Ia me vaka e vola o Paula, “me vakavotui kina na ivalavala ca, me yaco mada mai na kawa a tukuni vua na vosa ni yalayala,” ba-leta na isoro manumanu e ivakatakarakara ga ni isoro i Karisi-to. (Iperiu 10:1-4) Vei ira gona na Jiu yalodina, na veiyalayala-ti ni Lawa e ‘tuberi ira vei Karisito.’—Kalatia 3:24.

¹¹ Kena ikatolu, na veiyalayalati ni Lawa e biuta e matadra na Isireli e dua na inuinui lagilagi. E kaya vei ira o Jiova ke ra yalodina ena veiyalayalati, era na qai yaco mera “matanitu bete qai matanitu tabu.” (Lako Yani 19:5, 6) Mani vakarautaka dina o Isireli vakayago na isevu ni matabete mera na lai vei-liutaki ena matanitu vakalomalagi. Ia e levu vei ira na Isireli era sega ni rawata na itavi dokai qori nira sega ni yalodina ena veiyalayalati, ra sega tale ga ni ciqoma na basika ni Kawa yalataki se na Mesaia. O cei gona me sa na qai vakaotia na iwiliwili ni matabete mera lewe ni Matanitu ni Kalou? Kei na veiwekani cava e tiko ena kedra maliwa na matabete qo kei na Kawa yalataki? Na isaunitaro qo era tiki tale ga ni ka vuni ni Kalou, era na qai vakatakilai ena nona gauna lokuci.

11. Ni vakayacora na Kalou na veiyalayalati kei ira na Isireli, na inui-nui lagilagi cava a rawa me nodra? Ia na cava era sega ni vakadonui kina e levu na Isireli?

Veiyalalayati kei Tevita me Baleta e Dua na Matanitu

¹² Ena ika11 ni senitiuri B.G.V., e vakatakila tale kina o Jiova eso na ka me baleta na nona ka vuni ena gauna e vakayacora kina e dua tale na veiyalalayati. A yalataka vua na tui yalodina o Tevita: “Au na vakatubura e dua na nomu kawa me taravi iko, . . . au na vakataudeitaka . . . na nona matanitu . . . , au na vakataudeitaka na idabedabe vakatui ni nona matanitu me tawamudu.” (2 Samuela 7:12, 13; Same 89:3) E sa qai matata ena vosa ni yalalala qo ni Kawa yalataki ena basika mai ena iyatukawa vakatui nei Tevita. Ia ena rawa ni veiliutaki me tawamudu e dua ga na tamata wale? (Same 89:20, 29, 34-36) Ena rawa tale ga vua e dua na tamata, e tui, me vakabula na kawatamata mai na ivesu ni ivalavala ca kei na mate?

¹³ E vola o Tevita ena veiuqeti ni yalo tabu: “E tukuna o Jiova vua na noqu turaga: ‘Dabe ena ligaqu imatau me yacova niu biuti ira na kemu meca me itutu ni yavamu.’ Sa bubului o Jiova ena sega ni veisautaka na nona nanuma: ‘O iko na bete tawamudu ena ivalavala vata ga i Melikiseteki!’ ” (Same 110:1, 4) Na vosa i Tevita e baleti koya sara ga na Kawa yalataki, se na Mesaia. (Cakacaka 2:35, 36) Na Tui qo ena veiliutaki, ia ena sega ni veiliutaki mai Jerusalemi. Ena lewa sara ga mai lomalagi ena ‘liga i matau’ i Jiova. O koya gona, na nona lewa ena sega ni yala ga e Isireli, ena tara sara ga na vuravura taucoko. (Same 2:6-8) Ia e dua tale na ka e vakatakilai e ke. Dikeva ni bubuluitaka o Jiova ni o koya na Mesaia ena yaco me dua “na bete . . . ena ivalavala vata ga i Melikiseteki.” Me vakataki Melikiseteki, o koya a bete, a tui tale ga ena gauna i Eparama, o koya na Kawa yalataki ena lesi koya sara ga na Kalou me Tui, me Bete **tale ga!**—Vakatekivu 14:17-20.

¹⁴ Ni toso tiko na veitabayabaki, e dau vakayagataki ira nona parofita o Jiova mera vakatakila tiko mai eso tale na ka me baleta na nona ka vuni. O Aisea me kena ivakaraitaki a kaya ni na

12. Na veiyalalayati cava a tauyavutaka o Jiova vei Tevita? E matata kina vakacava na ka vuni ni Kalou?

13, 14. (a) Na cava e yalataka o Jiova vua na nona Tui lumuti, me vaka e volai ena Same 110? (b) Cava tale e vakatakilai me baleti koya na kawa yalataki me vaka e cavuti ena gusudra na parofita i Jiova?

mate vakaisoro na kawa. (Aisea 53:3-12) A parofisaitaka o Maika na vanua me na sucu kina na Mesaia. (Maika 5:2) O Taniela a parofisaitaka na gauna sara ga me na basika kina na kawa kei na gauna me na mate kina.—Taniela 9:24-27.

Vakatakilai na ka Vuni!

¹⁵ Ena sega tu ga ni macala se ra na vakayacori vakacava na parofisai qo me yacova sara ni sa qai basika na kawa. E kaya na Kalatia 4:4: “Ni yaco mai na kena gauna, sa qai tala mai na Kalou na Luvena, e vakasucumi koya e dua na yalewa.” Ena yabaki 2 B.G.V., e kaya e dua na agilosu vua na goneyalewa o Meri: “Raica! O na bukete, o na vakasucuma tale ga e dua na gone-tagane, qai vakayacani koya o Jisu. Ena dokai o koya, ena vakatokai me Luvei koya e Cecere Duadua, ena solia vua na Kalou o Jiova na idabedabe vakaturaga i Tevita na tamana: . . . Ena sobuti iko na yalo tabu, ena vakaruguti iko na kaukau i koya e Cecere Duadua. Oya na vuna ena vakatokai kina o koya o na vakasucuma me yalosavasava, na Luve ni Kalou.”—Luke 1:31, 32, 35.

¹⁶ E muri, sa qai tokitaka o Jiova na bula i Luvena mai lomalagi ina katonigone i Meri, yaco kina me sucu mai vua na yalewa. E sucu ivalavala ca na goneyalewa o Meri me vakataki keda. Ia a sega ni dewa vei Jisu na bula ivalavala ca vakatamata, ni o koya e “Luve ni Kalou.” Ia ni rau kawa i Tevita na nona itubutubu vakayago, e sa okati tale ga kina o koya me kawa i Tevita. (Cakacaka 13:22, 23) Ni papitaiso o Jisu ena 29 G.V., e qai lumuti koya o Jiova ena yalo tabu, e kaya tale ga: “Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya.” (Maciu 3:16, 17) Sa qai basika na Kawa! (Kalatia 3:16) Sa kena gauna qo me vakaraitaki kina eso tale na ka me baleta na ka vuni ni Kalou.—2 Timoci 1:10.

¹⁷ Ena gauna e cakacaka vakaitalatala voli kina o Jisu, sa mai vakatakila na gata e cavuti ena Vakatekivu 3:15 me o Setani, ra qai kawa ni gata o ira na nona imuri. (Maciu 23:33; Joni 8:44) E muri, sa qai vakatakilai na sala era na qai muduki kece

15, 16. (a) E mai sucu vakacava na Luve ni Kalou vua e dua na yalewa? (b) E okati ena cava o Jisu ena vukudrau na nona itubutubu vakayago, e qai basika ena gauna cava na kawa yalataki?

17. E vakamatatataki vakacava na ibalebale ni Vakatekivu 3:15?

kina vakadua. (Vakatakila 20:1-3, 10, 15) A vakatakilai tale ga ni yalewa e vakaibalebaletaki “Jeruselemi mai cake,” na isoqosoqo vakalomalagi i Jiova e vaka voli na watina, ra qai lewena na ka bula vakayalo.*—Kalatia 4:26; Vakatakila 12:1-6.

Na Veiyalayalati Vou

¹⁸ Ia na vakatakilai ni ka vuni ni Kalou e vakasakiti taudua a yaco ena bogi ni bera ni mate o Jisu, na gauna a tukuna kina vei ratou nona tisaipeli yalodina “na veiyalayalati vou.” (Luke 22:20) Me vaka ga na veiyalayalati makawa ni Lawa a soli vei Mosese, e inaki tale ga ni veiyalayalati vou qo me na vakarautaka e dua na “matanitu bete.” (Lako Yani 19:6; 1 Pita 2:9) Ia na matanitu qo ena sega ni matanitu vakayago, ena matanitu vakayalo, “na Isireli ni Kalou,” era na lewena ga o ira na imuri lumuti yalodina i Karisito. (Kalatia 6:16) O ira na okati qo ena veiyalayalati vou era na vakavotavota vata kei Jisu ena vakalougatataki ni kawatamata!

¹⁹ Ia na cava ena mana kina na veiyalayalati vou qo ena vakarautaki ni dua na “matanitu bete” me na vakalougatataki kina na kawatamata? Baleta na veiyalayalati vou e sega ni vakavotuya tiko ga na nodra ivalavala ca na tisaipeli i Karisito, e vakarautaka ga na sala me vosoti kina nodra ivalavala ca ena yavu ni isoro i Karisito. (Jeremaia 31:31-34) Nira sa na vakadonui ena mata i Jiova, sa na okati ira o Jiova mera lewe ni nona vuvale, qai lumuti ira ena yalo tabu. (Roma 8:15-17; 2 Korinica 1:21) Na sala qo era ‘vakasucumi vou kina ena dua na inuini e dei . . . , e maroro tu mai lomalagi.’ (1 Pita 1:3, 4) E vou vei keda na tamata na ivaka-

* A vakatakila o Jisu e dua tale na ka e vauci ena “ka vuni tabu ni noda qarava na Kalou.” (1 Timoci 3:16) Dua na gauna balavu na kena sega tu ni matata se na rawa vua na tamata me yalodina vei Jiova se sega. E qai matata na lomatarotaro qori ena bula i Jisu ni a yalodina tu ga ena veivakatovolei kece e sotava ena liga i Setani.—Maciu 4:1-11; 27:26-50.

18. Na cava na inaki ni “veiyalayalati vou”?

19. (a) Na cava ena mana kina na veiyalayalati vou ena vakarautaki ni dua na “matanitu bete”? (b) Na cava era vakatokai kina na lotu va-Karisito lumuti mera “buli vou”, ia e lewe vica era na lai veiliutaki mai lomalagi vata kei Karisito?

rau ni bula cecere va qo, oya na vuna era vakatokai kina na lotu vaKarisito lumuti ena yalo tabu mera “kabuli vou.” (2 Korinica 5: 17) E kaya na iVolatabu ni lewe 144,000 era na lai veitomani mai lomalagi ena nodra liutaki na tamata era sa vakabulai.—Vakatakila 5:9, 10; 14:1-4.

²⁰ O ira na lumuti qo era na tautauvata kei Jisu ena nodra sa na vakatokai tale ga mera ‘kawa i Eparaama.’* (Kalatia 3:29) Era a Jiu dina na digitaki taudua e liu. Ia e laurai ena 36 G.V. e dua tale na tiki ni ka vuni ni Kalou: Era na vakaivotavota tale ga ena bula vakalomalagi na kai matanitu tani, se o ira na sega ni Jiu. (Roma 9:6-8; 11:25, 26; Efeso 3:5, 6) E baleti ira ga na lotu vaKarisito lumuti na vosa ni veivakalougatataki e cavuti vei Eparaama? Seg, baleta na isoro i Jisu e baleta na kawatamata kece. (1 Joni 2:2) Toso na gauna, e qai vakaraitaka o Jiova ni “dua na isoqosoqo levu” e sega ni dua e wilika rawa ena bula yani ni sa na cava na veiliutaki i Setani. (Vakatakila 7:9, 14) Dua tale na iwiliwili vakaitamera era na vakaturi, o ira qo e rawa nira bula tawamudu ena Parataisi!—Luke 23:43; Joni 5:28, 29; Vakatakila 20:11-15; 21:3, 4.

Vuku ni Kalou kei na ka Vuni Tabu

²¹ E vakadinadinataki ena ka vuni tabu ni Kalou na “veibasoga ni nona vuku.” (Efeso 3:8-10) Sa dua na ka na vuku i Jiova ena nona vakarautaka na ka vuni qo, kei na nona vakatakila toka mai vakalalai! Ena nona vuku, e kauaitaka o koya na ka eda na sega ni taura rawa na tamata, e vakalaiva tale ga me qai laurai mai na ka e tu e lomada.—Same 103:14.

²² E laurai tale ga na vakasakiti ni vuku i Jiova ena nona digitaki Jisu me Tui. E sega tale ni dua e yacova na ivakatagedede ni

*A veiyalayalati o Jisu kei na ilawalawa vata ga qo me “baleta e dua na matanitu.” (Luke 22:29, 30) E veidinadinati o Jisu kei na “qelenisipi lailai” qo mera na lai veiliutaki vata kei koya mai lomalagi, mera **ikarua ni wase** ni kawa i Eparaama.—Luke 12:32.

20. (a) Na cava a vakatakilai me baleta na ka vuni ni Kalou ena 36 G.V.? (b) O cei ena vakila na veivakalougatataki a yalataki vei Eparaama?

21, 22. Ena sala cava e laurai kina na vuku ni Kalou ena nona ka vuni tabu?

Taro Mo Vakasamataka

Joni 16:7-12 E vakatotomuri Tamana vakacava o Jisu ena nona vakatakila mai vakalalai na ka dina?

1 Korinica 2:6-16 Na cava era sega ni kila rawa kina na ka vuni tabu ni Kalou e levu? Eda na kila vakacava na ka vuni qori?

Efeso 3:10 Eda duatani vakacava na lotu vaKarisito ena veika e vauca na ka vuni tabu ni Kalou?

Iperiu 11:8-10 E dina ni se sega ni matata vei ira na tamata vakabauta ena gauna makawa na ka vuni tabu ni Kalou, ia e vukei ira vakacava mera yalodina tiko ga?

Luve i Jiova ena nona nuitaki. E levu na ka dredre e mai sotava o koya ni mai bula vakatamata voli e vuravura. E sega gona ni vulagi ena leqa eda dau sotava. (Iperiu 5:7-9) Ia vakacava o ira era na lai veiliutaki vata kei Jisu? Ena veisenitiuri, sa ra mai lumuti na tagane kei na yalewa mai na veivanua kece, veimatanitu, kei na duivosavosa. O ira qo era sa sotava na veimataqali leqa kece, sa ra kila tale ga na kedra iwali. (Efeso 4:22-24) Ena sega ni tukuni rawa na totoka ni bula nira sa na veiliutaki na tui kei na bete yalololoma qo!

²³ E vola na yapositolo o Paula: “A vunitaki tu na ka vuni tabu qo ena ivakarau ni vuravura sa oti kei na itabatamata era bula e liu. Ia qo sa vakatakilai vei ira na nona yalosavasava.” (Kolosa 1:26) Io, sa levu sara na ka era sa kila na lumuti i Jiova me baleta na nona ka vuni, sa ra vakatakila tale ga yani na ka era kila qo vei ira na vica vata na milioni. Eda sa bau kalougata dina! O Jiova e sa “vakatakila tale ga vei keda na ka vuni tabu me baleta na loman.” (Efeso 1:9) Meda tukuna mada ga yani na ka vuni veivakura-buitaki qo, da qai vukei ira na rogoci keda mera vulica na vuku tawavakaiyalayala ni noda Kalou o Jiova!

23. Me baleta na ka vuni i Jiova, na cava eda kalougata kina na lotu vaKarisito?

“E Lomavuku” —Ia e Yalomalumalumu

E VINAKATA e dua na itubutubu me tukuna e dua na ka bibi vua na luvena lailai me tara sara ga na lomana. Na cava me na cakava? Me tucake e mata i luvena qai vosa sara vakaukaua vua? Se me roso sobu me raica na mata i luvena, qai vosa vakamalua vua, vosa tale ga vakayalovinaka? Na itubutubu e vuku ena vosa vakamalua.

² Ia e itubutubu vakacava o Jiova—dokadoka se yalomalua, qaciqacia se yalovinaka? E sega ni vakaiyalayala na kila i Jiova, e sega tale ga ni vakaiyalayala nona vuku. Ia sega ni o vakadinata nira sega ni dau yalomalumalumu o ira e levu nodra kilaka, se o ira na vuku? Me vaka e kaya na iVolatabu, “na kilaka e vakavuna na dokadoka.” (1 Korinica 3:19; 8:1) E duidui o Jiova, e “loma-vuku” ia e Kalou yalomalumalumu. (Jope 9:4) Nona yalomalumalumu e sega ni kena ibalebale ni lolovira, se sega ni lagilagi. E sega ga ni viavialevu. Ena vuku ni cava?

³ E Kalou yalosavasava o Jiova. E sega gona ni nona itovo na viavialevu, ni sega ni salavata kei na nona yalosavasava. (Marika 7:20-22) Kena ikuri, vakasamataka mada na ka e kaya na parofita o Jeremaia vei Jiova: “Oni na nanuma sara ga, oni na lolou mai vei au.”* (Lele i Jeremaia 3:20) Vakasamataka mada! Na Turaga Cecere ni Lomalagi kei Vuravura o Jiova e tu vakarau me “lolou,” se me biuti koya sobu ina ituvaki kei Jeremaia, me rawa kina ni vukei koya na tamata ivalavala ca oya. (Same 113:7) Io, e

* O ira na vunivola makawa, era vakatokai na Sopherim, era veisautaka na tikinivolatabu qo mera kaya ni o Jeremaia e lolou vei Jiova, sega ni lolou o Jiova vei Jeremaia. Era nanuma ni sa rui cecere o Jiova, ena veibeci ke tukuni ni lolou o koya. Qo e vakavuna me yali sara ga kina na vakasama totoka e sagai tiko me vakavotui ena tikinivolatabu qo. Ia e totoka sara na *New English Bible* ni kaya vakadodonu vaka qo na vosa i Jeremaia vua na Kalou: “Isa, mo ni nanumi au, mo ni lolou sobu mai vei au.”

dau yalomalumulumu dina o Jiova. Ia na cava e okati ena yalomalumulumu vakalou? E salavata vakacava kei na vuku? Na cava e bibi kina vei keda na yalomalumulumu?

E Vakaraitaka Vakacava o Jiova na Nona Yalomalumulumu?

⁴ Na yalomalumulumu e veibasai kei na dokadoka kei na qaci-qacia. E ituvaki ni loma ni tamata na yalomalumulumu, e dau vakatakilai ena ivalavala eso me vaka na yalomalua, vosovoso kei na yalorawarawa. (Kalatia 5:22, 23) Me kua ni nanumi ni ivalavala vakalou qo e tautauvata kei na dadatuvu se mamadua. E sega tale ga ni veicalati na ivalavala qo kei na nona dau vakaraitaka o Jiova na nona cudru, se nona kaukaua me veivakarusa. Ia ena nona yalomalua kei na nona yalomalumulumu, e vakaraitaka kina o Jiova na nona lewai koya vinaka kei na nona

4, 5. (a) Na cava na yalomalumulumu, e dau vakaraitaki vakacava? Na cava me kua kina ni nanumi ni tautauvata kei na dadatuvu se mamadua? (b) E vakaraitaka vakacava vei Tevita o Jiova na nona yalomalumulumu? Ia e vakacava na bibi ni yalomalumulumu i Jiova ena noda bula?

*Na tama vuku ena
yalomalumulumu
qai yalomalua
vua na luvena*

rawa ni tarova tu mada vakawawa na nona cudru waqawaqa. (Aisea 42:14) Ia e salavata vakacava na yalomalumulumu kei na vuku? E kaya e dua na ivakamacala ni iVolatabu: “Na yalomalumulumu ena laurai ga . . . vua e dua e sega ni dau nanumi koya ga, e yavu tale ga ni vuku kece.” E sega ni rawa ni sega, na vuku dina ena laurai vata ga kei na yalomalumulumu. Ia e yaga vakacava vei keda na yalomalumulumu i Jiova?

⁵ E lagata vei Jiova o Tui Tevita: “Oni solia vei au na nomuni isabai ni bula, e tokoni au na ligamuni imatau, qai vakalevulevui au na nomuni yalomalumulumu.” (Same 18:35) E vaka ni biuti koya sobu sara ga o Jiova ena kena ituvaki na tamata ivalavala ca qo me rawa kina ni vukei koya, taqomaki koya, me karoni koya tale ga ena veisiga. E kila tale ga o Tevita ni yalomalumulumu ga i Jiova e rawa kina ni vakabulai, rawa sara mada ga kina ni dokai ni sa na tui. E macala ni sega ni dua vei keda e rawa ni vakabulai ke sega ni Kalou yalomalumulumu o Jiova, ke sega ni tu vakarau me kauaitaki keda sobu mai me vaka e dua na Tama dauloloma, ena ituvaki lolovira eda tu kina.

⁶ Na yalomalumulumu e dua na itovo vinaka e bibi me na vakaitovotaki koya kina na tamata yalodina. Na itovo qo e dau cavuti vata vakalevu kei na vuku. Kena ivakaraitaki, e kaya na Vosa Vakaibalebale 11:2: “Era vuku na yalomalumulumu.” Ia na yalomalumulumu e cavuti vei Jiova e sega ni tautauvata kei na yalomalumulumu vakatamata. Ena vuku ni cava? Na yalomalumulumu vakatamata, me vaka eda raica ena iVolatabu, e salavata tiko kei na nona kila ni vakaiyalayala ga na ka e rawata. Ia o koya na Kalou Kaukaua Duadua e sega ni vakaiyalayala na ka e rawata. (Marika 10:27; Taito 1:2) Kena ikuri, ni Cecere Duadua, e sega ni vakarorogo ena nona lewa e dua tale. E sega gona ni okati o Jiova ena yalomalumulumu eda dau kilai kina na tamata.

⁷ Ia e yalomalumulumu o Jiova ena nona dau kauaitaki keda mai na tamata ivalavala ca. E dau yalomalua tale ga o koya. E vakavulici ira nona tamata mera kila ni o ira dina na vuku era

6, 7. (a) Na sala cava e tukuni kina ni yalomalumulumu o Jiova? (b) E salavata vakacava na yalomalua kei na vuku, o cei e ivakaraitaki vaka-sakiti ena tikina qo?

dau yalomalua. Oya na vuna e kaya kina na iVolatabu ni “ka kece e cakava na yalomalua e salavata kei na vuku.”* (Jemesa 3:13) E vakasakiti na ivakaraitaki i Jiova ena tikina qo. Ena sala cava? Meda raica mada.

E Yalomalumulumu o Jiova me Veilesi, me Vakarorogo Tale Ga

⁸ E laurai votu na yalomalumulumu i Jiova ena nona dau lesia na itavi, kei na nona tu vakarau me rogoca na nanuma eso. Qo e vakatubuqoroqoro dina; e sega ni gadreva o Jiova na veivuke, se me dua e tukuna vua na ka me cakava. (Aisea 40:13, 14; Roma 11:34, 35) Ia eda raica vakalevu ena iVolatabu na nona dau tu vakarau me vakayacora na veika qo.

⁹ Kena ivakaraitaki, dikeva mada na ka a yaco ena bula i Eparama. A rairai mai vei Eparama e tolu na vulagi, e dua e kacivi koya o Eparama me o “Jiova.” Eratou agilosu na vulagi qo, ia e dua e lako mai ena yaca i Jiova, e rairai mai me matataki Jiova sara ga. Ni vosa na agilosu qo se cakava e dua na ka, e vaka e sa vosa se cakava sara tiko ga na ka qori o Jiova. Ena sala qo, e tukuna kina o Jiova vei Eparama ni rogoca na kena sa levu dina “na domo ni tagi me baleti Sotoma kei Komora.” E kaya o Jiova: “Au na lako sobu meu lai raica ke dina na tagi au sa mai rogoca kei na ka e yaco tiko, ia ke sega, au via kila sara ga.” (Vakatekivu 18:3, 20, 21) E macala tu ga ni sega ni ibalebale ni itukutuku qo ni na “lako sobu” dina sara ga o Jiova. Ia e talai ira tale na agilosu mera matataki koya. (Vakatekivu 19:1) Ena vuku ni cava? Ke raica na ka kece ga o Jiova, vakacava a sega ni rawa ni raica ga vakataki koya na ituvaki ni vanua oya, me “qai kila” kina na kena ituvaki dina? E rawa. Ia e vakaraitaka na yalomalumulumu ena nona lesia na agilosu me lai dikeva mai na ituvaki ni vanua oya, me lai raici Loti tale ga kei na nona vuvale e Sotoma.

* Eso tale na vakadewa era kaya, “na yalomalua e vu mai na vuku” kei “na ivalavala malua e kilai tani kina na vuku.”

8-10. (a) Na cava e vakatubuqoroqoro kina na nona tu vakarau o Jiova me veilesi, me vakarorogo tale ga? (b) Sala cava e vakaraitaka kina o Jiova na nona yalomalumulumu vei ira na agilosu?

¹⁰ Kena ikuri, e dau rogoca na nanuma eso o Jiova. Dua na gauna a tarogi ira nona agilosu mera tukuna se sala cava me vakabalei kina na tui ca o Eapi. E kila o Jiova na ka me caka. Ia a ciqoma na ka e vakatura e dua na agilosu, qai lesi koya me raica me yaco sara na ka e vakatura ya. (1 Tui 22:19-22) E duatani dina na ivakaraitaki ni yalomalumulumu qo, se vakaevei?

¹¹ E tu vakarau sara mada ga o Jiova me rogoci ira na tamata ivalavala ca era vakaraitaka nodra kauai. Kena ivakaraitaki, a lomatarotaro o Eparama ena gauna e kaya kina o Jiova ni sa naki-ta me na vakarusai Sotoma kei Komora. “Ena sega sara ni votu mai na nomuni vakasama qori,” e kaya o Eparama, qai tomana, “vakacava ena sega ni cakava na ka e dodonu na Turaganilewa ni vuravura taucoko?” E taroga na Kalou o Eparama se na vakabula na koro ke kune kina e 50 na tamata ivalavala dodonu? Vakadeitaka o Jiova ni na vakayacora vaka kina. Ia e qai taro tale o Eparama, gauna qo e sa vakalutuma na iwiliwili me 45, oti oya, vakalutuma tale me 40, oti se baci vakalutuma tale. Vakaio tiko na Kalou ena taro kece i Eparama me lai yaco sara ina lewe tini. De dua a sega ga ni kila vinaka o Eparama na yalololoma i Jiova. Ia e vosota o Jiova, e yalomalumulumu vua na nona itokani, e nona dauveiqaravi o Eparama ni vakaraitaka tiko nona kauai. —Vakatekivu 18:23-33.

¹² O cei sara mada na tamata vuli, vuku, e vakoro me via vakarorogo vua e dua e sega sara tu ga ni kila e dua na ka? Na yalomalumulumu va qori e kilai tani duadua ga kina na noda Kalou. E qai raica rawa tale ga ena veivosaki qo o Eparama ni o Jiova e dau “berabera ni cudru.” (Lako Yani 34:6) De dua e sa qai liaca ni sega ni tu vua e dua na dodonu me taroga kina na vakatulewa i Koya sa Cecere Sara. Mani cavuta vakarua ena nona vakamamasu: “Yalovinaka Jiova, moni kua mada ga ni cudru.” (Vakatekivu 18:30, 32) Ia a sega ni cudru o Jiova. E laurai dina vua na “yalomalua e salavata kei na vuku.”

* Na iVolatabu e vakaduiduitaka na vosovoso kei na yaloviavialevu. (Dauvunau 7:8) Na vosovoso i Jiova e kilai tale ga kina nona yalomalumulumu.—2 Pita 3:9.

E Yalorawarawa o Jiova

¹³ E laurai na yalomalumalumu i Jiova ena dua tale na nona itovo totoka—na yalorawarawa. Ka ni rarawa ni itovo qo e sa sega ni laurai vakalevu vua na tamata ivalavala ca. E sega ni tu vakarau ga o Jiova me rogoci ira nona ibulibuli, e dau yalorawarawa tale ga ena nona laiva me yaco na lomadra ena so na gauna ke sega ni beci kina na nona ivakatagedegede savasava. Me vaka na kena ivakavakayagataki ena iVolatabu, na vosa “yalorawarawa” e kena ibalebale na nona “laiva e dua me yaco na lomadra na tani.” Qo tale ga e ivakaraitaki levu ni vuku vakalou. E kaya na Jemesa 3:17: “Na vuku mai cake . . . e yalorawarawa.” Sala cava e yalorawarawa kina o Jiova, na Kalou vuku duadua ga? Kena imatai, e dau tu vakarau me cakava na ka ga e gadrevi, me yaco kina nona inaki. Kua ni guilecava ni yacana mada ga eda kila kina ni na vakayacora ga o koya na lomana. (Lako Yani 3:14) Segga ni vakaraitaka qori ni segga ni dua na ka e dredre vua, qai Kalou yalorawarawa?

¹⁴ E tiko e dua na wase ni iVolatabu e rawa nida kila kina vakacaca na nona dau tu vakarau o Jiova me vakayacora nona inaki. A raivotutaka na parofita o Isikeli na isoqosoqo vakalomalagi i Jiova, era lewena na ka bula vakayalo. E raica o koya e dua na qiqi vakaitamera, na qiqi e taukena na Kalou qai lewa sara tu ga na kena toso. E vakatubuqoroqoro duadua na kena itosotoso. Na yava ni qiqi lelevu qo e va tu na tutudra, qai robota tu na yaloka ni mata me raica na veivanua kece. E rawa ni veisau kosi vakasauri qai segga tale ni gadrevi me kele se vagolei na yavana ena gauna e veisau kosi kina. E vaka na tibi ni liva na kena tasiri, e segga ni yaqa tu vakamalua me vaka na misini lelevu e bulia na tamata. Ia ni tasiri tu, e rawa ni veisautaka vakasauri na vanua me mua kina! (Isikeli 1:1, 14-28) Io, na isoqosoqo i Jiova e ucui koya vinaka sara ga na Turaga Cecere Duadua e kena iliuliu ni tu vakarau me dau veiveisau se toso ena vanua e gadrevi kina, me

13. Na cava na ibalebale ni vosa “yalorawarawa” e vakayagataki ena iVolatabu, na cava e tukuni Jiova vinaka kina na vosa qori?

14, 15. Na cava eda vulica me baleta na isoqosoqo vakalomalagi i Jiova mai na raivotu i Isikeli me baleta na qiqi vakalomalagi i Jiova? E dui-
dui vakacava qori mai na isoqosoqo vakatamata?

salavata kei na veiveisau ni ituvaki kei na veika ena vinakati me caka.

¹⁵ Sa na saga wale tu ga na tamata me dau rawarawa ni veisau. Ia na tamata kei na isoqosoqo vakatamata e sa dau dredre tu ga ni veisau. Kena ivakaraitaki: Ena rairai vakaitamera qai kaukauna waqa ni usa kako, se na sitima ni usa iyaya. Ia e dau dredre nodrau kele se veisau kosi. Ke lutu e dua na ka ena mata ni sitima, sa na sega tu ga ni rawa ni leve na sitima. Me qai kele tale sa qai yawa sara! Ni boko mada ga na idini ni sitima, se rawa ni toso tiko ga me dua vakacaca tale na kilomita ni bera ni qai kele! Na waqa ni usa kako lelevu tale ga e rawa toso tiko ga me rauta ni walu tale na kilomita ni sa boko oti na idini. Ke veisau mada ga na idini me vakasukasuka, se rawa ni toso ga me tolu tale na kilomita! E sega sara ga ni duidui qori kei na isoqosoqo vakatamata ni dau dredre me veisau, e sega ni dau via veisau. E sega ni dau via veisau na tamata ena gauna e dodonu me veisau kina, se gauna e veisau kina na ituvaki, ena vuku ni dokadoka se nona sega ni vinakata me raici sobu. Na yalodredre va qori e vakavuna na lusi ni levu na kabani, e sa vakavuna sara mada ga na kasura ni so na matanitu. (Vosa Vakaibalebale 16:18) Eda kalougata ni sega ni va qori o Jiova kei na nona isoqosoqo!

E Vakaraitaka Vakacava o Jiova na Yalorawarawa?

¹⁶ Vakasamataka tale mada na rusa nei Sotoma kei Komora. E matata vinaka na ivakasala ni agilosu i Jiova vei Loti kei na nona vuvale: “Dro sara ina veiulunivanua.” Ia e vaka me sega ni donu sara vei Loti. Mani kerea vei Jiova: “Yalovinaka Jiova, kua ni vanua oya!” E nanuma o koya ni na mate ke dro ina veiulunivanua, mani kerea me dro ga i Soa, e dua na koro e toka voleka e kea. Nanuma tiko ni inaki tale ga i Jiova me vakarusai o Soa. Kena ikuri ni sega sara ga ni dua na vuna me rere kina o Loti. E macala tu ga ni rawa ni vakabulai Loti o Jiova ena veiulunivanua! Ia a rogoqa ga o Jiova na vakamamasu nei Loti, mani vakabulai Soa. Sa qai kaya na agilosu vei Loti: “Sa vinaka, au

16. E vakaraitaka vakacava vei Loti o Jiova na nona yalorawarawa ni bera ni vakarusai Sotoma kei Komora?

na vakaraitaka tale ga niu nanumi iko ena noqu sega ni vakarusa na tauni o tukuna mai qori." (Vakatekivu 19:17-22) Sega ni vakaraitaka qori na yalorawarawa i Jiova?

¹⁷ E dau rogoca tale ga o Jiova na veivutuni dina, e dau yalololoma vei ira, e dau cakava tale ga vei ira na ka e dodonu. Vakasamataka mada na ka e yaco ni talai Jona yani o Jiova ena koro rerevaki o Ninive. E matata vinaka na itukutuku e vinakata na Kalou me vakatakila yani o Jona vei ira na lewenikoro kei Ninive: Ena rusa na koro kaukaua qo ena loma ga ni 40 na siga. Ia e qai vuki na uto. Era veivutuni na kai Ninive!—Jona, wase 3.

¹⁸ Eda vuli vakalevu sara ena duidui ni rai i Jiova kei Jona, ena vuku ni veisau e yaco qo. Veisau vakasauri o Jiova, e vakaraitaki koya vei ira ni Dauveivosoti, e kila ni sa sega ni gadrevi tale me vakaraitaki koya ni "dauvala qaqa."* (Lako Yani 15:3) Ena yasa na kadua, e sega ni via yalololoma o Jona, sega ni via veisautaka nona rai. E sega ni vakaraitaka na yalorawarawa i Jiova, ia e vakaraitaki koya ga ni vaka na waqa levu ni usa kako se sitima ni usa iyaya eda a veivosakitaka mai. Sa vunautaka oti o koya na itukutuku ni veivakarusa, me na kua ni daro, me yaco ga na veivakarusa! Ia e yalomalua ga o Jiova, e vakavulici koya nona parofita yalodredre qo ena dua na leseni bibi me baleta na yalorawarawa kei na yalololoma.—Jona, wase 4.

¹⁹ Kena itinitini, e vakaraitaka tale ga vei keda o Jiova na nona yalorawarawa, e sega ni namaka vakasivia vei keda na ka. A kaya o Tui Tevita: "[E] kila vinaka o koya na keda ibulibuli. E nanuma tiko nida kuvuniqe." (Same 103:14) E lailai tale noda kilai keda mai na nona kilai keda o Jiova, e kila na ka eda rawata kei

* E tukuni ena Same 86:5 ni o Jiova e "vinaka qai tu vakarau [me] veivosoti." Ni vakadewataki ina vosa vakirisi na same qo, a vakadewataki na "tu vakarau me veivosoti" me e-pi-ei-kes', se "yalorawarawa."

17, 18. E vakaraitaka vakacava vei ira na kai Ninive o Jiova ni Kalou yalorawarawa?

19. (a) Eda kila vakacava ni o Jiova ena sega ni namaka vakasivia na ka vei keda? (b) E vakaraitaka vakacava na Vosa Vakaibalebale 19:17 ni o Jiova e iLiuliu "yalorawarawa," qai duatani na nona yalomalumu?

Taro Mo Vakasamataka

Lako Yani 32:9-14 E vakaraitaka vakacava o Jiova na yalomalumu ena vakamamasu i Mosesese me baleti ira na Isireli?

Dauveilewai 6:36-40 E vakaraitaka vakacava o Jiova na yalomalua kei na yalorawarawa ena nona sauma na kerekere i Kitioni?

Same 113:1-9 E vakaraitaka vakacava o Jiova na yalomalumu ena ka e cakava vei keda?

Luke 1:46-55 E raici ira vakacava na tamata wale kei na tauvanua o Jiova, me vaka e vakabauta o Meri? Me tarai keda vakacava na rai qo?

na ka eda sega ni rawata. Ena sega ni kerea meda cakava na ka eda sega ni rawata. E kaya na iVolatabu nira tu na iliuliu vakatamata era “yalorawarawa,” era tu tale ga o ira era “yalodredre.” (1 Pita 2:18) Ia e iliuliu vakacava o Jiova? Dikeva na ka e kaya na Vosa Vakaibalebale 19:17: “O koya e lomana na dravudravu-a e soli ka tiko vei Jiova.” Na iliuliu vinaka ga qai yalorawarawa ena kauaitaka na veika vinaka kece e caka vei ira na vakaloloma. Kena ikuri, na tikinivolatabu qo e vakaraitaka ni o koya e bulia na lomalagi kei na vuravura e okati koya sara mada ga me dinau vei ira na dau yalololoma! Sa ivakaraitaki duatani dina ni yalomalumu.

²⁰ E dau yalododonu o Jiova, yalomalua, qai yalorawarawa vei ira nona tamata ena gauna qo. Nida masu ena vakabauta, e rogoci keda. De dua ena sega ni tala mai nona agilosu me mai vosa sara vei keda, ia e sega ni kena ibalebale ni sega ni rogoca noda masu. Kua ni guilecava ni gauna e kerei ira kina na tacina vakayalo na yapositolo o Paula mera ‘masulaki koya tiko ga’ me rawa ni sere mai valeniveivesu, e qai tomana: “Meu rawa ni lesu totolo yani vei kemuni.” (Iperiu 13:18, 19) O koya gona, na noda masu e rawa ni lai veisau kina na ka e cakava o Jiova!—Jemesa 5:16.

20. Eda kila vakacava ni o Jiova ena rogoca noda masu, ena sauma tale ga?

E yalorawarawa o Jiova, e kila ni duidui na ka eda rawata

²¹ Ia meda kua ni nanuma cala ni ivakaraitaki eso ni yalomalumumu i Jiova—nona yalomalua, nona dau vakarorogo, nona dauvosota, kei na nona yalorawarawa—e kena ibalebale ni vakamamadataka na nona ivakavuvuli dodonu. O ira na italatala ni lotu ni Veivanua vaKarisito era nanuma ni nodra vakamamadataka na ivakavuvuli dodonu eso ni bula savasava e ivakaraitaki ga ni yalorawarawa. (2 Timoci 4:3) Ia na raici vakamamada ni ivakavuvuli va qori me ka ga ni veirawai se veivakayalovinakataki e sega sara ga ni rawa ni tukuni ni yalorawarawa dina vakalou. E Kalou savasava o Jiova; ena sega vakadua ni vakalaiva me vakadukalitaki na nona ivakatagedegede savasava. (Vunau ni Soro 11:44) Meda mareqeta mada ga na yalorawarawa dina vaKalou—e dua na ivakadinadina ni yalomalumumu i Jiova. Vakacava, e sega ni vakadrukai iko na yalomalumumu i Jiova, vakauasivi ni o koya na Kalou e sega ni vakaiyalayala nona vuku? E uasivi dina meda toro voleka vua na Kalou cecere qai vakatubuqoroqoro qo, ia e yalomalua, dauvosota, qai yalorawarawa!

21. Na cava meda kua ni nanuma me baleta na yalomalumumu i Jiova, ia na cava e dodonu meda kila me baleti koya?

E Vakaraitaka o Jisu na “Vuku ni Kalou”

ERA kurabui na vakarorogo. Sa mai vakavulici ira tiko qo ena valenisoro na cauravou o Jisu. Era sega ni lecavi Jisu na vakarogoci koya tiko—a susu ga ena nodra koro, vica tale ga na yabaki nona cakacaka voli vakamatai. De dua eso era tiko ena vale a tara o koya, eso tale era vakayagataka tiko ena nodra iteitei na isiviyara kei na ivua a rairai sivita.* Vakacava era na rogoca na nona ivakavuvuli na matai qo?

² Era kidroa e levu na vakarorogo, era taroga: “E rawata mai vei na tamata qo na nona vuku”? Ia era kaya tale ga: “Sega ni o koya qo na matai, na luvei Meri”? (Maciu 13:54-58; Marika 6:1-3) Ka ni rarawa nira kaya e levu era kilai Jisu, ‘Qo ga na matai a dau tiko vata kei keda.’ E titobu nona ivakamacala, e vakaraitaka na vuku levu e tu vua, ia era sega ga ni ciqomi koya. Era sega ni kila ni vuku e wasea tiko vei ira e sega ni nona.

³ E rawata mada mai vei o Jisu na nona vuku? E kaya: “E sega ni noqu na ka au vakavulica, e nei koya ga e talai au mai.” (Joni 7:16) E tukuna na yapositolo o Paula ni o Jisu e “vuku ni Kalou vei keda.” (1 Korinica 1:30) E laurai vei Jisu na vuku nei Jiova. Sa rauta me kaya o Jisu: “Keirau duavata kei Tamaqu.” (Joni 10:30) Meda raica sara mada qo e tolu na sala e vakaraitaka kina o Jisu na “vuku ni Kalou.”

Na ka e Vakavulica

⁴ Dikeva mada e liu na ka e vakavulica o Jisu. E usutu ni

* Ena gauna vakaivolatabu, na cakacaka vakamatai e okati kina na taravale, ta iyaya, kei na sivi iyaya ni teitei. A vola me baleti Jisu o Justin Martyr, e dua a bula ena ikarua ni senitiuri G.V.: “E cakacaka vakamatai ena gauna e bula voli kina, e dau taya na isiviyara kei na ivua.”

1-3. Era ciqoma na ivakavuvuli i Jisu na dau bula vata tu kei koya, na cava era sega ni kila rawa me baleti koya?

4. (a) Na cava na usutu ni itukutuku i Jisu? (b) Cava e dau vinaka tu ga kina na ivakasala i Jisu qai yaga vei ira na rogoci koya?

nona itukutuku na “itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou.” (Luke 4:43) E bibi dina qo nida vakasamataka na ka ena caka-va na Matanitu ni Kalou me vakalagilagia kina na veiliutaki i Jiova, me kauta tale ga mai na veivakalougatataki vua na kawatamata. Na veivakavulici i Jisu e okati tale ga kina nona veivakasalataki me baleta na bula ni veisiga. E vakadinadinataki ni o koya ga na “Daunivakasala Vuku” a yalataki. (Aisea 9:6) E rawa vakacava qori? E titobu na nona kila na Vosa ni Kalou kei na nona inaki, e kila vinaka tale ga na itovo ni tamata, dua tale ga na ka na nona lomana na kawatamata. O koya gona, e dau vinaka tu ga na nona ivakasala qai yaga vei ira na vakarogoci koya. Na vosa e dau cavuta o Jisu e “vosa ni bula tawamudu.” O koya e muria ena rawata na bula.—Joni 6:68.

⁵ Dua na sala e laurai kina na levu ni vuku e tu vei Jisu ena ka e vakavulica ena Vunau ena Ulunivanua. E volai na ivunau qo ena Maciu 5:3–7:27, qai taura ga e 20 na miniti na dede ni kena vunautaki. Ia e sega ni madra rawa na kena ivakavuvuli—na kena yaga nikua e tautauvata sara ga kei na kena yaga ena imatai ni gauna a vunautaki kina. E levu sara na ulutaga a vosa kina o Jisu, dua vei ira na noda vakavinakataka noda veimaliwai kei ira eso tale (5:23-26, 38-42; 7:1-5, 12), na ka meda cakava me savasava tiko ga kina noda itovo (5:27-32), kei na ka meda cakava me vakainaki kina noda bula (6:19-24; 7:24-27). Ia a sega ni **tukuna** wale ga o Jisu na ivakavuvuli vuku; a **vakaraitaka** sara ga ena ka e vakamacalataka, e tukuna na vuna, kei na nona vakaraitaka na yavu eso me vakabauti kina.

⁶ Kena ivakaraitaki, dikeva mada na ivakasala momona i Jisu me baleta na iwali ni kena lomaocaocataki na ka vakayago,

5. Na ulutaga cava soti a vosa kina o Jisu ena nona Vunau ena Ulunivanua?

6-8. (a) Na cava eso na vuna e kaya kina o Jisu meda kua ni dau lomaocaoca? (b) Eda kila vakacava ni ivakasala i Jisu e vakaraitaka na vuku mai cake?

“Era vakadrukai na ilawalawa ya ena nona veivakavulici”

me vaka e volai ena Maciu wase 6. E vakasalataki keda o Jisu: “Dou kua ni lomaocaocataka na nomudou bula ena ka mo dou kania se ka mo dou gunuva, se ka mo dou tokara.” (Tikina e 25) E bibi na kakana kei na isulu ena noda bula e veisiga, e sega gona ni cala meda dau kauaitaka. Ia e kaya o Jisu meda ‘kua ni lomaocaocataka’ na veika qori.* Na vuna?

⁷ Rogoca mada na ivakamacala momona i Jisu. Ni solia vei keda o Jiova na bula kei na yagoda, vakacava ena sega ni vakarautaka tale ga o koya na kakana me na vakaukauataka noda bula, kei na isulu me vakaisulu kina na yagoda? (Tikina e 25) Ke sa vakarautaka na Kalou na kedra na manumanu, qai vakaiukuukutaka na co ni vanua ena sedra, me qai sega vakacava ni kauaitaki ira na tamata era qaravi koya! (Tikina e 26, 28-30) E sega ni yaga na lomaocaoca. Ena sega ni vakabalavutaka vakalailai na noda bula.# (Tikina e 27) Eda na walia vakacava na lomaocaoca? E vakasalataki keda o Jisu: Vakaliuca tiko ga ena nomu bula na nomu qarava na Kalou. O ira era cakava qori e dodonu mera nuidei ni ka kece era gadreva ena nodra bula e veisiga ‘ena qai vakaikuritaka’ na Tamadra vakalomalagi. (Tikina e 33) Oti sa qai tukuna o Jisu e dua na ivakasala e yaga dina—meda kauaitaka mada ga na veisiga yadua. Na cava meda lomaocaocataka kina na siga ni mataka ni sa tu mada ga na lomaocaoca ni siga nikua? (Tikina e 34) Na cava meda lomaocaocataka kina e dua na ka ena sega ni yaco? Noda muria na ivakasala momona va qori, e rawa ni kauta laivi e levu sara na nuiqawaqawa ena vuravura dre-dre qo.

⁸ Io, na ivakasala i Jisu e se yaga tiko ga nikua me vaka ga na

* Na vosa vaKirisi e vakadewataki me “lomaocaoca” e kena ibalebale “me wase rua na vakasama.” Ni vakayagataki ena Maciu 6:25 e kena ibalebale na lomataqaya, se nuiqawaqawa, me sa sega ni marautaki na bula.

E macala ena nodra vakadidike na saenitisi ni lomaocaoca kei na nuiqawaqawa e rawa ni vakavuna na mateniuto kei na levu tale na mate e rawa ni tinia dole na noda bula.

kena yaga ena gauna a vunautaki kina ena rauta ni 2,000 na yabaki sa oti. Vakacava e sega ni vakaraitaka qori na vuku mai cake? Na ivakasala vinaka duadua mada ga ni tamata e rawa ni lakolako ga sa madra, ena vinakati kina me vakavoutaki se sosomitaki. Ia sa vakadinadinataki ena veigauna sa oti na dina ni veika e dau vakavulica o Jisu. Meda kua ni kidroataka ni o koya na Daunivakasala Vuku e dau tukuna ga ‘na ka e tukuna na Kalou.’—Joni 3:34.

iVakarau ni Nona Veivakavulici

⁹ Na ikarua ni sala e laurai kina vei Jisu na vuku ni Kalou oya ena ivakarau ni nona veivakavulici. Dua na gauna, eratou lesu lala na sotia ratou a talai yani me ratou lai vesuki koya, ratou qai kaya: “Keimami se sega ni bau rogoca e dua e vosa me vakataki koya.” (Joni 7:45, 46) E dina sara ga na ka eratou tukuna. Vei ira kece na tamata era a bula, o Jisu, o koya e “lako mai cake,” e sega ni dua erau tautauvata ena levu ni ka e kila, kei na ka e sotava ena dua na gauna balavu sa oti. (Joni 8:23) E sega tale ni dua e ucui koya ena nona veivakavulici. Dikeva mada e rua na iwalewale ni nona veivakavulici na Qasenivuli vuku qo.

¹⁰ *Vakayagataka vinaka na vosa vakatautauvata.* E tukuni vei keda ni dau vosa ‘o Jisu ena vosa vakatautauvata.’ Io, “e vosa ga vei ira ena vosa vakatautauvata.” (Maciu 13:34) Eda druka nida wilika nona dau vakavulica na ka dina ni vakayagataka ga na ka e raici e veisiga. O ira na dauteitei nira kakaburaki, na marama era vakarau vavavi, gone era qito ena vana ni veivoli, gonedau era qoli, bala lawa, ivakatawanisipi e vaqara na sipi e yali—na veika qo e sega ni vou vei ira na vakarorogo nira dau raica e veisiga. Ni vakatauvatani gona na veika dina kei na veika eda dau raica e veisiga, ena kasa sara

9. Na cava era kaya eso na sotia me baleta na veivakavulici i Jisu, na cava e dina kina na ka eratou tukuna?

10, 11. (a) Na cava era kurabui kina ena vosa vakatautauvata i Jisu? (b) Tukuna e dua na ivakaraitaki ni dau yaga nona vakayagataka na italanoa leleka o Jisu ni veivakavulici?

na ivakavuvuli dina qori ena lomada kei na noda vakasama.—Maciu 11:16-19; 13:3-8, 33, 47-50; 18:12-14.

¹¹ E dau vakayagataka vakalevu o Jisu na italanoa leleka me veivakasalataki se veivakavulici kina. E dau rawarawa noda nanuma na italanoa ni vakatauvatani kei na ivakamacala raraba ga. Na italanoa gona va qo e dau guiguilecavi dredre kina na veivakavulici i Jisu. E dau vakamacalataki tamana vakalevu o Jisu ena italanoa leleka se vosa vakatautauvata, qai dau dredre meda guilecava. Kena ivakaraitaki, o cei e sega ni matata vua na ka e vakabibitaki ena kena italanoa na gone cidroi—oya ni ke dua e muri cala, e qai veivutuni dina, ena yalololoma o Jiova me ciqomi koya tale.—Luke 15:11-32.

¹² *Vakayagataka vinaka na taro.* E dau vakayagataka na taro o Jisu me uqeta kina nodra vakasama na vakarorogo, me kila kina na lomadra, se me vukei ira ena nodra dui vakatulewa. (Maciu 12:24-30; 17:24-27; 22:41-46) Nira kaya na iliu-liu ni lotu ni kaukaua e tiko vua e sega ni kaukaua dina vakalou, e qai sauma o Jisu: “Na veipapitaisotaki i Joni e vu mai lomalagi se vu vakatamata?” Era kidacala ena taro qo, ra mani veitalanoataka: “Ke da tukuna, ‘Mai lomalagi,’ ena qai kaya, ‘Na cava ga oni sega ni vakabauti koya kina?’ Ia eda sega ni rawa ni tukuna, ‘E vu vakatamata!’” Era rere ni tukuna qo nira vakabauta kece tu na lewenivanua ni parofita o Joni. Era mani kaya vei Jisu: “Keimami sega ni kila.” (Marika 11:27-33; Maciu 21:23-27) Na taro rawarawa qori i Jisu e vagalui ira sara ga, qai vakavotuya na nodra lawaki ca kei na lomaca.

¹³ So na gauna e dau vakacuruma o Jisu eso na taro vakavure vakasama ena nona vosa vakatautauvata. Ni tarogi Jisu e dua na Jiu, e loya, se cava me cakava me rawata kina na bula tawamudu, sa qai dusia vua o Jisu na Lawa a soli vei Mosesese e tukuni kina me lomana na Kalou kei na kainona. E via vaka-

12. (a) E dau vakayagataka vakacava na taro o Jisu ni veivakavulici? (b) E vagaluya vakacava o Jisu na gusudra na kaya tiko ni kaukaua e tiko vua e sega ni kaukaua vakalou?

13-15. E laurai vakacava na vuku i Jisu ena nona vosa vakatautauvata me baleti koya na kai Samaria dauloloma?

donui koya ga na turaga qo, mani tarogi Jisu: “O cei sara mada na kainoqu?” E sauma o Jisu: “E biuti Jerusalemi e dua na turaga me gole sobu i Jeriko, e qai sotavi ira na daubutako. Era luvata na nona isulu qai mokulaki koya me voleka ni mate, ra qai lako yani. Donuya sara nona gole sobu yani ena gaunisala ya e dua na bete, ia ni raici koya, e vakatikitiki mani gole yani. E muri tale ga yani e dua na Livai, ia ni raici koya, se baci vakatikitiki. E gole sara mai e dua na kai Samaria. Ni raici koya, e tubu sara ga nona loloma. E lako yani vua, livia na waiwai kei na waini ena nona mavoa, qai vadretitaka. Oti, e vakavodoka ena nona manumanu, qai kauti koya sara ina dua na burenivulagi me lai qaravi koya kina. Ena siga tarava, e solia e rua na dinari vua na itaukei ni burenivulagi qai kaya: ‘Qaravi koya toka mada, ke lailai na ilavo qo, au na qai sauma niu lesu mai.’ O cei vei ratou na le tolu qo o nanuma ni kainona na tagane e laumoku vei ira na daubutako?” E kaya: “O koya ga a yalololoma vua.”—Luke 10:25-37.

¹⁴ E laurai vakacava ena italanoa qo na vuku nei Jisu? Ena gauna i Jisu, era dau cavuta na Jiu na vosa “kainoqu” vei ira ga na muria na ivalavala vakaJiu—sa sega tu ga ni dau cavuti vei ira na kai Samaria. (Joni 4:9) Ke a talanoataka o Jisu ni mavoa na kai Samaria qai mai veivuke e dua na Jiu, ena kauta laivi qori na nodra veivakaduiduitaki na Jiu? E vuku gona o Jisu ena nona bulia nona italanoa me mai vukea na Jiu e dua na kai Samaria. Vakasamataka tale ga na taro e qai taroga o Jisu ena itinitini ni nona italanoa. E veisautaka na nona vakayagataka na vosa, “kainoqu.” Nanuma ni a taroga na loya qo: “O cei na kainoqu?” Ia a taroga o Jisu: “O cei vei ratou na le tolu qo o nanuma ni kainona?” A sega ni vakamua na vakasama o Jisu vei koya e **caka vua** na ka vinaka, e vakamua ga vei koya e **vakaraitaka**, o koya na kai Samaria. Na kainona dina e dua ena liu sara ga ena nona vakaraitaka na loloma, ena sega ni via kila se kai vei o koya kadua. E yaga sara ga na vosa vakatautauvata e vakayagataka eke o Jisu.

¹⁵ Sa rauta mera tabili na tamata mera lai rogoci Jisu, era kurabui tale ga “ena nona veivakavulici.” (Maciu 7:28, 29) Dua

na gauna, e siga tolu nodra muri koya voli na “ilala levu,” ra sega mada ga ni kana!—Marika 8:1, 2.

Nona iVakarau ni Bula

¹⁶ Na ikatolu ni sala e vakaraitaka kina o Jisu na vuku i Jiova oya ena nona ivakarau ni bula. Na vuku e rawa ni bulataki; e mana. “O cei vei kemuni e vuku?” e taroga na tisaipeli o Jemesa. E sauma ga vakataki koya nona taro ni kaya: “E donu me itovo vinaka qai vakaraitaka ena ka kece e cakava na yalomalua e salavata kei na vuku.” (Jemesa 3:13) E vakadinadinataki ena ivakarau ni bula i Jisu na vuku vakalou. Meda raica mada qo na nona dau vakatulewa vakavuku ena nona ivakarau ni bula, vaka kina ena nona veimaliwai.

¹⁷ De dua o sa raica ni o ira e sega vei ira na lewa vinaka e dau veicalati na ka era cakava. Na vuna ni sega vei ira na vuku. Ia dua na ka na vuku e solia na Kalou vei Jisu, oya na vuna e sega ni vakamelei rawa kina ena dua na ka. Qai kena ilutua na nona dau vakaliuca ena nona bula na veika vakayalo. E dau vakaogai koya ena nona kacivaka yani na itukutuku vinaka. E kaya o koya: “Qo na vu ni noqu lako mai.” (Marika 1:38) E sega ni ka bibi vua na ka vakayago; e sega mada ga ni dua na iyau levu vakayago e taukena. (Maciu 8:20) Ia e sega ni dau lomabibi se me mataveveku. E “Kalou mamarau” o Tamana, e ucu koya vinaka o Jisu ni dau mamarau, qai dau vakamarautaki ira eso tale. (1 Timoci 1:11; 6:15) Ni tiko o koya ena dua na kana magiti ni vakamau—e dau kena isaluaki tu na ivakatagi, lagasere, kei na mamarau—a sega ni lako yani me lai vakamatea na marautaki ni soqo. Ni maca na waini, a vukica na wai me waini, na gunu e dau “marau vakalevu kina na loma ni tamata.” (Same 104:15; Joni 2:1-11) E ciqoma o Jisu e levu sara na veisureti ni kanavata, qai dau vakayagataka e levu na gauna qori me veivakavulici kina.—Luke 10:38-42; 14:1-6.

16. E vakadinadinataka vakacava ena “ka kece e cakava” o Jisu na vuku vakalou?

17. Eda kila vakacava ni veiraurau vinaka na bula i Jisu?

Taro Mo Vakasamataka

Vosa Vakaibalebale 8:22-31 E tautauvata vakacava na ka e vakamacalataki me baleta na vuku kei na ka e kaya na iVolatabu me baleti koya na Ulumatua i Jiova?

Maci 13:10-15 E yaga vakacava na vosa vakatautauvata i Jisu me kilai kina na ka e tiko e lomadra na vakarogoci koya?

Joni 1:9-18 E rawa vakacava vei Jisu me vakatakila na vuku ni Kalou?

Joni 13:2-5, 12-17 Mai na ka a cakava sara ga o Jisu, a vakavulici ratou vakacava kina nona yapositolo?

¹⁸ E sega ni tukuni rawa na vuku i Jisu ena ka e dau vakatulewataka ni maliwai ira eso tale. E sega ni lecava o koya na bula vakatamata, oya na vuna e donu tiko ga kina nona raici ratou nona tisaipeli. E kila vinaka o koya ni ratou tamata ivalavala ca ga. Ia a raica na nodratou ivalavala vinaka. E raica rawa o koya na ka vinaka eratou rawa ni cakava na tagane e sa vagolei ratou mai o Jiova. (Joni 6:44) Eratou cala vakawasoma, ia e nuitaki iratou ga o Jisu. E laurai na veinuitaki qo ena nona vakacolata vei ratou nona tisaipeli e dua na itavi bibi. E lesi ratou me ratou vunautaka na itukutuku vinaka, qai dei tu nona vakabauti ratou ni ratou na vakayacora vinaka na ilesilesi oya. (Maci 28:19, 20) E vakaraitaka votu na ivola na Cakacaka ni ratou a cakava sara ga vakavinaka na itavi a lesi vei ratou. (Cakacaka 2:41, 42; 4:33; 5:27-32) E laurai votu na vuku i Jisu ena nona vakabauti ratou.

¹⁹ Me vaka eda raica ena Wase 20, na iVolatabu e okati ratou vata na yalomalumulumu, yalomalua, kei na vuku. E ivakaraitaki vinaka duadua o Jiova ena tikina qo. Ia vakacava o Jisu? Dua na ka na nona dau yalomalua o Jisu vei iratou nona

18. Eda kila vakacava ni sega ni tukuni rawa na vuku i Jisu ena ka e dau vakatulewataka ena vukudra nona tisaipeli?

19. E vakaraitaka vakacava o Jisu nona 'yalomalumulumu kei na nona yalomalua'?

tisaipeli. E tamata uasivi o koya, e cecere cake vei ratou. Ia e sega ni beci iratou nona tisaipeli. E sega tale ga ni vinakata me ratou nanuma ni ratou lolovira se torosobu. Ena yasana ka-
dua, e vosota ga nodratou malumalumu qai dau yalomalua
vei ratou. (Marika 14:34-38; Joni 16:12) Ra bau kila na gone
na yalomalua kei na yalovinaka i Jisu! Era vinakata mera toro-
vi koya nira vakila na nona 'yalomalumalumu kei na nona
yalomalua.'—Maciu 11:29; Marika 10:13-16.

²⁰ Ia e tiko e dua tale na sala bibi e vakaraitaka kina o
Jisu nona yalomalua kei na yalomalumalumu. E dau yalo-
rawarawa, se tu vakarau me veisau ena kena gauna veigani-
ti. Kena ivakaraitaki, vakasamataka mada na nona kerei koya
e dua na tina e Lewe ni Veimatanitu me vakabula na luvena
yalewa e curumi tevoru. E tolu na sala e vakaraitaka kina o
Jisu ni na sega ni vukei koya—kena imatai na nona sega ni
via vosa vua; kena ikarua nona tukuna ni talai mai ena vuku-
dra na Jiu, sega ni talai mai ena vukudra na Lewe ni Veimata-
nititu; kena ikatolu nona tukuna e dua na vosa vakatautauvata
me vakadeitaka kina ni na sega ga ni vukei koya. Ia e sega ni
cegu na marama qo. Nona cike tiko ga e vakaraitaka na dei ni
nona vakabauta. Ia ena ituvaki qo, na cava ena cakava o Jisu?
E cakava na ka sara ga a tukuna ni na sega ni cakava. E vaka-
bula na luvena na marama qo. (Maciu 15:21-28) Sa ivakarai-
taki duatani dina ni yalomalumalumu! Ia nanuma tiko: Na
yalomalumalumu e ivakatakilakila ni vuku dina.

²¹ Eda marau dina ni volatukutukutaka vakamatata vei keda
na Kosipeli na nona vosa, kei na ka sara ga a cakava o koya na
tamata vuku duadua a bau bula! Meda nanuma tiko ni o Jisu
e ucui Tamana vinaka sara ga. Nida vakatotomuria na itovo,
ivosavosa, kei na ivakarau i Jisu, sa da na vakaraitaka tiko na
vuku mai cake. Eda na raica ena wase tarava na sala eda na
vakaraitaka kina na vuku vakalou.

20. E vakaraitaka vakacava o Jisu nona yalomalumalumu ena ka a
cakava vua na tina e Lewe ni Veimatanitu a curumi tevoru na luvena?

21. Na cava meda saga kina meda vakatotomuria na itovo, ivosavosa,
kei na ivakarau i Jisu?

Sa Laurai Tiko ena Nomu Bula na “Vuku Mai Cake”?

SA BAU kisi dredre dina—erau veibatata tiko e dua na gone e rua na marama. Erau tiko vata na marama qo, rau vakaluvuni ruarua tale ga, ia e veisivi na sucu ni luvedrau ena vica ga na siga. E mate e dua vei rau na gone, erau sa qai veibatata na tina na gone e se bula tiko. E sega ni dua e tu me vakadinadinataka na ka a yaco. Sa rairai rogoci oti na kisi qo ena mataveilewai e ra, ia e sega ni wali rawa. Qo e sa kau na veileti vei Solomoni na tui kei Isireli. Ena kila rawa o koya na ka dina?

² Ni rogoca oti o Solomoni nodrau veiba, sa qai vakarota me kau mai vua e dua na iseileiwau. Sa qai tauca nona lewa me sa musu rua na gone me rau qai yadua na kena veimama na marama. Segga ni bera ga nona sa vakamasuti koya na tui na tinanigone dina me sa soli ga na gone—na luvena lomani—vua na marama kadua. Ia na marama kadua e sa donu sara ga vua me musu rua na gone. Sa qai kila qo na ka dina o Solomoni. E kila o koya ni tina ni gone dina ena mosita ga na leweniketena, e vakayagataka o koya na kilaka oya me walia kina na veileti. Vakasamataka mada nona sa na marau na marama qo ni sa solia vua o Solomoni na gone qai kaya: “Qori ga na tinana.”—1 Tui 3:16-27.

³ Sa tu tu na vuku! Era druka sara ga na lewenivanua nira rogoca nona walia o Solomoni na veiba oya, “nira raica ni tiko vua na vuku ni Kalou.” Io, na vuku i Solomoni e isolisoli ni Kalou vua. E solia vua o Jiova “na lomavuku kei na yalomatua.” (1 Tui 3:12, 28) Ia vakacava o keda? E rawa tale ga ni solia vei keda na Kalou na vuku? Io, ni a uqeti o Solomoni me vola: “O Jiova ga e solia na vuku.” (Vosa Vakaibalebale 2:6) E yalataka

1-3. (a) E vakaraitaka vakacava o Solomoni na vuku e tu vua ena nona walia na nodrau veiba e rua na marama? (b) Na cava e yalataka o Jiova me solia vei keda? Na taro cava e basika?

o Jiova me solia na vuku vei ira era vakasaqara ena yalodina, me rawa kina nira vakayagataka na ka era sa kila kei na ka era sa vulica. Eda na rawata vakacava na vuku mai cake? Na cava meda cakava me laurai kina ena noda bula?

“Mo Rawata na Vuku”—Ena Sala Cava?

⁴ Dodonu meda tamata lomakasa da qai vuli vinaka me rawa kina ni qai soli vei keda na vuku vakalou? Sega. Na nona via solia vei keda o Jiova na vuku e sega ni vakatau ena noda vuli vinaka se cava tale. (1 Korinica 1:26-29) Ia o keda ga e sa na qai vakatau vei keda, baleta na iVolatabu e vakauqeti keda meda ‘rawata na vuku’. (Vosa Vakaibalebale 4:7) Eda na vakayacora vakacava qo?

⁵ Kena imatai, e dodonu meda rerevaka na Kalou. E kaya na Vosa Vakaibalebale 9:10: “Na rerevaki Jiova e itekitekivu ni vuku.” E yavu sara ga ni vuku dina na rerevaki Jiova. Na vuna? Nanuma tiko ni na kilai na vuku dina ena vakayagataki ni ka e vulici. Na rerevaki ni Kalou e sega ni vaka na nona domobula e dua e matana, ia na nona veidokai ga kei na nona veivakabauti. Qo na mataqali rere e dodonu me tiko vei keda. Na rere va qo e vakalou ena uqeti keda meda moica noda bula me salavata kei na ka eda vulica me baleti koya na Kalou kei na nona ivalavala. Qo ga na sala vinaka duadua meda muria, ni ivakagedegede i Jiova ena yaga dina ga vei keda.

⁶ Kena ikarua, e dodonu meda dau yalomalumulumu tale ga. Ena sega ni rawa ni tiko na vuku vakalou vua e dua e sega vua na yalomalumulumu. (Vosa Vakaibalebale 11:2) Na vuna? Ke da yalomalumulumu, eda na kaya vakadodonu ni sega ni taro kece ga eda kila na kena isau, e sega tale ga ni dau dina tu ga na noda nanuma, qai gadrevi meda kila na nanuma i Jiova ena veika eda dau tarogi kina. E “cati ira na viavialevu” o Jiova, ia e tu vakarau me solia na vuku vei ira na yalomalumulumu. —Jemesa 4:6.

⁷ Na ikatolu ni ka bibi na vulici ni Vosa ni Kalou. E vakatakilai

4-7. Na cava na va na ka ena vinakati meda rawata kina na vuku?

na vuku i Jiova ena nona Vosa. Me rawa ni qai tiko vei keda na vuku oya, e dodonu meda vakasaqara. (Vosa Vakaibalebale 2: 1-5) Na ikava ni ka bibi na masu. Ena solia vei keda na Kalou na vuku ke da kerea vua mai vu ni lomada. (Jemesa 1:5) Ena saumi noda masu nida kerea na veivuke ni yalo i Jiova. Na yalo i Jiova tale ga ena vakarawarawataka noda kunea na iyau vuni e tu ena nona Vosa. Na iyau vuni qo ena vukei keda meda walia kina na leqa, sabaya kina na veika dredre, da vakatulewa viana tale ga kina.—Luke 11:13.

⁸ Me vaka eda sa raica mai ena Wase 17, e yaga vakalevu na vuku i Jiova. Ke tiko gona vei keda na vuku vakalou, ena laurai ena noda bula. E vakamacalataka na tisaipeli o Jemesa na vua ni vuku vakalou ena gauna e vola kina: “Na vuku mai cake me savasava mada, qai dau veiyaloni, e yalorawarawa, e vakarau tu me talairawarawa, e dau yalololoma qai cakava e levu na ka vinaka, e sega ni dau veivakaduiduitaki, se dau veivakaisini.” (Jemesa 3:17) Nida veivosakitaka yani na vuku vakalou qo, e vinaka meda dui tarogi keda, ‘Sa laurai tiko ena noqu bula na vuku mai cake?’

“Me Savasava Mada, Qai Dau Veiyaloni”

⁹ “*Me savasava mada.*” Na savasava e kena ibalebale ga na sega ni duka e taudaku, e loma tale ga. E dau cavuta vata na iVolatabu na vuku kei na lomada, ia na vuku vakalou e sega ni rawa ni curuma na lomada ke vakadukadukalitaki tu ena vakanananu ca, gagadre ca, kei na inaki ca. (Vosa Vakaibalebale 2:10; Maciu 15:19, 20) Ia ke savasava na lomada ena kena ivakatagedegede eda rawata na tamata ivalavala ca, eda na “gole tani mai na ca qai cakava na ka vinaka.” (Same 37:27; Vosa Vakaibalebale 3:7) Sa rauta me cavuti sara ga e liu ena vakamacalataki ni vuku na savasava! Ke da sega ni savasava vakayalo, se sega ni vinaka na noda ivalavala, ena sega ni rawa ni tiko vei keda na vuku mai cake!

8. Ena kilai vakacava ke sa tiko dina vei keda na vuku vakalou?

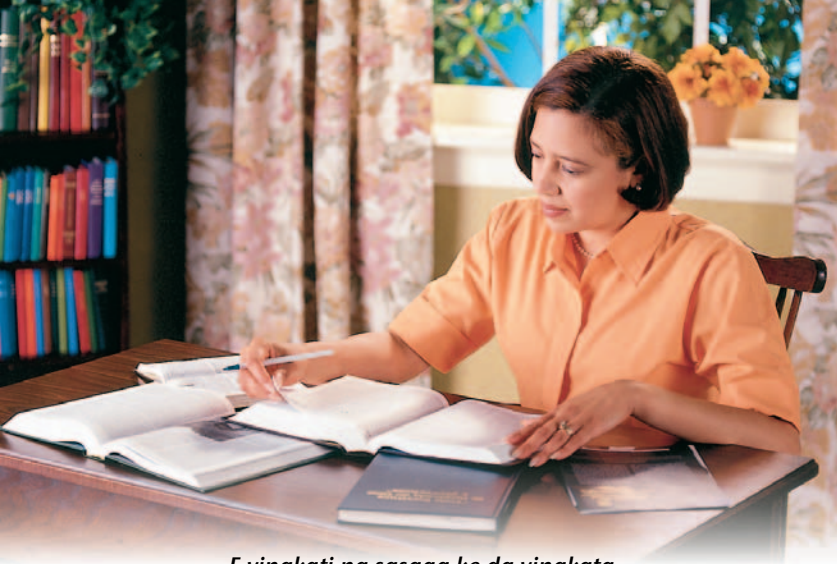
9. Na cava na kena ibalebale meda savasava? Na cava e veiganiti kina me cavuti sara ga e liu ena kena vakamacalataki na vuku?

¹⁰ “*Qai dau veiyaloni.*” Ni tiko vei keda na vuku mai cake, eda na dau qara na veiyaloni, e dua na itovo ni vua ni yalo tabu ni Kalou. (Kalatia 5:22) Eda sega ni vinakata meda tagutuva na noda ‘vauci vata ena veiyaloni’ eda vauci vata kina na tamata i Jiova. (Efeso 4:3) Eda solia tale ga noda vinaka kece meda veiyaloni tale ke vakaleqai. Na cava e bibi kina qo? E kaya na iVolatabu: “Ni dau veiyaloni, ena qai tiko vata kei kemuni na Kalou dauloloma qai dauveivakacegui.” (2 Korinica 13:11) Ena tiko kei keda na Kalou ni vakacegu ke da saga tiko ga meda dau veiyaloni. Na noda veiwekani kei Jiova e rawa ni vakatau tale ga ena noda veimaliwai kei ira na tacida vakayalo. Eda na vakaraitaka vakacava nida dau vinakata na vakacegu se veiyaloni? Vakasamataka mada qo.

¹¹ Na cava mo cakava ke o vakila ni o vakacudruya e dua na tacimu vakayalo? E kaya o Jisu: “O koya gona, ke o kauta na nomu isoro ina icabocabonisoro o qai nanuma ni beitaki iko na tacimu ena dua na ka, biuta tu na nomu isoro ena mata ni icabocabonisoro, lako drau lai veivakameautaki mada kei tacimu, oti qai lesu mo vakacabora nomu isoro.” (Maciu 5: 23, 24) Rawa mo muria na ivakasala qo ena nomu vakaliuli mo torovi koya. Ia na cava me nomu inaki? “Mo drau veiyaloni.”* Kua ni wereubiubi, tukuna vakadodonu vua ni o raica na rarawa ni lomana. Ke inaki ni nomu torovi koya mo drau veiyaloni tale, ena rawa ni vakamatatataki na nanuma cala, drau veivosovosoti tale ga. Ni o guilecava na ka kece ena nomu saga mo drau veiyaloni tale kei na tacimu, o sa vakaraitaka tiko ni nomu idusidusi na vuku vakalou.

* Na vosa vaKiriti e vakadewataki “mo drau veiyaloni” e kena ibalebale na nomu veisautaka na veimecaki ina veitokani; mo drau veiyaloni; me vinaka tale nomudrau veimaliwai. Me nomu inaki gona mo vukica lesu na veimaliwai me vinaka tale, ke rawa, mo veisautaka se kauta laivi sara ga na mosi ni yalo e sa lai vakila o koya e vakacudrui. —Roma 12:18.

10, 11. (a) Na cava e bibi kina meda dau veiyaloni? (b) Ke o liaca ni o vakacudruya e dua na tacimu, o na vakaraitaka vakacava ni o dau saga na veiyaloni? (Raica tale ga na ivakamacala e ra.)

*E vinakati na sasaga ke da vinakata
meda kunea na vuku vakalou*

“E Yalorawarawa, e Vakarau tu me Talairawarawa”

¹² *“E Yalorawarawa.”* Na cava na ibalebale ni yalorawarawa? Era kaya na dau vakadidike ena iVolatabu ni vosa vaKirisi e vakadewataki me “yalorawarawa” ena Jemesa 3:17 e dredre na vakadewataka. Ia na vosa qori e dusia e dua na ka e rawarawa ni moici se veisautaki. Era vakayagataka na dauvakadewa eso na vosa me vaka na “yalomalua,” “veiciqomi,” kei na “veinanumi.” Eda na vakaraitaka vakacava ni tiko vei keda na itovo qo, e dua na ivakatakilakila ni vuku mai cake?

¹³ E kaya na Filipai 4:5: “Me kilai na nomuni yalorawarawa vei ira na tamata kece ga.” E kaya e dua tale na vakadewa: “Me kemu idivi na nomu dau yalorawarawa.” (*The New Testament in Modern English*, e vola o J. B. Phillips) Kena ibalebale

12, 13. (a) Na cava na ibalebale ni vosa e dau vakadewataki me “yalorawarawa” ena Jemesa 3:17? (b) Eda na vakaraitaka vakacava nida tamata yalorawarawa?

nida na kauaitaka tiko vakalevu e ke na ka era raica se nana na tani me baleti keda, sega ni noda nanuma ga. Na tamata yalorawarawa e kila ni so na gauna ena vakatau na muri ni lawa eso ena ituvaki e sotavi, ena sega tale ga ni cikeva me caka ga na lomana. Ena tu vakarau me rogoca nodra nana eso, me na veisautaki koya tale ga ke ganita me vaka kina. E yalomalua tale ga o koya, e sega ni kaukaua se voravora ena veika e cakava. E bibi dina qo vei keda na lotu vaKarisito kece, ia vakauasivi vei ira era veiqaravi tiko vaqase. E dau taleitaki na ivalavala malua, era dau torovi rawarawa kina na qase. (1 Cesalonaika 2:7, 8) E vinaka kina meda dui tarogi keda, ‘Vakacava o yau, au kilai niu dau veinanumi, yalorawarawa, qai dau malua na noqu ivalavala?’

¹⁴ *“E vakarau tu me talairawarawa.”* Na vosa vaKirisi e vaka-dewataki e ke me “vakarau tu me talairawarawa” e sega ni kunei ena dua tale na vanua ena iVolatabu vaKirisi vaKarisito. E kaya e dua na daunivosa ni vosa qo “e vakayagataki vakalevu ga me vakamacalataka nodra dau tu vakarau na sotia mera qarava na itavi e vakacolati vei ira.” E vakaibalebaletaki tale ga vua e “rawarawa ni kerei” qai dau “muria na vosa.” E dua e vakarorogo ena vuku mai cake ena tu vakarau me muria na ka e kaya na iVolatabu. Ena sega ni na yalodredre se me dre tu ga na nona mua. Ena totolo nona veisau ni vakadinadinataki vua mai na iVolatabu ni cala tiko na ka e cakava, se a cala na nona nanuma. O dau cakava qori?

“E Dau Yalololoma Qai Cakava e Levu na ka Vinaka”

¹⁵ *“E dau yalololoma qai cakava e levu na ka vinaka.”*^{*} E dua na ka e kilai tani kina o koya e tu vua na vuku mai cake oya ni

^{*} E dua tale na vakadewa e biuta va qo, “sinai ena loloma kei na ivalavala vinaka.”—*A Translation in the Language of the People*, e vola o Charles B. Williams.

14. Eda na vakaraitaka vakacava nida “vakarau tu me talairawarawa”?
15. Na cava na yalololoma, na cava e veiganiti kina me cavuti vata na yalololoma” kei na noda “cakava e levu na ka vinaka” ena Jemesa 3:17?

sinai ena “yalololoma.” Ia erau cavuti vata tiko eke na “yalololoma” kei na “cakava e levu na ka vinaka.” E veiganiti dina qo baleta na iVolatabu e vakaraitaka ni dodonu me vua na loloma—me vakavatukanataki ena caka ni veika vinaka. E dua na ivola e vakamacalataka na loloma me “nomu kauaitaka na leqa e sotava tiko e dua kei na nomu cakava sara ga kina e dua na ka.” O koya gona, na vuku vakalou e sega ni vulici ga, tukuni ga, se vatavatairalagotaki ga. Me vakaraitaki sara ga ena noda bula qai salavata kei na veinanumi, kei na veikauaitaki. Eda na vakaraitaka vakacava nida sinai ena loloma?

¹⁶ E dua na sala bibi eda vakayacora kina qo na noda wasea yani na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. Na cava e vakavuna noda cakava na cakacaka qo? Kena imatai sara ga na noda lomana na Kalou. Qai kena ikuri na noda veinanumi kei na veikauaitaki. (Maciu 22:37-39) Levu nikua era sa “suivotu qai biu wale tu me vaka na sipi e sega na kena ivakatawa.” (Maciu 9:36) O ira qo era vakalolomataki, ra qai vakamatabokotaki tu vakayalo vei ira na iliuliu ni lotu. Oya na vuna era lecava tu kina na idusidusi yaga e tu ena Vosa ni Kalou, se na veivakalougatataki sa na vakarau kauta mai na Matanitu ni Kalou e vuravura. Nida vakasamataka gona na waloloi vakayalo sa tarai vuravura tu nikua, e gu na lomada meda dikeva na sala eso e rawa nida tukuna yani kina na veika vinaka sa nakita tu o Jiova.

¹⁷ Eda na vakaraitaka vakacava ni tu vei keda na loloma dina? Vakasamataka tale mada na vosa vakatautauvata i Jisu me baleti koya na kai Samaria a kunea e dua na turaga ni davo koto e batinisala ni butakoci qai mokulaki. E tuburi koya na kai Samaria qo na ‘yalololoma’ levu, mani savata nona mavoia na turaga qo, lai maroroi koya tale ga. (Luke 10: 29-37) Segala ni vakaraitaka qo ni loloma e okati kina nodra

16, 17. (a) Me ikuri ni noda lomana na Kalou, na cava tale e vakavuna meda vakaitavi ena cakacaka vakavunau, ena vuku ni cava? (b) Sala cava soti eda na vakaraitaka kina nida sinai ena loloma?

vukei sara ga na vinakata tu na veivuke? E tukuna na iVola-tabu “meda caka vinaka vei ira na tamata kece, vakauasivi vei ira eda vakabauta vata.” (Kalatia 6:10) Dikeva mada eso na ituvaki qo. Ena vinakata tu e dua na itabaqase me vukei ena nona ilakolako ina soqoni, kei na nona ilakolako lesu. Ena vinakata tu e dua na yada ena ivavakoso me vakavinakataki eso na ka e nona vale. (Jemesa 1:27) Ena yalolailai tu e dua, qai via rogoca tu eso na “vosa vinaka” me vakayaloqaqataki koya. (Vosa Vakaibalebale 12:25) Nida dau loloma ena ituvaki va qo, sa da vakaraitaka tiko kina ena noda bula na vuku mai cake.

“E Sega ni Dau Veivakaduiduitaki, se Dau Veivakaisini”

¹⁸ *“E sega ni dau veivakaduiduitaki.”* Na vuku vakalou e cata na veivakaduiduitaki kei na boletaki vanua. Ni tu vei keda na vuku qo, eda na cavaraka mai lomada na yalo eso e rawa ni vakavuna na veivakaduiduitaki. (Jemesa 2:9) Eda na sega ni tovaka eso ena vuku ni nodra ivakatagedegede ni vuli, nodra rawati ira, se nodra ilesilesi ena ivavakoso; eda sega tale ga ni beca e dua na dau qaravi Jiova veitalia se mani vakacava sara na kena ituvaki vakaloloma. Ke sa lomani ira na va qo o Jiova, na cava meda qai bureitaka kina o keda na noda loloma vei ira?

¹⁹ *‘Sega ni Dauveivakaisini.’* Na vosa vaKirisiki e vakadewataki me “dauveivakaisini” e rawa ni cavuti vua e dua na “dauvakatasuasua.” Ena gauna makawa, era dau dara na matavulo lelevu na dauvakatasuasua ni Kirisiki kei Roma. Na vosa vaKirisiki gona ni veivakaisini e sa dau vakaibalebaleitaki tale ga

18. Ke noda idusidusi na vuku mai cake, na cava meda saga meda cavaraka mai lomada, ena vuku ni cava?

19, 20. (a) E vu mai vei na vosa vaKirisiki e vakadewataki me “dauveivakaisini”? (b) Eda na vakaraitaka vakacava na loloma e ‘sega ni dauveivakaisini’?

***Nida dauloloma da qai veinanumi,
sa da vakaraitaka tiko
na “vuku mai cake”***

vua e dua e vakalecaleca se lasutaka ni o koya e dua tani tale. Na vuku vakalou qo e dodonu meda bulataka ena noda veimaliwai kei ira na tacida vakayalo, ena noda kauaitaki ira tale ga.

²⁰ E vola na yapositolo o Pita ni noda “talairawarawa ina ivakavuvuli dina” e dodonu me uqeti keda meda ‘kua ni veivakaisini na noda veilomani vakaveitacini.’ (1 Pita 1:22) Io, me kua ni ka vakarairai wale ga na noda lomani ira na tacida. Meda kua ni dauveivakaisini. Me dina na noda loloma, me vu sara ga mai lomada. Ke da vakayacora qo, era na vakabauti keda na tacida vakayalo, baleta ena sega ni dredre mera kila na tamata e dau dina. Na veimaliwai dina va qo ena savasava kina na veimaliwai ni lotu vaKarisito, ena rawa ni tete tale ga kina na veivakabauti ena ivavakoso.

Taro Mo Vakasamataka

Vakarua 4:4-6 Eda na vakaraitaka vakacava ni tu vei keda na vuku?

Same 119:97-105 Ena yaga vakacava vei keda na noda vulica kei na noda bulataka na Vosa ni Kalou?

Vosa Vakaibalebale 4:10-13, 20-27 Na cava me tiko kina vei keda na vuku i Jiova?

Jemesa 3:1-16 Era na vakaraitaka vakacava o ira na lesi mera qarava na ivavakoso ni tu vei ira na vuku kei na kilaka?

“Mo Taura Matua na Vuku”

²¹ Na vuku vakalou e isolisoli i Jiova, e dodonu meda taura matua. A kaya o Solomoni: “Na luvequ, . . . mo taura matua na vuku kei na raiyawa.” (Vosa Vakaibalebale 3:21) Ka ni rarawa ni a sega ni cakava qori o Solomoni. Dua na ka na vuku i Solomoni ena gauna a yalodina voli kina. Ia e muri, era qai vakamuai koya tani mai na nona qaravi Jiova o ira na watina vulagi. (1 Tui 11:1-8) E macala mai na ivakaraitaki i Solomoni ni sega ni yaga na kilaka ke sega ni vakayagataki vinaka.

²² Eda na taura matua vakacava na vuku dina? Sega noda wilika tiko ga vakawasoma na iVolatabu kei na ivola vakaivolatabu e vakarautaka na “dauveiqaravi yalodina e vuku,” ia e dodonu meda saga meda bulataka sara na ka eda vulica. (Maciu 24:45) E sega tale ni dua na vuna meda sega ni via bulataka kina na vuku vakalou. Eda na vakila na kena yaga ena noda bula ena gauna qo. Ena vakarawarawataka tale ga na noda ‘taura matua na bula dina’—ena vuravura vou ni Kalou. (1 Timoci 6:19) Qai kena e bibi duadua, ni noda saga me laurai ena noda bula na vuku mai cake ena kauti keda vakavoleka yani vua na itaukei ni vuku levu duadua, na Kalou o Jiova.

21, 22. (a) A luluqa vakacava nona taura o Solomoni na vuku dina? (b) Eda na taura matua vakacava na vuku dina? Ena yaga vakacava vei keda nida cakava qori?

“KALOU GA NA LOLOMA”

Levu na ka e dau kilai kina o Jiova, ia e uasivi duadua vei ira kece na nona loloma. Qori na vuna eda via volekati koya kina. Nida dikeva eso na kena ivakamacala, eda na qai raica rawa na vuna e kaya kina na iVolatabu ni “Kalou ga na loloma.”

—1 Joni 4:8.

E “Liu Sara ga na Nona Lomani Keda na Kalou”

ENA dua na vulaitubutubu ena rauta e 2,000 na yabaki sa oti, a beitaki kina e dua na turaga tawacala, lewai sara ena so na cala bibi a sega mada ga ni kila, vakararawataki, vakamatei sara. Qo e sega ni qai matai ni gauna me vakamatei kina e dua na tamata tawacala; ka ni rarawa ni sega tale ga ni kena iotioti. Ia e duatani duadua na nona mate na turaga qo.

² Ena iotioti ni vica na aua e vakararawataki voli kina ni bera ni mate, e qai vakaraitaka na lomalagi ni oya e dua na gauna bibi. Se sigalevu tutu, ia e qai butobuto vakasauri na vanua. E kaya e dua na dauvolavola makawa ni a “sega ni cila mai na siga.” (Luke 23:44, 45) Ni bera ni cavuka nona icegu na turaga qo, e qai cavuta na veivosa guiguilecavi dredre qo: “Sa vakacavari”! Io, ena nona solia nona bula, sa vakaotia kina e dua na itavi lagilagi. Na nona isoro e ivakaraitaki ni loloma levu duadua me bau vakaraitaka e dua na tamata.—Joni 15:13; 19:30.

³ Na turaga qori o Jisu Karisito. E kilai levu na rarawa a sotava kei na nona vakamatei ena ika14 ni Naisani, 33 G.V. Ia e dua na ka bibi e dau guilecavi. Dua na ka na rarawa e sotava o Jisu, ia e tiko e dua tale e rarawa vakalevu sara. E dua e soli ka vakalevu cake ena siga oya—na ivakaraitaki ni loloma e sega ni dua e se bau vakaraitaka e lomalagi e cake vaka kina e vura-vura. Na loloma i cei qo? Na kena isau e itekitekivu vinaka me veivosakitaki kina e dua na ulutaga bibi duadua: Na loloma i Jiova.

1-3. Na cava eso na ka e duatani duadua kina na mate i Jisu?

‘E solia na Kalou na Luvena e duabau ga e bulia’

Na Loloma Levu Duadua

⁴ Dua na ka na nona kidroa na turaganivalu ni Roma a liu-taka na vakamatei nei Jisu ena sobu ni butoleka ni bera na mate, kei na uneune kaukaua ni sa mate oti. E qai kaya: “Qo dina na Luve ni Kalou.” (Maciu 27:54) E macala ni sega ni tamata wale o Jisu. Sa vakaitavi sara tiko ga na turaganivalu qori ena nona vakamatei na Luvena duabau na Kalou Cecere Duadua! Vakacava, e dau vakamareqeti koya na Luvena qo o Tamana?

⁵ E kaya na iVolatabu ni o Jisu e “ulumatua ni kabuli kece.” (Kolosa 1:15) Vakasamataka mada—se bula makawa tu na Luvei Jiova qo ni bera mada ga ni buli na lomalagi kei na vuravura. E vakacava na dede ni nodrau bula vata na veitamani qo? Era vakabauta eso na saenitisi ni noda lomalagi kei na vuravura e sa via 13 na bilioni na yabaki na kena dede. Sa gauna balavu dina oya se vakaevei? Ia ke dina mada ga qori, se na lailai tiko ga ni vakatauvatani kei na dede ni nona bula na Luvei Jiova! Na cava e cakava ena loma ni gauna kece qori?

⁶ A marautaka voli na Luvena na nona itavi me “matai liga-maqosa.” (Vosa Vakaibalebale 8:30) E kaya na iVolatabu: “E sega ni dua na ka e buli me sega ni vakaitavi kina [o Luvena].” (Joni 1:3) Erau cakacaka vata gona na veitamani qo ena buli ni veika kece. Sa na gauna marautaki mada ga vei rau! Ia e levu era na vakadinata ni loloma e tiko vua e dua na itubutubu kei na luvena e dau duatani sara. Na loloma e “ivau vinaka duadua ni duavata.” (Kolosa 3:14) Ia sa na qai wacava na kaukaua ni nodrau veivolekati e rua erau bula vata ena dua na gauna balavu! Macala ga ni kaukaua ni ivau ni veivolekati i Jiova na Kalou kei na Luvena e duatani duadua, e sega ni vakatauvatani rawa.

4. E qai kila vakacava na turaganivalu ni Roma ni sega ni tamata wale o Jisu? Na cava e qai kaya?

5. E vakacava na balavu ni gauna erau bula vata kina mai lomalagi o Jiova kei Luvena ni bera ni mai bula e vuravura?

6. (a) Na cava a cakava voli na Luve i Jiova ni bera ni mai bula vakatamata? (b) E vakacava sara mada na nodrau veivolekati o Jiova kei Luvena?

⁷ Ia e talai Luvena ga mai o Tamana me mai sucu vakatamata. Ni cakava qori e kena ibalebale ni sa na yali toka mada mai tikina na Luvena lomani. Dua na ka nona kauai ni vakararai toka mai lomalagi qai raici Luvena ni tubu cake me yacova ni sa dua na tamata bula uasivi. Sa via yabaki 30 o Jisu qai papi-taiso. Eda sa na kila ga na marau levu i Jiova ena ka e yaco qo. E rogo sara ga kina na domo i Tamana mai lomalagi: "Qo na Luvequ lomani, au vakadonuya." (Maciu 3:17) Sa na marau mada ga o Tamana ni raici Jisu ni vakayacora ena yalodina na ka kece a parofisaitaki, kei na ka kece a talai mai kina!—Joni 5: 36; 17:4.

⁸ Vakacava e marautaka o Jiova na ka e raica ena ika14 ni Naisani, 33 G.V.? E vakacava na ituvaki ni lomana, ni sa dabui-taki o Jisu ra qai vesuki koya na meca ena bogi? Nira biuti Jisu na nona itokani ra qai dui dro, qai lai veilewaitaki ena dua na ituvatuva ni veilewai e cala vakalawa! Ni vakalialiai, kasiviti, qai lauroba! Ni kuitataki, lai tavaseisei kina na kuliniyagona! Ni vako na ligana kei na yavana ena dua na kau qai vakaliligi tu mera vakalialiai koya! Ena vakacava na loma i Tamana ni sa tagici koya yani na Luvena ena levu ni nona mosi! E vakacava na loma i Jiova ni sa kaburaka mai o Jisu na iotioti ni nona ice-gu, qai imatai ni gauna qo me tekivu sara mai ena gauna ni bulibuli, me sa na mai cava toka kina na bula i Luvena lomani!—Maciu 26:14-16, 46, 47, 56, 59, 67; 27:38-44, 46; Joni 19:1.

⁹ Eda sega ni vakamacalataka rawa na mosi ni loma i Jiova ni sa mate na Luvena. Eda rawa ga ni tukuna na vuna e vaka-laiva kina me yaco na ka qo. Ia na cava e bolea kina o Tamana me sotava na rarawa qo? E vakaraitaka vei keda o Jiova e dua na ka totoka ena Joni 3:16—e dua na tikinivolatabu bibi e dau vakatokai sara mada ga me Kosipeli lailai. E kaya: "Na levu ni nona lomani vuravura na Kalou e solia kina na Luvena e

7. Ni papitaiso o Jisu, e vakaraitaka vakacava o Jiova nona marautaki Luvena?

8, 9. (a) Na cava a sotava o Jisu ena ika14 ni Naisani, 33 G.V.? E lai tarai Tamana vakalomalagi vakacava na ka e sotava? (b) Na cava e vaka-laiva kina o Jiova me rarawa qai mate na Luvena?

duabau ga e bulia, mera kua ni rusa kina o ira na vakaraitaka nodra vakabauti koya, mera rawata ga na bula tawamudu.” E bolea gona o Tamana me sotava na rarawa qo ena vuku ni nona loloma. E ivakaraitaki ni loloma levu duadua na nona solia mai na Luvena o Jiova—me mai rarawa, me mate ena vukuda.

Na Loloma Dina vaKalou

¹⁰ Na cava na ibalebale ni loloma qo? E tukuni ni loloma e dua vei ira na ka era dau vinakata vakalevu duadua na tamata. Mai na gauna ga e sucu kina me lai yacova tale nona mate, e dau qara na loloma na tamata, e marau ni vakila, eso mada ga era malumalumu ra qai mate yani nira sega ni lomani. Ia e dredre sara me vakamacalataki. E macala ni dau wewe ni gusudra e levu na loloma. E sega ni caka rawa na kena ivola, kena sere, kei na kena serekali. Ia e vaka me sa sega ni kilai tale ni kua na kena ibalebale dina. De dua, e vu qo ena sivia tale ni kena vakayagataki.

¹¹ Na iVolatabu e vocia vakavudi na ibalebale ni loloma. E kaya na *Vine’s Expository Dictionary of New Testament Words*: “Ena qai kilai ga na loloma ke vakaraitaki.” E levu sara na ka eda kila me baleta na loloma i Jiova nida raica na ka e dau cakava vei ira nona ibulibuli me vaka e volatukutukutaki ena iVolatabu. Kena ivakaraitaki, eda qai kila ga na loloma i Jiova nida dikeva na nona ivakaraitaki levu ni loloma eda se qai veivosakitaka mai! Eda na qai raica ena vica na wase tarava e levu tale na ivakaraitaki ni loloma i Jiova. Kuria oya noda rawa ni kila e levu tale na ka me baleta na loloma, nida dikeva na kena vosa taumada. Ena vosa vaKirisiki makawa, na vosa qo na

10. Na cava e dua na ka era dau vinakata tu na tamata, ia na cava e sa yaco ena ibalebale ni vosa na “loloma”?

11, 12. (a) E vei ga eda na kila kina vakavinaka na ibalebale ni loloma, ena vuku ni cava? (b) Na loloma cava soti a vakamatatataki ena vosa makawa vaKirisiki? Ia na loloma cava e cavuti vakalevu duadua ena iVolatabu vaKirisiki vaKarisito? (Raica tale ga na ivakamacala e ra.) (c) E vakamacalataki vakacava na *a-ga’pe* ena iVolatabu?

"loloma"* e va na kena vosa taumada. Ena va na vosa qo, e dau vakayagataki vakalevu duadua ena iVolatabu vaKirisi vaKarisito na *a-ga'pe*. E kaya e dua na volavosa ni iVolatabu ni vosa qo e vakadewataka vakavoleka duadua na "loloma" dina. Na vuna?

¹² Na vosa *a-ga'pe* ena iVolatabu e dusia na loloma e yavutaki ena ivakavuvuli ni ka e dodonu. Qo e sega ni loloma e dau tuburi keda nida taleitaka na nona itovo se nona vosa e dua noda itokani. Na loloma qo e nakiti, e uqeta e dua me kauaitaka e dua tale se mani vakacava tu na nona itovo. Qai kena ilutua, na loloma vaKarisito e sega ni dau nanumi koya ga. Kena ivakaraitaki, raica tale mada na Joni 3:16. Na "vuravura" cava e lomana vakalevu na Kalou me solia kina na Luvena e duabau ga e bulia? Qo o ira kece na kawa i Atama e rawa mera vakabulai ena isoro i Jisu. Era okati kina e levu sara na tamata e ca tu na nodra ivalavala. Vakacava, e lomani ira o Jiova me vaka era nona itokani voleka, me vaka na nona lomana na nona itokani yalodina o Eparama? (Jemesa 2:23) Sega, ia e lomana ga na kawatamata o Jiova, dina ni na vakila kina na rarawa. E vinakata ga me veisautaka na tamata na nona ivalavala. (2 Pita 3:9) Levu era sa veisau. E marau me ciqomi ira qori mera nona itokani.

¹³ Ia eso e cala nodra nanuma me baleta na *a-ga'pe*. Era nanuma ni *a-ga'pe* e vulici, ni sega ni vu dina mai lomada. Ia e cala na vakasama qo ni loloma vaKarisito e dau salavata kei na veikauaitaki se veidredreti. Kena ivakaraitaki, a vola o Joni,

* E dau vakayagataki tale ga ena iVolatabu vaKirisi vaKarisito na vu se *verb* na *phi-le'o*, e kena ibalebale "na loloma ni veiyaloni, veivakamenemenei, se veidredreti (me vaka nodrau veivolekati e rua na veitokani dredre se veitacini)." Na vosa na *stor-ge'*, se loloma vakaveiwekani, a vakayagataki ena 2 Timoci 3:3 me vakaraitaka ni na kunekunei dredre na loloma va qo ena gauna ni ivakataotioti. E sega ni vakayagataki ena iVolatabu vaKirisi vaKarisito na *e'ros*, se loloma ni dodomo e dau vakaraitaka e dua na tagane vua e dua na yalewa, e dina ni cavuti na loloma qo ena iVolatabu.—Vosa Vakaibalebale 5:15-20.

13, 14. Eda kila vakacava ni *a-ga'pe* e okati tale ga kina na veidredreti?

“E lomani Luvena o Tamana,” a vakayagataki eke na vosa e yavutaki ena *a-ga’pe*. (Joni 3:35) Vakacava e sega na veidredreti ena nodrau veilomani? Dikeva ni a qai kaya o Jisu me vaka e volai ena Joni 5:20, “E lomani Luvena o Tamana,” e vakayagataki eke na vosa *phi-le’o*. Na loloma i Jiova e dau yavutaki tu ga ena nona yalololoma. Ia e sega ni dau veivakademeni. Na nona loloma e dau salavata tu ga kei na nona vuku, kei na lewadodonu.

¹⁴ Me vaka eda sa raica mai, era vakasakiti kece na itovo i Jiova, era sega ni vakamelei rawa. Ia e duatani duadua ga na nona loloma. Na nona loloma ga e dreti keda vakavoleka sara vua. Eda marau dina ni dau kilai vakalevu duadua ga o koya ena nona loloma. Eda kila vakacava?

“Kalou ga na Loloma”

¹⁵ Vei ira kece na idivi kei Jiova, e duatani duadua na ka e tukuna na iVolatabu me baleta na loloma. Na iVolatabu e kaya ni o Jiova e **itaukei ni vuku**, lewadodonu, kei na kaukaua. E sega ni dua e tautauvata kei koya ena tolu na kena idivi qo. Ia e kaya me baleta na kena ikava: “Kalou ga na loloma.”* E sega ni taukena na loloma o koya, o koya sara ga na loloma. (1 Joni 4:8) Na cava e kena ibalebale?

¹⁶ Na kena tukuni, “Kalou ga na loloma” e sega ni tautauvata

* Eso na tikinivolatabu e va tale ga qo na kedra ibiubiu. Kena ivakairaitaki, “E rarama na Kalou” kei na “bukawaqa e dauveivakarusa na noda Kalou.” (1 Joni 1:5; Iperiu 12:29) Ia me nanumi tiko ni qo e ivosavosa ga, e vakatauvatani Jiova tiko kei na veika e rairai. O Jiova e **vaka** na rarama, baleta ni savasava qai dodonu na nona ivalavala. E sega ni taleitaka o koya na ivalavala “butobuto” se veika tawasavasava. Na kaukaua tale ga e tu vua e rawa ni vakatauvatani kei na bukawaqa ni sa yavala me veivakarusa.

15. Na cava e kaya na iVolatabu me baleta na idivi kei Jiova, na loloma? Na cava e duatani duadua kina na kena itukutukuni qo? (Raica tale ga na ivakamacala e ra.)

16-18. (a) Na cava e kaya kina na iVolatabu ni “Kalou ga na loloma”? (b) Ena veika buli kece era tu e vuravura, na cava e vakatayaloyalotaka vinaka duadua ga kina na loloma ni Kalou na tamata?

kei na nodra nanuma eso ni “loloma ga na Kalou.” E sega ni rawa nida kaya ni “loloma ga na Kalou.” O Jiova e dua dina na ka bula. E bula dina o koya, e vakila na ka qai vakaitovo ena levu tale na itovo me ikuri ni loloma. Ia e kilai tani duadua ga ena loloma. Me vaka e kaya e dua na ivola me baleta na tiki-nivolatabu qo: “E bula sara ga i Jiova na loloma.” E rawa nida biuta va qo: Na kaukaua i Jiova e **cakava rawa** kina na ka. Na nona lewadodonu kei na nona vuku e **dusimaki** koya ena ka me cakava. Ia na nona loloma e **uqeti** koya me cakava kina e dua na ka. Qai kena ilutua ni sega ni dau yali na loloma ena gauna e vakaraitaka kina na vo ni kena idivi.

¹⁷ E dau tukuni ni o Jiova na vatuka ni loloma. Ke da vinakata gona meda kila na loloma dina, e dodonu meda kilai Jiova. Ia de dua eda sa raica na idivi totoka qo vua na tamata. E mai tu vakacava vei keda? Ena gauna ni bulibuli, e cavuta na vosa qo o Jiova vua na Luvena: “Daru cakava na tamata me ucui kedaru, me vakataki kedaru.” (Vakatekivu 1:26) Vei ira na ka buli kece era tu e vuravura, na tamata ga e rawa ni loloma, ena sala qo e ucuya kina na Tamana vakalomalagi. Nanuma ni a vakayagataka o Jiova eso na nona ibulibuli mera vakatayaloyalotaka na kena idivi. Ia e qai digia na ibulibuli cecere duadua e vuravura, na tamata, me vakatayaloyalotaka na kena idivi qoro duadua, na loloma.—Isikeli 1:10.

¹⁸ Nida vakaraitaka na loloma e sega ni veivakaisini, e dodonu qai kilikili, sa da vakaraitaka tiko na idivi e kilai tani duadua kina o Jiova. Me vaka ga e vola na yapositolo o Joni: “Eda veilomani baleta ni a liu sara ga na nona lomani keda na Kalou.” (1 Joni 4:19) Sala cava e lomani keda kina e liu na Kalou?

E Liu Sara ga o Jiova

¹⁹ E sega ni ka vou na loloma. Ia na cava e uqeti Jiova me tekivu bulibuli kina? E sega ni bulibuli baleta ni galili se gadreva na veitokani. E taucoko o Jiova, e sega ni dua na ka e lekata se gadreva. Ia na nona loloma, na itovo e sega ni dau kinoci,

19. Na cava e rawa nida tukuna kina ni loloma i Jiova e dua sara ga na vuna levu a bulibuli kina?

e uqeti koya me via vota yani na marau vei ira na nona ibulibuli era na taleitaka na isolisoli qo. “Na imatai ni ibulibuli ni Kalou” na Luvena e duabau. (Vakatakila 3:14) Sa qai vakayagataki koya na nona Matai Ligamaqosa o Jiova ena bulibuli, te-kivu sara ga vei ira na agilosu. (Jope 38:4, 7; Kolosa 1:16) E vakalougatataki ira na agilosu o Jiova ena bula galala, vuku, mera vakila tale ga na ka. Sa rawa gona vei ira na ibulibuli kaukaua qo mera bucina na veilomani—vei ira vakataki ira, kei na nodra lomani Jiova. (2 Korinica 3:17) Era sa mai veilomani gona, nira a lomani e liu.

²⁰ E va tale ga qori vua na tamata. Mai na ivakatekivu, e vakaraitaki vei rau o Atama kei Ivi na loloma. Se vei ga erau rai kina ena nodrau itikotiko Parataisi e Iteni, erau na raica ga na ivakatakilakila ni loloma i Tamadrau vei rau. Dikeva na ka e kaya na iVolatabu: “E tea e dua na were na Kalou o Jiova mai Iteni, ena yasana vaka ina tokalau, qai biuta kina na tamata e bulia.” (Vakatekivu 2:8) O sa bau sikova e dua na were se veisenikau totoka? Na cava o taleitaka vakalevu duadua? Nomu sarava na rarama ni cila basikata na draunikau ena dua na vana rugurugua? Na duiroka ena dua na loganisenikau? Na rorogo ni wai ni lutuma toka na savu qai salavata kei na nodra sere na veimanumanu vuka, kei na nodra vagugu na manumanu lalai me vaka na maka? Vakacava na iboi ni veivunikau, na boibetabeta ni vuadra, kei na iboi kamica ni sedra? Ia se mani vakacava na rairai totoka ni veiloganisenikau era tu nikua, e sega ga ni dua e siviti Iteni. Na vuna?

²¹ E tea na were oya o Jiova! E macala tu ga ni na sega ni tukuni rawa na kena totoka. E tu e kea na kau vinaka kece ga—koya e laukana, kei na kena me saravi tu mada ga ena kena totoka. E bulabula na were qo ni vakasuasuatiki vinaka, vakarautaki vakamaqosa, ra qai bula kina na veimataqali manumanu totoka. Segale tale ni dua na ka me sega ni vakarautaki vei Atama kei Ivi me rau marautaka kina nodrau bula, qai mai tu yani na cakacaka marautaki me rau qarava kei na nodrau veimaliwai vinaka. E liu o Jiova ena nona vakarautaka vei rau na loloma, e

20, 21. Eda kila vakacava ni o Jiova e lomani rau vakalevu o Atama kei Ivi? Ia erau qai dolea vakacava na nona loloma?

Taro Mo Vakasamataka

Same 63:1-11 Meda raica vakacava na loloma i Jiova vei keda? Cava eda vakadeitaka ena nona loloma?

Osea 11:1-4; 14:4-8 Dua na ka na levu ni talaidredre nei Isireli (se o ira na Ifireimi), ia e vakaraitaka vakacava o Jiova na nona loloma vakatama?

Maciu 5:43-48 E vakaraitaka vakacava vei keda o Jiova na nona loloma vakatama?

Joni 17:15-26 Eda kila vakacava ni lomani keda o Jisu ena nona masulaki ira na nona imuri?

sega ni dua na vuna me rau sega ni via dolea lesu kina na loloma levu qo. Ia erau vakawaletaka na loloma ya. Erau sega ni qai lomana na Tamadrau vakalomalagi, erau saqati koya ga ena levu ni nodrau kocokoco.—Vakatekivu, wase 2.

²² Sa na vakamosia mada ga na loma i Jiova! Vakacava sa mai oti kina na nona loloma? Segal! "E tawamudu na dei ni nona loloma." (Same 136:1) Totolo ga nona vakarautaka tale e dua na isolisoli loloma me vakabulai kina na kawa i Atama kei Ivi, e lomana me cakava na ka e dodonu. Me vaka eda sa raica mai, na isolisoli qo e okati kina nona solia nona bula o koya na Luvena lomani. E sega ni ka rawarawa tale ga qo vua na Tamana.—1 Joni 4:10.

²³ Io, ena ivakatekivu, a liu o Jiova ena nona vakaraitaka nona loloma vua na kawatamata. E levu dina na gauna a vakaraitaka kina o Jiova ni "liu sara ga na nona lomani keda." Na loloma e dau vakatubura na duavata kei na marau, sa rauta me vakatokai o Jiova me "Kalou mamarau." (1 Timoci 1:11) Ia qo e dua na taro bibi. Vakacava o Jiova, e lomani keda yadua? Ena veivosakitaki qori ena ulutaga tarava.

22. E dina ni rau saqati Jiova o Atama kei Ivi, ia e vakaraitaka vakacava na Kalou ni dei na nona loloma?

23. Na cava e dua na vuna e tukuni kina ni o Jiova e "Kalou mamarau," ia na taro bibi cava ena qai veivosakitaki ena wase tarava?

Sega ni Dua na ka e Rawa ni “Tawasei Keda Mai na Loloma ni Kalou”

E LOMANI iko na Kalou o Jiova? Eso era kaya ni Kalou e lomana na kawatamata, me vaka e kaya na Joni 3:16. Ia era nanuma tale ga: ‘E sega ni rawa ni lomani **au** na Kalou.’ E rawa ni curumi ira sara mada ga na lotu vaKarisito na nanuma qo. E kaya e dua na turaga ena levu ni nona yalolailai: “Au sara ga ni vakabauta ni kauaitaki au tu mai na Kalou.” Dau yacovi iko tale ga na vakatitiqa va qori?

² E vinakata sara ga o Setani meda nanuma ni Kalou o Jiova e sega ni lomani keda, e sega tale ga ni kauaitaki keda. E dina ni dau veitemaki o Setani ni vakayagataka na dokadoka kei na qaciqacia. (2 Korinica 11:3) Ia e taleitaka tale ga me butuqaqia e dua e sa yalolailai rawa tu. (Joni 7:47-49; 8:13, 44) Na ivadi qo e vakayagataka vakalevu o koya ena “iotioti ni veisiga” qo. Levu nikua era tubu cake ena vuvale sa sega kina na “veilomani vakaveiwekani.” Eso tale era vakalolomataki vei ira na tamata voravora, daunanumi ira ga, ra qai domoqa. (2 Timoci 3:1-5) Nodra vakalolomataki o ira qo ena dua na gauna balavu, nodra vakaduiduitaki, kei na nodra cati, era nanuma sara ga kina ni sega na kedra yaga qai sega ni dua e lomani ira.

³ Ke o dau vakasamataki iko va qori, kua ni yalolailai. Levu e sa dau sivia tale ga na ka era namaka vei ira. Ia nanuma tiko ni Vosa ni Kalou e vakarautaki “me veivakadodonutaki,” e vakarautaki tale ga “me talaraki kina na veika sa vakawakana tu.” (2 Timoci 3:16; 2 Korinica 10:4) E kaya na iVolatabu: ‘Eda na lomadei kina e matana se mani cava e beitaki keda kina na

1. Na nanuma cala cava e dau tu vei ira eso, wili kina eso na lotu vaKarisito?

2, 3. O cei e vinakata meda vakabauta ni sega na keda yaga, ni sega ni lomani keda o Jiova? Eda na kauta laivi vakacava na rai cala qori?

lomada, ni uasivia na lomada na Kalou, e kila tale ga na ka kece.' (1 Joni 3:19, 20) Meda dikeva mada qo e va na sala e vu-kei keda kina na iVolatabu meda "lomadei" ni lomani keda o Jiova.

E Kauaitaki Iko o Jiova

⁴ Kena imatai, e tukuna vakadodonu na iVolatabu ni Kalou e kauaitaki ira yadua na nona tamata. Kena ivakaraitaki, e kaya o Jisu: "E sega ni volitaki e rua na siparo ena dua na ilavo lailai? Ena sega ni lutu ina qele e dua vei rau me sega ni kila na Tamamudou. Ia e kilai vinaka na iwiliwili ni drauniulumudou. Dou kua gona ni rere, dou talei sara vei ira na siparo." (Maciu 10: 29-31) Dikeva na ibalebale ni vosa qo vei ira na rogoci Jisu tiko ena imatai ni senitiuri.

⁵ De dua eda na vaqaqa se cava me voli siparo kina e dua. Vei ira na manumanu vuka era dau laukana ena gauna i Jisu, e isau lailai duadua na siparo. Ena dua mada ga na sede lailai, sa rawa ni voli kina e rua na siparo. E qai kaya e muri o Jisu ke dua e solia e rua na sede lalai, ena sega ni soli vua e va na siparo, sa na soli vua e **lima**. E soli wale mai e dua tale na siparo me vaka sara ga e sega ni okati tu me dua na ka. De dua ena sega ni yaga qori vua na tamata, ia na cava nona rai na Dauveibuli? E kaya o Jisu ni "Kalou e sega ni guilecava e dua vei ratou [na kena mada ga a soli wale]." (Luke 12:6, 7) Sa raica qo na ka a via vakabibitaka o Jisu. Ke kauaitaka o Jiova e dua na siparo, me qai sega ni kauaitaki keda vakacava na tamata! E qai vakamacalataka o Jisu, e kila o Jiova na veika matailalai baleti keda. Ni wilika sara mada ga na drauniuluda!

⁶ E wilika na drauniuluda? Era na kaya eso ni sa lasu tale i ke o Jisu. Ia vakasamataka mada na inuinui ni veivakaturi. Sa na bau kilai keda vinaka sara ga o Jiova me rawa kina ni buli keda vou tale! Na levu ni nona kauaitaki keda e kila vinaka mada ga

4, 5. Eda kila vakacava ena vosa vakatautauvata i Jisu me baleta na siparo ni kauaitaki keda o Jiova?

6. Na cava eda kaya kina ni sega ni lasu o Jisu ena nona kaya ni wilika na drauniuluda?

na keda itukutuku matailalai kece, okati eke na itukutuku ni noda bula e solegi tu ena sela e vakatokai na *genetic code*, kei na veika eda nanuma kei na ituvaki eso eda sotava ena gauna taucoko ni noda bula.* Me qai dredre vakacava vua me wilika na drauniuluda—ni kena levu e rawa ni yacova toka ga na 100,000!

Na Cava e Kauaitaki Keda Kina o Jiova?

⁷ Kena ikarua, e tukuna vei keda na iVolatabu ni kauaitaki ira nona tamata o Jiova. Kena itukutukuni rawarawa ga ni o Jiova e taleitaka noda ivalavala vinaka kei na noda sasaga. A tukuna o Tui Tevita vua na luvena o Solomoni: “Ni kila na loma ni tamata kece o Jiova, e kila tale ga na nodra vakanananu kece.” (1 Veigauna 28:9) Ni vakatovolea o Jiova na yalodra na tamata era bula tu ena vuravura torosobu qo, sa na marau mada ga me raica ni tiko eso era vinakata na bula vakacegu, na ka dina, kei na ivalavala dodonu! Vakacava ni raica na Kalou ni dua e lomani koya dina, e saga me kila e levu tale na ka me baleti koya, qai vota yani na kilaka oya? E tukuna vei keda o Jiova ni kauaitaki ira era kacivaka yani na kena itukutuku. E vakarautaka sara mada ga o koya “e dua na ivola ni ivakananumi” me baleti ira “era dokai Jiova kei ira era vakananuma tiko na yacana.” (Malakai 3:16) Na veika qo era totoka dina vua.

⁸ Na cava eso na cakacaka vinaka e taleitaka na Kalou? Dua sara ga na noda saga meda vakatotomuria na Luvena, o Jisu Karisito. (1 Pita 2:21) E dua na cakacaka bibi e vinakata o Jiova me caka oya na kacivaki ni itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. E kaya vei keda na Roma 10:15: “E totoka dina na yava-

* E dau semata vakalevu na iVolatabu na inuinui ni veivakaturi kei na ka e nanuma tu o Jiova. A tukuna vei Jiova o Jope, na turaga yalodina: “Moni . . . lokuca vei au e dua na gauna, moni **nanumi** au kina!” (Jope 14:13) A cavuta o Jisu na nodra vakaturi “o ira kece na tu ena ibulubulu **nanumi**.” E veiganiti dina qo ni o Jiova e nanumi ira tu na mate ena vinakata me vakaturi ira.—Joni 5:28, 29.

7, 8. (a) Na cava eso na ka e taleitaka o Jiova ni dikeva tiko na lomada? (b) Cava eso na ka eda cakava e taleitaka o Jiova?

“Dou talei sara vei ira na siparo”

dra era tukuna na itukutuku vinaka ni ka vinaka!” De dua eda na sega ni nanuma ni lagilagi se totoka na yavada. Ia e vakatakilakilataka ga na nodra gu na tamata i Jiova ena vunautaki ni itukutuku vinaka. Na veika kece qo era totoka, ra qai talei ena mata ni Kalou.—Maciu 24:14; 28:19, 20.

⁹ E kauaitaka, e taleitaka tale ga o Jiova noda vosota. (Maciu 24:13) Nanuma tiko ni vinakata o Setani mo vakanadakui Jiova. Ni o yalodina vei Jiova ena dua na siga, e sa dua tale ga na siga ni nomu vakaitavi ena saumi ni vosa ni veibeitaki i Setani. (Vosa Vakaibalebale 27:11) Segga ni ka rawarawa na vosota. Na tauvimate, leqa vakailavo, nuiqawaqawa, kei na leqa tale eso e rawa ni vakatovolei kina noda vosota. E rawa ni veivakayalolailaitaki tale ga na ka e nuitaki tiko qai segga ni yaco. (Vosa Vakaibalebale 13:12) Na noda vosota ena gauna dredre va qo e ka talei dina vei Jiova. Oya na vuna e kerei Jiova kina o Tui Tevita me maroroya na wainimatana ena ‘nona tavaya,’ qai tukuna ena nuidei: “Vakacava era segga ni volai tu e nomuni

9, 10. (a) Na cava meda nuidei kina ni o Jiova e kauaitaki keda nida vosota voli na veika dredre? (b) Na rai cala cava e segga vakadua ni tu vei Jiova me baleti ira nona tamata yalodina?

ivola?" (Same 56:8) Io, e kauaitaka o Jiova, e nanuma tale ga na wainimatada kece, kei na rarawa eda sotava nida vosota voli na veika dredre nida via yalodina vua. Qo era ka talei tale ga e matana.

¹⁰ E rawa ni vakayalolailaitaki keda tiko ga na lomada, ena noda sega ni via vakabauta na ivakadinadina eda sa raica oti mai, oya na nona kauaitaki keda dina na Kalou. Eda na rairai nanuma: 'Ia eso era ivakaraitaki vinaka cake sara vei au. Sa na rarawa mada ga o Jiova ni raica na levu ni ka e cakava na taci-qu oya, o yau e lailai sara!' E sega ni dau vakatauvatani keda o Jiova kei na dua tale; e sega tale ga ni namaka me tautauvata kei ira na tani na ka eda rawata se me vakasamataki keda vakatani. (Kalatia 6:4) E raica sara o Jiova na lomada, qai taleitaka na ka vinaka e raica vei keda—veitalia mada ga ke lailai.

E Vakaraica o Jiova na ka e Vinaka

¹¹ Kena ikatolu, ni vakadikevi keda o Jiova, e dau vaqara ga na ka vinaka. Kena ivakaraitaki, ni lewa o Jiova me vakawabokotaki na kawa nei Tui Jeropoami ena vuku ni nodra vukitani, e qai vakarota me bulu vinaka e dua vei ira na luve ni tui, o Apaija. Na vuna? "E raica vua o Jiova na Kalou ni Isireli na ka vinaka." (1 Tui 14:1, 10-13) E vakaraica na loma i koya na cauravou qo o Jiova qai raica vua "na ka vinaka." De mani rui lailai na ka e laurai oya, ia e kauaitaka o Jiova, e raica me volai ena nona Vosa. E vakaicovitaka na ka vinaka lailai oya, e bau yalololoma kina vua e dua vei ira na kawa ni vuvale vukitani oya.

¹² E duatani cake na nona ivakaraitaki na Tui vinaka o Josafati. Ni cakava e dua na ka lialia na tui, e qai tukuna vua na parofita i Jiova: "Ena vuku ni ka qo ena cudruvi kemuni

11. Na cava e rawa nida vulica me baleti Jiova nida raica na itukutuku kei Apaija?

12, 13. (a) E kilai vakacava ena ivakaraitaki i Tui Josafati ni o Jiova ena raica ga noda itovo vinaka veitalia mada ga ke da valavala ca? (b) Ena ka vinaka eda dau cakava kei na noda itovo, sala cava e vaka kina na itubutubu dau taleitaki luvena o Jiova?

o Jiova." Sa itukutuku bibi dina! Ia a sega ni yala ga e kea na itukutuku qo. E tomana: "Ia e laurai vei kemuni eso na ka vinaka." (2 Veigauna 19:1-3) E dina ni cudru o Jiova, ia e sega ni lai rai sivita kina na ka vinaka e cakava o Josafati. Sa veibasai dina kei keda na tamata ivalavala ca! Nida cudru, eda sega sara ga ni dau raica na ka era vinaka kina o ira eda cudruva. Nida valavala ca, na noda yalolilai, madua, se lomabibi e rawa nida nanuma kina ni sa sega ni kune vei keda e dua na ka vinaka. Ia kua ni guilecava ni na vosoti keda o Jiova ke da veivutunitaka na noda ivalavala ca, da qai saga meda kua ni vakaruataka.

¹³ Ni dikeva tiko na lomada o Jiova, ena sega ni kauaitaka na noda ivalavala ca me vaka ga na nona sega ni kauaitaka na tikitikinivatu o koya e vaqara koula tiko. Vakacava na veika vinaka o dau kilai kina, kei na ka vinaka o dau cakava? Qori sara ga na ka e dau nanuma o koya! O sa bau raici ira na itubutubu nira dau maroroya na nodra droini se ka era cakava mai koronivuli na luvedra nira se lalai ra qai vakaraitaka vei ira ena dua na gauna sara e muri, dina ga nira sa guilecava na gone? O Jiova e uasivia sara na itubutubu vakatamata. Ena sega ni guilecava na ka vinaka eda cakava kei na noda itovo vinaka ke

O Jiova e kauaitaki keda nida vosota na veika dredre

da yalodina tiko ga vua. Ena ka tawadodonu mada ga vua ke guilecava, ia e macala vinaka ni sega ni tawayalododonu o koya. (Iperiu 6:10) Ia e tiko e dua tale na vuna e dau vakaraici keda kina o Jiova.

¹⁴ E raisivita o Jiova na noda malumalumu qai raica sara na ka e rawa nida vakavinakataka. Kena ivakaraitaki: O ira era taleitaka na droini era na solia nodra vinaka kece mera vaka-vinakataka e dua na droini dredre ke vakacacani. Kena ivakaraitaki, ena vanua ni vakaraitaki droini rogo mai Lodoni, Igi-ladi, na National Gallery, a vakacacana kina e dua na dautauri dakaileka e dua na droini nei Leonardo da Vinci e kena isau e rauta ni \$30 milioni. E sega ni dua e bau kaya me kau laivi na droini oya. Kena veibasai ga, sega ni bera na kena sagai me vakavinakataki. Na vuna? Ni ka talei ena matadra na dau-taleitaka na droini. Vakacava o iko, sega ni o uasivi cake mai na droini e caka ena joke kei na wainivolavola? O talei dina ena mata ni Kalou—e dina ni na bikai iko voli na bula ivalavala ca o sucukaya mai. (Same 72:12-14) Na Kalou o Jiova, na Dauveibuli uasivi ni kawatamata, ena cakava na ka e vinakata mera vakalesui tale kina ina bula uasivi o ira era vakarorogo ena nona veituberi loloma.—Cakacaka 3:21; Roma 8:20-22.

¹⁵ Io, e raica vei keda o Jiova na ka vinaka eda sega ni raica rawa. Nida qaravi koya, ena qai raica o koya me tubu tiko ga na noda vinaka me yacova nida sa bula uasivi. Se mani vakacava nona buturaki keda sobu na vuravura i Setani, se vakamareqeti keda tiko ga na nona tamata o Jiova, e kauaitaki keda.—Akeai 2:7.

Dau Vakaraitaka o Jiova Nona Loloma

¹⁶ Kena ikava, e levu na ka sa cakava o Jiova me vakaraitaka

14, 15.(a) Na cava e raica ga kina o Jiova na vinaka e tiko vei keda, e dina nida tamata ivalavala ca? Vakamacalataka. (b) Cava ena caka o Jiova ena ka vinaka e raica vei keda, e raici ira vakacava nona tamata yalodina?

16. Na cava na ivakadinadina levu duadua ni lomani keda o Jiova, eda kila vakacava ni isolisoli qo e baleti keda yadua sara ga?

kina ni lomani keda. Na isoro mada ga i Karisito e isogonigusu i Setani ena nona kaya nida tawayaga, da qai sega ni lomani. Meda kua ni guilecava ni rarawa i Jisu ena kau, kei na rarawa levu sara a vakila o Jiova ena nona raica ni vakamatei na Luvena lomani, e ivakadinadina levu ni nodrau lomani keda. Ka ni rarawa ni levu era sega tiko ga ni raica ni isolisoli qo e baleti ira sara ga. Era sega tiko ga ni vakabauta ni rawa ni lomani ira na Kalou. Nanuma tiko ni dau vakararawataki ira na imuri i Karisito na yapositolo o Paula. Ia a vola: “Na Luve ni Kalou, . . . e lomani **au**, e solia tale ga nona bula ena **vukuqu**.”—Kalatia 1:13; 2:20.

¹⁷ E vakadinadinataka o Jiova nona loloma vei keda ni vu-kei keda yadua meda vakila na yaga ni isoro i Karisito. A kaya o Jisu: “Ena sega ni lako mai vei au e dua ke sega ni vagolei koya mai o Tamaqu e talai au mai.” (Joni 6:44) Io, o Jiova e vagolei keda yadua sara ga vua na Luvena qai vakarawarawataka na sala meda rawata kina na bula tawamudu. Ena sala cava? Ena cakacaka vakavunau, ni sala qo eda lakovi yadua sara ga kina. Vaka kina na yalona tabu, ni qo ga e vakarawarawataka noda kila kei na noda bulataka na ka dina vakayalo, dina ga ni tu na ka eda lekata kei na noda bula ivalavala ca. E rawa gona ni tukuna vei keda o Jiova na ka vata ga a kaya vei ira na Isireli: “Au lomani iko ena loloma e sega ni mudu. Oya na vuna au tuberi iko mai kina vei au ena dei ni loloma.”—Jeremaia 31:3.

¹⁸ Dua na sala eda rairai vakila sara ga kina nona lomani keda o Jiova da qai veivolekati kei koya na masu. E uqeti keda yadua na iVolatabu meda “kua ni cegu ena masu.” (1 Cesalonaika 5:17) E rogoci keda na Kalou. E kilai mada ga ni “Daurogo masu.” (Same 65:2) E sega ni lesia o koya na itavi ni rogo masu vua e dua tale, sega mada ga vua na Luvena. Vakasamataka

17. Ena sala cava e vagolei keda kina o Jiova vei koya, kei na Luvena? 18, 19. (a) E dau voleka vakacava vei keda o Jiova ena nona vakaraitaka nona lomani keda? E vakaraitaka vakacava ni dau mositi koya na ka e yacovi keda? (b) E vakadeitaka vakacava vei keda na Vosa ni Kalou ni nona dau rogoci keda o Jiova e salavata kei na nona dauveinanumi?

mada: Na Dauveibuli ni lomalagi kei vuravura e uqeti keda meda toro yani vakarawarawa vua ena masu. Ia e dau vakarorogo vakacava o koya? E rogoa wale tu ga qai sega ni kauaitaka? Sega sara ga.

¹⁹ E dauveinanumi o Jiova. Na cava na kena ibalebale? E kaya e dua na lotu vaKarisito itabaqase: Na veinanumi oya na **noqu** vakila na rarawa se mosi o sotava tiko. Vakacava e dau va tale ga qori o Jiova? Eda vakadinadinataka qo nida wilika na ka e yacovi koya ni raica nodra vakararawataki na nona tamata na Isireli: “Ena gauna kece era rarawa kina e rarawa o koya.” (Aisea 63:9) E sega ni raica wale ga o Jiova na nodra rarawa; e vakila sara ga na nodra rarawa. Na levu ni nona rarawa e rawa nida kila mai na vosa sara ga i Jiova vei ira nona tamata: “O koya e tarai kemuni e tara na loa ni mataqu.”* (Sakaraia 2:8) Sa na mosi mada ga oya! Io, e kauaitaki keda dina o Jiova. Nida rarawa, e rarawa tale ga o koya.

²⁰ Me kua ni dua na lotu vaKarisito e vakayagataka cala na loloma ni Kalou me lai dokadoka se qaciqacia kina. A vola na yapositolo o Paula: “Ena vuku ni nona loloma soli wale vei au, au tukuna kina vei kemuni me kua ni dua e sivia na ka e nanuma me baleti koya, me yalomatua ga, me qai salavata na ka e nanuma kei na ivakarau ni vakabauta e solia vua na Kalou.” (Roma 12:3) E kaya e dua tale na vakadewa: “Au sa kaya kina vei kemuni kece sara: Me kakua ni dua vei kemuni me sivia na nona nanuma me baleti koya vaka i koya. Ia me vakarauta ga na nomu vakasama.” (*Vakavakadewa Vou*) O koya gona, nida marautaka tiko na nona loloma na Tamada vaka-

* Eso na vakadewa ni iVolatabu era kaya ni o koya e tarai ira na tamata ni Kalou e tara sara tiko ga na **matana**, se na mata i Isireli, sega ni mata ni Kalou. Na cala qo era vakavurea eso na vunivola ena nodra nanuma ni cala na tikinivolatabu qo, ra mani veisautaka. Qo e vakayalia sara ga vakadua na ka e tukuni tiko, oya ni dau mositi Jiova na nodra rarawa na nona tamata.

20. Na rai cala cava me kua ni tiko vei keda ke da via muria na ivakasala ena Roma 12:3?

Taro Mo Vakasamataka

Same 139:1-24 E macala vakacava mai na vosa uqeti i Tui Tevita ni kauaitaki keda yadua dina o Jiova?

Aisea 43:3, 4, 10-13 E raici ira vakacava nona iVakadinadina o Jiova, e laurai vakacava qo ena ka e cakava?

Roma 5:6-8 Eda kila vakacava ni keda ituvaki ivalavala ca e sega ni tarova na loloma i Jiova vei keda, se tarova na noda vakila na kena yaga ena noda bula?

Juta 17-25 Na cava meda cakava meda dei tiko ga kina ena loloma ni Kalou? Ia na cava e rawa ni vakalatilati ena noda cakava qo?

lomalagi, me kua mada ga ni sivia noda nanumi keda, da qai kua ni guilecava ni loloma ni Kalou e soli wale sara ga vei keda, e sega ni isau ni noda ivalavala se isau ni dua na ka vinaka eda cakava.—Luke 17:10.

²¹ Meda solia mada ga na noda igu kece meda cata na lasu kece i Setani, e dua vei ira na lasu qo nida tawayaga, qai sega ni rawa nida lomani. Ke o vakavulici mo vakabauta ni sega ni ganiti iko na loloma ni Kalou, ni sega ni dua na betena na ka vinaka o cakava ni sega ni kauaitaka na Kalou, se sa rui levu na nomu ivalavala ca qai sega ni bokoca rawa na isoro i Luvena lomani, o sa vakavulici ena dua na lasu levu. Mo cata na lasu va qori mai vu ni lomamu! Meda vakadeitaka tiko mada ga na lomada ena vosa dina a uqeti Paula kina na Kalou me vola: “E dei tu na lomaqu ni na sega ni rawata na mate, na bula, na agilosu, na veimatani, na veika era tu nikua se veika ena yaco mai, na kaukaua cava ga, se dua na ka mai cake se ka e ra, se dua tale na kabuli, me tawasei keda mai na loloma ni Kalou e mai vakaraitaka o Karisito Jisu na noda Turaga.”—Roma 8: 38, 39.

21. Na lasu cava i Setani e dodonu meda cata? Na ka dina cava meda vakadeitaka tiko ga e lomada?

“Na Loloma Levu ni Noda Kalou”

DUA na ka na nona tagi e dua na gonedramidrami ena lomaloma ni bogi. Ia sega ni bera ga na duri nei tinana. Sa dau moce yadrayadra tu ga me tekivu mai na sucu nei luvena. Sa bau kila tale ga na duidui ni domo ni nona tagi. E kila mai na domo i luvena lailai ke tagi ni via sucu, tagi ni vinakata me roqoti, se tagi ni via veisau. Ia se mani vakacava na tagi i gone, ena tu vakarau o tinana me vakaceguya. Dua na ka na nona mositi luvena, ena sega kina ni vakalecalecava na domo ni nona tagi.

² E sega ni dua e lecava na yalololoma ni dua na tina vua na leweniketena. Ia e tiko e dua na yalololoma e duatani sara—na yalololoma ni noda Kalou o Jiova. Nida vakadikeva na itovo totoka qo ena rawa ni vakavolekati keda vua. Ia meda raica sara mada qo se cava na yalololoma, kei na sala e vakaraitaka kina o Jiova na itovo qo.

Na iBalebale ni Yalololoma

³ E macala mai na itukutuku ena iVolatabu ni veivolekati sara na yalololoma kei na kauai. E vica toka na vosa vakaIperiu kei na vosa vaKIRISI era vakamatatataka na yalololoma. Kena ivakaraitaki na vosa vakaIperiu na *ra-cham'*, e dau vakadewataki vakalevu me “vakaraitaka na loloma” se “veinanumi.” E kaya e dua na ivolavosa ni *ra-cham'* e “vakaibalebalebaletaki ena yalololoma eda dau vakila nida raici ira na vakaIeqai, se da raica e dua eda veidredreti ni gadreva na noda veivuke.” Na vosa vakaIperiu qo e veiwekani tale ga kei na

1, 2. (a) Na cava e dau cakava na tina ni tagi na luvena? (b) Na yalololoma cava e kaukaua cake mai na yalololoma vakatina?

3. Na cava na ibalebale ni vosa vakaIperiu e dau vakadewataki me “vakaraitaka na loloma” se “veinanumi”?

vosa e dau vakadewataki me “katonigone,” e rawa tale ga ni vakadewataki me “yalololoma vakatina.”*—Lako Yani 33:19; Jeremaia 33:26.

⁴ E vakayagataka na iVolatabu na yalo ni veimositi vakatina me vakamatatataka kina vei keda na yalololoma i Jiova. Eda wilika ena Aisea 49:15: “Ena guilecava e dua na yalewa na luvena e sucu tiko se sega ni lomana [*ra-cham*] na lewenike-tena? Ke guilecava mada ga, au na sega sara ni guilecavi iko.” Na ivakamacala totoka qo e vakaraitaka na bibi ni loloma i Jiova vei ira nona tamata. Ena sala cava?

⁵ Sa bau va ya me dua na tina me guilecava me qarava se vakania na luvena! O ira mada ga na gonedramidrami ena vakatau sara tu ga na nodra karoni kei na nodra qarauni ena yalololoma i tinadra. Ia e ka ni rarawa ni so na tina era sega ni dau kauaitaka na luvedra, vakauasivi ena gauna qo e “vakilai kina e levu na ka dredre,” lako vata kei na kena sa ‘yali na veilomani vakaveiwekani.’ (2 Timoci 3:1, 3) Ia e kaya o Jiova, “au na sega sara ni guilecavi iko.” E duadua tu ga na yalololoma i Jiova vei ira na nona tamata. Na nona yalololoma e uasivia sara na yalololoma ni dua na tina vua na luvena. Sa rauta me kaya e dua na dauvolavola me baleta na Aisea 49:15: “Qo e dua vei ira na itukutuku levu, se itukutuku levu duadua sara ga ni loloma ni Kalou ena Veiyalayalati Makawa.”

⁶ Vakacava, e ivakaraitaki ni malumalumu na yalololoma? Levu era nanuma ni vaka kina. Kena ivakaraitaki, e dau vakavulica e dua vei ira na vuku dokai ni Roma o Seneca, e

* Ia e vakavure vakasama ni vosa vakalperiu na *ra-cham*’ e cavuti ena Same 103:13, e vakaibalebaletaki ena yalololoma se veinanumi ni dua na tama vua na luvena.

4, 5. E vakayagataka vakacava na iVolatabu na yalololoma vakatina me vakamatatataka kina na yalololoma i Jiova?

6. Era raica vakacava e levu na yalololoma? Ia na cava e vakadeitaka vei keda o Jiova?

dua a bula donui Jisu, ni “veikauaitaki e sega ni dodonu me tiki ni noda itovo.” E dau tokona o Seneca na ivakavuvuli e vakatokai na Stoicism, na ivakavuvuli e vakabibitaka na yalo kaukaua, me kua na veinanumi se veikauaitaki. E kaya o Seneca ni tamata vuku ena vukei ira na leqa tu, ia me kua ga ni yalololoma vei ira de kauta laivi na nona lomavakacegu. Na rai qiqo va qori ena sega ni vakavurea na yalololoma. Ia e sega sara ga ni va qori o Jiova! E vakadeitaka vei keda o Jiova ena nona Vosa ni “dau veikauaitaki qai dau yalololoma.” (Jemesa 5:11) Me vaka eda na qai raica, na yalololoma e sega ni ivakaraitaki ni malumalumu, ia e ivakaraitaki ga ni yaloqaqa kei na kaukaua. Meda raica sara mada se vakaraitaka vakacava o Jiova na yalololoma me vaka e dua na itubutubu dau-loloma.

Yalololoma o Jiova ina Dua na Matanitu

⁷ E matata vei keda na yalololoma i Jiova nida raica na ka e cakava ina matanitu o Isireli. Nanuma tiko ni gauna era a tu vakabobula kina mai Ijipita e vica na milioni na Isireli, dua na ka na rarawa era a sotava. O ira na kai Ijipita era “vakadredretaka tiko ga na nodra bula nira vakarota mera caka palasita, mera buli biriki, mera qai cakava na cakacaka kece ni bobula.” (Lako Yani 1:11, 14) Era mani tagici Jiova na Isireli ena levu ni nodra rarawa. E qai sauma vakacava nodra tagi na Kalou yalololoma?

⁸ E mositi Jiova sara ga na ka e raica. E kaya kina: “Au sa raica dina na nodra vakaloloma na noqu tamata e Ijipita, au sa rogoqa tale ga na nodra tagi ena vukudra na veivakasauraraitaki mera cakacaka, niu kila vinaka na ka mosimosi era vakila tiko.” (Lako Yani 3:7) E sega ni rawa ni raica wale tu o

7, 8. Na cakacaka cava era vakararawataki kina na Isireli e Ijipita makawa, ia e rogoqa vakacava o Jiova na nodra rarawa?

“Ena guilecava e dua na yalewa . . . na leweniketena?”

Jiova na nodra vakararawataki na nona tamata kei na nodra tagi. Me vaka eda sa raica mai ena Wase 24, o Jiova e dau rarawa tale ga nira rarawa na nona tamata. Na nona dau vakila o Jiova na nodra rarawa na nona tamata e dau tuburi koya sara ga kina na yalololoma. Ia e sega ni dau **vakila** wale tiko ga o Jiova na nodra rarawa na nona tamata; e dau yavala sara ga o koya me cakava kina e dua na ka. E kaya na Aisea 63:9: “Ena nona loloma kei na nona veinanumi e voli ira lesu kina.” Ena ‘liga qaqa’ i Jiova, e vakabulai ira kina na Isireli mai Ijipita. (Vakarua 4:34) E muri sa qai vakani ira ena mana, qai kauti ira ina dua na vanua bulabula mera taukena.

⁹ E sega ni yala ga e kea na yalololoma i Jiova. Nira sa lai vakatikori ena vanua yalataki na Isireli, era se dau talaidredre voli ga, ra sotava tale ga kina na kena ca. Ia oti ga era dau lia-liaci, ra qai tagici Jiova tale. Vakavica vata nona vakabulai ira tale tiko o Jiova. Ena vuku ni cava? “Ni lomani ira na nona tamata.”—2 Veigauna 36:15; Dauveilewai 2:11-16.

¹⁰ Vakasamataka mada na ka a yaco ena gauna i Jefica. Me vaka nira a vuki na Isireli mera qaravi ira na kalou lasu, sa qai vakalaiva o Jiova mera vakararawataki vei ira na kai Amoni me 18 na yabaki. E muri, sa ra qai veivutuni na Isireli. E kaya na iVolatabu: “Era biuta laivi sara na kalou tani e tiko vei ira mera qaravi Jiova, me kua ni raica tiko na nodra rarawa na Isireli.”* (Dauveilewai 10:6-16) Ena gauna ga

*Na vosa “kua ni raica tiko na nodra rarawa” ena kena vosa taumada ena iVolatabu e kena ibalebale, “sa lekaleka na yalona; sa oti na nona vosota.” E kaya na ivakadewa na *New English Bible*: “Sa sega tale ni rawa ni qai rai tu mera vakararawataki na Isireli.” E kaya e dua tale na vakadewa na *Tanakh—A New Translation of the Holy Scriptures*: “Sa sega ni vosota rawa na nodra rarawa na Isireli.”

9, 10. (a) Na cava e vakabulai ira kina vakavica vata na Isireli o Jiova nira sa vakatikori oti ena Vanua Yalataki? (b) Na veika rarawa cava a vakabulai ira kina na Isireli o Jiova ena gauna i Jefica? Ia na cava a yavala kina me veivakabulai?

era vakaraitaka kina na tamata i Jiova nodra veivutuni dina, gauna tale ga oya sa na tu vakarau kina o Jiova me vakacegui ira mai na nodra rarawa. Mani solia na Kalou yalololoma qo vei Jefica na kaukaua me vakabulai ira na Isireli mai vei ira na kedra meca.—Dauveilewai 11:30-33.

¹¹ Na cava eda vulica me baleta na yalololoma mai na ka e dau cakava o Jiova vei ira na Isireli? Kena imatai, eda raica ni sega ni kila wale ga o koya na rarawa era sotava tiko na nona tamata. Nanuma na ivakaraitaki ni tina ena yavala me cakava sara ga e dua na ka ni tagi o luvena. E vaka kina o Jiova, e sega ni vakawaletaka o koya na nodra tagi na nona tamata. Ni Kalou yalololoma, ena vakacegui ira mai na ka era tagica. Kena ikuri, eda vulica ena ka e cakava o Jiova ena vukudra na Isireli ni nona yalololoma e sega ni ivakaraitaki ni malumalumu, baleta ni nona lomani ira e dau yavala kina me vakaraitaka na nona kaukaua me taqomaki ira kina nona tamata. Ia vakacava e dau yalololoma o Jiova ina tamata yadua?

Yalololoma o Jiova Vei Keda Yadua

¹² Na Lawa e vakarautaka o Jiova ina matanitu o Isireli e vakaraitaka nona yalololoma ina tamata yadua. Kena ivakaraitaki na nona kauaitaki ira na dravudravua. E kila o Jiova ni rawa ni basika eso na leqa tawanamaki, qai rawa ni vakadravudravuataka e dua na Isireli. Mera dau raici gona vakacava na dravudravua? E vakaroti ira na Isireli o Jiova: “Mo kua ni vakaukauataka na lomamu se mo qumia na ligamu vua na tacimu dravudravua. Mo lomasavu ni oni soli ka vua, ia mo kua ni soli ka vua ena voraki, oya na vuna ena

11. Na cava eda vulica me baleta na yalololoma ena ka e dau cakava o Jiova vei ira na Isireli?

12. E macala vakacava mai na Lawa ni o Jiova e kauaitaka na tamata yadua?

vakalougatataki iko kina o Jiova na nomu Kalou ena nomu cakacaka kece ga kei na itavi kece o qarava.” (Vakarua 15: 7, 10) A vakaroti ira tale ga na Isireli o Jiova mera kua ni tamusuka na bati ni nodra veiwere, se mera tomika na vua ni nodra were e lulutu nira tatamusuki. Na veika qo mera na qai lai vakayagataka o ira era leqa tu. (Vunau ni Soro 23:22; Ruci 2:2-7) Nira muria na lewenivanua na lawa qo e vakarau-taki me baleti ira na dravudravua, e sega kina ni dua na lewe i Isireli e lai kere kena wavoki tu. Vakacava e vakaraitaka qo na yalololoma i Jiova?

¹³ Nikua tale ga, dua na ka na nona kauaitaki keda yadua na noda Kalou dauloloma. Meda kua ni guilecava ni kila vinaka tiko o koya na veika rarawa eda sotava tiko. E vola na daunisame o Tevita: “Na mata i Jiova sa dei tu ga vei ira na yalododonu, na daligana tale ga e rogoca na nodra tagi ni kere veivuke. E voleka o Jiova vei ira sa ramusu na lomadra, e vakabulai ira sa dasila na yalodra.” (Same 34:15, 18) E kaya e dua na daunivakamacala ni iVolatabu me baleti ira na vakamacalataki ena tikinivolatabu qo: “Qo o ira e vusolo na lomadra nira veivutunitaka na cala era cakava, era yalolokomi, ra qai yalomaloku, ra qai yalomalumulumu.” O ira va qo era na nanuma ni sa rui yawaki ira o Jiova, e sega tale ga ni kauaitaki ira nira sa rui lolovira. Ia e sega sara ga ni dina oya. Na vosa i Tevita e vakadeitaka vei keda ni o Jiova e sega ni laivi ira na “yalomalumulumu” mera biu wale tu. E kila na noda Kalou yalololoma ni gauna sara ga va qo eda dau qai gadrevi koya kina vakalevu, qai dau tu volekati keda o koya.

¹⁴ Wilika mada e dua na italanoa qo. E dua na tina mai Merika e cicivaki luvena i valenibula ni tarai koya vakabibi na mate ni itilotilo. Ni ratou dikevi gone oti na vuniwai, ratou vakaraitaka sara vei tinana ni sa na bogi dua toka mada i vale-

13, 14. (a) E macala vakacava mai na vosa i Tevita ni o Jiova e kauaitaki keda yadua? (b) E dina vakacava ni o Jiova e voleka vei ira e “ramusu na lomadra” se “dasila na yalodra”?

nibula o gone. E moce e vei o tinana ena bogi oya? Ena dua na idabedabe ena yasa ni loga sara ga nei luvena! Me vaka ni tauvimate na luvena tagane, e vinakata ga o koya me toka e yasana. Ke sa va ya e dua na tina, sa na qai wacava o koya na Tamada vakalomalagi! Nida buli ga meda ucui koya. (Vakatekivu 1:26) Eda raica ena vosa ni veivakacegui ena Same 34:18 ni o Jiova e vaka na itubutubu dauloloma ena nona dau “voleka” sara vei keda me vukei keda ke ‘ramusu na lomada’ se ‘dasila na yaloda.’

¹⁵ Ena vukei keda yadua vakacava o Jiova? Ena sega ni kauta laivi sara na veika e vakararawataki keda tiko. Ia o Jiova ena vakarautaka na veika era gadreva o ira era kere veivuke yani vua. Na nona vosa na iVolatabu e vutucoqa ena ivakasala e rawa ni yaga vei keda. Ena ivavakoso, sa vakarautaki ira kina na ivakatawa vakayalo o Jiova. O ira qo era na saga tale ga mera vakatotomuria na yalololoma i Jiova ena nodra vukei ira na nodra itokani vakayalo. (Jemesa 5:14, 15) E “Daurogo Masu” o Jiova, dau solia tale ga “na yalo tabu vei ira era ke-rea vua!” (Same 65:2; Luke 11:13) Na yalo tabu e rawa ni solia vei keda “na kaukaua e uasivia na kaukaua ni tamata” meda vosota kina me yacova ni sa qai kauta laivi na Mata-nitu ni Kalou na veika dredre kece. (2 Korinica 4:7) Vakacava, eda sega ni marautaka na isolisoli kece qo? Meda kua ni guilecava ni ka kece qo era ivakaraitaki ni yalololoma levu i Jiova.

¹⁶ Io, e ivakaraitaki levu duadua ni yalololoma i Jiova na nona solia na Luvena e dau mosita me keda ivoli. Qo e dua na isolisoli vakayalololoma i Jiova e dolava na sala meda bula kina. Nanuma tiko ni ivoli qori e baleti keda yadua sara ga. Sa rauta me kaya o Sakaraia, na tama i Joni na Dauveipapitaisotaki ni isolisoli qo e vakatakila na “loloma levu ni noda Kalou.”—Luke 1:78.

15. Na sala cava e dau vukei keda yadua kina o Jiova?

16. Na cava na ivakaraitaki levu duadua ni yalololoma i Jiova? E tarai keda yadua vakacava na nona loloma qo?

iYalayala ni Yalololoma i Jiova

¹⁷ Vakacava e sega ni vakaiyalayala na yalololoma i Jiova? Segga, e vakaraitaka vakamatata na iVolatabu ni o Jiova e sega ni dau yalololoma vei ira era saqata na nona ivakatagedegede savasava. (Iperiu 10:28) Meda raica mada na vuna e dau vakayacora kina qo ena noda vakasamatata na kedra ivakaraitaki na Isireli.

¹⁸ E dau vakabulai ira na Isireli o Jiova mai vei ira na kedra meca, ia ena sega ni yalololoma tu ga o Jiova. Sa ra qaravi matakau na nona tamata talaidredre, era kauta sara mada ga na nodra matakau vakasisila ena loma ni valenisoro i Jiova! (Isikeli 5:11; 8:17, 18) Eda wilika tale ga: “Era vakasewasewani ira tiko ga na italai ni Kalou dina, era beca na nona vosa, era vakalialiai ira na nona parofita qai cudruvi ira o Jiova, e sega tale nira vakabulai rawa.” (2 Veigauna 36:16) Sa ra yacova na Isireli e dua na vanua sa sega tale kina ni dodonu me vakaraitaki vei ira na yalololoma, sa ra sureta sara tiko ga na cudru i Jiova. Na cava e qai yaco?

¹⁹ Sa sega ni rawa tale ni qai yalololoma vei ira na nona tamata o Jiova. E kaya: “Au na sega ni yalololoma, se rarawa, se lomani ira, ena sega ni dua na ka me tarova noqu vakarusai ira.” (Jeremaia 13:14) Mani vakarusai o Jerusalemi kei na kena valenisoro, ra qai kau vakavesu i Papiloni na Isireli. E dau yaco dina ga na leqa ni sa sivia tale na talaidredre ni tamata, ni sa lai sivita na iyalayala ni yalololoma vakalou! —Lele i Jeremaia 2:21.

²⁰ Vakacava nikua? E sega ni veisau o Jiova. Ena nona yalololoma, e lesi ira kina na nona iVakadinadina mera vunautaka yani na “itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou” ena

17-19. (a) Eda kila vakacava mai na iVolatabu ni na sega ni yalololoma tu ga o Jiova? (b) Na cava e sa oti koso kina na yalololoma i Jiova vei ira na nona tamata?

20, 21. (a) Na cava ena yaco ni sa na yacovi na iyalayala ni yalololoma vakalou? (b) Na isolisoli yalololoma cava i Jiova ena veivosakitaki ena wase tarava?

Taro Mo Vakasamataka

Jeremaia 31:20 E dau kauaitaki ira vakacava na nona tamata o Jiova? Na cava o nanuma ena vuku ni tikina qo?

Joeli 2:12-14, 17-19 Na cava mera cakava na tamata i Jiova me qai rawa kina nira lomani, na cava eda vulica kina?

Jona 4:1-11 E vakavulici Jona vakacava o Jiova ena bibi ni yalololoma?

Iperiu 10:26-31 Na cava meda kua kina ni taura vakatani na yalololoma i Jiova?

veiyasa i vuravura. (Maciu 24:14) Nira vakarorogo na tamata yalomalumulumu, e vukei ira o Jiova mera taura matua na itukutuku vinaka ni Matanitu ni Kalou. (Cakacaka 16:14) Ia na cakacaka qo ena sega ni caka tu me tawamudu. Ena sega tale ni ka vakayalololoma me vakalaiva o Jiova me cici tiko ga na vuravura ca qo me salavata kei na kena rarawa, leqa, kei na vutugu. Ni sa na yacovi na iyalayala ni yalololoma vakalou, ena qai yavala o Jiova me vakarusa na ivakarau ni veiliutaki i Setani kei ira era vakarorogo vua. Ni vakayacora mada ga qo, ena salavata tiko ga kei na nona yalololoma—ena vuku ni ‘yacana tabu’ kei ira na nona tamata. (Isikeli 36:20-23) Ena vakarusa o Jiova na ka ca kece, ena qai sosomitaka ena dua na vuravura vou. Me baleti ira na tamata ca, e kaya o Jiova: “Ena sega ni lomani ira na mataqu, au na sega ni nanumi ira. Au na sauma vei ira me vaka na nodra ivalavala.”—Isikeli 9:10.

²¹ Ena gauna mada ga qo, se yalololoma tiko o Jiova vei ira na nona tamata, vei ira tale ga era sa mua tiko ina rusa. O ira na tamata ivalavala ca era veivutuni dina e rawa ni yaga vei ira e dua na isolisoli vakayalololoma i Jiova—na veivosoti. Ena wase tarava, eda na veivosakitaka kina eso na vosa vaka- tautauvata ena iVolatabu ena vakaraitaka na taucoko ni veivosoti i Jiova.

Na Kalou e 'tu Vakarau me Veivosoti'

"NOQU cala sa sivia na uluqu," e vola na daunisame o Tevita. "Vaka na icolacola bibi, au sa sega ni colata rawa. Au sa nunu mai qai vurumemeataki vakadua." (Same 38:4, 8) E kila vinaka o Tevita na lomabibi ena vakila e dua ke ca tiko nona lewaeloma. Ia a kunea na vakacegu. E kila ni cata o Jiova na ivalavala ca, ia e sega ga ni cati koya e valavala ca ke veivutuni dina, qai saumaki mai na sala ca e sa muria tiko. E kaya o Tevita ena nona vakabauta dei tu ni o Jiova e dau vosoti ira era veivutuni: "O kemuni Jiova, oni, . . . tu vakarau moni veivosoti."—Same 86:5.

² E rawa tale ga ni vakaleqai keda voli noda lewaeloma ke da cakava e dua na ka ca. Qo e dodonu me uqeti keda meda vakavinakataka vakatotolo na keda ituvaki. Ia e rawa ni vakavuleqa ke vakayalolailaitaki keda tale vakasivia na noda cala. E rawa nida nanuma ni sa na sega ni rawa ni vosoti keda o Jiova, veitalia mada ga ke da sa veivutuni. Ke da "luvuci ena levu ni rarawa," ena rawa ni saga o Setani meda soro, meda nanuma ni sega na beteda ena mata i Jiova, ni sega ni kilikili meda qaravi koya.—2 Korinica 2:5-11.

³ Vakacava e va qori nona raici keda o Jiova? Sega sara! Na veivosoti e dua vei ira na tiki ni loloma levu ni Kalou. E vakaraitaka ena nona Vosa nida veivutuni dina mai vu ni lomada, ena tu vakarau me vosoti keda. (Vosa Vakaibalebale 28:13) Meda raica mada qo na vuna kei na sala e dau veivosoti kina o Jiova, me dei kina vei keda ni nona veivosoti e sega ni ka dre-dre.

1-3. (a) Na icolacola cava a bikai koya voli na daunisame o Tevita? Ia a qai vakacegui vakacava na lomana? (b) Nida cakava e dua na ka ca, na icolacola cava e rawa ni bikai keda? Ia na cava e vakadeitaka vei keda o Jiova?

Vuna e 'tu Vakarau Kina o Jiova me Veivosoti'

⁴ E kila o Jiova nida tamata ga. E kaya na Same 103:14: "Ni kila vinaka o koya na keda ibulibuli, e nanuma tiko nida kuvuniqe." E matata vakasigalevu tu vua nida buli ga mai na kuvunisoso, eda na dau baleca, e tu tale ga na noda malumalumu nida tamata ivalavala ca. Ni tukuni ni kila "na keda ibulibuli," eda lai nanuma lesu kina na nona vakatauvatani Jiova na iVolatabu kei na dua na dautulituli o keda na qele. (Jeremaia 18:2-6) Na ka e cakava se namaka vei keda o koya na Dautulituli Levu e vakatau sara ga ena keda ituvaki ivalavala ca, kei na noda ciqoma se sega nona veidusimaki.

⁵ E kila vinaka o Jiova na veika e rawa ni cakava na ivalavala ca. E vakaraitaka na nona Vosa ni ivalavala ca e dua na ka kaukau e vesuka tu na kawatamata. E vakacava sara mada na kaukau ni ivesu qo? E vakamacalataka o Paula ena nona ivola vei ira mai Roma: Nida vauci ena "ivau ni ivalavala ca," me vaka ga na nodra vauci na sotia ena ruku i nodra kavetani (Roma 3:9); e "veiliutaki" ina tamata na ivalavala ca me vaka e dua na tui (Roma 5:21); e "tiko," vei keda (Roma 7:17, 20); na kena "lawa" e cakacaka tiko e yagoda ena veigauna kece, e via lewa sara ga na noda bula. (Roma 7:23, 25) Io, e kaukau dina na idre ni ivalavala ca ena yagoda malumalumu qo! —Roma 7:21, 24.

⁶ E kila o Jiova ni na sega ni rawa ni taucoko sara na noda talairawarawa, veitalia ke mani vakacava sara na noda sasaga. E vakaraitaka vakayalololoma ni na vosoti keda ke da kerea na nona yalololoma nida veivutuni mai vu ni lomada. E kaya na

4. Na cava e nanuma o Jiova me baleta na keda ituvaki? E lai tara vakacava qo na ka e cakava se namaka vei keda?

5. E vakamacalataki vakacava ena Roma na kaukau ni idre ni ivalavala ca?

6, 7. (a) Na cava na rai i Jiova me baleti ira e mositi ira na ca era cakava ra qai vakasaqara yani na nona yalololoma? (b) Na cava meda kua kina ni nanuma ni yalololoma ni Kalou e ulubale meda caka ca tiko ga kina?

Same 51:17: “Na isoro e talei vua na Kalou na yalo e ramusu, na uto e kavoro qai bibivoro, kemuni na Kalou, oni na sega ni cata.” O Jiova ena sega vakadua ni cata e dua e “kavoro qai bibivoro” na yalona ni mositi koya na ka ca e cakava.

⁷ Kena ibalebale qo ni rawa nida vakaiulubaletaka na yalololoma ni Kalou, kei na keda ituvaki ivalavala ca meda valavala ca tiko ga kina? Sega sara! E sega ni rawa nida vakayagataka na iulubale qo vei Jiova. E tiko na iyalayala ni nona yalololoma. Ena sega sara ni vosoti ira era nakita nodra ivalavala ca, ra qai sega ni vakaraitaka vakalailai na veivutuni. (Iperiu 10:26) Ena yasana kadua, e tu vakarau me vosoti ira e mosi na yalodra ena ka ca era cakava. Meda dikeva mada qo eso na vosa totoka e vakayagataki me vakamacalataki kina na tiki ni loloma qo i Jiova, na veivosoti.

E Vakacava na Levu ni Veivosoti i Jiova?

⁸ E kaya o Tevita ena nona sa veivutuni: “Au sa qai vakatusa vei kemuni na noqu valavala ca, au sega ni ubia na noqu cala. . . . Oni qai **vosota** na ca ni noqu valavala ca.” (Same 32:5) O koya gona, e kauta tani o Jiova na ivalavala ca i Tevita. Macala ga ni na vakacegui Tevita sara ga, vakauasivi ni lomabibitaka voli na nona cala. (Same 32:3) E dodonu meda nuitaki Jiova tale ga ni o koya ga ena kauta tani na nodra ivalavala ca o ira era qara na nona yalololoma ena yavu ni nodra vakabauta na ivoli e vakarautaka o Jisu.—Maciu 20:28.

⁹ E vakayagataka o Tevita e dua tale na ivakatautauvata me vakamatatataka kina na veivosoti i Jiova: “Me vaka na yawa ni **icabecabe ni siga mai na idromudromu ni siga**, sa biu-ta vakayawa vei keda o koya na noda cala.” (Same 103:12) E vakacava na veiyawaki ni vanua e cabe mai kina na siga me yaco ina vanua e dromu kina na siga? E rawa nida kaya ni vanua e cadra kina na siga kei na vanua e dromu kina erau va-

8. Na cava e cakava o Jiova ena noda ivalavala ca, meda vakanui-nui ga vei cei, ena vuku ni cava?

9. E vakacava na yawa ni vanua e dau kauta kina o Jiova na noda ivalavala ca?

nua veiyawaki duadua, erau sega ni rawa ni sota vakadua na vanua e rua qo. E kaya e dua na vuku ni iVolatabu ni vosa qo e vakaibalebaleta "e rua na ka erau sa veiyawaki sara ga; erau vanua veiyawaki duadua meda bau vakasamataka." E vakaraitaka vei keda na vosa uqeti i Tevita ni gauna e veivosoti kina o Jiova, e dau kauta laivi vakayawa sara ga vei keda na noda ivalavala ca.

¹⁰ O sa bau tovolea mo savata laivi e dua na duka e kabita dei sara toka ga na nomu isulu vulavula? De dua o solia kina nomu vinaka kece, ia sa sega ga ni taqusi taucoko na duka. Dikeva se dau vakacava na veivosoti i Jiova: "Ke damudamu na nomuni ivalavala ca, ena vakavulavulataki me vaka na ucacevata, ke damu me vaka na tikinisulu kulakula, ena vaka na vutinisipi." (Aisea 1:18.) Na vosa "damudamu" e vakaibalebaleta na roka damudamu serau.* Na isulu "kulakula" e dau

* E kaya e dua na kenadau ni isulu kulakula, "e dau **kabi dei** sara ga na rokana. E dredre ni siawa, veitalia ke lutuma na tegu, tauca na uca, sava, se mani vakayagataki sara vakadede."

10. Ni vosota o Jiova na noda ivalavala ca, na cava meda kua ni nana kina ni sa na takavi keda tu ga na ca ni noda ivalavala qori ena vo ni noda bula?

"Na nomuni ivalavala ca, . . . ena vakavulavulataki me vaka na ucacevata"

damu buto ni toni ena kena iboro. (Neumi 2:3) E sega ni rawa vakadua nida kauta laivi na ivalavala ca e takavi keda tu ena noda sasaga ga. Ia o Jiova e rawa ni taura na ivalavala ca e damudamu qai vakavulavulataka me vaka na uca vulavula se vutika ni sipi. Ni vosota o Jiova na noda ivalavala ca, e sega tale ni vinakati meda leqataka noda ivalavala ca qori ena vo ni noda bula.

¹¹ Ena dua na sere ni vakavinavinaka a lagata vei Jiova o Esekaia ni sa vakabulai mai na dua na mate bibi sara, a kaya kina: “Oni **biuta i dakumuni na noqu ivalavala ca kece.**” (Aisea 38:17) Na kena itukutukuni e ke e vaka tiko me taura mai na ivalavala ca i koya e veivutuni o Jiova, qai biuta i dakuna ena nona sega tale ni via kauaitaka se raica. Eso era kaya ni rawa ni biu va qo na tikinivolatabu qo: “Oni sega ni okata na noqu ivalavala ca.” Sa bau veivakacegui dina!

¹² E vakaraitaka na parofita o Maika na nona nuidei ni na vosoti ira nona tamata veivutuni o Jiova, qai vakalesui ira ena nodra vanua ena nona vola: “O cei na Kalou me vakataki kemuni, . . . oni guilecava na nodra ivalavala ca na ivovo ni nona ivotavota? . . . Oni na biuta na nodra ivalavala ca kece **ina wasa titobu.**” (Maika 7:18, 19) E macala ni na vakayaloqaqataki ira sara ga na bula ena gauna oya na veivosota qo. Ke dua na ka e biu “ina wasa titobu,” ena rawarawa na kena lai kau lesu mai? E macala gona mai na vosa i Maika ni gauna e veivosoti kina o Jiova, e kauta laivi sara ga vakadua na noda ivalavala ca.

¹³ A vakayagataka o Jisu na vosa vakatautauvata me baleta e dua e dinau kei koya e soli dinau me vakamatatataka kina na veivosoti i Jiova. (Maciu 18:23-25) E uqeti keda tale ga meda masuta: “Ni vosota na neimami **cala.**” (Maciu 6:12) E vakatautavatana tiko eke o Jisu na cala kei na dinau. (Luke 11:4) Nida cala, e vaka nida dinau vei Jiova. E kaya e dua na ivola me

11. Na vakasama cava e tukuni kina ni o Jiova e biuta i dakuna na noda ivalavala ca?

12. E vakaraitaka vakacava na parofita o Maika ni gauna e veivosoti kina o Jiova, e kauta laivi sara ga vakadua na noda ivalavala ca?

13. Na cava na ibalebale ni vosa i Jisu, “ni vosota na neimami cala”?

baleta na vosa vaKIRISI e vakadewataki me “vosota”: “Meda laiva ga, biuta, kua ni taroga tale na dinau.” Ni veivosoti gona o Jiova, e vaka tiko ni sa bokoca na dinau a dodonu meda sau-ma. Qo e dodonu mera vakacegui kina o ira era ivalavala ca, ia era sa veivutuni. Ena sega vakadua ni taroga tale o Jiova na dinau e sa bokoca oti!—Same 32:1, 2.

¹⁴ E vakamacalataki tale ga ena Cakacaka 3:19 na veivosoti i Jiova: “Ni veivutuni gona, ni veisau me **bokoci** kina nomu-ni ivalavala ca.” Ena vosa vaKIRISI, na “bokoci” e rawa ni kena ibalebale na “quwa, . . . qusia se vakarusa.” Era kaya eso na daunivakamacala ni tikinivolatabu qo e baleta tiko na boko ni volavola. Ena sala cava? Na iqi era dau vakayagataka ena gauna oya e caka mai na qilaiso, drega ni kau, kei na wai. Ni volavola oti o koya e volavola, e dau taura sara mai na isulu suasua me quwa tani kina na ka a vola. Qo e vakatakarakarataka vinaka sara ga na yalololoma i Jiova. Ni vosota o koya noda ivalavala ca, e vaka sara ga e taura mai na tikinisulu qai quwa laivi.

¹⁵ Nida vakasamataki ira na vosa vakatautauvata qo, e dua ga na ka e matata vei keda: E vinakata o Jiova meda kila ni tu vakarau o koya me vosota na noda ivalavala ca ke raica nida veivutuni dina! Meda kua ni nanuma ni na lai kauta tale tiko mai o Jiova na noda cala eda sa vakanadakuya. E vakadinadinataki qo ena dua tale na ka e vakatakila na iVolatabu me baleta na yalololoma levu i Jiova: Ni sa veivosoti, ena guilecava tale ga.

“Au na Sega Tale ni Nanuma na Nodra iValavala Ca”

¹⁶ E yalataka o Jiova vei ira era okati ena veiyalayalati vou: “Niu na vosota na nodra cala, au na sega tale ni nanuma

14. Ni tukuni me ‘bokoci na nomudou ivalavala ca,’ na cava e rawa nida vakasamataka?

15. Na cava e vinakata o Jiova meda kila me baleti koya?

16, 17. Ni kaya na iVolatabu ni guilecava o Jiova na noda ivalavala ca, na cava e kena ibalebale, na cava o kaya kina qori?

E vinakata o Jiova meda kila ni 'tu vakarau me veivosoti'

na nodra ivalavala ca.” (Jeremaia 31:34) Kena ibalebale qo ni gauna e veivosoti kina o Jiova, sa na sega ni rawa ni nanuma tale na ka a yaco? E sega. E volatukutukutaka tu na iVolatabu na nodra ivalavala ca e levu e sa vosoti ira o Jiova, wili kina na ivalavala ca i Tevita. (2 Samuela 11:1-17; 12:13) Se kila vinaka tu ga o Jiova na ka era a cakava. Na nodra ivalavala ca vaka kina na nodra veivutuni kei na nona vosoti ira na Kalou, e volatukutukutaki tu me ka ni vuli vei keda. (Roma 15:4) Na cava ga e vakaibalebaletaka na iVolatabu ni kaya ni o Jiova e sega ni “nanuma” tale na nodra ivalavala ca na sa vosoti?

¹⁷ Na vosa vakalperiu e vakadewataki e ke me “nanuma” e sega ni vakaibalebaletaki ena kena vakasamataki lesu ga. Na ivola na *Theological Wordbook of the Old Testament* e kaya ni “okati kina na nona vakayacora sara ga na Kalou e dua na ka.”

Ke “nanuma” gona o koya na ivalavala ca, e kena ibalebale ni na sauma se cakava sara ga kina e dua na ka. (Osea 9:9) Ia ni kaya na Kalou ni na “sega tale ni nanuma na nodra ivalavala ca,” e vakadeitaka tiko kina vei keda ni ke sa vosoti ira na ivalavala ca era veivutuni, ena sega ni kauta lesu mai na nodra cala oya me qai totogitaki ira kina ena dua tale ga na gauna. (Isikeli 18:21, 22) Na nona guilecava gona e kena ibalebale ga ni na sega ni ceuta tale mai se kauta tale mai me mai veitotogitaki tiko kina. E veivakacegui dina meda kila, ni noda Kalou e dau vosota noda cala, e **guilecava tale ga!**

Vakacava na iSau ni iValavala Ca?

¹⁸ Me vaka ni dau veivosoti o Jiova, e kena ibalebale ni o koya e valavala ca ena sega ni lauti koya na suinikena? Sega sara. Sega ni rawa nida valavala ca meda qai nanuma ni na sega ni sauti keda na noda ivalavala. E vola o Paula: “Na ka kece e kaburaka e dua ena tamusuka tale ga.” (Kalatia 6:7) Ena rawa ni sauti keda na veika ca eda cakava. Ia meda kua ni nanuma ni sa vosoti keda mada o Jiova, qo e sa totogitaki keda tale tiko. Ni yaco e dua na leqa, me kua ni nanuma e dua na lotu va-Karisito, ‘Sa rairai totogitaki au tiko o Jiova ena dua na noqu cala makawa.’ (Jemesa 1:13) Ena yasana kadua, e sega ni taqomaki keda o Jiova mai na ka ca ena rawa ni yacovi keda ena vuku ni ka ca eda cakava. Na veisere, bukete e sala, mate ca ni veiyacovi, yali ni veivakabauti kei na veidokai—era ka rarawataki kece qo, ia e rawa ni yaco vua e dua me isau ni nona ivalavala. Nanuma ni a sega ni taqomaki Tevita o Jiova mai na veika rarawataki a qai sotava ena vuku ni ka e cakava vei Uraia kei na nona valavala ca kei Pacisepa, dina ga ni sa vosoti koya.—2 Samuela 12:9-12.

¹⁹ E rawa ni levu tale na ka e namaki vei keda ena vuku ni

18. Na nona vosoti e dua e sega ni kena ibalebale ni sa na sega ni sauti koya na ca ni nona ivalavala, na vuna?

19-21. (a) E yaga vakacava na lawa e volai ena Vunau ni Soro 6:1-7 vei koya e caka vua na ka ca kei koya e cakava na ka ca? (b) Ke ra vakaleqai eso tale ena cala eda cakava, na cava meda cakava me qai vosoti keda kina o Jiova?

noda cala, vakauasivi ke ra vakaleqai eso tale ena ka eda caka-va. Kena ivakaraitaki na itukutuku ena Vunau ni Soro wase 6. E vakamacalataka na Lawa a soli vei Mosese e dua na ituvaki me vaka na nona cala bibi e dua ena nona kovea vakaukaua na iyau ni kainona, lawakitaki koya, se dabui koya. Mani bubului lasu o koya e cala qai kaya ni sega ni cakava. Sa na sega ni caka rawa e dua na ka ni dua ga na ivakadinadina. Ia e muri sa qai tukutuku o koya e cala ni sa ca tiko ga na nona lewaeloma. Me rawa ni vosoti koya na Kalou, e dodonu me cakava e tolu tale na ka: vakasuka na ka a taura, sauma e dua na itotogi vei koya e butakoci me rauta ni 20 na pasede ni isau ni ka a tauri vakatawadodonu, vakarautaka tale ga e dua na sipi tagane me nona isoro vei Jiova. Sa qai kaya na lawa: “Ena sorovaki koya na bete ena mata i Jiova, ena qai vosoti.”—Vunau ni Soro 6:1-7.

²⁰ Na lawa qo e isolisoli vakayalololoma dina ni Kalou. E yaga vei koya a butakoci, ni vakasukai vua na ka a tauri, ena loma-vakacegu tale ga ni sa vakatutusa o koya e cala. Ia ena gauna vata oya, e yaga na lawa vei koya e sa qai uqeti koya na ca ni nona lewaeloma me tukutuku. Baleta kevaka a sega ni tukutuku, ena sega ni vosoti koya na Kalou.

²¹ Eda sega ni vakarurugi ena Lawa a soli vei Mosese, ia na Lawa qo eda kila rawa kina na vakarau ni vakasama i Jiova, okati e ke na ka e baleta na veivosoti. (Kolosa 2:13, 14) Ke vakacudrui ira na tani na ka eda cakava, ena marau na Kalou nida solia noda vinaka kece meda veivakameautaki. (Maciu 5:23, 24) Ena rawa ni okati e ke na noda sega ni cakitaka na cala eda cakava, noda tusanaka noda cala, kei na noda kere veivosoti sara ga vei koya eda cala vua. Oti oya sa na qai rawa nida kere veivosoti vei Jiova ena yavu ni ivoli i Jisu, da qai nuidei ni na vosoti keda na Kalou.—Iperiu 10:21, 22.

²² Me vaka ga ena cakava e dua na itubutubu dau loloma, ena vosoti keda o Jiova, ia ena vakavulici keda tale ga. (Vosa Vaka-

22. Na cava ena rawa ni salavata mai kei na veivosoti i Jiova?

Taro Mo Vakasamataka

2 Veigauna 33:1-13 Na cava e vosoti Manasa kina o Jiova? Cava eda vulica e ke me baleta nona yalololoma?

Maciu 6:12, 14, 15 Na cava meda dau veivosoti kina?

Luke 15:11-32 Na cava eda vulica ena italanoa lekaleka qo me baleta na dau veivosoti i Jiova? Na cava nomu rai?

2 Korinica 7:8-11 Na cava meda cakava me rawa ni vosoti keda kina na Kalou?

ibalebale 3:11, 12) Ena rawa ni cegu mai na nona vei qaravi e dua na qase, o koya e dauveiqaravi, se dua e vei qaravi vaka-tabakidua. Ena mosi beka vua ni kau tani vua eso na itavi a dau vakamareqeta. Ia na tau ni veivakavulici va qo e sega ni kena ibalebale ni sega ni vosoti keda o Jiova. Meda nanuma tiko ni nona dau vakavulici keda o Jiova e ivakadinadina ni nona lomani keda. Ena yaga vei keda meda ciqoma nona veivakavulici, da muria sara.—Iperiu 12:5-11.

²³ E veivakacegui dina meda kila ni 'tu vakarau me veivosoti' na noda Kalou! Se mani vakacava na cala eda cakava, meda kua vakadua ni nanuma ni sa na sega ni rawa ni yalololoma vei keda o Jiova. Ke da veivutuni dina, da saga sara ena kena totolo duadua meda vakadodonutaka na ka ca eda a cakava, da qai masuta na veivosoti i Jiova ena yavu ni dra i Jisu, sa na qai rawa nida nuidei ni na vosoti keda. (1 Joni 1:9) Meda saga mada ga meda ucui koya ena noda dauveivosoti. Baleta ke sa rawa ni vosoti keda vakayalololoma o Jiova, na Kalou e sega ni dua na nona ivalavala ca, sa na qai bibi sara meda saga o keda na tamata ivalavala ca meda dau veivosoti!

23. Na cava meda kua ni nanuma kina ni sa sega ni rawa ni yalololoma vei keda o Jiova? Na cava meda vakatotomuri Jiova kina ena nona dau veivosoti?

“E Levu Dina na Nona Yalovinaka!”

ERATOU kana toka e tautuba e vica na veitokani dredre sara ratou qai sarava na totoka ni botaira ni vanua ni sa dromu vakamalua na siga. Eratou veitalanoa, eratou veidredrevaki. Mai na were, e matamamarau e dua na dauteitei ni raica na kumukumu ni ni o loaloa, sa miri tale ga mai na uca, vakauasivi ni sa dede sara toka na lauqa. Ena dua tale na vanua, dua na ka na nodrau marau e dua na veiwatini ni rau raica na luvedrau ni sa tekivu cavuyava.

² Se ra kila se sega, o ira kece qo era vakila tiko e dua vata ga na ka—na yalovinaka i Jiova na Kalou. “Sa vinaka ga na Kalou!” Qo e dau wewe ni gusudra e levu na tamata lotu. Ia e titobu sara na ka e kaya na iVolatabu. E kaya: “E levu dina na nona yalovinaka”! (Sakaraia 9:17) Ia kena irairai ni lailai wale nikua era kila na ibalebale ni veivosa qori. Na cava sara mada e okati ena vinaka i Jiova, qai tarai keda vakacava na nona itovo totoka qo?

Sala Vakasakiti e Vakaraitaka Kina na Kalou na Nona Loloma

³ Na vosa “yalovinaka” e dua na vosa e sa dau vakayagataki sara vakalevu ena levu na vanua. Ia me vaka e kaya na iVolatabu, na yalovinaka e dua na ka e sa bau kunekunei dredre dina. Ni cavuti na “yalovinaka,” e dau vakasamataki ga vakalevu na itovo, se na ivalavala. E uasivi ena tikina qo o Jiova ni dau laurai nona yalovinaka ena nona itovo kei na nona ivalavala. Na kena idivi kece—wili kina na nona kaukaua, nona lewadodonu, kei na nona vuku—era vinaka kece, era sega ni vakamelei rawa. Ia na kena ivakamacala totoka duadua ga oya ni yalovinaka e dua na sala e vakaraitaka kina o Jiova na nona loloma. Ena vuku ni cava?

1, 2. E vakacava sara mada na rabailevu ni loloma ni Kalou, e vakabibitaka vakacava na iVolatabu na itovo ni Kalou qo?

3, 4. Na cava na yalovinaka, cava eda kaya kina ni yalovinaka i Jiova e ivakaraitaki ni nona loloma?

⁴ Na yalovinaka e itovo dau vakaraitaki, e sega ni itovo kinoci. E vakaraitaka na yapositolo o Paula ni yalovinaka e uasivi cake mai na yalododonu. (Roma 5:7) Na tamata yalododonu ena muria ena yalodina na veika matailalai e cavuti ena lawa, ia na tamata yalovinaka e sega ni yala e kea na ka e cakava, ena toso tale. Ena liu sara ga ena nona raica na sala eso me caka vinaka kina. Me vaka eda na qai raica, qo sara ga na vuna eda kaya kina ni yalovinaka dina o Jiova. E macala vakasigalevu ni yalovinaka va qo e vu mai vei Jiova, o koya e sega ni tukuni rawa na levu ni nona loloma.

⁵ E uasivi o Jiova ena nona yalovinaka. Ni vo toka e vica na siga me mate o Jisu, a tarogi koya e dua, qai kacivi koya, “Qasenivuli Vinaka.” E qai sauma o Jisu ni kaya: “Na cava o kaya kina niu vinaka? Sega tale ni dua e vinaka, na Kalou ga.” (Marika 10:17, 18) De dua o na kurabui ena isaunitaro i Jisu. Na cava e vosa kina va qori vua na turaga ya? Macala ga ni “Qasenivuli Vinaka” o Jisu, se vakacava?

⁶ Matata vinaka ni a vakayagataka tiko na tagane ya na “Qasenivuli Vinaka” me icavuti. Ia e yalomalumulumu o Jisu me vakaraitaka ni icavuti ni veivakalagilagi va oya e dodonu me vagolei ga vei Tamana, ni o koya ga e vinaka ena kena ivakatagedegede cecere duadua. (Vosa Vakaibalebale 11:2) Ia a via vakaraitaka tiko o Jisu e dua tale na ka dina titobu. O Jiova duadua ga e rawa ni vakaraitaka vei keda se cava sara mada na ka vinaka. O koya duadua ga e tu vua na dodonu me lewa na ka e vinaka mai na ka e ca. Erau a siova na dodonu qo o Atama kei Ivi—qo ena nodrau kana mai na kau e kilai kina na ka vinaka kei na ka ca. Ia e duatani o Jisu ena nona yalomalumulumu, qai laiva me lewa ga na ka kece o Tamana.

⁷ Kena ikuri, e kila o Jisu ni o Jiova ga e ivurevure ni ka kece e vinaka dina. Ni o koya ga na ivurevure ni “iloloma vinaka kece kei na isolisoli uasivi kece.” (Jemesa 1:17) Ia meda raica mada qo se laurai vakacava na vinaka i Jiova ena nona dau lomasoli.

5-7. Na cava e sega ni vinakata kina o Jisu me vakatokai me “Qasenivuli Vinaka” kei na ka dina titobu cava a vakadeitaka e kea?

*O Jiova e 'vakatauca
vei kemuni na uca mai
lomalagi, e solia na
gauna vinaka ni tatamusuki'*

iVakadinadina ni Levu na Vinaka i Jiova

⁸ Na tamata kece e bula e vuravura e sa vakila na yaga ni vinaka i Jiova. E kaya na Same 145:9: “Sa vinaka o Jiova vei ira kece ga.” Na cava eso na ivakaraitaki ni vinaka i Jiova? E kaya na iVolatabu: “E laurai votu na ivakadinadina ni nona caka vinaka tiko ga, e vakatauca vei kemuni na uca mai lomalagi, e solia na gauna vinaka ni tatamusuki, e vakamamautaki kemuni ena kakana kei na lomamuni ena marau.” (Cakacaka 14:17) Vakacava e sega ni dau marau na lomamu ena gauna o kania kina e dua na kakana totoka? Ia ke a sega ni vakaraitaka o Jiova na nona yalovinaka ena nona vakarautaka na vuravura, qai vakarautaka tale ga na wai mera bula kina na ka bula kei na nona “solia na gauna vinaka ni tatamusuki,” ena sega ni dua na kakana e bula rawa. E sega ni vakaraitaka wale ga o Jiova na nona loloma

8. E vakaraitaka vakacava o Jiova na nona yalovinaka ina kawatamata kece?

vei ira era lomani koya, e vakaraitaka ina **kawatamata kece**. A kaya o Jisu: “Ni dau vakacabea na matanisiga vei ira na daucaka ca kei na daucaka vinaka, e vakatauca tale ga na uca vei ira na yalododonu kei ira na sega ni yalododonu.”—Maciu 5:45.

⁹ Levu era vakawaletaka na veika vivinaka eda vakila tu na tamata ena vuku ni cila ni matanisiga, tau ni uca, kei na veiveisau ni draki mera bula kina na vuata. Kena ivakaraitaki, vakasamata mada na yapolo. Na yapolo e kau vuata ni veivanua e bau batabata toka na kena draki. Ia e vuanikau rairai vinaka, totoka na kena ikanakana, qai vutucoqa ena veika eso e bulabula kina na yago. Ia o kila ni tiko e rauta ni 7,500 na veimataqali yapolo, qai tu na dui rokadra mai na damudamu, roka wainikoula,

9. Eda kila vakacava mai na ivakaraitaki ni yapolo na yalovinaka i Jiova?

Na sorenikau somidi qo e tubu mai kina e dua na vunikau totoka. Era kana, era marau kina e levu ena dua na gauna balavu

dromodromo, drokadroka, kei na kedra dui levu mai na kena e vaka na levu ni vuanidilo me lai yacova na kena e vaka na levu ni molijamu? Ia ke o taura e dua na sore ni yapolo, o na raica ni somidi wale qai sega na kena yaga. Na sorenikau sara ga qori e tubu mai kina e dua vei ira na kau vuata totoka. (Sere i Solomoni 2:3) Ena vulaitubutubu kece e veiyabaki, e dau solegi tu na vunika totoka qo ena sena; ena veivula i botabota sa dau qai sobi mai na vuana. Ena veiyabaki kece—me 75 taucoko na yabaki—na levu ni yapolo e beti ena dua na vunika ena rawa ni vakasinaita e 20 na kateni, qai 19 na kilokaramu na kena bibi.

¹⁰ Ena nona yalovinaka na Kalou, e bulia kina na yagoda e “veivakurabuitaki.” E buli keda tale ga meda raica rawa na vakasakiti ni nona ibulibuli, meda rawa ni vakacaucautaki koya tale ga. (Same 139:14) Vakasamataka tale mada na veika totoka eda a veivosakitaka ena itekitekivu ni wase qo. Na veika cava eda **raica** e vakavu marau ena veigauna qo? Na serau ni matana na gone ena levu ni nona marau. Na uca bi ni tauca na iteitei. Na roka damudamu, dromodromo buto, kei na karakarawa buto ni lomalagi ni dromu na siga. Io, e buli na matada me raica rawa e vica na drau na mataqali roka, se milioni mada ga! Na daligada tale ga e **rogoca** na veimataqali rorogo ni domo totoka, na domo ni cagi ni liwava na veivunikau, kei na domo ni dredre ni marau ni dua na gonedramidrami. E mai rawa tu vakacava nida vakila na totoka ni ka eda raica kei na ka eda rogoca? E kaya na iVolatabu: “Na daliga rogo kei na mata rai e bulia ruarua o Jiova.” (Vosa Vakaibalebale 20:12) Mai na lima na ka e bulia o Jiova meda dau vakila, qo e rua wale ga.

¹¹ Eda raica tale ga na yalovinaka i Jiova ena nona buli keda meda rawa tale ga ni **boica** na ka. Na ucu ni tamata e rawa ni boica e vicavata na veimataqali iboi, rauta ni vica na udolu ina dua na tirilioni. Vakasamataka mada ga e vica: na kemu kakana taleitaki ni saqa tiko, na senikau, na draunikau vuca, na iboi ni buka. Na nomu rawa ni vakila tale ga na ka o **tara** se tarai iko, o vakila rawa kina na liwa ni cagi e matamu, nona imoko ni loloma e dua na nomu itokani dredre, na dravia vinaka ni dua

10, 11. E laurai vakacava na yalovinaka i Jiova ena nona buli keda?

na vuanikau e ligamu. Ni o kania na vuanikau qori, e lai vakila sara na **yamemu** na kena ikanakana totoka. Ia na kena ikanakana totoka qo era veisola kina e levu sara na veimataqali wai ena gauna e tubu tiko kina na vuanikau—qo e sa bau ka vere-vevea dina. Io, sa dodonu ga meda kaya me baleti Jiova: “Sa vua-bale na nomuni yalovinaka! Oni maroroya tu me nodra na rerevaki kemuni!” (Same 31:19) Ia e “maroroya” vakacava o Jiova na nona yalovinaka vei ira na rerevaki koya?

Ena Yaga me Tawamudu na Yalovinaka

¹² E kaya o Jisu: “E volai, ‘E sega ni bula na tamata ena madrai wale ga, e bula ga ena vosa kece e lako mai na gusu i Jiova.’” (Mაციუ 4:4) Io, na isolisoli vakayalo e vakarautaka o Jiova e rawa ni kauta mai vei keda e levu cake sara na ka vinaka, nida na rawata kina na bula tawamudu. Ena Wase 8 ni ivola qo, eda raica mai kina ni sa vakayagataka o Jiova na nona kaukaua ena iotioti ni veisiga qo, me vakalesuya mai na parataisi vakayalo. Dua na ka e totoka kina na parataisi qo, oya na kena drodro mai vakayauyau na kakana vakayalo.

¹³ Ena dua na parofisai levu ni iVolatabu me baleta na vakalesui mai ni ka sa yali, a vakaraitaki kina ena raivotu vua na parofita o Isikeli na valenisoro lagilagi ni sa vakavoutaki tale. E qai drodro mai na valenisoro e dua na wai. Tekivu mai na valenisoro se rabalailai qai mamatia na wai qo, lakolako sa lai raba, titobu tale ga me yacova sara ni sa dua na “uciwai.” E vu ni veivakalougatataki na wai qo ena vanua kece ga e drodrova. Era bula na kau ena bati ni uciwai, e rawa kina na kakana, na drauna tale ga e wai ni bula. Na Waitui Mate mada ga e katoa tale ena ika ni sa drodrova yani na wai qo! (Isikeli 47:1-12) Ia na cava na ibalebale ni veika qo?

¹⁴ Na raivotu qo e kena ibalebale ni na vakalesuya tale mai o Jiova na sokalou savasava. Qori e salavata ga kei na nona ivakagedegede dodonu. Me vaka ga na uciwai ena raivotu oya, na

12. Na isolisoli cava i Jiova e bibi cake, ena vuku ni cava?

13, 14. (a) Na cava e raica ena raivotu na parofita o Isikeli? Na cava na kena ibalebale vei keda nikua? (b) Na isolisoli cava e vakarautaka o Jiova mera vakabulai kina na nona tamata yalodina?

isolisoli ni Kalou me na rawati kina na bula ena drodro yani vakayauyau vei ira nona tamata. Me tekivu ena vakalesui mai ni sokalou savasava ena 1919, sa vakalougatataki ira nona tamata o Jiova ena nona vakarautaka vei ira na ka mera bula kina. Ena sala cava? Na iVolatabu, ivola vakaivolatabu, soqoni, kei na soqo ni tikina, era vakadrodroya yani na ka dina vei ira e vica vata na milioni. Qo eso na sala e sa vakavulici ira kina e levu o Jiova ena isolisoli bibi duadua e rawati kina na bula—na isoro ni veivoli i Karisito, ni qo e rawa ni vakadonui kina e dua e matai Jiova, mera nuitaka tale ga kina na bula tawamudu o ira kece era lomani Jiova, ra qai rerevaki koya dina.* O koya gona, ena iotioti ni veisiga qo, ni lauqa voli vakayalo o vuravura, o ira na tamata i Jiova era sa sega ga ni taqeya rawa na levu ni kedra kakana vakayalo.—Aisea 65:13.

¹⁵ Ni yacovi na icavacava ni ituvaki ca ni gauna qo, ena drodro tiko ga na uciwai ena raivotu i Isikeli. E sa na qai kaukaua ga na kena drodro ena duanaudolu na yabaki ni veiliutaki i Karisito. Oti, ena qai vakayagataka o Jiova na nona Matanitu vakaMesaia me vakadewataka taucoko mai na yaga ni isoro i Karisito, me sa na qai vakabulai vakamalua na tamata me yacova ni sa bula uasivi. Sa na qai levu ga na noda vakamuduotaka na yalovinaka i Jiova!

Yalovinaka i Jiova ena So Tale na Basogana

¹⁶ Na yalovinaka i Jiova e sega ni yala wale ga ena nona dau lomasoli. A kaya vei Mosese na Kalou: “Au na cakava me tasivi e matamu na noqu vinaka kece, au na qai vakarogoya e matamu na yaca i Jiova.” E qai tomana: “E tasivi tiko e matana o Jiova

* Ena ka vinaka kece e vakarautaka o Jiova, e uasivi duadua na ivoli. Vica vata tu na milioni na agilosu e rawa ni digidigi mai kina o Jiova, ia e digia ga na Luvena duabau sa vakatubura me mai mate ena vukuda.

15. Ena sala cava ena qai drodro kina vei ira na tamata yalodina na yalovinaka i Jiova ena Duanaudolu na Yabaki ni Veiliutaki i Karisito?

16. E vakaraitaka vakacava na iVolatabu ni yalovinaka i Jiova e okati kina e levu tale na ka, na cava eso vei ira?

qai kacivaka: ‘O Jiova, o Jiova, na Kalou dauyalololoma qai yalovinaka, e berabera ni cudru, qai vuabale ena loloma e dei kei na dina.’” (Lako Yani 33:19; 34:6, ivakamacala e ra) O koya gona, e levu tale na ka vivinaka e kilai tani kina o Jiova. Meda dikeva mada e rua.

¹⁷ “*Yalovinaka.*” Na itovo qo, e vu tale mai ena dua na vosa e vakadewataki me “yalololoma,” e tukuna vinaka sara ga na sala e dau veimaliwai kina o Jiova kei ira na nona ibulubuli. E dau yalomalua qai yalololoma o Jiova, e sega ni dau yalototolo se veivakasaurarataki me vakataki ira e tu vei ira na kaukaua. Kena ivakaraitaki, a kaya o Jiova vei Eparama: “Yalovinaka, mo tacake mai na vanua o tu kina qori rai yani ina vualiku kei na ceva, ina tokalau kei na ra.” (Vakatekivu 13:14) Levu na vakadewa era sega ni vakacuruma na vosa “yalovinaka.” Ia era kila na vuku ni iVolatabu ni vosa vakaIperiu taumada ni tikinivolatabu qo a tiko kina e dua na vosa ni kerekere, a sega ni vakaro. E tu eso tale na kena ivakaraitaki. (Vakatekivu 31:12; Isikeli 8:5) Vakasamataka mada qo, e kerei keda o koya na Turaga Cecere ni lomalagi kei na vuravura! Sa sega ni caka rawa nikua na vosa tau kaukaua, sega ni veikauaitaki, kei na sega ni veidokai, ia vakacava e veivakacegui dina meda kila ni dua na ka na yalovinaka ni noda Kalou o Jiova?

¹⁸ “*Vuabale . . . [ena] dina.*” Sa lailai na dina e vuravura ena gauna qo. Ia e kaya vei keda na iVolatabu: “Na Kalou e sega ni tamata me vosa lasu.” (Tiko Voli Mai na Lekutu 23:19) E kaya sara mada ga na Taito 1:2 ni “Kalou, . . . e **sega ni lasu rawa.**” Na nona vinaka e sega mada ga ni rawa kina ni lasu. E rawa gona nida nuitaka na nona vosa ni yalayala; sa macala tu ga ni dau yaco dina na nona vosa. E kacivi sara mada ga o Jiova me “Kalou daudina.” (Same 31:5) E sega ni tarovi koya wale ga mai na lasu, ena yasana kadua, e dau vakadrodroya tale ga vakayauyau na ka dina. E sega ni Kalou dredre o Jiova, vunivuni, se cakacaka lo; e dau vakararamataki ira ga nona tamata ena nona vuku vaka-

17. Na cava na yalovinaka? E dau vakaraitaka vakacava o Jiova na nona yalovinaka vei keda na tamata ivalavala ca?

18. Na cava eda kaya kina ni ‘vuabale ena dina’ na Kalou o Jiova? Na cava e vakacegui keda kina qo?

itamera.* E vakavulici ira sara mada ga ena sala mera vakaraitaka kina ena nodra bula na ka dina, me rawa kina nira “muria tiko ga na ka dina.” (3 Joni 3) Vakacava o keda yadua, e yaga vakacava vei keda na yalovinaka i Jiova?

‘Mo Marautaka na Yalovinaka i Jiova’

¹⁹ Ena gauna e torovi Ivi kina o Setani ena were o Iteni, a tekivuna nona veitemaki ena nona saga vaqaseqase me kua ni nuitaki Jiova o Ivi. Sa tukuna o Jiova vei Atama: “E rawa ni o kana mai na vunikau kece ga e tu ena were, mo mamau kina.” Udolu na kau vuata ena were o Iteni, e dua wale ga e vakatabuya o Jiova. Ia raica mada na lawakica ni taro i Setani vei Ivi: “E kaya sara ga na Kalou mo drau kua ni kana mai na vunikau kece e tu ena were?” (Vakatekivu 2:9, 16; 3:1) E moica o Setani na vosa i Jiova me rawa ni nanuma kina o Ivi ni sega ni via solia vei rau na Kalou e dua na ka vinaka. Ka ni rarawa ni qai rawai Ivi na nona ilawaki. O Ivi, me vakataki ira e levu na tagane kei na yalewa era qai muri koya mai, sa ra tekivu vakatitiqataka na yalovinaka ni Kalou, na Kalou ga e solia vei koya na veika kece e taukena.

²⁰ Eda kila vinaka na rarawa kei na leqa a basika ni sa vakatitiqataka na Kalou. O koya gona, meda katona mada ga i lomada na veivosa ena Jeremaia 31:12: “Era na marautaka na yalovinaka i Jiova.” Na yalovinaka i Jiova e dodonu me vakamarautaki keda sara ga. Meda kua ni vakatitiqataka na inaki ni noda Kalou, na Kalou e sa duatani na nona vinaka. Me taucoko mada ga na noda nuitaki koya, ni dau vinakata ga o koya mera vinaka o ira era lomani koya.

* Sa rauta me cavuta vata na iVolatabu na dina kei na rarama. “Ni tala yani na nomuni rarama kei na nomuni dina,” e lagata na daunisame. (Same 43:3) E vakacila mai o Jiova na rarama vakayalo vei ira era via vuli, vei ira era vinakata me vakararamataki ira o koya.—2 Korinica 4:6; 1 Joni 1:5.

19, 20. (a) E saga vakacava o Setani me vakacacana na nona nuitaki Jiova o Ivi, na cava e yaco kina? (b) Cava e dodonu me cakava vei keda na yalovinaka i Jiova, ena vuku ni cava?

Taro Mo Vakasamataka

1 Tui 8:54-61, 66 E vakaraitaka vakacava o Solomoni nona vakavinavinakataka na yalovinaka i Jiova, e tarai ira vakacava na Isireli na ka e cakava o Solomoni?

Same 119:66, 68 Eda na vakaraitaka vakacava ena noda masu nida vinakata meda vakatotomuria na yalovinaka i Jiova?

Luke 6:32-38 Na cava ena vukei keda meda vakatotomuria na lomasoli i Jiova?

Roma 12:2, 9, 17-21 Eda na vakaraitaka vakacava na yalovinaka ena noda bula e veisiga?

²¹ Kena ikuri, eda dau marau nida tukuna yani na yalovinaka ni Kalou. E kaya na Same 145:7: “Era na vuki tukuna nira nanuma na levu ni nomuni yalovinaka.” Eda vakila ena veisiga ni noda bula na yaga ni yalovinaka i Jiova. Vakacava mo dau saga e veisiga mo vakavinavinakataka i Jiova ena nona yalovinaka, o qai vakamatatataka sara ga na ka o vakavinavinakataka? Na noda dau vakananuma na yalovinaka i Jiova, noda vakavinavinakataka koya e veisiga ena vuku ni nona yalovinaka, kei na noda tukuna yani na nona yalovinaka ena vukei keda sara ga meda ucui koya na noda Kalou vinaka. Nida qara tiko na sala meda vakatotomuri Jiova kina ena noda caka vinaka, eda sa na toro voleka sara tiko ga kina vua. E vola na yapositolo o Joni ni sa kena turaga sara: “Noqu itokani lomani, ni kua ni dau vakatotomuria na ka ca, vakatotomuria ga na ka vinaka. O koya e daucaka vinaka e tovata kei na Kalou. Ia o koya e daucaka ca e se sega ni raica na Kalou.”—3 Joni 11.

²² Na yalovinaka i Jiova e salavata kei na nona itovo tale eso. Kena ivakaraitaki, e “vuabale ena loloma e dei” na Kalou, se dau-dina ena nona loloma. (Lako Yani 34:6) Na yalololoma ni Kalou e raraba, ia na nona dina e vakaraitaka sara ga vakatabakidua vei ira nona tamata yalodina. E vakayacora vakacava qo? Eda na qai raica ena wase tarava.

21, 22. (a) Na cava eso na sala o na via vakavinavinakataka kina na yalovinaka i Jiova? (b) Na itovo cava i Jiova eda na veivosakitaka ena wase tarava, e duidui vakacava na nona itovo qo mai na vo tale ni nona itovo?

“O Kemuni Duadua ga Oni Yalodina”

E KILA vinaka o Tui Tevita na bibi ni yalodina. A lawakitaki ena gauna sa veilecayaki voli kina nona veiliutaki, nira via vuaviritaki koya na lewe ni nona matanitu. Kuria oya na nodra dabui Tevita o ira ga na nona itokani voleka. Vakasamataki Maikali mada na imatai ni wati Tevita. A dau “domoni Tevita,” e macala tu ga ni dau vukei Tevita tale ga ena nona icolacola vakatui. Ia e muri, e qai “beci koya sara ga e lomana,” e tini sara mada ga me kaya ni o Tevita sa “vaka . . . e dua na tamata ululala.”—1 Samuela 18:20; 2 Samuela 6:16, 20.

² Sa qai tiko na daunivakasala i Tevita o Etofeli. E dau dokai na nona ivakasala, me vaka sara ga e vosa i Jiova. (2 Samuela 16:23) Ia e qai vakanadakui koya na nona itokani nuitaki qo, lai vakaitavi sara ena kena sagai me sa vuaviritaki o Tevita. Ia o cei e monataka na vuaviri qo? O Apisalome, na luve i Tevita sara ga! E cakacaka vaqaseqase o Apisalome, yaco sara me “rawa tiko ga na lomadra na lewe i Isireli,” kauti koya cake sara me sa saqata na tui. E katakata nona sa via vuaviri o Apisalome, tini dro kina o Tui Tevita me bula.—2 Samuela 15:1-6, 12-17.

³ E bau dua e vo me dina tiko ga vei Tevita? Ena gauna ni leqa, e kila o Tevita ni dua e dau dina tu ga vua. O cei ya? O Jiova. E tukuna o Tevita me baleti Jiova: “Oni yalodina vei koya e yalodina vei kemuni.” (2 Samuela 22:26) Na cava na ibalebale ni yalodina? E ivakaraitaki vakacava o Jiova ena itovo qo?

1, 2. Na cava e tukuni kina ni o Tui Tevita e kila vinaka na bibi ni yalodina?

3. Na cava e nuitaka o Tevita?

E tukuni ni ivakadinadina nuitaki na vula, ia na tamata ga e rawa ni vakatotomuri Jiova ena nona yalodina

Na Cava na Yalodina?

⁴ Na tamata e yalodina vua tale e dua, ena kabiti koya tu ga ena veigauna kece. Eda rawa ni kaya ni tamata nuitaki. Ia o koya e yalodina e sega ni tamata nuitaki wale ga. Baleta na tamata e nuitaki ena dua na ka e rawa ni cakava ga na ka e nuitaki kina ni nona itavi. Ia na kena veibasai na yalodina ni yavutaki ena loloma. Ena yasana kadua, eso na ka buli e sega ni rawa ni vosa e rawa ni tukuni ni nuitaki. Kena ivakairaitaki, e kaya na daunisame ni dua “na ivakadinadina yalodina e macawa” na vula ni dau cabe tu ga e veibogi. (Same 89:37) Ia e sega ni rawa ni tukuni ni yalodina na vula. Baleta? Na yalodina e yavutaki ena loloma, na ka era sega ni cakava rawa eso na ibulibuli era sega ni vosa me vaka na vula.

⁵ Ena vakasama vakaivolatabu, na tamata yalodina e tamata dauveikauaitaki. Ni dua e yalodina vua e dua tale e vakaraitaka ni sa tiko rawa e dua na veiwekani ena kedrau maliwa. E sega ni yamekemeke na yalodina va qo. E sega ni vaka na ua ni wasawasa ni vakauti koya voli na cagi. Ia o koya e yalodina e sega ni yavalati rawarawa. Ena tudei tu ga veitalia na veika dredre cava e sotava.

4, 5. (a) Na cava na “yalodina”? (b) E duidui vakacava na yalodina kei na nuitaki?

⁶ Io, e sa kunekunei dredre nikua na tamata yalodina. E levu na veiwekani nikua e rawa nida kaya nira “via veivakaleqai.” Eda rogoca vakalevu nikua na nodra sa dau veibiu na veiwatini. (Vosa Vakaibalebale 18:24; Malakai 2:14-16) Sa sega tale ga ni caka rawa na lawaki, sa rawa nida duavata sara mada ga kei na ka a tukuna na parofita o Maika: “Sa yali mai vuravura na tamata yalodina.” (Maika 7:2) Sa sega ni dau kunei vakalevu na tamata yalodina, ia e kilai tani tu ga o Jiova ena nona yalodina. Ke da via kila mada ga se cava sara mada na yalodina, e kena sala vinaka duadua ga na noda vulica na nona dau vakaraitaka o Jiova na itovo totoka qo.

Sega ni Vakamelei Rawa na Yalodina i Jiova

⁷ E kaya na iVolatabu me baleti Jiova: “O kemuni duadua ga oni yalodina.” (Vakatakila 15:4) E dina vakacava qo? Segga ni dau vakasakiti tale ga na noda dina na tamata, vaka kina o ira na agilosu? (Jope 1:1; Vakatakila 4:8) Sa qai vakacava sara o Jisu Karisito! Segga ni o koya ga na “yalodina”? (Same 16:10) Na sala cava gona e tukuni kina ni o Jiova **duadua ga** e yalodina?

⁸ Kena imatai, nanuma tiko ni yalodina e dua na sala e vakaraitaki kina na loloma. Ni “Kalou **ga** na loloma”—o koya sara ga na vatuka ni loloma. O koya gona, o cei tale e rawa ni tautauvata kei koya ena nona yalodina? (1 Joni 4:8) Era na rairai vakatotomuria na agilosu kei na tamata na itovo ni Kalou, ia o Jiova duadua ga e yalodina ena kena ivakatagedegede duadua i cake. “O Koya e Dede sara na nona bula,” sa dede sara vei ira na agilosu kei keda na tamata na nona vakaraitaka voli mai na nona yalodina. (Taniela 7:9) E ivakaraitaki uasivi gona ni yalodina o Jiova. E sega tale ni dua e tautauvata rawa kei koya ena nona vakaraitaka na itovo qo. Dikeva mada eso na kena ivakaraitaki.

6. (a) Sala cava e sa sega ni kunei kina vakalevu nikua na yalodina, qai tukuni tu vakacava qo ena iVolatabu? (b) Na sala cava ga eda na kila vinaka kina na ibalebale ni yalodina, ena vuku ni cava?

7, 8. Na sala e rawa ni tukuni kina ni o Jiova duadua ga e yalodina?

⁹ E “yalodina [o Jiova] ena ka kece e cakava.” (Same 145:17) Ena sala cava? Eda na raica na kena isau ena Same 136. E volai tu e kea e levu sara na itukutuku ni veivakabulai i Jiova, okati kina na nona vakabulai ira vakacakamana na Isireli mai na Wasa Damudamu. Dikeva ni tikina yadua ni Same qo era vakacavari ena matavosa: “Ni tawamudu na dei ni nona loloma.” Na Same qo e okati tale tiko ga ena “Taro Mo Vakasamataka” ena tabana e 289. Ni o wilika na veitikina qo, o na qoroya ga na levu ni sala e vakaraitaka kina o Jiova nona dau lomani ira na nona tamata. Io, e yalodina tu ga o Jiova vei ira na nona tamata ena nona dau rogoca na nodra tagi ni kere veivuke, kei na nona dau tu vakarau me vakabulai ira. (Same 34:6) Na dei ni loloma i Jiova vei ira nona tamata ena qai veisau ga ke ra sega ni yalodina vua.

¹⁰ Kena ikuri, e yalodina o Jiova vei ira nona tamata ena nona dau dei tu ga ena nona ivakatagedegede. E sega ni dau veiveisau na rai i Jiova me baleta na ka e dodonu kei na ka e cala, me vakataki ira eso na tamata lomalomarua nira dau yamekemeke, qai rawarawa ni veisau na lomadra. E sega ni veisau ena loma ni vica na udolu na yabaki na nona rai me baleta na qaravi timoni, qaravi matakau, kei na laba. E vakayagataki Aisea nona parofita me kaya: “Au na duadua tu ga me yacova ni oni qase.” (Aisea 46:4) O koya gona, eda nui-dei ni na yaga vei keda noda muria na ivakasala matata e tu ena Vosa ni Kalou.—Aisea 48:17-19.

¹¹ E vakaraitaka tale ga o Jiova na nona yalodina ena nona daudina ena nona vosa ni yalayala. Ni yalataka e dua na ka, ena yaco ga. E kaya o Jiova: “Na noqu vosa e lako mai gusuqu, ena sega ni lesu wale vei au, ia ena vakayacora na ka ga

9. Na sala cava e ‘yalodina kina o Jiova ena ka kece e cakava’?

10. E vakaraitaka vakacava o Jiova na nona yalodina ena ka e vauca na nona ivakatagedegede?

11. Tukuna eso na ivakaraitaki ni yalodina tu ga o Jiova ena nona vosa ni yalayala.

au vinakata, ena yaco dina na ka au tala kina.” (Aisea 55:11) E vakaraitaka o Jiova nona yalodina vei ira nona tamata ena nona sega ni dau guilecava nona vosa ni yalayala. E sega ni dau yalataka na ka ena sega ni cakava, me qai vakavuna mera vakanuinui matewale tu na nona tamata. E vakasakiti dina na ivakaraitaki i Jiova ena tikina qo, e rawa kina vei Josua me kaya: “E sega ni daro na vosa ni yalayala vinaka kece e yalataka o Jiova ena vuvale ni Isireli, e dina kece.” (Josua 21:45) Eda nuidei nida na sega vakadua ni vakanuinui matewale ni sega ni cakava o Jiova na nona vosa ni yalayala.—Aisea 49:23; Roma 5:5.

¹² Eda sa raica mai, na iVolatabu e kaya vei keda ni loloma i Jiova e “tawamudu.” (Same 136:1) E dina vakacava qo? Dua oya ni dau guilecava sara ga vakadua o Jiova na cala ni sa veivosoti. Me vaka eda a raica mai ena Wase 26, e sega ni dau kauta lesu tale mai o Jiova na cala e cakava e dua ni sa vosoti koya. Eda “valavala ca na tamata kece, qai sega ni yacova rawa na lagilagi ni Kalou,” o koya gona e dodonu meda vakavinavinaka vakalevu vei Jiova ni sega ni vakaiyalayala na nona loloma.—Roma 3:23.

¹³ Ia e tiko e dua tale na sala e tawamudu kina na loloma i Jiova. E kaya na nona Vosa ni o koya na yalododonu “ena vaka na vunika e tei ena bati ni uciwai, na vunika e vuataka na vuana ena kena gauna, na drauna e sega ni malai. Kei na ka kece e cakava ena vuavuaivinaka.” (Same 1:3) Vakasamataka mada e dua na vunika bulabula e sega ni malai mada ga na drauna! Eda na bula dede tale ga, eda na bula vakacegu, da qai bula mamarau ke da taleitaka dina na Vosa ni Kalou. E tawamudu na veivakalougatataki e vakarautaka o Jiova vei ira na nona tamata yalodina. Io, ena vuvura vou ni yalododonu, era na vakila na tamata talairawarawa na dei ni nona loloma me tawamudu.—Vakatakila 21:3, 4.

12, 13. Ena sala cava e tawamudu kina na dei ni loloma i Jiova?

O Jiova ena “Sega ni Biuti Ira na Nona Tamata Yalodina”

¹⁴ Sa dau vakaraitaka o Jiova na nona yalodina. E sega ni dau veiveisau, e daudina tu ga vei ira nona tamata yalodina. E vola na daunisame: “Au a gone, qo au sa qase, ia au sega ni raica e dua na yalododonu me biu wale tu, se ra vaqara madrai na luvena. Ni taleitaka na lewadodonu o Jiova, ena sega ni biuti ira na nona tamata yalodina.” (Same 37:25, 28) Ni buli keda, e dodonu ga meda qaravi koya. (Vakatakila 4:11) Ia ni Kalou daudina o Jiova, e ka talei vua ni raica noda yalodina—Malakai 3:16, 17.

¹⁵ Levu na gauna era dau leqa na tamata i Jiova, ia e tu vakarau o Jiova me vakabulai ira. E kaya vei keda na daunisame: “E taqomaka o koya na nodra bula na yalodina vua, e vakabulai ira mai na ligana na daucaka ca.” (Same 97:10) Vakasamataka mada na nona dau kauaitaka na matanitu o Isireli. Ni sa vakabulai ira oti na Isireli mai na Wasa Damudamu, sa ra qai lagata na Isireli vei Jiova: “Ni dei tu ga na nomuni loloma, oni tuberi ira kina na tamata oni a vakabula.” (Lako Yani 15:13) Io, e vakaraitaka o Jiova na dei ni nona lomani ira nona tamata kei na nona daudina ni vakabulai ira mai na Wasa Damudamu. Oya na vuna e kaya kina o Mosese vei ira na Isireli: “A sega ni lomani kemuni o Jiova qai digitaki kemuni baleta ni oni matatamata levu duadua, ia oni matatamata lailai duadua vei ira na matatamata kece. Ia e cakava qori o Jiova ni lomani kemuni qai dina ena ka e bubuluaitaka vei ira na tukamuni, e kauti kemuni tani mai kina o Jiova ena liga qaqa, me vakabulai kemuni mai na vale ni veivakabobulataki, mai na kaukaua i Fero na tui Ijipita.” —Vakarua 7:7, 8.

14. E vakavinavinakataka vakacava o Jiova na nodra yalodina nona tamata?

15. Vakamacalataka se vakaraitaka vakacava o Jiova na nona yalodina vei Isireli ena ka e dau cakava.

¹⁶ Ia na matanitu o Isireli a sega ni kauaitaka na yalololoma i Jiova. Nira vakabulai oti, “era valavala ca tiko ga vua nira talaidredre ena vanua dravuisiga vei koya e Cecere Dua-dua.” (Same 78:17) Vakavicavata na nodra talaidredre voli, era biuti Jiova ra qai golevi ira na kalou lasu kei na ivalavala ni lotu butobuto, na ivalavala ni lotu e vakadukai ira wale ga, e sega ni kauta mai e dua na ka vinaka. Ia e sega ni guilecava o Jiova nona veiyalayalati kei ira. A vakamasuti ira ga nona tamata o Jiova ena nona kaya ena gusu i Jeremaia: “Mo lesu mai Isireli vukitani, . . . au na sega ni raici kemuni sobu yani ena cudru, niu yalodina.” (Jeremaia 3:12) Me vaka eda raica ena Wase 25, e levu na Isireli era a sega ni kauai vakalailai. Na kena veibasai ga nira “vakasewasewani ira tiko ga na italai ni Kalou dina, era beca na nona vosa, era vakalialiai ira na nona parofita.” Cava qai yaco? E “qai cudruvi ira o Jiova, e sega tale nira vakabulai rawa.”—2 Veigauna 36:15, 16.

¹⁷ Na cava eda vulica kina? E Kalou daudina o Jiova, ia e kilai ira ga e ganiti ira na nona dina, e sega tale ga ni rawa ni vakacalai. Io, e “vuabale ena loloma e dei” o Jiova qai dau yalololoma ni raica ni tiko na vuna me yalololoma kina. Ia vakacava ke vakaraitaka e dua na tamata cakacala ni sa tamata lolovira sara ga? Ena ituvaki va qo, sa na dei ga o Jiova ena nona ivakatagedegede, ena tauca tale ga na itotogi e veiganiti. Me vaka ga a tukuni vei Mosese, ena “totogitaki koya dina e cala” o Jiova.—Lako Yani 34:6, 7.

¹⁸ E vakaraitaka tale ga na nona dina na Kalou ni totogitaki ira na tamata ivalavala ca torosobu. Ena sala cava? Dua na

16, 17. (a) Era vakaraitaka vakacava na Isireli na sega ni kauai, ia e vakaraitaka vakacava vei ira o Jiova na nona yalololoma? (b) Era vakaraitaka vakacava na Isireli ni sa “dredre mera vakabulai,” ia e ka ni vuli vakacava qo vei keda?

18, 19. (a) Na cava eda kaya kina ni nona totogitaki ira na daucaka ca o Jiova e ivakaraitaki ni nona yalodina? (b) Eso na tamata i Jiova era yalodina tiko ga e dina nira vakacacani me yacova nodra mate, ia ena vakaraitaka vakacava o Jiova ni dina tiko ga vei ira?

*Bernard Luimes
(e cake) kei Wolfgang
Kusserow (e loma)
erau vakamatei vei
ira na Nazis*

*Ena dina tu ga o Jiova ena nona vosa
ni na nanumi ira era yalodina
me yacova nodra mate*

*Moses Nyamussua e
mate nira cokai koya e
dua na ilawalawa
vakapolitiki*

tikina eda raica ena ivola na Vakatakila ena ivakaro a tauca o Jiova vei ratou e vitu na agilosi: “Dou lako, dou sova i vura-vura na vitu na boulu ni cudru ni Kalou.” Ni sa sova na ika-tolu ni agilosi na nona bilo “ina veiuciwai kei na ivurevure ni wai,” e qai vuki me dra. Sa qai kaya na agilosi vei Jiova: “Kemuni na Kalou oni bula tiko, oni a bula e liu, **oni yalodina**, oni yalododonu ni oni lewa na ka kece qo, nira vakadavea na nodra dra na yalosavasava kei na nodra dra na parofita, oni qai solia vei ira na dra mera gunuva. Sa rauti ira vinaka.”—Vakatakila 16:1-6.

¹⁹ Dikeva ni gauna e vakasavuya tiko kina na agilosi qo na itukutuku ni vakatauitotogi, a qai vakatokai Jiova me “yalodina.” Ena vuku ni cava? Baleta ni nona vakarusai ira na dau-caka ca e sa vakaraitaka kina nona dina vei ira nona tamata yalodina, ni levu vei ira qo era vakararawataki me yacova sara nodra mate. Ia e dina tale ga o Jiova ena nona nanumi ira tiko qo. Sa vakanamata tu ni na raici ira tale na yalodina era sa takali, qai vakaraitaka na iVolatabu ni nona inaki me na vakaturi ira. (Jope 14:14, 15) Sa ra mate eso vei ira na itokani yalodina ni Kalou, ia e sega ni guilecavi ira o Jiova.

Kena veibasai ga “vei koya era se bula tu ga.” (Luke 20:37, 38) Nona nakita mada ga o Jiova me vakabulai ira tale e nanumi ira tu e vakaraitaka na nona yalodina.

Na Loloma i Jiova e Rawa Nida Vakabulai Kina

²⁰ Dua na ka na nona yalodina o Jiova vei ira na nona tamata yalodina ena veigauna sa oti. Sa via vica na udolu na yabaki nona “kaukaua vei ira na iyaya cudruvi e ganita mera vakarusai.” Na vuna? “Me vakatakila na levu ni nona lagilagi vei ira na iyaya lomani a vakarautaki ira e liu mera vakalagilagi.” (Roma 9:22, 23) O ira na “iyaya lomani” qo era lumuti ena yalo tabu mera lai veiliutaki vata kei Karisito ena Matanitu ni Kalou. (Maciu 19:28) Ni dolava na sala mera vakabulai kina na veibilo sa lomani qo, e vakaraitaka kina o

20. O cei na “iyaya lomani,” e vakaraitaka vakacava o Jiova ni yalodina vei ira?

E yalodina o Jiova! Na veika gona era nuitaka tu na nona tamata yalodina ena yaco ga

Taro Mo Vakasamataka

1 Samuela 24:1-22 Ni dokai Tui Saula o Tevita e vakaraitaka vakacava na yalodina i Jiova?

Esiteri 3:7-9; 4:6–5:1 E vakaraitaka vakacava o Esiteri na yalodina, dina ni ririkotaki na nona bula?

Same 136:1-26 Na cava eda vulica ena Same qo me baleta na dei ni loloma i Jiova?

Opeteia 1-4, 10-16 Ni yalodina o Jiova vei ira nona tamata, e uqeti koya vakacava qo me kanakuitataki ira na kai Itomi ena vuku ni nodra sega ni dina?

Jiova na nona dina tu ga vei Eparama ena nona a yalataka vua: “Ena vuku ni nomu kawa era na rawata na veivakalougatataki na matanitu kece kei vuravura ni o vakarorogo ina domoqu.”—Vakatekivu 22:18.

²¹ E vakaraitaka tale ga o Jiova na nona yalodina ina “isoqosoqo levu” e vakanamata tu me na bula sivia yani “na veivakararawataki levu,” me qai bula tawamudu ena parataisi e vuravura. (Vakatakila 7:9, 10, 14) E dina nira ivalavala ca na tamata i Jiova, ia e yalololoma vei ira o Jiova ena nona vakarautaka vei ira na inuinui ni bula tawamudu ena parataisi e vuravura. E vakayacora vakacava qo? Ena vuku ni ivoli—na sala levu duadua e vakaraitaka kina o Jiova nona dina tu ga vei ira nona tamata. (Joni 3:16; Roma 5:8) Era taleitaka na yalodina i Jiova o ira era vinakata tu na ivalavala dodonu. (Jeremaia 31:3) Segaga ni o na via toro voleka vei Jiova ena vuku ni nona yalodina vei keda, kei na veika e se vo me vakaraitaka kina vei keda nona dina? E noda gagadre dina meda toro voleka vua na Kalou, ia meda dolea mada ga na nona loloma ena noda yalodina tiko ga vua.

21. (a) E yalodina vakacava o Jiova ina “isoqosoqo levu,” o ira era na bula sivia yani “na veivakararawataki levu”? (b) Na cava o na via cakava sara ga ena vuku ni yalodina i Jiova?

“Moni Kila . . . na Loloma i Karisito”

O SA bau raica e dua na gonetagane lailai ni via vakatotomuri tamana? Ena saga me vakatotomuria na ilakolako nei Tamana, nona ivosavosa, se nona ivukivuki. Lakolako sa rawa ni muria sara ga o gone na ivakarau ni bula i tamana—vakayago, vakayalo tale ga. Io, na nona lomani tamana e dua na gone kei na nona qoroï koya, ena uqeti koya sara ga me via vakatotomuri tamana.

² Ia vakacava na veiwekani nei Jisu kei na tamana vakaloma-lagi? A kaya ena dua na gauna o Jisu, “[au] lomani Tamaqu.” (Joni 14:31) Sega tale ni dua e rawa ni lomani Jiova vakalevu cake me vakatauvatani kei Luvena. Ni bau dede sara ga nodrau bula vata na veitamani qo ni bera sara nira buli na veika tale eso. Na loloma qo e vakavuna sara ga me via ucui Tamana o Luvena.—Joni 14:9.

³ Ena itekitekivu ni vica na wase ni ivola qo, eda a veivosakitaka kina na nona ucui Tamana vinaka o Jisu ena kaukaua, lewadodonu, kei na vuku. Ia e ucui Tamana vakacava o Jisu ena loloma? Meda veivosakitaka mada e tolu na sala e laurai kina na loloma i Jisu—nona solia nona bula me vei qaravi, nona yalololoma, kei na nona dau tu vakarau me veivosoti.

“Sega ni Dua na Loloma e Sivia na Loloma Qo”

⁴ E vakasakiti dina na ivakaraitaki ni loloma i Jisu ni dau solia nona bula me vei qaravi. Na yalo ni solibula e okati kina noda vakaliuca na veika era vinakata eso tale. E vakaraitaka vakacava o Jisu na loloma va qo? A kaya sara ga o koya: “E sega ni dua na loloma e sivia na loloma qo, me dua e so-

1-3. (a) Na cava e vakavuna me ucui Tamana kina o Jisu? (b) Na cava eda na veivosakitaka me baleta na loloma i Jisu?

4. E vakaraitaka vakacava o Jisu na loloma levu duadua?

lia nona bula ena vukudra na nona itokani.” (Joni 15:13) E lomasoli sara ga o Jisu me solia nona bula ena vukuda. Qo e ivakaraitaki ni loloma levu duadua me bau vakaraitaka e dua. Ia eso tale na sala e vakaraitaka kina o Jisu na loloma va qori.

⁵ A tu ena dua na itutu cecere mai lomalagi na Luve ni Kalou duabau ni bera ni mai bula vakatamata. Erau dau veivolekati kei Jiova, e dau volekati ira tale ga na agilosi mai lomalagi. E dina ni a tu ena dua na ivakarau ni bula cecere na Luve ni Kalou lomani qo, ia “e vakadravudravuataki koya, e okati koya me vaka na bobula ni mai bula vakatamata.” (Filipai 2:7) E makutu me mai bula vata kei ira na tamata ivalavala ca ena vuravura e “lewa tiko na vunica.” (1 Joni 5:19) Segi ni ivakaraitaki vakayalololoma qo ni nona solibula na Luve ni Kalou?

⁶ E levu tale na sala e laurai kina na yalo ni solibula i Jisu ena gauna taucoko e bula voli kina vakatamata. E segi ni dau nanumi koya ga. E vakuai koya mai na bula vakacegu e dau sagai ena gauna oya, qai vakaliuca ga na nona cakacaka vakaitalatala. A kaya o koya: “Era vaqara na fokisi, era vakasova na manumanuvuka, ia na Luve ni Tamata e segi na vanua me kitora kina na uluna.” (Maciu 8:20) E matai maqosa o Jisu, e rawa sara ga ni lai tara tu mada e dua na nona vale levu, se me ta iyaya vakalevu me rawa ni volitaka me levu kina nona ilavo. Ia a segi ni vakayagataka nona maqosa me rawaka kina.

⁷ Dua na ivakaraitaki vakasakiti ni nona vakaliuci ira eso tale o Jisu e volai ena Joni 19:25-27. Vakasamataka mada na levu ni ka ena tu ena loma i Jisu kei na nona vakasama ena yakavi e mate kina. Ni sa vako tu qai mosi vakalevu, se kauaitaki ratou ga nona tisaipeli, na cakacaka vakavunau, vakauasivi

5. Na cava e ivakaraitaki vakasakiti kina ni loloma na nona biuti lomalagi tu yani na Luve ni Kalou duabau?

6, 7. (a) Ena sala cava e vakaraitaka kina o Jisu nona veikauaitaki vakayalololoma ena nona cakacaka vakaitalatala e vuravura? (b) Na ivakaraitaki uasivi cava ni veikauaitaki vakayalololoma e volatukutukutaki ena Joni 19:25-27?

na nona yalodina, kei na irogorogo kei Tamana. Io, na bula mai muri ni kawatamata e vakatau sara tu ga vei Jisu! Ia ni vakarau mate sara toka ga, a vakaraitaka tale na nona kauaitaki Meri na tinana, sa rairai yada tiko ena gauna qori. E ke-rei Joni o Jisu me qai raici Meri, me okati koya tale ga me vaka e tinana dina. E qai cakava vaka kina o Joni ena nona qaravi Meri. Ena sala qo e raica kina o Jisu me qaravi vinaka na tinana, vakayago, vakayalo tale ga. Sa ivakaraitaki vakasakiti dina ni nona veikauaitaki vakayalololoma!

“Dua na ka Nona Lomani Ira”

⁸ E dau yalololoma o Jisu me vakataki Tamana ga. Na iVolatabu e vakamacalataki Jisu ni dua e dau saga me vukei ira na vakaleqai tu ni lomani ira dina. Na iVolatabu e vakayagataka e dua na vosa vaKirisi e kena ibalebale “sa lomani ira” me vakamacalataka kina na yalololoma i Jisu. E kaya e dua na vuku: “Na vosa qo e vakamacalataka . . . na yalololoma e vu sara ga mai loma. Qo na vosa vaKirisi titobu duadua me baleta na yalololoma.” Dikeva mada eso na ituvaki a tarai Jisu me via veivukei sara ga kina.

⁹ *E saga sara ga me veivakacegui ena ka vakayalo.* Na itukutuku ena Marika 6:30-34 e vakaraitaka na ka e dau vakavuna na yalololoma i Jisu. Vakasamataka mada na ka e yaco qo. Dua na ka nodratou marau na yapositolo ni ratou se qai lesu mai ena dua na ilakolako ni cakacaka vakavunau. Eratou lai raici Jisu sara me ratou tukuna vua na ka kece eratou raica kei na ka ratou rogoca. Ia sega ni dede era sa osota na vanua oya na lewenivanua, mani sega mada ga ni ratou kana rawa o Jisu kei ratou nona yapositolo. Ia ena nona dau veikauaitaki, e raica o Jisu ni ratou sa oca sara ga na nona yapositolo. Mani kaya vei ratou: “Mai, datou lai vakacegu mada vakalailai ena

8. Na cava na ibalebale ni vosa vaKirisi e vakayagataka na iVolatabu me vakamacalataka na yalololoma i Jisu?

9, 10. (a) Na cava e vakavuna me ratou via lako kina ina dua na vanua lala ni vakacegu o Jisu kei ratou nona yapositolo? (b) Ni ratou sega ni vakacegu rawa, na cava a sega ni rarawa kina o Jisu?

dua na vanua lala.” Ratou mani vodo ena dua na waqa, ratou sokota cake sara na vualiku ni Wasa o Kalili ina dua na vanua lala. Ia era raica na lewenivanua na nodratou sa biu-biu. Eso era rogo italanoataka ga. O ira kece qo era sa qai cici muria cake na baravi me lai yaco sara i yasana kadua, ni se bera mada ga ni yaco yani na waqa!

¹⁰ Vakacava a rarawa o Jisu nira tabili ga yani na tamata, dina ga ni ratou via vakacegu? Segga sara ga! E tarai koya dina na nona raici ira na udolu era sa wawa tu mai. E vola o Marika ni “raica sara e dua na ilala levu, dua na ka nona lomani ira nira vaka na sipi e segga na kena ivakatawa. Mani vakavulici ira ena levu sara na ka.” E kila o Jisu ni dodonu mera vukei vakayalo. Era vaka na sipi lakosese e segga ni dua me vakatawai ira. E kila o Jisu ni o ira na tauvanua qo era vakawaleni tu vei ira na iliuliu ni lotu segga ni dau veinanumi, o ira na dodonu mera qarava ena makutu na qelenisipi. (Joni 7:47-49) E lomani ira dina na lewenivanua, sa mani tekivu vakavulici ira ena veika me baleta na “Matanitu ni Kalou.” (Luke 9:11) Na yalololoma gona i Jisu e yavutaki ena nona vinakata sara ga me veivukei, e segga ni yalololoma ga vei ira era vakabauta na nona ivakavuvuli. Se ra rogoa na nona ivakavuvuli se segga, e kauaitaki ira ga o Jisu.

¹¹ *Vinakata sara ga me vakacegui ira na rarawa tu.* Era kila na tauvimate ena gauna oya ni turaga dauloloma o Jisu, oya na vuna era lako kina vakalewelevu vua. E vakadinadinataki qo ena nona lakovi Jisu e dua na turaga e “vukavuka na yagona taucoko,” e dina nira a muri Jisu voli mai na lala levu. (Luke 5:12) Ena gauna vakaivolatabu, era dau lai tu vakatikiki na vukavuka me kua kina ni dewa na kedra mate. (Tiko Voli Mai na Lekutu 5:1-4) Ia ni toso na gauna, sa ra qai bulia na iliuliu ni rapai eso na lawa kaukaua era sa beci tale kina

11, 12. (a) Na cava e dau caka vei ira na vukavuka ena gauna vakaivolatabu, ia na cava e cakava o Jisu ni torovi koya yani e dua e “vukavuka na yagona taucoko”? (b) Na cava ena yacovi koya na vukavuka qo ni tarai koya o Jisu, me vaka a yaco vua e dua na vukavuka ni tarai koya e dua na vuniwai?

na vukavuka.* Dikeva mada na ka e qai cakava o Jisu vua na vukavuka: “E lako tale ga mai e dua na vukavuka, e tekiduru sara qai vakamasuti koya: ‘Ke oni vinakata, ni vakasavasavataki au mada.’ E tuburi Jisu na loloma, mani dodoka na ligana me tarai koya, qai kaya vua: ‘Au vinakata! Mo savasava mai.’ E yali vakasauri na nona vukavuka.” (Marika 1:40-42) E kila o Jisu ni sega ni dodonu vua na vukavuka me lai tu e kea. Ia e sega ni vakatalai koya lesu, dua na ka na nona lomani koya, sa qai cakava e dua na ka e sega sara ga ni dua e tadra. E tarai koya o Jisu.

¹² Ena raica vakacava na vukavuka na nona tarai koya o Jisu? Meda raica mada e dua na kena ivakaraitaki. E talanoataka o Paul Brand, e dua na vuniwai ni vukavuka, na ka a yaco ena gauna e qarava tiko kina e dua e tauvi vukavuka mai Idia. Ni vakadikevi koya tiko, sa qai tara na vatuvatunitabana me vakamacalataka vei koya e vakadewa tiko ena nona vosa na ka e sa nanuma me caka. E kidacala ni sa tabaka na tagi o koya na vukavuka. Mani taroga o vuniwai: “Isa, dua na ka cala au tukuna?” Mani tarogi koya e vukavuka ena vosa vaka-Idia o koya e vakadewa tiko, oti e qai sauma mai: “Sega vuniwai. E kaya o koya ni tagi baleta ni o tara na vatuvatunitabana. Sa mai dede toka e valenibula, ia e sega ni dua e tarai koya ena loma ni gauna kece oya.” Sa na qai wacava o koya na vukavuka e tarai koya o Jisu! Baleta ni oti oya, e yali vakadua na mate a dau vakavuna tu na nona beci kei na nona sevaki!

* Na nodra lawa na rapai e kaya me kakua ni dua e volekata na vukavuka ena va na kiupiti (voleka ni rua na mita). Ia ke mudre tiko na cagi, e dodonu me tu vakayawa sara o koya na vukavuka ena 100 na kiupiti (rauta ni 45 na mita). Na ivola na *Midrash Rabbah* e volatukutukutaka na nona vunitaki koya e dua na rapai vei ira na vukavuka, e dua tale na rapai e vakaviriki ira na vukavuka mera lako tani vakayawa. Dua gona na bula dredre era sotava na vukavuka nira sevaki, ra beci, ra qai vakasilataki.

E “dodoka na ligana me tarai koya”

¹³ *Gu na lomana me vakaotia na rarawa.* E tarai Jisu dina na rarawa e raica. Dikeva mada na ka e volai ena Luke 7:11-15. E yaco na ka qo ni se vakacagau sara tu ga na cakacaka vakaitalatala i Jisu, ni se qai yacova yani o Jisu na saula ni koro o Neini, ena vanua o Kalili. Ni voleka yani ina matamata ni koro o Jisu, e sotava sara e dua na ilakolako ni veibulu. E tarai koya sara ga na ka e raica. E mate e dua na cauravou, e yada na tinana, ia na cauravou qo e luvena duabau ga na yada. Macala ga ni sa lako oti ena dua na ilakolako va qo o koya na yada—na ilakolako ni veibulu i watina. Qo e sa lai buluti luvena, na iotioti ni nona inuinui. Era rairai salavata tale tiko ga yani kei koya eso na dautagi kei na so na dauu-vubitu era uvuca voli eso na ivakatagi ni lolosi. (Jeremaia 9: 17, 18; Maciu 9:23) Ia ni rai yani o Jisu, e rairai coba sara na matana vua na tinanigone e luvuci koya tu na rarawa, e lako sara yani ena yasa ni vatavata e colati tiko mai kina na yago i gonetagane.

¹⁴ E gu na lomai Jisu me vakaceguya na yada qo, ni “lomani koya dina.” Ena domo e veivakacegui, e qai kaya vua na yada: “Kua ni tagi.” Sega tale ni wawa ena nona lako ga yani tara na vatavata. Ra tu vakadua na cola tiko—ra rairai tu vakadua tale ga na kena vo. Ena domo e nuidei, sa qai kaya o Jisu vua na gonetagane sa mate: “Cauravou, au tukuna vei iko, duri!” Cava e qai yaco? “E duri na cauravou qai vosa” me vaka sara ga e dua e qai yadra mai na moce! Vakaciriloloma nona sa qai “soli koya sara o Jisu vei tinana.”

¹⁵ Na cava eda vulica ena veika e yaco qo? O na raica ena vica na ituvaki qo ni yalololoma e vakaraitaki sara ga. E sega ni rawa ni raica tu o Jisu na rarawa qai sega ni cakava kina e dua na ka. Eda na muria vakacava na nona ivakaraitaki?

13, 14. (a) Na ilakolako cava e sotava o Jisu ni volekata yani na koro o Neini, na cava e rarawataki kina na ituvaki qori? (b) Na cava e cakava o Jisu vua na yada mai Neini ena vuku ni nona yalololoma?

15. (a) E salavata vakacava na yalololoma kei na noda vakaraitaka, me vaka eda raica ena yalololoma i Jisu? (b) Eda na vakatotomuri Jisu vakacava ena tikina qo?

Nida lotu vaKarisito, e noda itavi meda vunautaka na itukutuku vinaka, meda veivakaisaipelitaki tale ga. E uqeti keda vakalevu na noda lomana na Kalou. Ia meda kua ni guilecava ni qo e cakacaka tale ga ni veinanumi. Nida veinanumi me vakataki Jisu, ena gu na lomada meda vota yani na itukutuku vinaka. (Maciu 22:37-39) Vakacava na noda yalololoma vei ira na tacida vakayalo era rarawa se ra lolosi voli? E sega ni rawa nida veivakabulai vakacakamana, se vakabula e dua ke sa mate. Ia e rawa nida vakaliuliu sara ga meda kauaitaki ira, kei na noda vakacegui ira.—Efeso 4:32.

“Tamaqu, Vosoti Ira”

¹⁶ Dua tale na sala e vakatotomuria vinaka kina o Jisu na loloma i Tamana, oya nona dau ‘tu vakarau me veivosoti.’ (Same 86:5) Ni sa vako tu ena kau, se laurai ga vua na yalo ni lomasoli qo. Ni sagai me vakamatei ena sala e vakaloloma sara, ni sa curubasikata tu na ligana kei na yavana na ivako, na cava e qai tukuna o Jisu? Vakacava e masuti Jiova me togotitaki ira na vakararawataki koya? Segs sara, qo e dua vei ira na ka e tukuna: “Tamaqu, vosoti ira, era sega ni kila na ka era cakava tiko.”—Luke 23:34.*

¹⁷ Ena rairai tarai keda tale ga vakalevu na ivakaraitaki ni

* Eso na ivolavivigi makawa ni iVolatabu era sega ni okata na imatai ni icegu ni Luke 23:34. Ia era kunei ena levu na ivolavivigi kilai, oya na vuna e okati kina ena *New World Translation* kei na levu tale na vakadewa ni iVolatabu. E kena irairai ni cavuta tiko na vosa qo o Jisu vei ira na sotia ni Roma era vakamatei koya. Era sega ni kila na ka era sa cakava tiko, era sega ni kila se o cei dina o Jisu. De dua a vakasamataki ira tale ga na Jiu era vinakata me vakamatei, ia era qai mai vakabauta e muri. (Cakacaka 2:36-38) Io, na ka e yaco qo e bale ga vakalevu vei ira na iliuliu ni lotu, ni o ira ga era a bukana me vakamatei o Jisu, ia era kilai Jisu vinaka, e matata tale tu ga vei ira se o cei o koya. E levu ga vei ira era na sega ni vosoti rawa.—Joni 11:45-53.

16. Ni mai vako tu ena kaunirarawa o Jisu, e kilai vakacava ni dau tu vakarau me veivosoti?

17-19. E vakaraitaka vakacava o Jisu ni vosoti Pita na yapositolo, e dina ni a cakitaki koya vakatolu?

veivosoti i Jisu nida raica na nodrau veimaliwai kei na yapositolo o Pita. Sa macala tu ga ni dau lomani Jisu o Pita. Ena ika14 ni Naisani, na bogi me mate kina o Jisu, a qai tukuna vua o Pita: “Turaga, au tu vakarau meu lako vata kei kemuni i valeniveivesu meu mate tale ga!” Ia e qai cakitaki Jisu vakatolu o Pita ni oti ga e vica na aua! E vakaraitaka vei keda na iVolatabu na ka e qai yaco ena ikatolu ni gauna e cakitaki Jisu kina o Pita: “E vuki na Turaga qai rai yani vei Pita.” E tarai Pita na bibi ni nona cala, sa qai “curu i tuba qai tabalaka na tagi.” Ni mate o Jisu ena siga oya, de dua a veiciciyaki na nona vakasama na yapositolo, ‘Sa vosoti au na noqu Turaga?’—Luke 22: 33, 61, 62.

¹⁸ Sega ni dede ga sa kila o Pita na kena isau. A vakaturi o Jisu ena mataka ni ika16 ni Naisani, qai laurai mai na ivolatukutuku ni a sikovi Pita o Jisu ena siga tiko ga ya. (Luke 24:34; 1 Korinica 15:4-8) Na cava me kauai kina o Jisu vua e dua na yapositolo a sega sara ga ni via kilai koya? Me vaka ni qai veivutuni o Pita, de dua a via raici koya na nona Turaga me vakaraitaka vua ni se lomani koya, se vakadonui koya tiko ga. E sega ni yala ga e kea na ka e cakava o Jisu.

¹⁹ E muri a qai rairai o Jisu vei ratou nona tisaipeli ena Wasa o Kalili. Ena gauna qo, a tarogi Pita kina vakatolu (ni a vakatolu nona cakitaka nona Turaga) se vakacava sara mada nona lomani koya. E qai kaya o Pita ena ikatolu ni nona tarogi: “Turaga, oni kila na ka kece. Oni kila niu lomani kemuni vakalevu.” Io, e kila rawa o Jisu na loma i Pita, e raica rawa ni lomani koya dina o Pita, e kauaitaki koya tale ga. Ia e solia vei Pita e dua tale na gauna me vakaraitaka kina se vakacava tiko nona lomani koya. Kena ikuri nona qai lesi Pita o Jisu me ‘vakania’ qai “vakatawana” nona “sipi lalai.” (Joni 21:15-17) A sa lesi oti vei Pita na ilesilesi me vunau. (Luke 5:10) Ia e vakaraitaka sara ga o Jisu nona nuitaki koya, mani lesi koya tale ina dua na itavi bibi—me na qaravi ira era na yaco mera imuri i Karisito. Oti ga vakalailai sa qai solia o Jisu vei Pita e dua na itavi bibi ena nodra cakacaka na tisaipeli. (Cakacaka 2:1-41) Sa na marau mada ga o Pita ni raica nona sa vosoti koya o Jisu, e nuitaki koya tale ga!

Taro Mo Vakasamataka

Maciu 9:35-38 Sala cava a vakaraitaka kina o Jisu nona yalololoma kei na veinanumi? Ia me laurai vakacava qo ena noda bula?

Joni 13:34, 35 Na cava e bibi kina vei keda meda bulataka na loloma i Karisito?

Roma 15:1-6 Eda na muria vakacava na ivakarau i Karisito ena nona sega ni dau nanumi koya ga?

2 Korinica 5:14, 15 Me vakilai vakacava ena noda rai, noda isausau, kei na noda ivakarau ni bula na noda doka na ivoli?

O Kila “na Loloma i Karisito”?

²⁰ Io, e vakamatatataki ena Vosa i Jiova na loloma i Karisito. Ia eda na dolea vakacava na loloma i Jisu? E uqeti keda na iVolatabu meda “kila tale ga na loloma i Karisito, na loloma e uasivia na vuku.” (Efeso 3:19) Me vaka eda sa raica mai, e levu sara na ka eda na vulica me baleta na loloma i Karisito mai na itukutuku ni nona bula kei na cakacaka vakaitalatala ena Kosipeli. Ia na noda “kila na loloma i Karisito” e okati kina na noda vulica na ka e kaya na iVolatabu me baleti koya.

²¹ Na vosa vaKirisiki e vakadewataki me “kila” e vakaibalebale-taki ena kilai ni ka “ena ka sara ga e sotavi.” Nida vakaraitaka ena noda bula na loloma me vaka a vakaraitaka o Jisu—ena noda soli keda meda qaravi ira kina eso tale, noda vaka-cegui ira ena veika era gadreva, kei na noda vosoti ira mai vu ni lomada—sa na qai rawa nida kila na ka a vakila sara ga o Jisu. Ena ka eda sotava sara ga, sa na qai rawa nida ‘kila na loloma i Karisito, ni sa uasivia na ka kece ga e kilai rawa.’ Qai kua ni guilecava ni levu ga ni noda saga meda ucui Karisito, na noda voleka tale ga vei koya a vakatotomuria vakavoleka sara o Jisu, na noda Kalou dauloloma, o Jiova.

20, 21. Sala cava eda na ‘kila kina na loloma i Karisito’?

“Moni Veilomani Tiko Ga”

“E MARAU vakalevu o koya e solia na ka, vakalailai o koya e taura na ka.” (Cakacaka 20:35) E macala mai na veivosa qo e dua na ka dina: E dau vakaicovitaki na loloma. Eda dau marau **nida** lomani se **solu vei keda** na ka, ia e vakavu marau vakalevu cake na noda **solia** na ka se noda **vakaraitaka** na loloma.

² Segā tale ni dua e kila vinaka cake na ka qo me vakataki koya na Tamada vakalomalagi. Me vaka eda sa raica ena itekitekivu ni vica na wase ena iwasewase qo, o Jiova na ivakaraitaki levu duadua ni loloma. E segā tale ni dua e tautauvata kei koya ena levu ni nona loloma, kei na balavu ni gauna e vakaraitaka voli mai kina na itovo qo. Sa rauta me tukuni ni o Jiova e “Kalou mamarau”!—1 Timoci 1:11.

³ E vinakata na noda Kalou dauloloma meda ucui koya, vakauasivi ena loloma. E kaya na Efeso 5:1, 2: “Moni vakatotomuria na Kalou ni oni luvena lomani, moni veilomani tiko ga.” Eda na vakila na marau e vu mai na solika ke da vakatotomuria nona dauloloma o Jiova. Ena vakacegui keda tale ga na noda kila ni vakadonui keda o Jiova, ni uqeti keda na nona Vosa meda “veilomani.” (Roma 13:8) Ia e tiko tale eso na vuna meda “veilomani” kina.

E Bibi na Loloma

⁴ Na cava e bibi kina meda dau lomani ira na tacida vakayalo? Na vuna levu ga qo, ni loloma e ivakatakilakila ni lotu vaKarisito dina. E segā ni rawa nida veivolekati kei ira na tacida vaKarisito ke segā vei keda na loloma, ena segā tale ga ni vakadonui keda o Jiova. Raica se vakabibitaki vakacava na ka dina qo ena Vosa ni Kalou.

1-3. Na cava na yaga ni noda vakatotomuria na ivakaraitaki ni loloma i Jiova?

4, 5. Na cava e bibi kina meda lomani ira na tacida vakayalo, da qai vakaliuci ira?

⁵ A kaya o Jisu vei iratou na nona imuri ena iotioti ni bogi ni nona bula e vuravura: “Au solia vei kemudou e dua na ivunau vou, mo dou veilomani, mo dou veilomani me vaka ga na noqu lomani kemudou. Na ka qo era na kila kece kina ni dou noqu tisaipeli, ke dou veilomani.” (Joni 13:34, 35) Io, eda vakaroti meda dau loloma ‘me vaka na nona lomani keda’ o Jisu. Eda raica mai ena Wase 29 ni a ivakaraitaki vinaka dina o Jisu ena nona loloma, baleta ni dau vakaliuci ira eso tale. E donu meda vakaraitaka tale ga na loloma va ya, meda vakaraitaka sara mada ga vei ira era sega ni lewe ni ivavakoso vakarisito. Io, na loloma eda vakaraitaka vei ira na tacida ena noda vakaliuci ira, ena vakatakila nida imuri i Karisito.

⁶ Vakacava ke da sega ni vakaraitaka tiko na loloma? “[Ke] . . . sega vei au na loloma,” e kaya na yapositolo o Paula, “Au sa vaka ga na rorogo karakaraivisa ni varasa kei na tatamosamosa ni sibali.” (1 Korinica 13:1) Eda sega ni dau taleitaka na rorogo tatamosamosa ni kaukamea. Vakacava na rorogo karakaraivisa? E veiganiti dina na vakatautauvata qo! Na tamata e sega ni dauloloma e vaka e dua na iyaya ni vakatagi e tatamosamosa wale ga qai vakasosa. E sega ni taleitaki na kena rorogo, e veivakasavi. Sa na sega tu ga ni dua e via volekata na tamata va qo! E kaya tale ga o Paula: “Ke tu . . . vei au na vakabauta meu tosoya kina na veiulunivanua qai sega vei au na loloma, au sa sega ni dua na ka.” (1 Korinica 13:2) Vakasamata mada, na tamata e sega vua na loloma e sega ni okati me dua na ka, e “ka wale ga,” veitalia ke mani vakacava sara na ka e rawata! E vakadeitaka qori ni bibi ena Vosa ni Kalou na bulatiki ni loloma.

⁷ Ia meda vakaraitaka vakacava na itovo qo ena noda veimaliwai? Me rawa nida sauma oya, meda raica mada na vosa i Paula e volai ena 1 Korinica 13:4-8. E sega ni vakabibitaki tiko kina na nona lomani keda na Kalou se na noda lomani koya na Kalou. A vakamacalataka tiko ga kina o Paula na sala e rawa

6, 7. (a) Eda kila vakacava ni Vosa ni Kalou e vakabibitaka na veilomani? (b) Na cava e vakabibitaka na veivosa i Paula ena 1 Korinica 13:4-8 me baleta na loloma?

Na loloma eda na nuitaki ira kina na tacida

nida dau veilomani kina. E vakamacalataka eso na ka e okati me loloma, kei na veika e sega ni okati me loloma.

iBalebale ni Loloma

⁸ *“Na loloma e vosovoso.”* O koya e dauvosota vakadede ena sega ni yavalati ena ka era cakava vua eso tale. (Kolosa 3:13) Vakacava e bibi me tu tale ga vei keda na vosota va qo? Nida tamata ivalavala ca ga, da qai vei qaravi vata voli kei ira na tacida, e macala ga ni so na gauna era na vakacudrui keda, se da vakacudrui ira. Ia na vosota kei na yalomalua ena vukei keda meda tudei tu ga ni yaco eso na dui dui lalai kei na duiyaloyalo ena noda veimaliwai—ena sega ni vakaleqai kina na bula vei yaloni ena ivavakoso.

⁹ *“Na loloma e . . . yalovinaka.”* E kilai na tamata yalovinaka

8. Ena vukei keda vakacava ena noda veimaliwai na noda dau vosota vakadede?

9. Sala cava soti e rawa nida vakaraitaka kina noda yalovinaka?

ena veika vinaka e cakava, kei na vosa ni veinanumi e tauca. Ena uqeti keda na loloma meda qara na sala eso meda yalovinaka kina, vakauasivi vei ira era leqa tu. Kena ivakaraitaki, ena rawa ni galili tu e dua na itabaqase ena ivavakoso, ena diva tu me sikovi, me vakayaloqaqataki. Ena vinakata tu na veivuke e dua na tina e itubutubu le dua, se dua na tacida yalewa e sega ni tiko ena dina na watina. Ke dua e tauvimate se sotava voli e dua na ka rarawa, ena vinakata tu me rogoca na nona vosa vakyalovinaka e dua na nona itokani dauveinanumi. (Vosa Vakaibalebale 12:25; 17:17) Nida vakaliuliu meda vakaraitaka na yalovinaka ena gauna va qo, eda sa vakaraitaka tiko kina na dina ni noda loloma.—2 Korinica 8:8.

¹⁰ *“Na loloma . . . e marautaka ga na dina.”* E kaya e dua tale na vakadewa: “Na loloma . . . e dau tovaka ena marau na ka dina.” E uqeti keda na noda loloma meda tovaka na dina, da qai “tukuna na ka dina.” (Sakaraia 8:16) Kena ivakaraitaki, ke cala bibi e dua noda itokani, na noda lomani Jiova kei na noda lomani koya e cala ena vukei keda meda tabea tiko ga na ivakatagedegede i Jiova. Eda na sega ga ni vunitaka na ca, vakaiulubale, se lasu. De dua ena sega ni rawarawa vei keda na noda vakayacora qo. Ia nida kauaitaki koya na noda itokani, eda na vinakata me vakadodonutaki koya vakyalololoma na Kalou. (Vosa Vakaibalebale 3:11, 12) Nida lotu vaKarisito dau-loloma tale ga, eda na vinakata meda “dina ena ka kece.”—Ipe-riu 13:18.

¹¹ *“Na loloma . . . e ubia na ka kece.”* Na matavosa qo e kena ibalebale, “e ubia na ka kece ga.” (*Kingdom Interlinear*) E kaya na 1 Pita 4:8: “Ni ubia e levu na ivalavala ca na loloma.” Na lotu vaKarisito dau loloma ena sega ni via vakavotuya na nodra malumalumu kece ga na tacina lotu vaKarisito. Levu na nodra cala na tacida era cala lalai ga, na cala va qo e rawa nida ubia ga ena loloma.—Vosa Vakaibalebale 10:12; 17:9.

10. Ena uqeti keda vakacava na loloma meda tabea cake tiko ga na ka dina, meda tukuna tale ga, e dina ni sega ni rawarawa vei keda?

11. Ni “ubia na ka kece” na loloma, na cava meda cakava ena nodra malumalumu na tacida vakayalo?

¹² *“Na loloma . . . e vakabauta na ka kece.”* Na vakadewa i Moffatt e kaya ni loloma e “tu vakarau me vakabauta na ka vinaka kece.” Eda sega ni vinakata meda dau kasamitaki ira na tacida vakayalo, meda vakatitiqataka na ka kece era cakava. Na loloma ena uqeti keda meda “vakabauta na ka vinaka dua-dua” me baleti ira na tacida, da qai nuitaki ira.* Dikeva e dua na kena ivakaraitaki ena ivola i Paula vei Filimoni. E volavola vei Filimoni o Paula ena nona uqeti koya me ciqomi Onisimo na nona bobula a dro tu, ia e sa lai yaco me lotu vaKarisito. E sega ni vakasaurarataki Filimoni o Paula, ia a yavutaka ga nona veivakamasuti ena loloma. E vakaraitaka nona nuidei ni na cakava na ka dodonu o Filimoni ni kaya: “Au nuidei tu ni o na duavata kei na noqu gagadre, au volavola yani kina niu kila ni na uasivi sara na ka o cakava ni vakatauvatani kei na ka e kerei vei iko.” (Tikina e 21) Nida vakaraitaka na loloma ena noda nuitaki ira na tacida, eda na qai raica na ka era vinaka kina.

¹³ *“Na loloma . . . e nuitaka na ka kece.”* E dau veinuitaki na loloma me vaka ga na nona dau veivakabauti. Ni tu vei keda na loloma, eda na dau nuitaki ira na tacida. Kena ivakaraitaki, “ke dua e sega ni liaca ni sa butucala tiko,” eda na saga meda vukei koya da qai nuitaka ni na vakadodonutaka na nona ilakolako. (Kalatia 6:1) Eda nuitaka tale tu ga nira na kaukau tale o ira e sa malumalumu tu na nodra vakabauta. Eda sega ni namaka mera na veisau totolo o ira qo, ia eda na solia ga noda vinaka kece ena noda vukei ira me qaqaco tale nodra vakabauta. (Roma 15:1; 1 Cesalonaika 5:14) Ke mani lako

* E macala ni noda loloma vaKarisito e sega ni kena ibalebale me sa sivia tale noda veivakabauti. E uqeti keda na iVolatabu: “Moni qarauni ira na dau vakavuveisai kei ira na dau veivakatarabetaki . . . , ni kua ni veimaliwai kei ira.”—Roma 16:17.

12. E vakaraitaka vakacava na yapositolo o Paula ni vakabauta na ka vinaka duadua me baleti Filimoni, ia na cava eda vulica ena ivakaraitaki i Paula?

13. Eda na vakaraitaka vakacava nida nuitaka tu ga na ka vinaka vei ira na tacida?

sese e dua noda itokani, eda na sega ni yalolailai. Eda na nui-taka tu ga ni dua na siga ena qai kilai yalona me lesuvi Jiova tale, vakataki koya ga na gone cidroi ena vosa vakatautauvata i Jisu.—Luke 15:17, 18.

¹⁴ *“Na loloma . . . e vosota na ka kece.”* Na vosota ga e rawa nida tudei kina nida yalolailai se sotava na veika dredre. E sega ni vakatovolei wale ga noda vakabauta ena taudaku ni ivavakoso. So na gauna e rawa ni vakatovolei keda sara ga na ka eda sotava ena loma ni ivavakoso. E rawa nira vakayalolailaitaki keda na tacida, nida tamata ivalavala ca ga. De dua ena mosi na lomada ena dua na vosa e tau mai vakasabalia. (Vosa Vakaibalebale 12:18) Se dua na ka ena ivavakoso e sega ni caka ena kena icakacaka eda nanuma. E veivakacudrui na ka e cakava e dua na tacida eda dau doka, da lai vakasamataka kina se ‘Rawa vakacava ni cakava oya e dua na lotu vaKarisito?’ Nida sotava na ituvaki va qori, vakacava eda na biuta na ivavakoso, sa na cegu noda qaravi Jiova? Eda na sega ni cakava qo ke tiko vei keda na loloma! Ena taqomaki keda na loloma mai na noda rawa ni vakamatabokotaki ena nona malumalumu e dua na tacida, meda nanuma kina ni sa sega vua na ka vinaka, sa sega tale ga na ka vinaka ena ivavakoso. Eda na yalodina tu ga vua na Kalou ke tiko vei keda na loloma, eda na tokona tiko ga na ivavakoso veitalia na ka e tukuna se cakava e dua na tacida.—Same 119:165.

Ka e Sega ni Okati ena Loloma

¹⁵ *“Na loloma e sega ni vuvu.”* O koya e tiko vua na vuvu e ca ena sisivotaki ira eso tale ena ka era taukena, itavi e lesi vei ira, se na veika era rawata. Na vuvu va qo e vakavu veiqati, e kauta mai na leqa. Ke sega ni caka kina e dua na ka, ena rawa ni vakacacana na bula veiyaloni ena ivavakoso. Eda na vorata vakacava na vuvu? (Jemesa 4:5) Ena loloma. Ni tiko vei

14. Sala cava e rawa ni vakatovolei kina noda vakabauta ena loma ni ivavakoso, ia na cava eda na cakava ke tiko vei keda na loloma?

15. Na vuvu cava e ca? Ena vukeyi keda vakacava na loloma me kua kina ni tiko vei keda na yalo dau vakavuleqa qo?

keda na itovo talei qori, eda na marau vata kei ira e vaka me levu cake na ka vinaka era taukena se vakila ena nodra bula. (Roma 12:15) Ni dua e vakacaucautaki ena vuku ni nona maqosa se ka e rawata, ena sega ni ca vei keda ke tiko vei keda na loloma.

¹⁶ *“Na loloma . . . e sega ni tukutukuni koya, e sega ni dokadoka.”* Ke da dau loloma, eda na sega ni sakitaka wavoki na noda taledi se veika eda rawata. Eda na sega ni sakitaka na ka eda rawata ena cakacaka vakaitalatala se noda itavi ena ivavakoso! Na tukutukuni keda va qori ena vakavuna na yalolailai, era na nanuma kina eso nira sega ni yaga. Ke da dau loloma, eda na sega ni dokadokataka na ilesilesi ni veiqaravi e tataunaka vei keda na Kalou. (1 Korinica 3:5-9) Na loloma e “sega ni . . . dokadoka,” se vaka e kaya na *New Testament in Modern English*, e sega ni dau “uvu davui.” Ni tu vei keda na loloma, eda na sega ni nanumi keda vakasivia.—Roma 12:3.

¹⁷ *“Na loloma . . . e sega ni cakava na ka e sega ni rakorako.”* O koya e cakava na ka e sega ni kilikili e dau torosobu se velavela na nona ivalavala. E laurai ga na itovo qo vei ira era sega ni dauloloma, baleta ni yavutaki ena sega ni veikauaitaki kei na veibeci. Ena dua tale na yasana, e ka totoka na loloma baleta ni dau vuataka na veikauaitaki. Na loloma ena laurai ena itovo vinaka, ivalavala vakalou, kei na nodra dokai na tacida vakayalo. Na loloma tale ga ena sega ni cakava “na itovo vakama-dua”—se itovo cava tale era na madua se sokonu kina na tacida ena ivavakoso.—Efeso 5:3, 4.

¹⁸ *“Na loloma . . . e sega ni kauaitaka ga na ka e baleti koya.”* E kaya va qo na *Revised Standard Version*: “Na loloma e sega ni dau dre ga nona mua.” Na tamata dauloloma ena sega ni vinakata me yaco ga na lomana, me sa donu tu ga na nona rai.

16. Ke da lomani ira dina na tacida, na cava eda na sega kina ni sakitaka wavoki na ilesilesi eda qarava tiko?

17. Ena vakacava na noda veikauaitaki ke da dauloloma? Na itovo vakacava eda na cata?

18. Na cava ena sega ni saga kina na tamata dau loloma me yaco ga na lomana?

Ena sega ni vakayaco lomana, se vosa kamica vei ira e duatani nodra rai mera duavata kina kei koya. Na tamata va qo e rawa ni tukuni tale ga ni tamata viavialevu. E kaya na iVolatabu: “E liu na dokadoka e tarava na rusa.” (Vosa Vakaibalebale 16:18) Ke da lomani ira dina na tacida, eda na doka na nodra rai, eda na dau yalorawarawa tale ga. Na yalorawarawa e salavata kei na ka e tukuna o Paula: “Me kua ni dua e qara na ka e yaga ga vua, me qara tale ga na ka e yaga vei ira tale eso.”—1 Korinica 10:24.

¹⁹ “*Na loloma . . . e sega ni cudrucudru. E sega ni katona na ca.*” Na tamata dau loloma e sega ni dau cudru totolo—me dua ga na ka lailai e yaco sa cudru sara. Eda dau rarawa nida vaka-cudrui. Ia ke da cudru mada ga, na tamata dauloloma ena sega ni cudru **TIKO GA**. (Efeso 4:26, 27) Eda na sega ni saga meda nana tiko na vosa yadua se veika matailalai e caka vei keda, se me dede na noda lomaca voli. Ena yasana kadua, na loloma ena uqeti keda meda ucui koya noda Kalou dauloloma. Me vaka eda sa raica mai ena Wase 26, e dau veivosoti o Jiova ke raica ni tiko na kena yavu. Ni sa vosoti keda, e guilecava, ena sega tale ni lai kauta lesu tiko mai. Eda marau ni sega ni dau ceuta lesu mai o Jiova na noda cala! Eda vakavinavinakataka ni sega ni dau katona na ca o Jiova.

²⁰ “*Na loloma . . . e sega ni marautaka na ka e sega ni dodonu.*” E kaya na vakadewa ni *New English Bible*: “Na loloma . . . e sega ni ka ni lasa vua na nodra valavala ca na tani.” E kaya na vakadewa nei Moffatt: “E sega ni marau na loloma nira cala na tani.” E sega ni marautaka na loloma na ka e sega ni dodonu, o koya gona, eda sega ni raica vakamamada na ivalavala vaka-sisila. Na cava eda cakava ke coriti ena ivalavala ca e dua na tacida vakayalo, sotava sara eso na ka rarawa? Na loloma ena sega ni vakavuna meda marau, meda kaya lo ‘Vinaka! Drau sota!’ (Vosa Vakaibalebale 17:5) Eda marau ga ni lialiaci e dua na tacida a lako sese, qai saga me kaukaua tale vakayalo.

19. Ke da dau loloma, na cava eda na cakava nida vakacudrui?

20. Na cava meda cakava ke coriti ena ivalavala ca e dua na tacida vakayalo, sotava sara kina eso na ka rarawa?

***Era kilaitani na tamata i Jiova
ena nodra veilomani***

“Na iVakarau e Uasivi”

²¹ *“E sega vakadua ni seavu na loloma.”* Na cava e vakaibalebalebaka o Paula ena veivosa qo? A vakamacalataka tiko o Paula na isolisoli ni yalo tabu ni Kalou vei ira na lotu vaKarisito taumada. Na isolisoli oya e vakaraitaka ni Kalou e vakadonuya na ivavakoso se qai tauyavu vou. Ia era sega ni rawa ni veivakabulai kece na lotu vaKarisito ena gauna oya, se mera parofisai, se duivosavosa. E sega ni bibi oya baleta na isolisoli kece ni cakamana qori sa na vakarau oti. Ia dua na ka ena sega ni oti, qo e dodonu me laurai vei ira kece na lotu vaKarisito. E uasivi cake, e tudei tale ga ni vakatauvatani kei na

21-23. (a) Ni kaya o Paula, e “sega vakadua ni seavu na loloma,” na cava e vakaibalebalebaka? (b) Cava eda na dikeva ena iotioti ni wase?

Taro Mo Vakasamataka

2 Korinica 6:11-13 Na cava na kena ibalebale meda lomasavu, eda na muria vakacava na ivakasala qo?

1 Pita 1:22 E vakaraitaka vakacava na tikinivolatabu qo ni noda lomani ira na tacida vakayalo e dodonu me vu mai lomada?

1 Joni 3:16-18 Eda na vakaraitaka vakacava nida “lomana na Kalou?”

1 Joni 4:7-11 Na cava na yavu levu duadua meda lomani ira kina na tacida vakayalo?

isolisoli ni cakamana cava ga. E vakatoka sara mada ga o Paula me “ivakarau e uasivi.” (1 Korinica 12:31) Na “ivakarau e uasivi” cava qo? Na loloma.

²² Io, e “sega vakadua ni seavu” na loloma vaKarisito a vakamacalataka o Paula, ena sega ni oti rawa. Me yacova mai ni-kua, na loloma ni veinanumi qo e sa kedra ivakatakilakila sara tiko ga na imuri dina i Jisu. Vakacava eda sega ni raica na ivakadinadina ni loloma qo ena nodra ivavakoso na tamata i Jiova ena veiyasa i vuravura? Ena tawamudu na loloma qo, ni yalataka o Jiova na bula tawamudu vei ira na nona tamata yalodina. (Same 37:9-11, 29) Meda solia mada ga na noda vinnaka taucoko ena noda “veilomani tiko ga.” Nida cakava qo, eda na vakila na marau levu e vu mai na solika. Qai kena ilutua, sa na rawa nida bula tiko ga—meda veilomani tiko ga me tawamudu, meda vakatotomuri koya kina na noda Kalou dauloloma, o Jiova.

²³ Ni mai cava noda veivosakitaka na loloma ena wase qo, sa da raica na sala meda veilomani kina. Ia nida vakasamataka na levu na sala eda vakila kina na loloma ni Kalou—vaka kina nona kaukaua, lewadodonu, kei na vuku—e dodonu meda taroga, ‘Au na vakaraitaka vakacava vei Jiova niu lomani koya dina?’ Eda na dikeva na kena isau ena iotioti ni wase.

“Toro Voleka Vua na Kalou ena Qai Toro Voleka Mai Vei Kemuni o Koya”

ERA dau vinakata na itubutubu mera raica ni matadredredre na luvedra se qai sucu. Era dau kabira yani na ucudra ina ucui gone dramidrami ena nodra vakamenemenea, era matadredredre vua. Era vinakata me laurai tale ga mai vei gone na marau. Sega ni dede, sa ra raica ni sa yavala vakamalua na gusu i gone kei na baluna ena nona sa matadredredre. Na matadredredre lailai qo e ivakaraitaki ni nona marau, e idole ni loloma e vakila vei rau nona itubutubu.

² Nona matadredredre na gone qo eda liaca lesu kina e dua na ka bibi me baleti keda na tamata. Eda dau vakaraitaka lesu na loloma vei ira era lomani keda. Eda a buli ga me va qori. (Same 22:9) Nida tubu cake, e tubu cake tale ga na ivakatagedegede ni noda vakaraitaka na loloma. De dua o se nanuma nodrau dau lomani iko nomu itubutubu, ira na wekamu, kei ira nomu itokani ni o se gone. E tara na lomamu na nodra loloma, e uqeti iko tale ga. O sa qai dau dolea na nodra loloma. Vakacava, o vakayacora tale tiko ga qo ena nomudrau veiwekani kei na Kalou o Jiova?

³ E kaya na iVolatabu: “Eda veilomani baleta ni a liu sara ga na nona lomani keda na Kalou.” (1 Joni 4:19) O sa na raica mai na iWasewase 1 me yaco ina 3 ni dau vakayagataka vakayalololoma o Jiova nona kaukau, nona lewadodonu, kei na nona vuku ena sala mo vinaka kina. Ena iWasewase 4, o raica kina na nona lomana na kawatamata—nona lomani iko sara mada

1-3. (a) Na cava eda vulica me baleti keda nida dikeva na veimaliwai ni itubutubu kei na luvena? (b) Na cava e dau cakava e dua ni lomani? Na taro bibi cava meda dui tarogi keda kina?

ga. Ia qo e dua na taro. De dua e taro bibi duadua sara ga o rawa ni tarogi iko kina: ‘Au na dolea vakacava na loloma i Jiova?’

Meda Lomana na Kalou, na Cava na Kena iBalebale

⁴ E kila vinaka o Jiova, o koya na Vatuka ni loloma, ni loloma e rawa ni vakavotuya mai na nodra ivalavala vinaka na tani. O koya gona, e dina nira sega ga ni via rogoci koya na tamata talaidredre, e kila o koya ni na tiko eso era na dolea na nona loloma. E vica vata na milioni era sa cakava qori. Ia e ka ni rarawa ni levu nikua era sa veilecayaki tu ena levu ni lotu, sa ra sega ni kila tu kina se mera lomani koya vakacava na Kalou. Era kaya e levu nira lomana na Kalou, ia era nana ni loloma qo e cavuti ga e gusu. E rawa ni va qori na kena itekitekivu, me vaka na loloma ni gonedramidrami vua na nona itubutubu, ni tekivu ga ena nona matadredredre. Ia vei ira era qase cake, na loloma qori e okati kina e levu tale na ka.

⁵ E vakamatatataka o Jiova na sala meda lomani koya kina. E kaya na nona Vosa: “Qo na ibalebale ni noda lomana na Kalou, meda muria na nona ivunau.” Na noda lomana gona na Kalou e vakaraitaki ena ka e caka sara ga. E levu era sega ni taleitaka mera muria na ivunau ni Kalou. Ia e tomana na tiki-nivolatabu qo: “E sega ni icolacola bibi na nona ivunau.” (1 Joni 5:3) E vakarautaki na ivunau kei na ivakavuvuli i Jiova meda vinaka kina, e sega ni kena inaki meda rarawa kina. (Aisea 48:17, 18) Na Vosa ni Kalou e vutucoqa ena ivakavuvuli ena vukei keda meda toro voleka vua. Ena sala cava? Meda dikeva mada qo e tolu na basoga ni noda veiwekani kei na Kalou. Qo e okati kina noda veivosaki, veiqaravi, kei na noda vakatotomuri koya.

4. Sa ra veilecayaki tu vakacava e levu nikua ena sala mera lomana kina na Kalou?

5. E vakamacalataka vakacava na iVolatabu na ibalebale ni noda lomana na Kalou? Na cava me uqeti keda kina na ivakamacala qo?

Nona Veivosaki kei Keda o Jiova

⁶ E tukuni va qo ena itekitekivu ni Wase 1, “Kaya mada ke o rawa ni veitalanoa kei na Kalou.” Eda a vulica ni so era cakava qori. A yaco vei Mosese. Vakacava o keda? Sa oti na gauna a dau tala mai kina nona agilosu o Jiova me veivosaki kei na tamata. Ia e tiko na sala vakasakiti e veitaratara kina kei keda o Jiova ena gauna qo. Ia eda na rogoci koya vakacava?

⁷ “E vakavuna na Kalou na iVolatabu kece,” o koya gona, eda rogoci Jiova ena noda wilika nona Vosa, na iVolatabu. (2 Timoci 3:16) Oya na vuna e vakauqeti ira kina na tamata i Jiova na daunisame mera wilika na iVolatabu “ena siga kei na bogi.” (Same 1:1, 2) Qo ena vinakati kina vakalevu vei keda na sasaga. Ia na sasaga vinaka va qo ena vakaicovitaki. Me vaka eda raica mai ena Wase 18, na iVolatabu e nona ivola na Tamada vakalomalagi vei keda. Meda kua gona ni wilika wale ga me rawa. Meda saga me **bula** na Vosa ni Kalou ena gauna eda wilika kina. Eda na cakava vakacava qori?

⁸ Raitayaloyalotaka na ka o wilika ena iVolatabu. Me vaka o raici ira sara tiko ga na wilika tiko na kedra itukutuku. Saga mo kila na veika lalai eso me baleti ira, kedra ituvaki, kei na nodra inaki. Qai vakasamataka vakatitobu na ka o wilika, taroga eso na taro va qo: ‘Na cava au vulica ena itukutuku qo me baleti Jiova? Na nona itovo cava e vakamacalataki tiko i ke? Na ivakavuvuli cava e vinakata tiko i ke o Jiova meu kila, na sala cava au na bulataka kina?’ Wilika, vakasamataka vakatitobu, bulataka sara. Ni o cakava qo, ena bula na Vosa ni Kalou.—Same 77:12; Jemesa 1:23-25.

⁹ E vosa tale ga vei keda o Jiova ni vakayagataka na “dauveiqaravi yalodina e vuku.” Me vaka a parofisaitaka o Jisu, sa digitaki e vica na tagane lotu vaKarisito lumuti me ratou vakaitavi ena kena vakarautaki mai ena gauna dredre qo, na “kakana

6-8. (a) Sala cava eda na vakarorogo kina vei Jiova? (b) Na cava meda cakava me **bula** kina na Vosa ni Kalou nida wilika?

9. O cei na “dauveiqaravi yalodina e vuku,” kei na cava meda rogoci koya vinaka kina na “dauveiqaravi” qori?

ena kena gauna donu.” (Maciu 24:45-47) Nida wilika na ivola e vakarautaki meda kila kina na ka dina mai na iVolatabu, nida tiko tale ga ena soqoni vaKarisito kei na soqo cokovata, eda sa kania tiko na kakana e vakarautaka na dauveiqaravi qori. Qo na dauveiqaravi i Jiova, oya na vuna eda rogoca kina na vosa i Jisu: “Moni dau vakarorogo vinaka.” (Luke 8:18) Eda vakarorogo vinaka nida kila ni vakayagataka tiko o Jiova na dauveiqaravi yalodina me veitaratara mai kina kei keda.

¹⁰ Ia vakacava na noda veivosaki kei na Kalou? Rawa nida vosa vei Jiova? De dua eda kaya ni sa sega tu ga ni rawa. E vakasama vakatubuqoroqoro dina qo. Vakacava ena rawa mo vosa vua na iliuliu levu duadua ena nomu vanua mo vakaraitaka vua na lomamu? Eso e rawa ni yaco vei ira na leqa ke ra to-volea mada ga! Ena gauna i Esiteri kei Motekai, e rawa ni vakamatei e dua ke sega ni sureti qai via lai raici koya na Tui Perisia. (Esiteri 4:10, 11) Ia qai vakasamataka mo torovi koya na Turaga Cecere Duadua ni Lomalagi kei na Vuravura! Vei koya, “era vaka na vodre” na tamata e matana. (Aisea 40:22) Vakacava eda na domobula, meda rere ni torovi koya? Me kua sara!

¹¹ E vakarawarawataka o Jiova noda torovi koya, e vakarautaka tale ga e dua na sala rawarawa sara—na masu. O ira mada ga na gone e rawa nira torovi Jiova ena vakabauta, ena nodra masu ena yaca i Jisu. (Joni 14:6; Iperiu 11:6) Ia e rawa tale ga nida talaucaka na lomada ena masu, okati e ke na veika e dau dredre sara mada ga meda tukuna. (Roma 8:26) Ena sega ni yaga ke da nanuma meda vakadrukai Jiova ena noda cavuta eso na vosa bibi qai vakaturaga, se meda masu sara tu vakabalavu. (Maciu 6:7, 8) Ena yasana kadua, e vakatau ga vei keda na balavu ni noda masu, kei na levu ni gauna eda masu kina. E uqeti keda mada ga na nona Vosa meda “kua ni cegu ena masu.”—1 Cesalonaika 5:17.

¹² Kua ni guilecava ni o Jiova duadua ga e “Daurogo masu,”

10-12. (a) Na cava eda kaya kina ni dua na isolisoli vinaka i Jiova na masu? (b) E rawa vakacava ni vakamarautaki Jiova noda masu? Na cava eda nuidei kina ni na taleitaka noda masu?

e dau kauaitaka tale ga. (Same 65:2) Vakacava e dau vakacauoca vua me rogoca na nodra masu na nona tamata? Sega, e ka ni marau vua na nona rogo masu. Na nona Vosa e vakatauvatana na nodra masu na nona tamata kei na ka boivinaka. E dau kama qai teteva yani na vanua na kena iboi totoka. (Same 141:2; Vakatakila 5:8; 8:4) Vakacava, e sega ni veivakacegui meda kila ni noda masu e vakamarautaki koya na Turaga Cecere Duadua ni Lomalagi kei na Vuravura ni vaka na ka boi vinaka e cagina yani? Ke o vinakata gona mo toro voleka vei Jiova, dau masu vakawasoma vua ena yalomalumulumu, e veisiga. Talauca vua na lomamu; kua ni vakavoca e dua na ka. (Same 62:8) Vakaraitaka vua na Tamamu vakalomalagi na nomu leqa, nomu marau, nomu vakavinavinaka, kei na nomu veivakacautaki. Sa na qai rawa ni qaqaco ga na nomudrau veiwekani.

Sokaloutaki Jiova

¹³ Nida veivosaki kei na Kalou o Jiova, eda sega ni vakarogoro se vosa wale tiko ga me vaka noda veivosaki kei na dua noda itokani se wekada. Eda sa sokaloutaki koya sara tiko ga, eda sa vakaraitaka tiko vua na veidokai e ganiti koya. E tiki ni noda bula na sokalou dina. Eda vakaraitaka kina vei Jiova noda lomani koya mai vu ni lomada kei na noda via qaravi koya, e vakaduavatataki keda tale ga na dauveiqaravi i Jiova, mai lomalagi, se vuravura. A raica ena dua na raivotu na yapositolo o Joni na nona kacivaka na ivakaro qo e dua na agilosu: “Moni qaravi koya gona e bulia na lomalagi, na vuravura, na wasawasa, kei na ivurevure ni wai.”—Vakatakila 14:7.

¹⁴ Na cava meda sokaloutaki Jiova kina? Vakasamataka mada na idivi kei Jiova eda a veivosakitaka mai me vaka na nona savasava, kaukaua, lewai koya vinaka, lewadodonu, yaloqaqa, yalololoma, vuku, yalomalumulumu, loloma, veinanumi, dau dina, kei na nona vinaka. Eda sa raica mai ni o Jiova e uasivi duadua, e cecere duadua, qai lagilagi duadua ena nona

13, 14. Nida qaravi Jiova, na cava na kena ibalebale? Na cava e ganita ga kina me sokaloutaki?

***Na soqoni vaKarisito e gauna vinaka
meda sokaloutaki Jiova kina***

ivalavala kece. Eda druka nida vulici koya, eda liaca ni sega ni ganita meda qoroqoro wale ga. Eda sega ni katuma rawa na nona lagilagi, e cecere, eda somidi wale e matana. (Aisea 55:9) E sega ni vakatitiqataki tale ni o Jiova ga na Turaga Cecere Dua-dua ena Lomalagi kei na Vuravura, o koya ga e dodonu meda qarava. Ia meda na sokaloutaki Jiova vakacava?

¹⁵ A kaya o Jisu: “E yalo na Kalou, o ira na sokalou vua e dodonu mera sokalou vakayalo, mera dina tale ga ena nodra sokalou.” (Joni 4:24) Meda qarava “vakayalo” na Kalou, e bibi me tiko vei keda na nona yalo tabu, me dusimaki keda tale ga. Na noda sokalou me salavata kei na ka dina e tiko ena Vosa ni Kalou. E noda itavi gona meda sokaloutaki Jiova, ‘vakayalo, meda dina tale ga,’ ena gauna eda soqoni vata kina kei ira na tacida vakayalo. (Iperiu 10:24, 25) Nida sere vei Jiova, duavata

15. Sala cava eda na qaravi Jiova kina, ‘vakayalo, meda dina tale ga’? Na cava gona e rawa nida cakava nida tiko ena soqoni vaKarisito?

ena masu, nida vakarorogo da qai vakaitavi ena veivosakitaki ni nona Vosa, eda vakaraitaka noda lomani koya ena sokalou savasava.

¹⁶ Eda sokaloutaki Jiova tale ga ena noda tukuni koya yani, nida vakacaucautaki koya e matanalevu. (Iperiu 13:15) Io, e dua na ivakaro levu e vakacolati vei ira na lotu vaKarisito dina oya mera kacivaka yani na itukutuku vinaka ni Mata-nitu i Jiova. (Maciu 24:14) Eda talairawarawa ena ivakaro qo nida lomani Jiova. Nida vakasamataka nona “vakamatabokotaka na nodra vakasama na kalou ni veika vakavuravura qo,” o Setani na Tevoro, kei na nona vakatetea na lasu gaga eso me baleti Jiova, vakacava e sega ni gu na lomada meda vakinadinataki koya na noda Kalou, meda vakavotuya kina na lasu i Setani? (2 Korinica 4:4; Aisea 43:10-12) Nida vakasamataka tale ga na itovo uasivi kece i Jiova, vakacava e sega ni uqeti keda qori meda tukuni koya yani? E sega ni dua tale na ka dokai me tautauvata kei na noda vukei ira eso tale mera mai kilai koya na Tamada vakalomalagi, mera qaravi koya tale ga.

¹⁷ Ia e levu tale na ka e okati ena noda sokaloutaki Jiova. E tara na noda bula kece. (Kolosa 3:23) Ke da ciqomi Jiova dina me noda Turaga Cecere Duadua ni Lomalagi kei na Vuravura, eda na vakaliuca na lomana ena ka kece eda cakava, ena noda bula vakavuvale, noda cakacaka saumi, noda veimaliwai kei ira eso tale, kei na noda gauna ni vakacegu. Eda na saga meda qaravi Jiova ena ‘lomada taucoko.’ (1 Veigauna 28:9) Na sokalou va qori e sega kina na lomalomarua se na veivakaisini, se me laurai vua e dua ni qaravi Jiova ni cakava lo tiko eso na cala bibi. Ena sega ni veivakaisini na tamata yalodina ni na taqomaki koya na nona loloma. E taqomaki koya tale ga na nona rerevaki koya dina na Kalou. E kaya na iVolatabu ni rere va qori e salavata kei na nona rawa ni veivolekati e dua kei Jiova.—Same 25:14.

16. Na cava e dua vei ira na ivakaro levu e vakacolati vei ira na lotu vaKarisito dina? Cava eda guta kina meda talairawarawa ina ivakaro qo?

17. Na cava e okati ena noda sokaloutaki Jiova? Na cava meda qaravi koya kina ena yalodina?

Vakatotomuri Jiova

¹⁸ Na iwasewase yadua ni ivola qo e tini ena dua na wase e vakamacalataka na sala meda 'vakatotomuria na Kalou, nida luvena lomani.' (Efeso 5:1) Eda tamata ivalavala ca, ia me matata tiko vei keda ni rawa nida vakatotomuria na ivakaraitaki uasivi i Jiova ena nona vakayagataka nona kaukaua, lewadodonu, vuku, kei na nona loloma. Eda kila vakacava ni rawa nida vakatotomuri koya na Kalou Kaukaua Duadua ga? Nanuma tiko ni yaca i Jiova e kena ibalebale ni na tu vakarau o koya me raica ni yaco ga na lomana. Eda qoroqoro dina ena ka e rawa ni cakava o Jiova, vakacava sa na bau dredre sara ga meda vakatotomuri koya? Sega.

¹⁹ Eda buli meda ucuya na Kalou. (Vakatekivu 1:26) Eda duatani duadua gona na tamata ni vakatauvatani kei na ka bula cava ga e vuravura. E sega ni porokaramutaki tu na noda bula me vaka na manumanu, e sega tale ga ni sa lewai oti tu mai. E solia vei keda o Jiova e dua na isolisoli talei, meda vakatulewataka sara ga na noda bula. E dina nida dau lekata eso na ka, da bula ivalavala ca tale ga, ia e soli vei keda na galala meda **digia** ga na ka eda vinakata. Meda nanuma tale ga ni ibalebale ni yaca ni Kalou ni rawa vua me cakava na ka e vinakata vei ira nona tamata. O vinakata mo dau loloma, vuku, lewadodonu, mo qai vakayagataka vakadodonu nomu kaukaua? E rawa sara ga ni o cakava qo ena veivuke ni yalo i Jiova! Vakasamataka mada na ka vinaka o na rawata kina.

²⁰ O na vakamarautaka na loma i koya na Tamada vakalomalagi. (Vosa Vakaibalebale 27:11) E rawa mada ga nida "vakamarautaki koya vakalevu" baleta ni kila vinaka noda malumalumu. (Kolosa 1:9, 10) Ni o saga tiko mo bulataka na nona itovo na Tamada vakalomalagi, o na vakalougatataki ena dua na itavi dokai. O na lesi mo dau vakacila rarama ena vuravura sa solega tu qo na o loaloa. (Maciu 5:1, 2, 14) O na vakaitavi

18, 19. Na cava eda kaya kina ni tamata ivalavala ca e rawa ni vakatotomuria na Kalou o Jiova?

20. Na ka vinaka cava e rawa nida vakila nida vakatotomuri Jiova?

ena kena kacivaki yani na itovo lagilagi eso i Jiova. Sa dua dina na ka dokai!

“Toro Voleka Vua na Kalou ena Qai Toro Voleka Mai Vei Kemuni o Koya”

²¹ Na veivakamasuti rawarawa e volai ena Jemesa 4:8 e sega ni isausau wale ga. Qo e vaka e dua na ilakolako. Ena sega ni cava na ilakolako qo ke da yalodina tiko ga. Eda na sega ni cegu ena noda toro voleka tiko ga vei Jiova. Na veika vovou meda vulica me baleti koya ena sega ni oti rawa. Meda kua ni nanuma ni ivola qo e sa vakavulici keda ena ka taucoko sara ga me baleti Jiova. Qo e itekitekivu wale ga ni noda vulica na veika e kaya na iVolatabu me baleti koya na noda Kalou! Ia na iVolatabu mada ga e sega ni tukuna vei keda na itukutuku kece e baleti Jiova. A vakabauta na yapositolo o Joni ni kevaka a volai kece na ka a cakava o Jisu ena gauna a cakacaka vakaitalatala voli kina e vuravura, ena “sinai o vuravura ena kena ivolavivigi.” (Joni 21:25) Ke sa rawa ni tukuni oya me baleti Luvena, sa na qai wacava o Tamana!

21, 22. Na ilakolako tawavakaiyalayala cava mera na muria o ira kece era lomani Jiova?

*Mo toro voleka tiko ga
vei Jiova*

Taro Mo Vakasamataka

Same 25:1-22 Na cava meda cakava meda toro voleka kina vei Jiova? Na cava e rawa nida nuidei kina?

Osea 6:3 E vakaraitaka vakacava na tikinivolatabu qo ni ka ni sasaga noda kilai Jiova, eda na vakalougatataki tale ga?

Maciu 16:21-27 Ke da via vakatotomuri Jiova na ivakaraitaki i cei meda muria, kei na yalo cava meda vakaraitaka?

Vakatakila 21:3, 4 Ni o vakasamataka tiko na ka ni veivakalougatataki ena qai vakarautaka o Jiova, na cava o na via cakava?

²² Ena sega mada ga ni oti na noda kilai Jiova nida sa bula tawamudu. (Dauvunau 3:11) O koya gona, vakasamataka na veika lelevu se tu e matada. Nida sa na bula me vica na drau na yabaki, vica na udolu, vica na milioni, se vica sara na bili-
oni, sa na qai levu sara na ka eda kila me baleti Jiova ni vakatau-
vatani kei na ka eda kila ena gauna qo. Ia se levu ga na ka e se vo
meda vulica. Ena gu na lomada meda vuli tiko ga, nida na va-
kila ni na yaga tiko ga meda lagata me vakataki koya na dauni-
same: “E vinaka noqu toro voleka vua na Kalou.” (Same 73:28)
E levu na veimataqali ka e tu meda na cakava ena noda bula
nida sa na bula tawamudu, ia na tikina totoka duadua oya na
nida na sega meda toro voleka tiko ga vei Jiova me tawamudu.

²³ Mo dolea mada ga na loloma i Jiova ena gauna qo ena
nomu lomani koya ena lomamu taucoko, vinaka taucoko,
vakasama taucoko, kei na nomu kaukaua kece. (Marika 12:
29, 30) Me dina mada ga qai dei na nomu loloma. Me lau-
rai mada ga ena nomu vakatulewa kece e veisiga—ena vaka-
tulewa lelevu kei na vakatulewa lalai—ni o na digia tu ga mo
muria na sala ena qaqaco tiko ga kina na nomu veiwekani
kei na Tamamu vakalomalagi. Kena ilutua, mo toro voleka tiko
mada ga vei Jiova, me toro voleka mada ga mai vei iko o koya
—me yacova na gauna e sega ni mudu!

23. Na cava o uqeti mo cakava?

**Ke oni via kila eso tale na ka, rai ena www.jw.org
se taroga e dua na iVakadinadina i Jiova.**